Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

BORNHOLMSKE SAMLINGER

De nærmest foregående bind indeholder:

BIND 5:

Robert Smalley: Kalkmalerierne i Povls Kirke.

V. Svendsen: Falske sølvdalere på Bornholm 1826 og 1832.

Ebbe Gert Rasmussen: Rønne i det 17. århundrede.

»GOPLERNE«: Marinarkæologiske fund ved Bornholm.

Fred. Brandt: Fra kvægtuberkulosens bekæmpelse på Bornholm.

Lise Bender Jørgensen: Et fodbæger i særegen form fra Stensebygård, Bodilsker sogn.

Johannes Thoms: Rønne i juni 1864. Brev til fru Arboe.

Arne Madsen: Negerskulptur på Bornholms Museum.

Bent Bergsøe: Hvem byggede Svaneke kirkespir i 1789?

J. Klindt og Helmer Kofod: Bitterdram mod Skørbug.

Aksel Jensen: Vognhjulets fremstilling, materialer og det anvendte værktøj.

Johannes Lyngby: Dams Hotels historie.

Foreningsmeddelelser.

Litteratur om Bornholm 1968–70.

BIND 4:

J. W. G. Norrie: Bornholms Værns historie.
V. Svendsen: Baggrunden for Martin Andersen Nexøs novelle Frænke.
Leila Krogh: »Bornholmerskolen«.
Isakson og Weie på Bornholm.
Niels Aarup: JAKOB i Sct. Ibs Kirke.
J. Klindt: Gaven til Frederik III.
C. H. Kibsgaard: Lektor Th. Lind.
Foreningsmeddelelser.
Love for Bornholms Historiske Samfund.
Medlemsfort. for Bornholms Historiske Samfund.
Esther Iversen: Litteratur om Bornholm 1966–67.

Bogladepris kr. 37,35.

BIND 3:

Ebbe Gert Rasmussen: Begivenhederne på Bornholm under Sveriges besiddelse af øen 1658.

Bogladepris kr. 33,95.

BORNHOLMSKE SAMLINGER

BORNHOLMSKE SAMLINGER

KILDER

til begivenhederne på Bornholm under Sveriges besiddelse af øen 1658

Af Ebbe Gert Rasmussen

II. RÆKKE - 6. BIND

UDGIVET AF BORNHOLMS HISTORISKE SAMFUND
RØNNE 1972
COLBERGS EFTF. BOGTRYKKERI

ISBN 87 87042 03 7

I kommission hos William Dams boghandel, Rønne

»Landet till dess uthwertes anseende är mächta lijkt att påsee såsom Zeelandh och een deel af Ölandh, och är begåfwat medh een synnerligh godh och fruchtbar Iordmon, så att det både af des Indbyggiare sielfwe, så well som andre hafuer warit anseedt för det ypperste landh, som under Danmarkz rijke hördt hafuer.«

(Rannsakning 1658 17/15.)

FORORD

Det hermed fremlagte arbejde betegner den formelle afslutning på mine studier over emnet, som påbegyndtes i 1963, og hvis første synlige resultat blev offentliggørelsen fire år senere af et bind (Bornholmske Samlinger II, 3, 1967) omhandlende selve analysen af begivenhederne på Bornholm under Sveriges besiddelse af øen i 1658. Da jeg i sin tid – i forordet til dette tekstbind – bebudede udsendelsen af nærværende dokumentationsbind, havde jeg ikke forestillet mig, at endnu fem år skulle forløbe inden publiceringen af det omtalte kildemateriale. Fejlen for forsinkelsen er ene min. Dels gennemskuede jeg dengang ikke klart, hvilket kolossalt arbejde, der lå skjult i et sådant løfte, som i virkeligheden har betydet, at alle relevante kilder – og flere til – gentagne gange måtte underkastes en tekstkritisk undersøgelse. Dels blev jeg i mit daglige arbejde som underviser på Ravns gamle skole optaget i en sådan grad, at mine sysler med kilderne periodevis er blevet afbrudt. Til at beklage dette er jeg den første. Imidlertid har den fra forskelligt hold udviste interesse for dette arbejde ligesom min personlige frygt for at dette kunne blive en torso i sidste ende været bestemmende.

Dette er også stedet til at takke de mange uden hvis hjælpsomhed og imødekommenhed arbejdet ikke var blevet videreført. Udover de i mit sidste forord nævnte må jeg blandt mange andre her navnlig bringe en tak til min gode ven, amanuensis, cand. mag. Karl-Erik Frandsen, som ved sin aldrig svigtende interesse har været mig en stor støtte: Især er det hans – og ikke min – fortjeneste at have fremdraget Hans Oldelands egenhændige relation om Moskvarejsen 1658/59 som led i en øvelsesgennemgang over emnet ved Københavns Universitet. Ligeledes må jeg frembære min tak til advokat E. C. A. H. Koefoed, København, som ikke alene har gjort mig opmærksom på sit private eksemplar af Den kofoedske Relation, men også har været så elskværdig at tilstille mig en xeroxkopi af samme. De her nævnte kilder vil indgå i det følgende. Dette gælder også ordlyden af »Koncepten« til bornholmernes gavebrev til Frederik III og de to sidste Printzensköldbreve, som nylig blev fremdraget af civilingeniør J. Klindt. Civilingeniøren bedes modtage min varmeste tak for den velvillige interesse, han har udvist dette arbejde ved at lade sin store opdagelse finde optagelse nedenfor.

Endvidere bringes en særlig tak til min gode ven, biblioteksstuderende Hans Michelsen for udarbejdelsen af registret. Sidst, men ikke mindst, vil jeg takke min hustru, Maria, for hendes store tålmodighed med den yderst komplicerede korrekturlæsning.

Rønne 1972 den 26. august.

Ebbe Gert Rasmussen.

INDLEDNING

I det følgende findes *en transskription* af det vigtigste kildemateriale, som danner rygraden i min undersøgelse af begivenhederne på Bornholm under Sveriges besiddelse af øen i 1658.

Hermed er straks sagt to karakteristiske ting om den følgende kildesamling til Bornholms historie i det bevægede år: For det første at fremlæggelsen på dette sted kun medtager *den væsentlige del* af et kildemateriale, som for sin tid er ganske omfattende. Skulle dette materiale have været offentliggjort i sin helhed ville følgen blive, dels at arbejdet hermed ville trække endnu længere ud, dels at det færdige resultat ville blive særdeles rodet og derfor uoverskueligt. Meningen med dette er jo først og fremmest den, at læseren af min analyse – hvor jeg på baggrund af en ny synsvinkel og anvendelsen af en del nyt kildemateriale kunne fremsætte nogle nye synspunkter i denne seneste monografi over emnet – her skulle have en reel mulighed for at vurdere mit arbejde. Det er mit håb, at dette udvalg er fyldestgørende, ligesom forhåbentlig også andre lokalhistorikere og øvrige lokalhistorisk interesserede vil kunne drage nytte af mit bidrag.

For det andet er det selvklart en kendsgerning, at den følgende samling *fortrinsvis* består af svenske kilder. Men naturligvis er også dansk materiale medtaget, idet dele af dette spiller en vigtig rolle for forståelsen af, hvad der dengang skete. Hvad enten det drejer sig om det svenske eller det danske materiale, så er disse kilder nedenfor gengivet i *en direkte tydning* af den oprindelige ordlyd. Dette behøver ikke at virke skræmmende, hvad det rent sproglige angår: Det var først i århundrederne efter Kalmarunionens sammenbrud og reformationens gennemførelse, at svensk og dansk sprog samt udtryksmåde begyndte at gennemgå den udvikling, som senere har tegnet sig så karakteristisk. Man vil nemlig af det følgende ret hurtigt opdage, at det datidige svenske og danske – bortset fra en påfaldende mangel på en egentlig national retskrivning i vor forstand – ligger meget tæt op til hinanden rent sproglig set, således at lidt øvelse – selv for den uerfarne – meget snart vil resultere i en vis fortrolighed med datidens sprog og udtryksmåde og dermed en fornemmelse af den konkrete situation, hvoraf kildematerialet er udsprunget i tid og sted. Hensigten med dette har dog også været den at give flere bedre mulighed for selv at gå i gang med en syslen af lokalhistorisk art.

Det har under dette arbejde ikke kunnet helt undgås, at en del kildemateriale her gengives, som *tidligere* har været trykt. Denne opgavens inkonsekvens udelukker dog ikke den kendsgerning, at den på dette sted fremlagte gengivelse af kildemateriale fra 1658 dog *i første række er en gengivelse af meget hidtil utrykt materiale*. Uddrag af kilder eller hele sådanne, som

ellers – hvis en publicering ikke forsøgtes – formentlig fortsat ville henligge upåagtet af de fleste i arkivmasserne uden nytte for et stort antal mennesker, som nu – med denne hjælp – kan drage nytte heraf. Og hvad det tidligere trykte materiale angår, er dette her medtaget både for at gøre nærværende samling til en mere ensartet og brugbar helhed og fordi det ret hurtigt – under arbejdet med kildernes originale ordlyd – viste sig, hvor ringe en kvalitet de tidligere gengivelser i de fleste tilfælde har. At lægge navn til dette, om noget herfra skulle medtages på dette sted – hvad der altså lå i opgaven selv – har undertegnede ganske enkelt ikke ønsket. Men følgen har været, at denne del af materialet har måttet underkastes nye tilbundsgående undersøgelser på lige fod med det hidtil utrykte materiale.

For at lette oversigten er i dette bind den samme *disposition* anvendt som i tekstbindet: Først følger kildemateriale til belysning af *det svenske styre* og herefter kilder omhandlende den bornholmske opstand. Vedrørende materialet om styret først – naturligt – svenske kilder, hvorunder – som noget helt nyt – også medtages en del materiale, der dels skal oplyse om baggrunden for det svenske styre af øen og dels kan fortælle os noget om dette styres forhold til de hjemmefra givne retningslinier: Disse kilder viser os især de væsentligste af de ordrer, der fra kongen – landsdelens nye øverste herre – udgik både til den overordnede forvaltning i generalguvernementet i Malmö og til den underordnede administration på Hammershus for specielt Bornholm. Det centrale kildemateriale i det fremlagte arbejde er imidlertid gengivelsen af läns- och slottshövding Johan Printzensskölds bevarede originale breve til henholdsvis kong Karl X Gustav og generalguvernör Gustav Otto Stenbock, som først og fremmest tegner billedet af den konkrete svenske administration på det nyvundne lensområde i Østersøen. Herefter det så langt mere uensartede og dårlige danske kildemateriale – typisk som oftest i afskrifter af skiftende værdi. Også for *opstandens* vedkommende har jeg foretrukket at lade det svenske kildemateriale tale først, bl. a. for på denne måde at give et indtryk af, hvor lidt man – det vil sige administrationsapparatet omkring både konge og generalguvernör – i grunden vidste om forholdene på Bornholm, da det svenske styre herovre brød sammen. I denne forbindelse – også som noget helt nyt – den primære beretning, som stammer fra Ystadstyrmanden Jens Fribunde. Til sidst det – i denne forbindelse mere fyldige – danske kildemateriale for at komme oprøret så nær som overhovedet muligt i tid og sted. I denne sammenhæng er søgt foretaget en tekstkritisk gennemgang af de forskellige af mig kendte afskrifter til Den kofoedske Relation. Jeg har fundet dette påkrævet så meget mere, som vi utvivlsomt står med det primære vidnesbyrd fra dansk side, men dog således at kun de væsentlige afvigelser i de enkelte afskrifter fra det formodede ældste eksemplar her er medtaget. Skulle dette arbejde være ført helt til bunds kræves ganske enkelt flere års indgående studier af de enkelte håndskrifter

på stedet, hvilket undertegnede – i nærværende forbindelse – må anse for overflødigt.

Nærværende arbejde ophører med noget dokumentarisk materiale, der hidrører fra den bornholmske deputations ophold i København i slutningen af december, snævrere formuleret brydes af med det materiale der belyser den danske regerings første foranstaltninger med hensyn til en overtagelse af den genvundne landsdel. Det vil således fremgå, hvorledes den mere formelle overdragelse af øen til kongen – det vil sige gavebrevet fra bornholmerne og de hertil knyttede kilder – er medtaget her. Og som en grel kontrast til dette er helt afslutningsvis tilføjet nogle uddrag af diverse samtidige og senere dagbøger, flyveblade og andet materiale. Disse vidnesbyrd giver os nemlig et udgangspunkt for forståelsen af den rygtedannelse, som begivenhederne på Bornholm ret hurtigt affødte i og uden for det belejrede København, og som kulminerede i det 18. og 19. århundredes fortegnede tradition – mest makabert udtrykt på Bornholm selv i beretningerne om »svineslagtningen« med mere – som først for alvor afmytologiseredes ved fremkomsten af den moderne kildekritiske metode for mindre end hundrede år siden.

Specielt for den del af kildematerialet, som angår det centrale i denne undersøgelse, nemlig de originale *Printzensköldsbreve* til henholdsvis Karl X Gustav og Gustav Otto Stenbock, er der tidligere gjort rede for, hvorledes disse breve – med en enkelt undtagelse – er affattet i *to forskellige skriveres hænder,*[1] formentlig efter landshövdingens løbende mundtlige diktat, som i de fleste tilfælde fandt sted i skriverstuen i Manteltårnets 2. stokværk på Hammershus. Som det også vil fremgå af det følgende, er så langt de fleste af disse skrivelser, i alt 16 – nemlig 4 til kongen og 12 til generalguvernören – skrevet med én og samme hånd, medens de øvrige breve, nemlig 6 i alt – i forholdet 3 til 3 – er affattet med en anden hånd, den sidste skrivelse er derimod egenhændig. Det vides ikke, hvem de to officielle skrivere var. Ganske vist navngiver Printzensköld i sin rulle over det hidbragte garnisonsmandskab af den 26/6[2] – vedlagt brevet af 1/7 til Stenbock – en »Mönster Schrifuer Nils Ionson«, ligesom Ravn senere under sin skildring af Hammershus' overgivelse[3] nævner en »svensk Secreterer Carl Berg«. Men om disse to mænd er Hammershusforvaltningens officielle penneførere, kan ikke siges. Vanskeligheden beror på, at de herrer intetsteds i det undersøgte materiale har navngivet sig til eftertiden. Jeg har derfor i den nedenfor bragte gengivelse af brevene – bortset fra at gøre opmærksom på det brev, der stammer fra Printzenskölds egen hånd, og de steder hvor landshövdingen i øvrigt egenhændigt føjer ord eller bemærkninger til det af skriveren skrevne på sin gnidrede facon – foretrukket at kalde skriveren med det mindste antal breve i pennen for »skriverhånd a« og den mere benyttede for »skriverhånd b«. Dette udfra

det tydelige palæografiske træk, at a-hånden med sin yderst ensartede og fine skråskrift afspegler den tidligere renaissances rolige og harmoniske stiltræk, som de samtidig iagttages i tidens arkitektur, hvorimod b-håndens voldsomt – til tider næsten overdrevent manifesteret – svungne linier og store buer på samme måde vidner om den senere så yppige baroks indtrængen i håndskriftskunsten. Til fuldstændighed skal endelig føjes til, at vi også genfinder *Printzenskölds mere ulæselige hånd* fra det øjeblik i disse breve, hvor han i underskriften betegner sig som den underdanigste og tropligtige eller ydmyge tjener over for henholdsvis sin konge og sin nærmeste overordnede.

Om selve *transskriptionen* skal endelig blot bemærkes, at det almene princip hele tiden har været fulgt at bibeholde mest muligt af den datidige skrivemåde – dette for at bevare så vidt muligt tidens hele atmosfære. Det vil sige, at anvendelsen af almindelige typer betegner kildernes anvendelse af gotisk skrivemåde, medens benyttelsen af kursiv – generelt ved det som det 17. århundrede følte som fremmedord, derfor ofte navne af forskellig art – peger på skriverens benyttelse af latinske bogstaver. Abbreviationer eller forkortelser – ligeledes yndede da alt jo skulle skrives i hånden – er her opløst, når meningen med skrivemåden ellers kunne gå tabt, og da således at også dette fremgår af kursiverede typer. Anvendelsen af skarp parantes [ ] optræder, hvor kildematerialet er så mutileret, at læsemåden i realiteten er forsvundet, hvorfor det i parantesen gengivne er udtryk for mit rekonstruktionsforsøg. Derimod betyder benyttelsen af knækket parantes ⟨ ⟩, at dette forsøg sker udfra en bevaret afskrift af den forsvundne kilde. Forekomsten af prikker ..... endelig at dette kun er uddrag af kilderne.

I det følgende er enten foran hver enkelt stykke kildemateriale eller foran hele grupper af sådanne som *en art overskrift* kort angivet dels hvor vedkommende kilde i dag beror, dels hvor i tekstbindet en nærmere omtale af samme kan findes. Ved brug af fremstillingens noteapparat vil læseren så selv kunne danne sig et indtryk af, om kilden er trykt tidligere eller ej – i første tilfælde da hvor. Dette for at undgå unødige og trættende gentagelser.

De her benyttede *forkortelser* er de selvsamme som anvendt i tekstbindet.

---

1. Bd. 1 p. 23 f.
2. Se nedenfor, hvor materialet er gengivet.
3. Se ligeledes nedenfor på vedkommende sted.

A. Det svenske styre

1. Svenske kilder

Originaler, hvor intet andet er anført.

SRA. RR. Se bd. 1. p. 24 m. n. 8.

Frederichzborg 5 Martius 1658:
P Hoijett

Oppet breff för Danmarckz Rijkz Hoffmästare H. Jochim Gerssdorff, att niuta sin förlähning på Bornholm i sin lijffstijdh.

Wij Carll Gustaff medh Gudz nåde, Sweriges, Gothes och Wendes Konug; Göre witterligit, att ändoch genom sidst slutne Freden emillan Oss och Hanss Kärl. Kongen i Danmark, iblandh annat Oss och Chronan Swerige Bornholm medh alla där underliggiande Öijar ähr till *Satisfaction* till*accorderat* och således uphäffwit den förlähningen hwar medh Danmarckz Rijkz Hoffmästare, Oss Elskelige den Edle och Wällborne H. *Jochim* Gerssdorff, Till Tundbyholm *etc.* Riddare, för detta uthj dansche Regerinngen haffwer till sin lijfztijdh förlänt Warrit, Så haffuer wij lijckwäll af serdeles gunst och nåde, bem:te H:r Gerssdorf samma förlähning *renovera* och *Confirmera* welat, såsom wij och här medh i Krafft af detta wårt öpne Breff den samme förnye och stadfäste, så wijda att han uthj sin Lifztijdh må niuta och bruka och behålla alla the *intrader* och inkompster af förnämde Bornholms Lähn, som han till förende det i Krafft aff hafwandhe förlähningh, niutet hafwer och niuta kunde, Här Alle som detta widkommer, enkannerligen wårt Cammar *Collegium* och tilförordnade *Commendant* på Bornholm sigh hör samligen haf*w*er att Rätta icke giörandes eller tillfogandes wälb:te H:r *Jochim* Gierssdorff eller hans fullmächtige, så länge dess lijffz tijdhz Rätt wahrar, här emot hinder mehn eller förfångh i någon måtto. Till ytermehra wisse *etc. etc. etc.*

CARL *Gustaff.*

Giötheborg 27 Martius 1658:
Z L.

Till Fäldtmarskalck AxelLillia, att han låter medföllia Printzenskiöldh någon *Ammunition etc.*
Carl Gustaff *etc. etc. etc.*

Wår synnerlige ynnest *etc.* Wij förhålle edher, H:r Fäldt marskalck Grefwe Axel Lillia her medh nådeligen icke, det Wij hafwe förordnat Öffwerstl. Johan Printzenskiöldh till Bornholm den *Insulen* å Wåre wägnar att tilträda, då han Oss af dhe Danske nu skal inrymmes; Och emähdan dhe Danske warda effter *Tracternes* innehåldh dädan ifrån afförandes dhe stycken och *ammunition* som der nu ähr, och orten likwäl nu någorlunda måste der medh försees, inn till dess fram bättre djt öfwer kan bringas hwadh som till Fästningens behof *requireras.* Hwarföre ähr Wår nådige willia och befallningh, att J på bem:te Printzenskiöldz anfordran låta honom ifrån Callmare föllia till att djt till Bornhollm öfwerbringas *Centner* Krutt, och een deel Bly och lunta, kunde och nu ifrån Callmare mistas 4 Stycken, så kunde the och honom medgifwas. Det Wij edher till effterrättelsse icke hafwe welat oförmält låta; och befalle edher Gudh Alzmechtigh, synnerligen nådeligen. *Datum* Giötheborgh den 27 *Martij A:o 1658.*

Carl Gustaff.

P.S. Troo man, H:r Fäldtmarskalck Grefwe Axel Lillie; Efftersom Wij hafwe gott funnit, at vppå Slottet Hammars-Huus på Bornhollm skal inläggias *Guarnison 100* man till footh, och der till beordrat dhe Wästerbottnijche Knechter, som ähre gångne medh *Capiteinen* Nils Hollm åth Christianopel. Men såsom bem:te Knechter icke ähre mehra änn ongefehr *70* man starcke; Hwarföre wele J at Håkan Skyttes Regemente så många der till förordna att dhe vthj als blifwa *100* man, hwilcke der ifrån Christianopell skole wara Öffwersten Johan Printzenskiöldh följachtige till Bornhollm, då han nu effter Wår honom gifne *ordre* djt öfwerreser, till att å Wåra wägnar emottaga bem:te *Insul,* när den af dhe Danske Oss inrymmas skal, och sedhan förträde der Lähns och Slottzhöfdinge embetet. J wele och den anstalt giöra, att faarkostar hålles der vthj Christianopell till redz, hwar medh Printzenskiöldh sampt folcket kan öfwersettias, och att någon *provision* vnder wägen öfwer Siön dhem ähr der j förrådh, så at dhe oförsummat kunne begifwa sigh på resan, då han Printzenskiöldh djt ankommer. Det Wij edher till effterrättelsse icke hafwe welat förhålla. *Catera ut in literij.*

Giöteborg 31 Martius 1658:

Till Landzhöfdingen Johan Printz att emottaga *Insulen* Bornholm *etc.*

C. G.

Wår ynnest *etc.* Efftersom Wij wele, Jahan Printz, att J tilträde å Wåre wägnar *Insulen* Bornholm, da dhen nu effter vprättade *Pacter* medh Danmarck till Oss affträdes och inrymmes; Hwarföre ähr Wår nådige willia och befallningh, att J så snart detta edher inhändiges förfogen edher till Giötheborgh, till att komma Oss till mötes, da J wjdare om detta edert förrätande skole blifwa *instruerade.* Wij befalle edher Gudh Alzm: nådel. Aff Malmö den *Martij* A:o 1658.

C. G.

Giöteborg 28 Martius 1658:

Z L.

Fullmacht för Printzenskiöldh, at wara Slotzhöfdingh öfwer Öön Bornholm *etc.*

Wij Carl Gustaff *etc. etc. etc.* Giöre witterligit, att Wij hafwe tilbetrodt och förordnat, som Wij her medh tilbetroo och förordne, Oss Elskeligh, Wår troo man och Öffwerstl. Edel och Wälbördigh Jahan Printzenskiöldh till Printznääs, at wara Lähns- och Slottzhöfdingh öfwer *Insulen* Bornholm och Hammarshuus, sampt der vnderliggiande Öyar. Och skal han först och för all tingh, wara Oss, Wår Elskeligh Gemåhl och lifzarfwingar sampt Sweriges Crono, huldh, trogen och rättrådigh, Wårt och Wårt Rjkes gagn och bästa altjdh troligen sökia, fordra och främja, skoda och förderff, der han sådant förnimmer å färde wara, j tijh tilkänna gifwa, och effter yttersta förmögenheet hielpa till att afwäria och förekomma. Serdeles skal han låta sigh wara anläget, att fästningen Hammarshuus så wel som sielfwe *Insulen* dersammastädes för alt fiendtligit Jnfall må bewaras och Oss till trogen handa hålles, och icke öfwerlefwerera den någon ehwem han och ähr, uthan dhen Wår serdeles fullmacht der vppå hafwer, der iempte skal och hans åhåga der vthj bestå å, att Lagh och Rätt emillan Wåre Vndersåthare der vppå *Insulen* så wäl j Städerne som på Landet redeligen skepes, *Iustitien* handhafwes och hwadh som afdömbdt eller af Oss eller och Wår Hoffrätt j Iönkiöpingh *resolverat* och af Wår öfwer den Landzorten förordnade *General-Gouverneur,* honom Printzenskiöldh till *Execution* anbefalt warder, tilbörligen blifwer *exequerat.* Sedhan att Wåre och Cronones Räntor och Jnkomster, *Ordinarie* och *Extraordinarie,* så och alle andre *Fisci regalia* hafwes j acht, och j rättan tjdh inkräfjas och lefwereras, djt dhe förordnade blifwa. Sammaledes att Landet så wäl som Städerne byggies och förbättres, och dhesse medh Handel och wandel sampt een godh *politie* måge tilwäxa och sigh förkofra,

rättandes sigh j det öfriga effter den *Instruction,* som honom kan meddelt blifwa, sampt dhe *Ordre* som anten Wij sielfwe, eller å Wåre wägnar Wår öfwer det Lähnet förordnade *General Gouverneur* honom gifwandes warder. Vthj een *summa* skal han sigh vthj detta honom ombetrodde ämbete j alla måtto så förhålla, som han för Gudh Oss och hwar redeligh man tryggeligen will och kan answara. Her emot beståå Wij honom den löhn och vnderhåldh som det ämbetet vthj *Staten* her effterpåfördh blifwer; Wij biude och befalle fördenskull her medh alle Wåre trogne vnderståthare vthj ofwanbe:de *Insul* Bornholm, att dhe erkänna bem:te Öffwerstl. Johan Printzenskiöldh för dheras Lähns- och Slottzhöfdinge, bewjsandes honom å Wåre wägnar tilbörligh hörsamheet och lydno vthj alt det han dhem till Wårt och Wårt Rjkes gagn och bästa biudandes och befallandes warder. Der alle som detta widkommer sigh wetta tilbörligen att effterrätta. Till yttermehra wisse *etc.* Giötheborgh den 28 *Martij* A:o 1658

C. G.

Giöteborg 28 Martius 1658:

Fullmacht för Printzenskiöldh att emottaga *Insulen* Bornholm *etc.*

Wij Carl Gustaff *etc. etc. etc.* Giöre witterligit, att efftersom det förledit åhr desse Nordiske Rjken emillan itände Krigh och feigde, numehra ähr igenom Gudz nådige bjståndh stilladt och dämpat, och der emot all godh wänskap och een ewigwarande fredh vprättad och stifftadt; Och Oss Wåre effterkommande Sweriges Konungar och Crono, ähr af dhen Stormechtige Högborne Fürste och Herre H:r Frederich dhen Tredie, Danmarcks, Norges, Wendes och Gottes Konungh, Hertigh vthj Slesswjh, Holsten, Stormaren och Ditmarsken, Grefwe till Oldenborgh och Delmenhorst, Wår Elskel K. Frändhe, brodher och Naboe, och Danmarcks Crono, förmedelst dhe nu begge Rjken emillan vprättade *Pacter* och fredzsluth, till *accorderat* att iblandh andre *provincier* och Lähn afträdes och inrymmes *Insulen* Bornhollm, medh alle till bem:te *Insul* liggiande Städher, Slott och fästningar, byar, Skähr, Högheter och Herligheter, *Iurisdictioner,* Andelige och Werdzlige, Skattar, Ingälder, Tuller, Räntor och Rättigheter till Landh och Wattn, såsom Danmarcks Konungar them åthnutet och besutet hafwe, att föllia hereffter Oss, Wåre *SuccesZorer* och Sweriges Crono til ewerdeligh vpåtaldh *posZesZion* och egendom; Och ty den affträdandet och inrymelssen af bem:te *Insul,* är satt och *determinerat,* att skola skee den 15 *Martij* nästkommande; Hwarföre hafwe Wij vthj fullmacht gifwit som Wij och her medh vthj detta Wårt öpne breffs Krafft fullmechtige giöre, Oss Elskeligh, Wår Troo Tienare och Öffwerstl. Edel och Wälbörligh Jahan Printzenskiöldh till Printznääs, att å Wåre och Wårt Rjkes Sweriges Cronos wägnar

låta sigh vthaf dhe Danske der till *constituerade CommisZarier,* inrymma, wederkänna och tilträda bem:te *Insul* medh dess *appertinentier,* som förberördt och j sielfwe fredzfördraget wjdare vthsatt ähr. Rättandes sigh j det öfriga effter Wår honom her öfwer nådeligen gifne *Information* och *Ordre.* Till yttermehra wisse *etc. Datum* Ringstadh den 28 *Martij* 1658.

C. G.

Giötheborg 28 Martius 1658:
Bij *Memorial* för Slottz- och Lähnshöfdingen öfwer Bornholm Iahan Printzenskiöldh; *Datum* Giötheborgh den 28 *Martij* A:o 1658 *etc.*

1.

Efftersom Kongl. Maij:tt nådigst haffwer effterlåtet dhen Danske Rjkzhoffmästaren H. Jochim Gersstorp att måga behålla vthj sin Ijfztjdh dhen förlähning honom af Konungen j Danmarck för detta *confererat* ähr vppå Bornhollm; Hwarföre hafwer Printzenskiöldh att ställa sigh Kongl. M:tz honom H. Gersstorp der å gifne *ConcesZions* breff till effterrättelse, låtandes honom Gersstorp obehindrat föllia den deel som honom effter dess lydelsse bör hafwa; Men såsom dhe öfrige så wäl *Ordinarie* som *Exstraordinarie* räntor, som Konungen hafwer hafft sigh förbehålden, måste till Kongl. Maij:ttz tienst infordras och effter den *disposition* Kgl. M:tt der öfwer giöra låter, anwändes, så skal Printzenskiöldh medh forderligste sigh erkundiga, och låta sig af dhem, som medh Opbörden och förwaltningen af Räntorna hafwe hafft till att beställa, *informera,* hwadh och huru stor ränta och indkomster, så wäl af Tuller som andre Vpbörder Kongl. Maij:tt der nu tilståår, och kan hafwe att tilgåå, och sedhan giöra Kgl. M:tt der om all godh och *pertinent* berättelse, der effter Kgl. M:tt all nödigh anstalt kan låta giöra.

2.

Printzenskiöldh måste och handla medh landet, att *Guarnisonen,* må nu j förstonne medh något *Extraordinarie* blifwa bijsprången till at vnderhållas medh, inn till dess Kongl. M:tt kan låta fasta och *formera* een wiss *Stat,* hwar effter så på den ohrten som annorstädes forhållas skal. Honom sielf till löön och vnderhåll på sin tienst will Kgl. Maij:tt nådigst förordna Ettusende fämhundrade dal:r S:r M. af dhe *Extraordinarie* ränter som der vthj landet falla, eller såsom det honom her effter vthj *Staten* påföras kan.

C. G.

Giöteborgh 10 Aprilis 1658:

Fullmakt för *Iahan* Printzenskiöld och *Iahan Sylvius* at hålla ransakning i Bornholm.

Wij C. G. *etc.* Göre witterligit, at såsom ibland andra Lehn och *provincier,* ähr i lijka måtto Oss och Sweriges Crono wedh fredz*tractaterne* medh Dannemarck, Bornholm medh dess underliggiande Öyar *cederadt* och tillegnadt, Och Wij för then skull bära om dhet Landetz inbyggiare then nådiga omwärnadh och försorg at thee så wäl som alle andre wåra trogne undersåtare medh godh Regerung och annan landzordning till dess bästa och wälstånd måge blifva försedde, Therföre hafwa Wij för godt ansedt att *committera* och förordna lähns och Slotzhöfdingen Edell och Wälbördig *Iahan* Printzenskiöldt, som och häradzhöfdingen i Westmanlandet, eddel och wälbördig *Iahan Sylvius at* fornimma Bornholm och dess Öyers beskaffenheet, och Wår trogne Vndersåthares wilkor och tillståndh dersammastädes, på det dee sedan måtte wetta at giöra Oss darom tilbörligen underrättelse. Befallandes ther medh bem:te Wår Vndersåtare Nådeligen the vare sigh andelige eller verdzlige, enkannerligen dem som öfwanb:te wåre *commissarier* finna nödigt at sam*m*ankalla, at the sigh hörsamligen hooss them instelle, och när så kan fordras om ett eller annat, som landzens *administration* kan angå, all tilbörligh underrättelsse gifwa, här alla som wederbör hafwa sigh att effterrätta. Giöteborgh.

Giö.heborgh den 10 Apri..is 1658

Memorial, hwareffter S.otz- och Länshöfdingen Printzensköldh, sampt Häredzhöfdingen I. Sylvius hafwe sigh at *regu.era* vthi den *Commissionen* som dem är anbefa.t att vthrätta vppå Bornholm.

1.

Såsom H: K: M:t och Sweriges Crono ib.and andra *Provincier* och lähn, i lijka måtto är wedh *tractaterne* medh Dannemarck, Bornho.m medh dess underliggiande Öijar *cederat* och tillägnat, så hafwe åfwanbe:te *Commissarij* i förstonne sigh granneligen at *informera,* så wäl om Iagter och Diursfångh, Fiskerijer, thet som angår Landzens Iordebook, *intrader,* och alle andre dess tiihörige lägenheeter, som annan både *civile* och *mi.itar administration,* tillijka medh det Andeliga ståndets wi.kor och beskaffenheet, på det dee måge weta at göra Kongl. M:t therom all godh och *pertinent* berättelse, sampt ett och annat sedan framdeles fogeligst blifwa lämpat till Sweriges Stadger och Sedhwänia.

2.

Emedan uthi sluttne fredz*tractatet* ähr för*accorderat,* att Bornholm, så wäl som dee andre *provincierne,* må niuta och bruka sijn gambla Lagh och Stadger, Så will Kongl. Maij:t, att så myckit som *Iustitien* wedhkommer, därmedh hålles efter som tillförne hafwer warit öfweligt, till thes Kongl: Maij:t kan sigh therom framdeles wijdare förklara. Och om the små Städer och Flecker, som på Bornholm äre (så widt thee på sin egen *Iustitie* måtte finnas wara af Dannemarkz Konunger privilegieradhe), häreffter icke mehra måge *sortera* under Landztinget eller Landzdomarn, uthan gåå *directe ratione suæ instantiæ et approbationis* till Kongl. Maij:ttz Göthiske hoffrätt i Iöneköping, och så wijdare därifrån niuta *beneficio Revisionis,* therom will Hans Kongl: Maij:t sigh framdeles nådigst förklara när Hans Kongl. Maij:t blifwer om theres wilkor och beskaffenheet underrättat.

3.

Guarnisonen anlangande, måste *Commissarierne* tillsee, aff hwadh medel han uthi dee Danskes tijdh hafwer warit underhållin, om Rijkzhofmestarn Gerdztorff haffwer något dertill af sijna förlähningz Rentor lefwererat, eller andre intrader hafwe warit der til anordnade. Och i thenne måtton hafwe thee sigh granneligen att *informera* om alle Landzens inkomster, hwadh för namph dee hafwa. Och såsom föruthan Landgellet nestan åhrligen för detta uthi dee Danske *Provincierne* een wiss skatt till Cronon vthgifwin ähr, så wäl af Adeliga som Cronebönder, hwilke och tillijka hafwa hulpit till at understödia andra Krijgzbeswär medh, så måste alt sådant efterfrågas; såsom och om allmogen hafwer i förre tijdhen warit tillhollen at hielpa till *Fortifications* bygningen, hwar om (så wijda det kan synas wara *practicerliget* och kan i någon måtto anstå at *effectueras)* medh almogen, så och om *Guarnisonens* underhåld, kan fogeligen handlas; och derhoos tillsees, hwadh Städer i Krijgztijder hafwe *contribuerat,* och hwadh *proportion* them emellan är hålden worden.

4.

Härnest skole thee tillsee huruledes Soldater och isynnerheet Båtzmän må kunna igenom uthskrifningar och Roteringer framdeles opbringes, när sådant blifwer påfordrat, och någon anställning theröffwer giordt warder, men nu enkannerligen pröfwa, huru många båtzmän, som af Städerna och på Landet kunne tillskaffas, och hwadh Skatt Städerne hafwa gifwit för Båtzmanshielpen i detta Krijget, lämpandes alt sådant effter det Bruuk, som i Swenske Städer, Öijor och Skär är wahnliget, och medh skeel må kunna *practiceras.* Skal och förnimmas om Prester, Fougder eller andre ther på landet haffwa satt till dette sidste krijget några knechter, båtsmän eller Ryttare, och hwar sådane nu ähre komne och sig oppehålla.

5.

Skall och effterfrågas, om några på landet finnas som plege rusta, eller för sine hemman i förre tijder eenskilt hålla knecht eller båtzman; så och om der några Adelsmän finnas, som hålla Rosstienst, huru många the ähre, och på hwad sätt the henne opphålla. Om någon uthskrifning hafwer ther warit brukeligh, och på hwad sätt hon hafwer warit anstält. Item om klokone [!] bönder, Prester eller andre, som medh Danske öfwerheetens minne och förloff något hemman besittia, hafwe nutit för båtzmanshold eller andre beswär någon frijheet och förskoning uthi een eller annan måtto. Så måste och på alt görligit sätt förekommas, at för uthskrifning eller båtz manshåldz skull det ungå manskapet eij må sigh undansticka eller flyttia ifrån den eena huusbonden till den andra, eller från thet landet till andra Danske örther och landzschap, uthan behållas hemma till sådane behof, som Kongl. M:tz tiänst kan tarffwa.

6.

På det at Kongl. Maij:t må blifwa underrättat hwadh handell och nährıng som Städerne så wäl som Landmännen drifwa, så skal ransakas hwaruthi alt sådant består, och om Städerne hafwa några hambnar, eller legenheet på något ställe finnas kan, att någen hambn kan ther giöras; Om någon tull ähr wahnligen at uthläggias och huru stoor han här till warit hafwer, emedan Kongl Maij:t will at samma tulltagande skall häreffter rättas effter den taxa som i Swerige ähr brukeligh.

7.

H: K: Maij:t will och blifwa underrättat om Prästernas Inkomster, huru store the ähre, och af hwadh almogens eller Cronones medell the haffwe warit tagne. Item om Clöster och andre andeliga Godz, såsom och Körkiotionden och desslijkt måste Kongl. M:t hafwa een *pertinent* effterrättelse, jämwäl om *jure Patronatus* som Konungen, Capitlet eller Adlen tillkomma så uthi städerne, som på landet, och hwadh Kyrkiorättigheet Adlen hafwer öffwer sina bönder.

8.

Sammaledes hwad för betiänte där på landet hafwa warit uthi *Iustitien* eller andre *civile* tiänster såsom Lehnsmän, Fougder, skriffware eller andre theslijka, och hwadh wilkor dee till sine löninger nutit hafwe, och på hwadh *maneer* dee hafwe handtherat och förestådt sine Embeten och tiänster på et och annat sätt och stycke. Sammalunda om Rijkzhofmestaren Gerdzdorff hafwer ther hafft sine egne tiänare och oppördzmän för sigh sielff, och Cronan hafft därjämpte andra, som hafwa hafft med dhes *regalie* Räntor och rättigheeter serskildt att beställa, låtandes sigh uthur Iordeböcker och

andre gode bewijs underwijsa, hwadh räntor han för detta nutit haffwer, och hwad inkomster och andra rättigheeter Cronan dessföruthan af landet hafwer låtit opbära och sigh tillägnat. Och när Kongl: Maij:tt blifuer om alt detta underrättat, så will Kongl. Maij:t sigh wijdare förklara, huruledes thet kan sigh bäst skicka, att Gersdorff sine forlähningz Räntor igenom wisse betiänte må kunna oppbära låta.

9.

Commissarierne skola och tillsee, huruledes *Ecclesiastici* bäst kunna *incorporeras* medh thet Andeliga Ståndet i Swerige, låtandes them beskedeligen förnimma, at the af Bornholms ungdom, som till *studier inclinera,* icke skole *studera* i Dannemarck, uthan i dee Swenske *Gymnasier* och *Scholer,* och icke tillstädies at förestelles någon församlingh eller *Schole*-Embete, then som icke är een infödd Swensk eller född uthi dee Provincier som Kongl. Maij:t *cederad*he ähre. Men såsom alt detta skulle hafwa sijn gode tijdh och fogh, så kan i medler tijdh, och till dess uthi Körkiowesendet medh den Swenske *Form* och Kyrkio*ordning* något wist stadgat och *confirmer*at warder, blifwa hållit effter förrige *maneer* och sätt, allenast at Landzhöfdingen tillseer, at hwadh thesemillan skeer, må alt skickeligen företagas, och sådane Personer församblingarne förestellas, som till det Andeliga Ämbetet dugelige och wäl skickade ähre.

10.

Detta föreskrefne hafwa *Commissarierne* at taga i godh acht uthi dee ähren-der som them äre befalte at uthrätta; men om andre flere *particularia* hände them på dhet Landet förekomma, som icke så ägentligen ähre häruthi berörde, therom hafwa the sigh ochså at erkundiga, och sedan wara förplichtadhe, om thet så wäl som alt annat, som häruthi ähr förmelt, att göra Kongl. Maij:t all uthförligh *relation* och underrättelse.

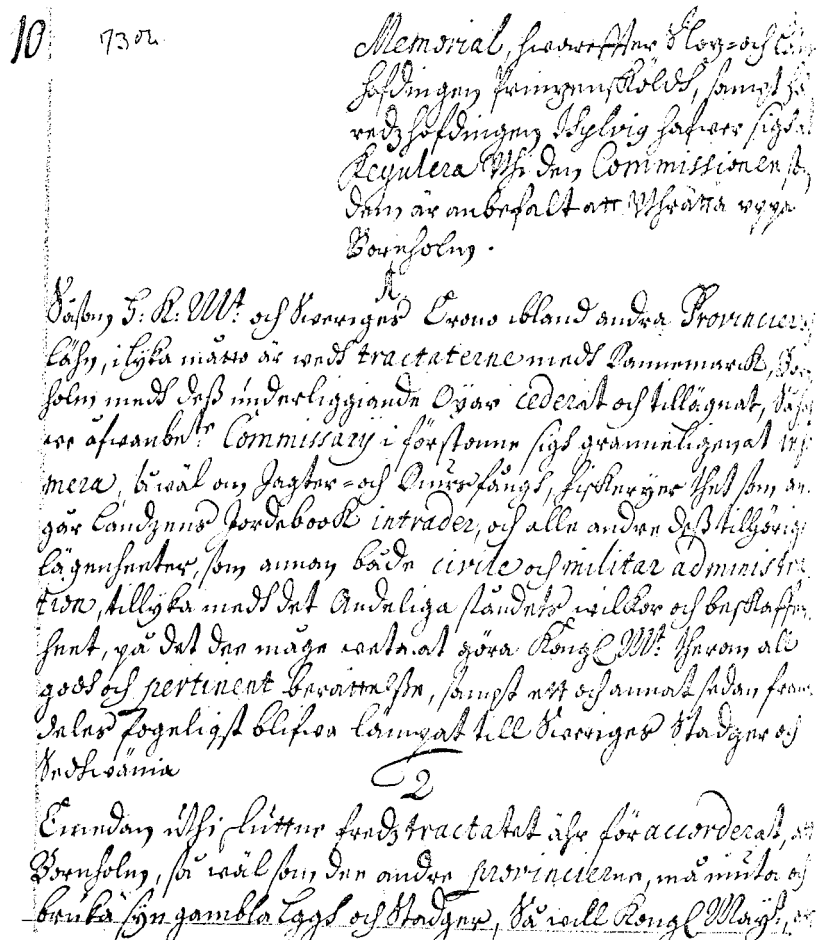

Den kongelige memorial (instruks) af 1658 10/4 for Johan Printzensköld og Johan Sylvius. Brudstykke af 1. side med den første artikel. Riksarkivet, Stockholm (Riksregistratur).

Giöteborg 10 Apri is 1658:

Till Cammaren om 100 Dr So'fwermynt reesepenningar for *J: Sy'vis.*

C G. *etc.* Wår synner'ige ynnest *etc.* Tromän Skatmester och Cammar-Rådh; Emedan Wij hafwe *committerat* Heredz höfdingen *Iahan Sy'vig,* at reesa till bornho'm, och bevilliat honom ti'l reesepenningar Etthundrade daler Sö'fwermynt, så ähr här medh vår nådige villie och befalning det J så laga at han bem:te 100 Dr S:mt må bekom*m*a. Och befaller eder härmedh gudh Alssmechtig synnerligen Nådeligen. Giöteborg.

Göteborg 17 Majus 1658
Fjoel.

An Printzenschi'd wegen der auff Bornho'm ausgeschriebene Knechte.

C. G. Vnsern *etc.* Edler Vest*er* vnd Manhaffter *etc.* Demnach Wihr nicht Zweifel'n dass bey diesem mit der Cron Dennemarck letzt Vorgewehsenem Kriege, uf der *Insul* Bornholm über dass Botz-Vo'k so sie sonst *ordinarie* Zugeben schuldig, auch eine anzahl Knechte aussgeschrieben sein werden; So ist an Euch hirmit unser gnädigster Befehlig dass weiln Wihr so'che Knechte insgesampt Zu unseren diensten Zu behalten entschliessen, Ihr Euch wie Viel in angeregter letzten Fehde aussgeschrieben gewehst, fleissigst erkündigen, nachgehends die selbe da sie etwa schon Von ein ander vnd nach hausse gelassen, wieder Zu samen bringen vnd Sie *parat* haben wollet, dass wan vnser *General Leutnant* würds einige Seiner *Officirer* unserm dessfals an Jhm ergangenem Befehl nach Zu Euch hinüber schikket, die se'be solche Knechte abfordern vnd mit sich hinüber nacher Stettjn nehmen können. Verdet in ehester Zu samenbringung selber Leuthe keinem fleiss noch mühe ersParen vnd Vnss immittels benachrichtigen, wie Viel selbe Knechte sein vnd wie bald Jhr sie *parat* Zuhahaben Vermeinet. Gelassen Vnss solches Zugeschehen vnd sint Euch schliesslich negst Empfehlung Göttl. her Obhuet *etc. Göteborg den*

Giöteborg 3 Juny 1658
E. Figrelius

Till *Commissarierne* på Bornholm.

C. G. Wår ynnest *etc.* Wij förnimme tromän och *Commissarier* af edert breff af *Röna* den *17 Maij* så wäl som af den medsände Ransakningen[1] huruwijda J komne äre uthi den *commission* Wij eder anförtrodt haffwa. Och såsom Wij låter Oss i Nåder behaga den flijt och vaksamheet, som i allaredo haffwen anwändt eder till at erkyndigha om thess Landetz beskaf-

fenheeter, så försee Wij Oss till eder Nådeligen, at i än wijdare medh samma alfwar däruthi förfahren. Och såsom Wij see ibland annat hwad Manskap och Krijgzfolk där finnes, som nu i denne Krijgztijden på et *extraordinarie* sätt ähre brachte till et vackert och för det Landzes stoorheet ansenligit taal så at dher skole wara wijdh *pas 600* Man som haffwa burit Mussqweter och Chronones gevähr *118* som hafver burit bössor, och *122,* som haffwa gåt medh spadar, altså ähr wår Nådige willia, at J *informere* eder flijteligen om then *ordinarie Militien,* dher af kan eller pläger uthgåå och Oss medh dhet förderligaste ther om til Pommern *advisera,* såsom och att J hällften af Knechter där nu ähr till try- eller fyrahundrade Man medh dhet forderligaste uth till Oss till Pommern öffwerskicka, eftersom Wij ähra dem någorstädes på the ortherna till Wår tiänst at bruka. Darm*edh* J fullgiöre Wår Nådiga willie och befallningh. Och wij befalle *etc.* Giöteborg.

1. De to nævnte skrivelser er bevaret og gengives nedenfor.

Giöteborg 4 Junij 1658

Till Greff*we* Gustaff *Otto* Stenbock at han tilhåller allmogen att föra Ekewärket till *timbragen* uhr skoge*n.*

Item eodem dato.

För *Majoren* Lindeberg att aff Bornholms Kongz Skatt till sin wärfningh *2000* Rdr: bekomma.

. . . . . .

C. G. Wår synnerliga ynnest *etc.* Emedan såsom H. Fältmarschalck och *General Gouverneur* Greffwe Gustaff *Otto* Steenbock, Wij haffve forordnat *Majoren Hieronimus* Lindeberg till sin forehaffwande wärfningh Tutusende Rdr.: hwarföre är härmed till eder vår Nådige villia och befallningh, at J honom be:te *2000* RDr: af Bornholms Kongz Skatt låta bekomma. Därmed giöre J det som Oss lander *etc.* Och Wij befalla *etc.* Giöteborg.

Flenssborg 29 Junij 1658

E. Figrelig

Till Printzenskiöld at han skynder Manskapet åth Pommern.

C. G. Wår ynnest *etc.* Troman Landz och Slotzhöfdinge Såsom Wij månde Eder näst för Wår afreesa från Götheborg, af den *3 hujus* i nåder befalla, at J skulle uth till Oss till Pommeren med dhet forderligaste öfwerskicka wijdh *pass* helften, af dhet manskap som J ther funne för eder *à 3-* eller *400* Man. Altså hafwe Wij nödigt erachtat *iterato* samma *ordres* till eder at

gå låta, med nådigh befallning, at J skynden efter möyeligheeten dhet manskap till at öfwersenda, på thet Wåre *deisseiner* måtte sålunda icke blifwa hindrade. Detta J stellen eder till underdånig efterrättelsse, Och Wij befalle eder *etc.* flenssborg.

Flenssburg 30 Juny 1658
E. Figrelig

Till Slotzhöffdingen på Bornholm, at han till Pommern öfwerskicker dhet folk som därsammastädes finnes.

C. G. Wår ynnest *etc.* Ehuruväl troman Länss- och Slotzhöfdinge, Wij hafwa eder för detta, både för Wår afreesa ifrån Götheborg af den *3 hujus* så wäl som och sedan Wij hijt ankomne ähre, af den *29 dito* i Nåder befallat, at J skulle senda helften wijdh *pass* af thet ther på Bornholm befindliche Manskapet, till *3 a 400* Man uth till Pommern, lijgwäl hafwe Wij den *resolution* så wijda förändrat, at Wij skulle gerna see, om Wij kunde fåå thet folket altihopa therifrån, som J funnit för eder wara til *militien destinerat,* antingen thet wore *à 4–5* eller *600* man, ställandes uthi eder *dijudication* om Landet skulle dhet kunna tåhla, och icke therigenom blifwa fördärfwat, Är dhet alt slät Vnga och ogifne Karlar, så kan dhet intet skada. Wij affärda nu fördenskull denne Wår *express* till eder, med Nådigh befallningh, at Oss nu strax J härom med honom *adverteren* och i Vnderdånigheet förnimma låten, hvad Wij hafwe till at förmoda, farandes icke thessmindre fort, och efter mögeligheeten efter Wåre förre *ordres,* skyn*dandes* på folketz öfverskickande, därmed J fulgiören Wår Nådige willia, och Wij befalle *etc.* flenssburg.

P. S. S. R. M:tt Om J kunden sendan *500* Man öfver åth Pommeren, woro thet myckit wäl, tij at hafva Knechter på Landet, som weta wäl at omgås medh theras gevehr, och äre Bornholms Jnbyggiare, är icke altför trygt at lijta vuppå; Altså ville J giöra eder flijt at Ju för Ju snarare senda sadant manskap öffver, och om J allaredo många öfverskickat haffwen, sådant låter migh så weta, som om thet fattas eder fahrkoster till theres öfwerförsell.

Otterslöff 28 Augustus 1658
G: Tfeldt:

Till Landshöffdingen Printzenskiöldt.

C:G. Wår ynnest *etc.* Emedan Wij landzhöffdinge Johan Printzenskiöldt aff Eder skrifwelsse[1] förnimma at danska Rijkzhoffmestaren Gerdssdorff

skall ther på landet een *Quantität* SPannemåhl, Så är war nådige willie och befallning thet j widh första legenheet låte medh någon fahrkost haffran til Stockholm Öfuerföra Menn Råg och Kornet haffwa j till *Magasinet* att indraga, aff *Commiss* Kläderna wela J Öfuerskicka så mycket till Pommern som the ifrån Bornholm tillförende försende Knechtar behöffwa och om något bliffuer öfriget haffwe j thet uthj förwaring at taga, och oss een *Specification* på thet ena medh thet andra at tillsända. Jere Stycker och Kuhlorna kunna j och taga wara uppå medh sampt the Store och fäll som *Gerdorff* tilhöre. Hvadh Gerdorffz fogde anlanger haffwe j Eder om Hans Persohn medh behörig *Caution* att försäkra och hans egendoem att *Registrera* låta, Chronones Pante Godz som tillförende har warit j *neretorar* händer kunne J jemwall på ware wängnar wederkänna låta. Medh the omyndige barns Godz måste J Eder intet befatta[.] dee *50* Preste och Sochne Ryttara som wij förmeene wara ther på landet, och Wij Vnder Öfuerstens fröling Regimente forordnat haffwe wille j medh någon tienlig fahrkost till Rijga Strackz öffuerskicka. Öfuerstelieut Ekestens Afwell och *mobillier* haffwe wij *Resolverat* på Edert Vnderdånigst ansökiande j nåder att förähra. Befaller *etc.* aff Otterslöff –

1. Det nævnte brev er bevaret og gengives nedenfor.

Croneborgh 19 October 1658:
G. Taubenfelt.

Till Bookhollaren på Bornhollm Johan Nilsson att tillstella *Secret: Taubenfelt* 2000 dhlr. S: Mynt:

C: G: Wår gunst *etc.* Effter thet Bookhollare Johan Nillsson, Wij hafwe förordnat af medelen på Bornholm, till för detta Vår *Generals af infanteriet,* nu mehra hoos Gudh Sahl: Gref Jacob *De La Gardies* enKiefru F. *Ebba Sparre 2000* Dr. S: Mynt: som här genom *Secreteraren Taubenfelt anticipando* äre uplente; Så är Wår nådige willie och befallning, att J strax och utan uppeholld en sådan *Summa* penningar till Mallmö öfwer *transporteren,* och bem:te *Secreterare* tillstella låten, *etc.* Och Wij befalle *etc.* Croneborgh.

Croneborgh 19 october 1658:
G. Taubenfelt:

Till Daniel Bengtsson Vttermarch att tillstella *Secret: Taubenfelt* 2000 dhl: S: M: af Bornholms medelen.

C: G: Vår gunst *etc.* Effter thet Daniel Bengtsson Vttermarch Wij hafwe förordnat af medelen på Bornhollm, till för detta Vår *Generals* af *infanteriet*

nu mehra hoos Gudh Sahl: Grefwe *Jacob De la gardies* effterlåtne enkia Fru *Ebba Sparre 2000* Dr. Sillfver Myn:t som här igenom *Secreteraren Taubenfelt anticipando* äre uplente; Dij är Wår nådige willie thet J så lagen, thet bem:te *Summa* penningar uthan uppeholld ifrån Bornhollm till Malmöö må blifwa öfwerbracht, och bem:te *Secreterare* till *Creditorers* afbetalning tilstellt. Och Wij befalle *etc.* Croneborgh *etc.*

Croneborgh 19 October 1658
G. Taubenfelt.

Till Johan Printzenskiölldh att han låter dee 38 Båtzmän som är på Bornnhollm upbrachte gå till Hellsingborg.

C: G: Vår gunst *etc.* Effter Wij Landzhöfdingh Johan Printzenskiöld, förnimmer att uppå Bornholm skole wara 38 Båtzmän till Wår tienst opbrachte, så är Wår nådige willie att J strax låten gå them öfwer åth ystedt, tädan the sädan till Hellsingborg theras wägh taga, at thersammastädes wijdare *ordre* om sigh forwenta skole. Och Wij befalle *etc.* Croneborgh *etc.*

Landz Crona 16 November 1658:
I. Cling.

Till Landzhöfdingen *Printzenschiöld* at han fodrar sig til endsätning af *Gen:Leut.* Wirtz och *Möller 150.* Man til foot och några Ryttare Vhr Pommern, medan intet annat medell ähr.

C. G. Wår ynnest *etc.* Eftersåsom Landszhöfdinge *Johan Printzenschiöld,* wij icke egendtligen wete uthi hwad wilkor sakerne hooss Eder Beståå, och Wij icke kunne endsettia eder med folk så hastigt härifrån, emädan thed icke aldeeles ännu med dee Nyskrefne knechterne ähr richtigt, at dee så snart kunne komma hijt; ty wele J tilsee, Huru I kunne Bekomma Vtaf *Gen.Lieutn.* Wirtz och Möller utur Pommern till *150.* Man till foot och några Ryttare om det skiee kunde, såssom Wij och them bägge therom tilskrifwit hafwe, hwar före J och sielfwe med them wijdare *Correspondera* wele, och så trampt J för Eder säkerheet skulle så tyckia gott wara, så kunne J senda the Bornholms knechterne öfwer åth Pommern igen. Hwilket J wele tagha Eder till vnderdånig effterrettelsse *etc.*

Landes Croon 6 November 1658:
F. Joel.

An *Gen: Leutn:* Müller vnd Wirtz die *insul* Bornholm mit mehrer Manschafft Zu verstärken.

C. G. Vnsern *etc.* Wollgeborner *etc.* Wir Zweifeln nicht ess werde Euch auss Vnsern Vorigen Schreiben Zu vernehmen gewehsen sein welchergestallt wir dem *Gen: Leutn:* Müllern vnd Euch die Besetzung dess *Jnsul* Bornholm mit mehrer Manschafft Zu versterken anbefolen; Und unss nun bey gegenwertigen *Coniuncturen* an Versicherung selbiger *Jnsul* merklich gelegen; So ist an Euch hirmit unser nochmahliges gnädigstes gesinnen. Ihr wollet mit angeregtens *Gen. Leutn:* Müllern die Anordnung machen, dass so Viel Manschafft alss Jhr findet nötig, nacher Bornholm schleunigst hinübergesandt, auch vnss hin führ über Bornholm nacher Üstedt unsere Briefe Zugesandt vnd wass newes *passiret, advertiret* werden möge. Gelassen vnss dessen vnd sint Euch dagegen nechst Empfehl.

Landes Croon. d.

Landz Crona 6 November 1658:
I Cling

Till *Printzenschiöld,* at han sender några fahrkoster som opsPana *Scepter.*

C. G. Wår gunst och nådige Benägenheet *etc.* dhet är wår nådige wilie landzhöfdinge *Iohan Printzensk.* at J sende några fahrkoster vti Siöön til at opsPana Skepet *Scepter,* och at J låte segia *Captenen* ther opå thet han skal taga sin wäg anteen åth Wissmar eller och tilbakars heem in i Skiären igen, lemnandes alleenast Skepet Engelen qwar wid Calmarsund, som kan gifwa acht på och förhindra danske Caperne ther the några *insolentier* wid wåre hambnar eller fahrwatn ther omtrent at föröfwa sig vnderstå skole. J wille och med flijt inhempta kundskap om några danske Skepp må wara i Siöön och hwart uth the sin *Cours* taga, monde och oss efter handen therom behörligen *advertera.* Och emädan wij dessförutan numehra moste Bruuka *passagen* at senda wåre Breff emellan Pommern och här, genast öfwer ifrån och till Cimbrisshambn, så wille I altid hålla een tienlig fahrkost wederreda som när brefwen eder tilkomma, ther med strax förskikkas kunde. Wij befalle Eder. *etc.* af Landz Crona.

[Landz Crona] 20 November 1658:
G. Taubenfelt:

Till Landzhöfdingen *Printzenschiöldh* på Bornholm.

C. G. Wår gunst och nådige Benägenhet *etc.* Emädan Wij landzhöfdinge *Iohan Printzenschiöldh* hafwa förnummit, thet J skole wara sinnade, till at

antaga Eder *dispositionen* öfwer wåre Renttor och theras förytrande på Bornholm och wij lykwehl icke wehle at J wijdare ther medh skole befatta än hwad blotta *Gvarnizonens* vnderhåldh wijdkommer, men låta Bookhållaren *Iohan* Nilsson ther medh betämia, efftersom han och för thess Opbördh och Vthgifft at swara och reeda at giöra förplichtat wara skall, doch at J honom till dess opbördh och afförsell all skiälig befordran och handräkningh, när så Behöfwes Bewijse. Så wele J stella Eder thetta till rettelse at honom hwarken i *dispositionen* öfwer Smöret eller thee andre *Intrader* någon hinder tilfooga eller tilfooga låta. Och efftersom Oss eliest är förebracht huruleedes några som sig Frijmänn kalla och theruppå landet boo, *prætendera* lijka *immuniteter* och Frijheeter på theras Gårdar och Godz som Adelen, der doch dee rätta Frijmänn och theras *familie* allareedo skole wara genom döden afgångne, och at Gårdarne sedan genom Kiööp eller arf skole wara komme i öfrije Mäns eller bönders och bondeboos händer, som sig ingen frijhet förwerfwat hafwa. dy wele J derföre granneligen herom *inqvirera,* och ther Jnnehafwarne af bem:te Gårdar kunna skiäligen bewisa at Frijheeten föllier Gårdarne och Godzen och icke Persohnerne effter, da hafwe J at giöra Oss therom behörlig berettelse uth stellandes saaken till wår wijdare Förklaring, Men om then frijheet alleenast är itt *Personalt* wärck, som desse icke kunna med någon skiäl sig tilegna, da hafwa J theruti at förfara såssom J weta wår tienst och *interesze* thet *reqvirera* och fordra. dee *2000:* D Smt: *restantier* hoos Bornholms Boerne, som wij numehra sPörie icke wara HoffMestaren *Gersdorfs* Fogde men honom sielf tilhörigt, wele J hielpa Johan Nilsson at opkräfwia, och till wår *disposition* at *reservera.* Wij Befalle.

P. S.

I thet öfrige wele Wij nådigst at J med flijt låta arbeta på *fortificationen* af Fästningen oppå Bornholm så at den i någon *defension* må bracht blijfwa, och att J med forderligaste senda oss ther af een *planc* och afrijtningh.

LandzCrona 20 November 1658
G. H. Taubenfelt.

Till Bookhållaren Johan Nilson på Bornholm.

C. G. Wår gunst *etc.:* Oss ähr Johan Nilson Kiärt at förnimma af eder skrifwelsse *daterat* den 3. *huius,* at *J* förmeene Edher med snaraste kunne skaffa dee *2000* Dr Smt *Secretereren Taubenfelt* tilhanda som wij Frw *Ebba Sparre* anordnat hafwe, och twyfle intet det J nu giöre eder möyeligste flijt at thet utan lengre vppehåldh må kunna Skee, helst emädan wij see at Landzhöfdingen *Johan Printzenschiöldz* Skrifwelse til Taubenfeldt at the eder allareedo vti dukater och Richsdaler äre inhendigade. Om medlen med Store

Siöö – och Lille Tullen låte wij thet ännu bewenda med then *disposition* som theröfver tilförene af Oss giord är, Och wele icke förmooda att *Drakenhielm* eller Flyggen något förbodh thervppå skole giordt hafwa, efftersom denne sidste icke heller sådhant förbodh för någon deel bestå will, Men hwad SiööTullen af wåre Renttor anlangar, wele wij at then effter [*ordinantien?*] behörligen erleggias skall. Wij hafwe eliest nu skrifwit till *Printzenschiöldh* att han lemnar eder *dispositionen* om Ränttorne och sig icke wijdare med them befatta än hwad blotte *Gvarnizonens* vnderhåldh angår. Och skall han eder *adsistera* till att inkrafwia dee *2000:* D Smt af *Gerstorffs restantier,* Såsom och *inqvirera* om the gårdar som af ofrelsesmän vnder frije wilkor besittes, tagandes ther wid wår tienst och *interesse* i ahct. Wij befalle *etc. LandzCrona*

P.S.

Wij wele eliest nådigst att J skole opHandla Oss een temlig *qvantitet* Smör ther på landet som in till förste wåre dagh och öpenwatn kan hållass på wår wijdare förordning uti bereedskap.

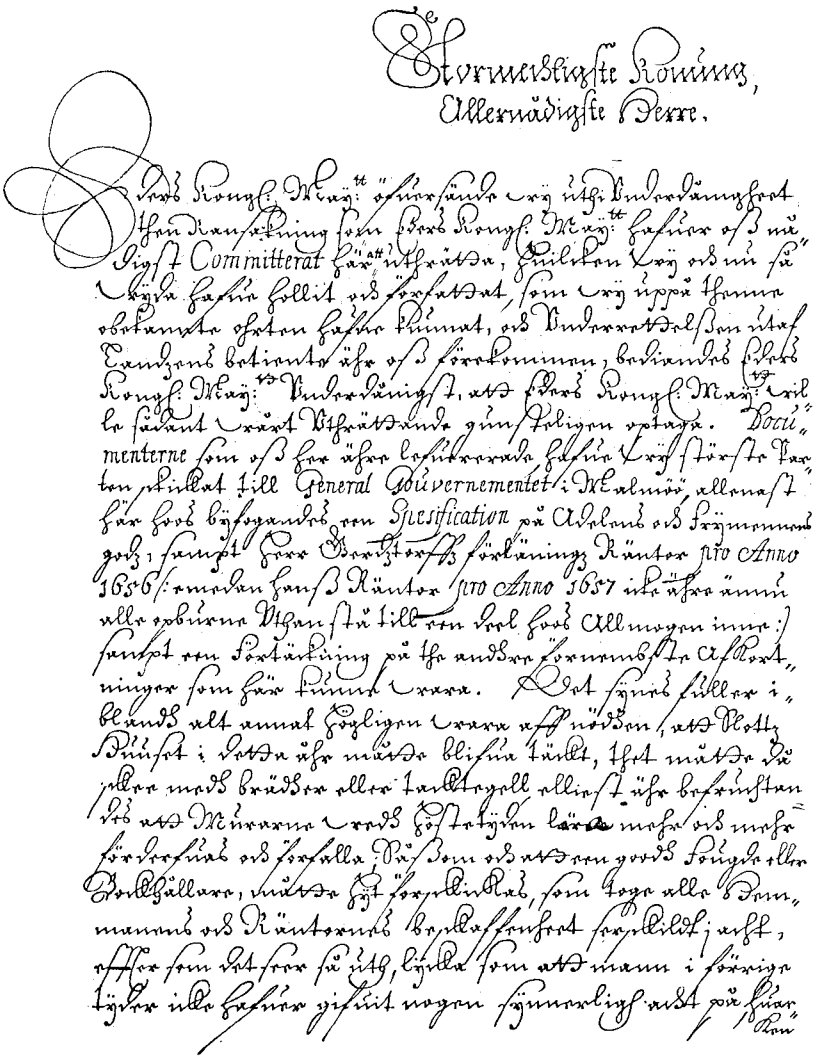

1. side af Printzenskölds og Sylvius' skrivelse til kong Karl X Gustav af 1658 17/5, som ledsagede »Rannsakningen« af samme dato. Riksarkivet, Stockholm (Skrivelser till Kungl. Maj:t). – Gengivelsen er karakteristisk for »skriverhånd b«.

SRA. STKM. Karl X Gustafs Tid. Se bd. 1. p. 48 f. m. v.
[Med skriverhånd b:]

Stormechtigste Konung, Allernådigste Herre.

Eders Kongl: Maij:tt öfuersände wij uthi Vnderdånigheet then Ransakning som Eders Kongl: Maij:tt hafuer oss nådigst *committerat* här att[1] uthrätta, huilken wij och nu så wijda hafue hollit och författat, som wij uppå thenne obekannte ohrten hafue kunnat, och Vnderrettelsen utaf Landzens betiente ähr oss förekommen, bediandes Eders Kongl: Maij:tt Vnderdånigst, att Eders Kongl. Maij:tt wille sådant wårt Vthrättande gunsteligen optaga. *Documenterne* som oss her ähre lefuererade, hafue wij störste Parten skickat till *General Gouvernementet* i Malmöö, allenast här hoos bijfogandes een *Spesification* på Adelens och Frijmennens godz, Sampt Herr Gerdztorffz förläningz Räntor *pro Anno 1656* (emedan hanss Räntor *pro Anno 1657* icke ähre annu alle opburne, Vthan stå till een deel hoos Allmogen inne) sampt een Förtäckning på the andhre förnembste Afkortninger som här kunne wara. Det synes fuller iblandh alt annat högligen wara aff nödhen, att SlottzHuuset i detta åhr måtte blifua täckt, thet måtte då skee medh brädher eller tacktegell elliest ähr befruchtandes att Murarne wedh höstetijden lära mehr och mehr förderfuas och förfalla; Såsom och att een goodh Fougde eller Bockhållare måtte hijt förskickas, som toge alle Hemmanens och Räntornes beskaffenheet serskildt j acht, effter som det seer så uth, lijcka som att mann i förrige tijder icke hafuer gifuit nogen synnerligh acht på, huarken Chronones Enkannerlige Intäckt, eller och Landets och thee andre Räntornas *Excolerande.* Befalle Eders Kong: Maij:tt hermed vthi Gudz den Allzmechtiges höghe och milde beskydd till långwarigh helssa och lijffzsundheet, lyckosampt *Regemente* sampt all annan Kongl: *Prosperitet,* lycka och wellgång, Vnderdånigst och ödmiukeligen aff Rona den *17 Maij 1658.*

Eders Kongl: Maij:ttz
Vnderdånigste och Trooplichtige
Tiänere så länge som wij leffue[2]
Jahan Printzenskiölldh *J. Sylvius*

1. Det foregående ord er tilføjet senere, antagelig med Printzenskölds hånd.
2. Disse 2 linier er skrevet med Printzenskölds hånd.

»Rannsakningen« af 1658 17/5. Side 1. Riksarkivet, Stockholm (Skrivelser till Kungl. Maj:t). – Det her illustrerede er typisk for »skriverhånd a«.

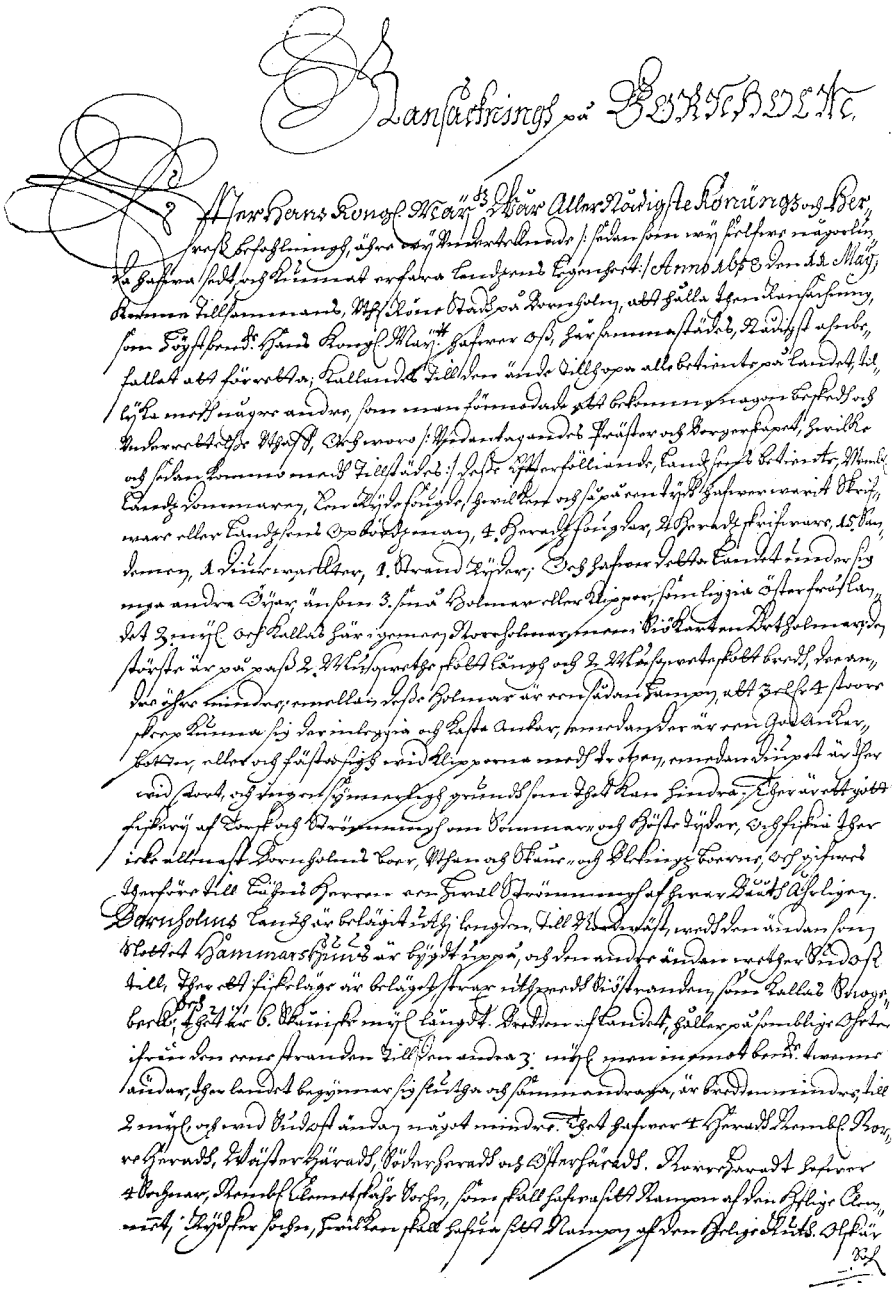

[Med skriverhånd a:]

Ransackningh på *BORNHOLM.*[1]

Efter Hans Kongl. Maij:tz wår AllerNådigste Konungz och *Herres* befahlningh, ähre wij Vnderteknade (sedan som wij sielfwe någorlunda hafwa sedt och kunnat erfara landzens legenhet) *Anno 1658* den *11 Maij* komne tillsammans Vthi Röne Stadh på Bornholm, att hålla then Ransachning, som Högstbem:te Hans Kongl. Maij:tt hafwer oss, härsammastädes, Nådigst ahnbefallat att förretta; kallandes till den ände tillhopa alle betiente på landet, tillijka medh några andre, som man förmodade att bekomma nogon beskedh och Vnderrettelse Vthaff, och woro (Vndantagandes Präster och Borgerskapet, hwilke och sedan kommo medh tillstädes) desse Effterfölliande Landzens betiente. Nembl. LandzDommaren, een Rijdefougde, hwilken ochså på een tijdh hafwer warit Skrifware eller Landzsens Opbördzman, *4* HeradzFougdar, *2* Heradzskrifware, *15* Sandemen, *1* Diurwackter, *1* Strand Rijder; Och hafwer detta landet under sig inga andra Öijar, än som *3* små Holmar eller Klippor, som liggia öster från landet 3^2 mijl och kallas här i gemeen Norrholmar, men i Siökarten Ertholmar; den störste är på pass *2* Musqwethe skott långh och *2* Musqweteskott bredh, dee andre ähre mindre; emellan desse Holmar är een sådan hampn, att *3* eller *4* stoore skeep kunna sig der inleggia och kasta Ankar, emedan der är een god Ankarbottn, eller och fästa sigh widh Klipporna medh trotzen, emedan diupet är therwid stort och ingen synnerligh grundh som thet kan hindra. Ther är ett gott fiskerij af Torsk och Strömmingh om Sommar- och Höstetijder. Och fiskia ther icke allenast Bornholms boer, vthan och Skåne- och Blekingzboerne, och gifwes therföre till Lähns-Herren een hwal Strömmingh af hwar Bååth åhrligen. *Bornholms* Landh är belägit uthj lengden, till Nordwäst, wedh den ändan som Slottet *HammarsHuus* är bygdt uppå, och den andre ändan wether Sudost till, ther ett fiskeläge är beläget, strax uthwedh Siöstranden, som kallas Snogebeck, och[3] är thet *6* Skåniske mijl långdt. Bredden af landet håller på somblige Ohrter ifrån den eene stranden till den andra *3* mijl, men inemot bem:te twenne ändar, ther landet begynnar sig slutha och sammandraga, är bredden mindre, till *2* mijl, och wid sudoständan något mindre. Thet hafwer *4* Heradh, nembl.[4] NorreHeradh, Wäster Häradh, Söderheradh och Österhäradh. NorreHäradt hafwer *4* Sochnar, nembl. Clemetskähr Sochn, som skall hafwa sitt Nampn af den Helige Clemment; Rydsker sochn, hwilken skall hafua sitt Nampn af den Helige Ruth; Olskär Sochn, ther uthj och Slottet är belegit, af S. Oloff; Röe Sochn. WästerHeradt hafwer och *4* Sochner, nembl. Wäster *Mariæ* Sochn, Nylarsskär eller S. Larses Sochn, Knudskär Sochn, Nyker sochn. SöderHäradt hafuer *4* Sochner, Bothelskär Sockn, *S. Paulj* Soch, S. Peders Sokn, Åker sochn. Österhäradt hafwer *3* Sokner, Öster Lauskär Soch eller *S. Laurentj* Sochn, Öster *Mariæ* sokn,

Ibbskär Sockn eller *S. Ebbe* sochn; Ähre j alles *15* Soknar och ett *Capell,* som kallas Gudheem, och lyder under Österlauskär Sochens *pastorat; Item* een *Annexa* eller *Capell* som[5] lyder under Ollskär Sochn, kallas Allinge, och är beläget till ett Fiskeläge thersammastädes. Nu hafuer fuller och huar och een Sockn för sig sine serskilte lägenheeter, medh små Insiögar till fiske, små strömmar till qwarnewattn om höst och wåhr och wedh stoort fallande Regn, någon skogh och gode fiskelege till Hafwet, doch är här icke så mycken skogh, som här behöfues till brennewedh och kan tillfyllest der till förslåå; den förnemste skogen känna bönderna sigh till under deras egne gårdar, som och här kallas lijka som i Swerige Skattegårdar. Bärande träå finnas här wexa af desse slagh, som är Eek, Hassell, Wallnöthe-träå; Elliest wexer här och så Ask, biörk, Ahl, Asp, men ingen tall eller graan; Asken wexer till een stoor tiokleek och wirke. Landet till dess uthwertes anseende är mächta lijkt att påsee såsom Zeelandh och een deel af Ölandh, och är begåfwat medh een synnerligh godh och fruchtbar Iordmon, så att det både af des Inbyggiare sielfwe, så well som andre hafuer warit anseedt för det ypperste landh, som under Danmarkz rijke hördt hafuer; Och ehuru well det uthj sin begrepenheet är ringa, så hafuer thet lijkwell uthj een godh Åhrstijdh kunnat bära af jorden (på een gissningh) *30,000* tunnor Spannemåhl, och wäl deröfwer, af Råghh, Korn och Hafra; Och derföre plägar och åhrligen Vthskieppas, ohngefehr, *1400 tunnor* Rogh, *4000* tun*nor* Korn, *4 à 5000* tunnor Hafra; Men Hwethe brukas här inthet att uthsåås, af den Orsack, att man säger jorden icke wara så skickadt att hon Hwethe kan bähra; somblige gifwa och thet före, att bönderne icke well ackta sin hagn och stenga, det man i Skåne kallar Wijde, och på Swenska wijthe, för det straff som *exeqveras* på dem som Wijdet inthet taga i acht, Vthan låtha Boskapen af försummelse komma in i Sädesgärdet och göra der på skada, hwilken är så mycket större, om then skeer på Hwetes Säden, som är een dyrare wext. Lijka så hålla dee medh Ärther och annan Kleenwext, att the inthet såå ther af till någon mykenheet, therföre att theras hegnad är widlöfftigh och iche hafwer warit så well acktadt som sigh borde. *Smöör* faller här till en temmeligh *qvantiteet,* som RichzHofmästarens Hr Gerdztorffz förlähningz Rentor wijdare uthwijsa *Num. 1.*[6] Här är och så godhe Fiskerij Vthj Hafwet, medh Torsk, Sill (Strömmingh), Lax och butter. Och Ehuru detta landet är ymnogt af allehanda godhe tingh, så är störste parthen af folchet ther emoth till deras *humeur* mechta *rude, inculta ingenia* och illpartige, såssom alle *Insulanj* gemeenligen hållas före att wara; Och hafwer deras Nähringh och förmån Eenkannerligh beståtT[7] Vthj Spannemåhl, Smör, Boskap, Hästar, Får, Gäss *etc.* att sellia och wenda uthj penningar. Anlangande Landzens betiente och eenkannerligen them som *Iustitien* hafwa förestådt;[8] Så optaga HeredzFougdarne, hwilka elliest kallas tingfougdar eller Heredzdommare, *in prima instantia* alle både

Civile och *Criminale* saker, Vndantagandes them som ähra och redeligheet angåå, hwilka lända under Landzdommaren, såssom och thee saker som lijfwet angå, och Jäff uthj ähre; men är lifzsaken klar och oppenbar, tå *adhibera* Tingfougderne till sigh *8* Stockmend (hafwandes sitt nampn af Stocken eller Benken dee sittia uppå) och dömme ther öfwer uthan opskåff, och *Executionen* går och deröfwer Vthan något widare skärskådande under högre dom, medh mindre att några serdeles *Circumstantier* råda till een annan Ransachningh, eller och den brotzlige för sin persson isynnerheet anholler om een annan dommare, tå ställes saken under Landzdommaren; Och om *reus* äntå icke är dermed till fredz, tå kommer han in för Konungen och Rickzsens Rådh. Kommer och Tinghfougdarne någon sack före, som jäf och twifwelsmåhl uthj äre, och hon angår lijfwet eller handen, då *adhibere* Tingfougderne till sigh *15* Manne Nembd, *sententiera* deröfwer, och sedan settia den up under Landzdommaren; och om then brotzlige åntå icke blifwer *Confitens* och saken afhulpen medh hans dom, tå skiutes hon under Konungen och Richzsens Rådh som förbem:t är; Om hwi.ket alt medh mehra *Christianj 3. Fredericj 2* och *Christian 4. Recesser* wijdare och Vthtryckeligen förmähla; Om the och dömma een Orätt dom *ex mera imprudentia,* måste the bötha therföre *4* Rdr, men är thet skedt för muthor *etc.* skuld, så hafwer man *Exeqverat* på deras halfwe boo och Egendom och them sålunda straffat. Deras lönn består uthj detta: *1)* Ett hemman fritt för Landgillet och Echter (hwilke kallas i Swerige Åkor och Körssler), såsom och för Kongzskatten; doch icke warit för honom frij, Vthan Öfwerheetens serdeles bewillningh och tillåthelsse. *2) 20 skillingh* eller *10* öre S:tt för hwar dom som the uthgifwa och försegla. *3)* Om det är een dom som angår penninga böther och Gäld, och dommen skall *exeqveras* medh laga måthingh, tå och Tingzdommaren fahr sielf medh, då bekommer han för sitt omack *20 skillingh.* Desse dommare äre Eedsworne, men icke några *studerade* personer, Vthan till detta Embethe antagne af Bondeståndet, theföre äre och een deel af them, som intz kunna lässa i Book, Vthan hwad dhe förstå, det hafwa dhe fattat af *praxj*; Och deras Löhn är mycket ringa, och Eembetet faller them beswerligit, så willja the gärna blifwa thet qwitt och ledige. Tingzskrifware äre här på landet twenne, hwilkas Eembethe är att *protocollera* alt hwad som för Retten *passerar.* Deras löhn är denne, *1)* Tolfd*aler* sölv*ermynt,* hwilka dee bekomma hwardera af Slottet för dee saker som Ridefougden på Cronones wegnar förer uthj Retten och angå Chronones *Restantier,* Geld, Echter och alt hwad som Cronones, eller å des wegnar LähnsMannens handteringh och wärf Angår. *2)* Twenne gårdar frij för Echter och Körssler, *3)* Landgillet uthaf ett hemman i Häradet. Ähn är här een VnderRett, som kallas BirkeRett, ifrån huilken ochså *Appelleras* under LandzDommaren, och hafuer sin serdeles Birke-Fougde, Dommare, Skrifware, *Assessores* och Tingmän, Vthaf dhe Män

som i Birket ähre boendes; Och är Birk een serdeles Sochn eller By, eller några wisse bondegårdar på landet liggiande, åthskilde från Häradet, så widt dee hafwa deras egen Rett och Tingh; Och är her på landet Allenast ett sådant Ting, som och kallas HammarsHuus Brotingh, och på Chronones wegnar hörer det SlotzHerren allena till, emedan Birket är och strax inför S'otzporten beliggiandes; Denne Retsbetiente hafwa ingen löhn af Chronan, Vthan allenast hafft löhn af Fiskelegene Sandwijk och Allingh. *LandzDommaren,* som i Swerige kallas Lagman, optager, som förbemelt är, alle dhe saker som till honom lenda ifrån Tingh och BirkeRetten, effter Kongl. *Recesserne,* men icke Elliest, Vthan the tillförende ähre ther wordne afdömbde; och ifrån honom gå *Appellationerne* och andre Dommar till Konungen och Riksens Rådh. Denne hafuer till lönn *1)* Een bondegårdh, frij för Landgillet och alle andre beswär, ehuadh nampn the hälst hafua kunna. *2)* Thertill medh Landgillet af *10* Warnader eller Chronebønder; hwad han elliest[9] hafwer hafft *Extraordinarie* till Jnkomst af *accidentier* och sådant, hafuer icke warit någon wiss *Intrade*, eij heller kan man wist förnimma huru högt det kan sig belöpa; Han besuerar sig, lijka som Tingz-Fougderne, öfuer sin ringa löhn, och beder att Hans Kongl. Maij:tt wille henne allernådigst förbättra. *RijdeFougden* kallas i Swerige HeradzFougde eller Befahlningzman,[10] och[11] beställer om alle Chronones saker på Landzherrens wegnar, med Stedzell, sackfall, *Criminale* måhl, sampt alle Andre bestellningar som kunna förefalla, Och hafuer hafft till Löhn *1)* Ett hundrade Rijkz*daler* af LehnsHerren, Hr Rijkz-Hofmästaren *à part,* för det omack, som han hafuer hafft till att opbähra hans förlänningz Rentor. *2)* 52 Rdr af Rikz-Hofmästaren till Kostpenningar, *3) 60* Rdr som honom hafwer warit beståt på een Underskrifware, *4) Item* 60 Rdr. på tuenne Skrifware drengiar, *5)* Förpachtadt Ladegårdz Ägorne wid Slottet af RichzHofmästaren för *50* Rdr. Uthaf Chronan seger han sigh eij mehr hafwa hafft än *10* Rdr. *6)* Echte eller Körsellpenningar af twå bönder i hwar och een Sochn öf*wer* heele landet.[12] *7) Item* een echte i hwar och een Sochn för Skrifware eller Opbördzmanstiänsten, *8)* Hwar tijonde penning af Stedzell och[13] Böthespenningar. Stedzlan stadgas på bondens lifztijdh, och sedan effter hans dödh, så lenge Hustrun är Enkia. Och giffues, effter som gårdarne ähre till, i Stedzell *100* Rdr, *70, 50, 40, 20* Rdr *etc.* Desse Echtepenningar uthgifwas för hwar Echte- eller Köslepeng:r på ett hemman, *3* eller *4* Rdr, mestedehlen *5* dr sölfwermynt och *1* tunna Hafra åhrligen.[14] Elliest beretta Sandemennen att Skrifwaren, när som han hafwer warit till den tiensten bestält, plägar dess föruthan hafua *100* Rdr till löhn. *Item* Een Rixdlr af huar Kyrckia; Hafuer och warit honom beståt een Underskrifuare, som hafver hafft till löhn *30* Rdr och frij förtähringh. Skrifwaren är een *ordinarie* Opbördzman i Landet, och RijdeFougden hafwer tillförene[15] inthet hafft medh Rentornes opbördh att göra, Men uthj

desse förledne tu åhren[16] hafwer både Chronan och Hr Gerdztorff brukat allenast een RijdeFougde på landet, som och tillijka hafuer warit Opbördzman både af Hr Gerdztorfz och Chronans *Intrader.* Och ingen annan haf*wer* hafft dermedh något att beställa uthan allena han. *Diurewachtaren* hafuer gifwit acht på Chronones Iachter och Diurskiutningh, huilka diur förmehnes wara *500,* och alle store ChronHiortar; Råddiur ähre här inga, lijthet Harar och många Refwar; Orrar, Hierpar hafwa här Aldrigh warit; Rapphöns hafua här några warit, men finnas nu inthet, Vthan förmehnas wara tillijka medh een stoor hoop Hiortar (hwilket i sanningh berettas) Vthj denne winter af Kölden förderfwade; bem:te Diurwachter hafuer ochså acktadt på Skogerne, serdeles Parkerne (huilke man här kallar Allmenningh) men sådane Parker hafua iche well warit *distiguerade* ifrån andres Ägor (lijkwell förbudne att huggas) Vthan måste the här effter bättre tagas i acht och åthskillias ifrån andres Egor, på det att the iche aldeles måtte blifua Ödelagde. Skattebönderne hafua altijdh hafft loff att hugga på deras egne Skogar och[17] Egor huad slagz trää det hafuer warit; men så frampt Parkerne skohle göras här något ansehnlige, så är nödigt att Skogz*Ordningen,* som i Swerige är brukeligh, måtte ochså här effter handen blifwa *practiceradt;* Denne hafuer hafft till Löhn *72* Rdr och *52* tunnor Hafra; *Item* een Gård frij för alle Vthlagor. *Strandrijdaren* hafwer gifwit acht på Stranden, om der hafuer fallit något strandwrack; Och när Skep stranda, så måste han bodha derom till Slottet och dem som wederböhr, såsom och achta på att inthet mehn eller förfångh må tillfogas them eller theras Godz som Vthj sådan fahra råka; medh Handelen eller Landzköpet hafuer han inthet hafft at göra. Till löhn hafuer han hafft Echtepenningar af *10* Hemman; *Item* Landgillet frijt af sin Egen gårdh som han hafwer besuttitt. *Sannemennerne* hafwa hafft Jnseende medh Echter och Körslerne och dagzwerken, huilka hafua warit anwende till att föra Vthlagorne till den Ohrt som hafuer warit förordnat, och annat desslijkt; *Item* hafwa dhe bodat till Skius – och Giestningar, när som Konungens eller Lehnsmannens folch hafwa reest uthj Landet; Och hafwa nutit till löhn *1)* Sijne gårdar frij för Echterne. *2)* Opburit Echtepenningar, somb*lige* af *5,* somblige af *6 à 7* gårdar uthj Landet, effter som Sochnen hafwer warit mindre el*ler* större till, theruthj han hafwer warit Sandeman. *3)* Hafwa the hafft frijheet på störste deehlen af Landgillet på sine egne gårdar, så att the hafwa gifuit ther af ett mechta ringa, såsom Afkortningzlengderne wijdare warda uthwijsandes,[18] *Num.*[19] *Militie* Betiente eller Landfolkets *Officerare*[20] hafwa warit desse: Een Dansk ÖfwerstLeutenant, *2* Tyske *Capitener,* 2 Leutenanter och Tyske, *4 Sergeanter* Tyske, *6 Corporaler,* som ähre een dehl Danske, een dehl Tyske, hwilka alle (Vndantagandes Öfuerstleutnanten, som nu reser här ifrån) tilbiuda sig att willia blifwa i Sweriges Chronos tiänst här på landet, men intz ähre the sinnade att tiäna i fäldt. Desse *Officerare* hafwa sålunda

warit löhnte, att Öfuersteleutnanten hafuer hafft *600* Rdr af Kongzskatten åhrligen; *Capitenerne* hafua nutit *1)* Ett Chrone Hemman frijtt för alle Vthlagor. *2) 125* dlr sölf*wermynt* huardera af Knechtpenningar som Vthj Landgillet och Jordboken äre Jnförde. Leutenanterne hafwa hafft af Kongz-Skatten åhrligen *60* Rdr hwardera, *Sergeanterne* huardera *40* Rdr af Kongzskatten,[21] *Corporalerne* huardera *30* Rdr aff Kongzskatten, och denne löhnen hafwa *Officererne* bekommit Åhrligen, bådhe Vthj Krigz och frede'ige tijder. Gemeene So'dather, som här ähre skrifne af Konungen, räcknas wara *600,* hwilka hafwa burit Musqwether och Chronones Gewähr,[22] och hafuer man ingen wiss Ordningh hollit wid sådan Vthskriftningh, vthan skrifwit öfuer Hufwudet alle them som hafua kunnat bära *Musqvet* och Krigz-Gewähr, *in Summa,* alle drengiar och Vngt Manskap som på landet hafuer warit att finna.[22] Andre hafua ochså warit som hafwa burit bössor, *118 man;* dhet tridie slaget hafwer varit 122, som hafwa gådt medh Spadhar. *Båtsmen* hafwa warit Vthskrifne af Konungen i Stederne och Vthaf Fiskelegen *24,* huilka blefwo senast brukade på Flottan til Landt Rügen, och ähre icke mehr än wid pas *18* aff dhem tilbaka komne; dee öfrige ähre döde och förkomne, så att ingen weet huar dee ähre eller hafua tagit sin wägh.[23] *Ryttare* hafua her warit holdne *55* således, att hwar Präst för sigh, och[24] hwar Sochn för sigh hafwer hollit enn Ryttare,[25] Rijdefougden hollit *2* Hästar eller Ryttare, Tingskrifwarne hwar sin Häst, *4* Heredzfougdar och huar sin; Frijmennen som ähre *9,* hafua hållit huar sin Häst;[26] twenne Adelsmän som boo här på landet hafua hållit huar sin Häst,[26] som ähre *Christian Machabeus* och hans Sohn Christian; twenne andre Adelsmen ähre fuller, som och hafwa här sine Godz, nembligen Malte Juul och Knut Ullefeldts Erfwingar, men boo i Skåne, therföre hålla thee och der sin Rosstienst. Dessföruthan äre *5* bönder, som hålla Rostienst, för några frijheeter, som dee på sine Skatte-hemman niutha, nembl*igen* frijheet för Kongzskatt och Echter, sampt matskatten, som plägar opbiudas till landzens Krigzfolckz Vnderho'd. *All* denne *Mi'itie* hafuer allenast warit (Båtsmennerne Vndantagandes) op-bracht till detta landets Eenskylthe *defension,* och iche *destinerat* att gå någorstädes Öfuer till dee andre Danske *Provincierne,* eller att föllia någon *Armée* i fä'dt; Jche destemindre är SlotzHöfdingen Herr[27] Printzenskö'd sinnat att Öfwersee och Munstra Soldatherne, serdeles them som hafua burit Musqweter, och sedan gifwa Hans Kongl. M:tt och Hans *Excell:* Hr *Genera'Gouverneuren* om deras beskaffenheet wijdare och noga beskeedh. Och när det gemeena Krigzfo'chet hafwa warit till *defension* opbådade, så hafuer huar Sochn för sig Vnderhållit sitt Manskap, och Chronan inthet warit med dess Vnderhå'd beswerat, Vthan allenast Vnderhållit *Officererne* af KongzSkatten, som ofwanförmält är. Detta landet hafuer ochså tillförende hafft sina egna fäldtstycken. *15* J tahlet, ett stycke af huar och een

Sochn, och eet stycke som heele landet haf*wer* ägdt; Men desse ähre alle Vthj sidste Krigh hädanförde in på den Swenske Flottan, som den tijdhen lågh här för landet. Rönne Stadh hafuer för denne tijd *4* Jernstycken, som honom allena tillhöra, huilka Borgerskapet hafua opfiskiat (som de seija) Vthaf strandade Skeep och förmehnes wara uthaf dee Swenske Öhrlugh-Skepen, som Vthj seneste feigde, strax effter HammarsHuus intagande, för Rönne Strand stranade. Adells Männen[28] hafua fuller inga *Donationer* att framwijsa, Vthan besittia sitt frälsse (huilket är gammalt och uhrminnes) lijka som all Adelen öfwer heele Dannemarck, effter Konungens Handfästningh. Och för det att the icke hålla någon *ordinarie* Rostienst under AdelsPhanan, så gifua deras bönder någon *recognition* therföre till Slottet eller Lehnsmannen, hwilket uthj Iordebocken finnes *specificerat. Frijmänn,* som ofwanbem:t ähr, äre här *9,* huilka icke kunna Ordenteligen framwijsa deras *speciale Privilegier,* Vthan hafwa och så besuttit sine godz Erfwinge effter Erfwinge, med samme *Condition* som andre Adelsmen, och ähre samme beswer underkastade som[29] andre Adelen i Rijket; dee blifwa ochså kallade till Rijkzdagar och bijwista Rådslagen och *Consilierne,* lijka som annan Adell; Men emedan the kallas frijmän, så synnas the wara af then *Condition* som allmennelige Frelsesmen och Knapa i förtijden i Suerige warit hafua, Emedan som Chris*tian 3:s* Öpne bref och förklaringh, hwilken Åhr *1553* ähr vthgifwin (angående några stridigheeter och beswer, som woro opwuxne emellan Adelen på Bornholm och de Lübiske, som den tijden hade landet uthj *possession*) Vthtryckeligh förmähler om den åthskilnad, som emellan sådant frijfolckz legenheet och Riddersmen sampt Adelens wilckohr uthj deras frijheeter af Ålder warit hafwer, såssom samme brefz *Copia* kan wijdare[30] Vthwijsa; doch uthwijsa Konungh *Fride*rici och *Chris*tiani *4 Confirmationer,* att the hafua them deras wilkohr *Confirmerat,* och kallas theruthj, lijka medh Adelen på Bornholm, frij och frälsse, men sielfwa nempna the sigh fribohrne män, och berettes att sådanne frijmen uthj heele Danmarck annorstädes icke finnas. Belangande *Guarnisonen*[31] som tillförende hafuer här warit hollen, så och Slotzbygningen, så hafuer Konungen i Danmarck inga Soldather skickat hijt till *Guarnison,*[32] Vthan sådant är tagit af detta Landzfolcket. Vthj fredelige tijder hafwer på Slottet inga Soldather legat, men uthj Krigztijder, och serdeles i förledne åhr, hafuer der legat stundom *50,* stundom *60* man, stundom mindre, Vthaf bem:te Landzfolck, såssom fahran och tarfwen hafwa synts fordra, hvilke ochså hafua warit omwexlade twå gångor i wekan, så att när den eene hopen hafuer der legat i *3* dagar, så hafwa dhe sedan gått heem, och andre sedan[33] *marcherat* dijt igen, och altijdh hafua dee warit Vnderholdne af sielfwe Socknerne, ther folcket hafuer hafft sitt heemwist, men icke af Kongzskatten eller Lehnsmannens medhell. När något arbethe skulle göras wedh slottet, så hafuer Allmogen dhet måst göra, nembl*igen* till att byggia Skant-

zar och andre wärck, som hafua warit befalte att byggias. Slottet[34] seer elliest fast illa uth, och faller mehr och mehr af, af Orsaack att dhet i många Åhr icke hafuer warit bettrat, eller hollit medh taack, uthan stått störste deelen tacklöst; Tegellmurarne ähre ofwan till mesteparten förderfwade, men nedh under them äre andre murar, som ähre bygde af Gråsteen, hwilka ähre beholdne; Och stodhe fuller ännu Murarne att hielpas, om der till blefwa förordnade några Medell. *Logementerne* Vthj sielfwe Stocken, huarest och uthj förrige tijder hafwer warit *residens*huuset, ähre (undantagandes *2 Camrar*) aldeles förderfwade, men Murarne ähre någorlunda beholdne; Een lijthen bygningh hafuer Hr Gerdtztorff på borgården låthit opbyggia, medh twå stugor och ett Köök, sampt een Ladha och Fäähuus, som ähre wijd macht, och *Soldaterne* nu *logera* uthj. Vnder Slottet eller uthj landet är ingen Ladugårdh, som Cronan tillhörer, allenast hörer derunder någon Åker, Vngefehr till *40 tunnors* Vthsädhe, eller något deröfuer; Trägårdh är ther eij heller, Fiske något lijthet, Engh är der något, men icke alt wid Slottet, Vthan är mestedehls belegen derifrån, uthi Socknerne, stycketals, doch kan hon icke förslå till något stoort. *Landzens* Rentor,[35] Chronan tillhörige, ähre desse: *1) Kongz*skatten, hwilken hafwer warit pålagd nestan Åhrligen, Åhr effter Åhr, Och[36] hafwer uthj fredelige tildher sålunda warit pålagdh, at hwar bondhe, som icke hafwer ther före warit frij (thet Afkortningzlengden *sub Num. 1*[37] wijdare uthwijsar) hafuer gifuit af gården stundom *2*, Vndertijden *3* Rdr, men uthj Krigztijder och förledne Åhr *1657* hafua dee gifwit een Rijkz ohrt hwar månadt (som för den Orsaken skull kallas Månedzskatt) Och i förrige Krigh *Anno 1644 4* Rdr af huar gårdh. Förledne Åhr hafuer ingen warit frij för Kongzskatten, flere än ÖdesHemman och dee bönder som hafua bodt uthj dee Sochnar, som deras frijmen och Adell hafuer bodt. Denne skatt steg A:o[38] *1657* till *2592* Rdr. *2)* Hafuer Cronan hafft Båtzmans skatt af heele landet *139* Rdr. Chronebönder, Adels – och Frijmensbönderna, sampt Landzens betiente[39] hafwa therföre warit frij. *3) Item* hafuer Allmogen gifwit Knechte*penningar* till Chronan, hwarmedh Landzens Krigz *Officerare* hafua warit belönnte; desse Skattningar[40] ähre och införde Vthj Landgillet eller Iordebok*en*, af den orsaken, atte the tiugu åhrs tijdh sedhan hafua warit uthlagde, och sedermehra antecknade för een *ordinarie* skatt. *4)*[41] När som godh Åhrs Wext hafuer warit, tå hafuer ochså Cronan lagdt på huar gårdh, och nutitt *½* tunna Rogh och[42] *½* tunna Korn, huilket hafuer warit een ny skatt, och pålagd allenast för 2 åhr sedhan, och warit kallat Mathskattekorn.[43] *5)* Tienstedrengiar, som tiena på landzbygden, gifwa uthj fredztijdher, alle the åhr som Kongzskatten påbiudes, nemb*ligen* den drengh, som tienar för full löhn, *1* Rdr; Men een drengh, som tienar för half löhn, *½* Rdr; Och ett Nybygge eller Vthbygge och Torpare Een Rixohrt. Uthj Krigztijder gifua desse ingen skatt, effter som the då alle

ähre Soldather, och blifwa opbådadhe till att bewaka Stranderne, om någon fiende wille settia till landz.[43] Detta föruthan hafuer Chronan af landet inthet nutitt till godho, Vthan allenast desse[44] ofwanbem:te 5 Skattningar, och Chronehemman[45] gifua inthet mehr än half Kongzskatt emot Skatthemman, och ähre frij för alle Echter.[46] Alt thet öfrige hafuer Hr Gerdztorff niutnit effter Iordebocken, som kallas Landgille,[47] af den Orsack, att han ingen annan löhn hafuer hafft[48] af Konungen på sine bestellningar; Men förre LehnsMennen, nembl*igen* Hr *Ebbe* Ullfeldt och Hr Holger Rosencrantz, hafua det wilkohret inthet åthnutitt, Vthan för heele deras Landgille gifuit een *Summa* penningar, om huilken ingen weth wist[49] att beretta, huru stoor den warit hafuer, doch seijes hafua warit een *Summa* af *3000* Rdr. Och ehuruwell man hafuer söckt att få see deth förlähningz breff som Hr Gerdtztorff för detta af Konungen i Danmarck hafft hafwer, så hafuer man doch inthet kunnat thet öfuerkomma, Vthan RijdeFougden berettar att Hr RijkzHoffmästaren hafuer thet sielf hoos sigh uthj förwahringh. *Landgillet* eller Iordebokens Rentor Nampn ähre desse effterfölliande, såsom PenningeSkatten, kallas sommarNötspenningar. Skrifware Tingzpenning*ar*. Negeldt och Rumpeskatten; Smöörskatten, kallas Stutingsmör, Koosmör[50] Dagzwerkesmör, Skursmör, SochneOxesmör. Roghskatten, Korn,[51] kallass inthet annat än som Landgillebiugg; Hafra kallas Stutingh-Hafra, Kooskatt heeter stöfkoo, Swijn, Fodernööth, Fåår, Lamb, Giess, Höns, Weedh, Lijmsteen eller Kalcksteen, Höö, Dagzwerke, som eenskylt göres medh drengearbethe j Kohl, Miööl, Torsk, Torr torsk, Natgiesterij, Säckar (huar Sandeman gifuer Åhrligen een säck och *140* Egg *extraordinarie*), Egg. Andre nampn hafua detta Landets Vthlagor inthet. Hemmanen hafua här femhanda Nampn, Skatte, Crono eller Wårnader, Frelse och Frijmens gårdar och Caniche gårdar, Kyrckegårdar.[52] Desse Kyrkegårdar gifua thill Cronan något effter Iordeboken af Landgillet, men störste dehlen ther af till Kyrkan. Hemmanen och gårderne Vthj Sochnerne hafua her mestedehls inthet Nampn, uthan nempnas *ad numerum,* såsom *till Exempel,* Lausker Sochn *1* bonde Hans Jönsson, *2* bonde Mårthen Månsson, *3* Anders Nillsson,[53] *10* Jöns Anderson, *14* Peder Hansson, *22* Peder Månsson och altså bortåht, men några hemman finnas som wed deras egne Nampn ähre nembde; *Summan* på alle bönderne i landet, med Vthbyggiare (torpare) och alt tillhopa, recknas att wara *900*, vndantagandes Pantegodzen (huilke kallas Vthlagde hemman)[54] och andre afkortningar; Een dehl ähre och förmedlade för deras armodh, och fattigdom skull, såsom och een deel aldeles Öde, om huilka RijdeFougden och SanneMennerne betyga sig icke kunna nu strax göra någon wiss beskeedh, för än som the kunna få tijd att uthj Socknerne nogare[55] detta ransaka. Härnest ransakades om Kyrkiornes och Prästernes tillståndh, huilka gofuo om sine wilkohr och Vnderhold denne effterrettelse.[56] *Pastor* i Röne stadh och Knutskär Sockn tahlte i

förstone, på alles deras wegnar, betygandes att alt huadh som deras vnderhold anlangar, uthaf Prestegårdar och annat, det woro *specificerat* uthj een wiss Landebook och *Protocoll,* huilken finnes hoos Bispen i Lundh, och blifuer der *Extraderat,* enähr som kan blifua begärt och påfordrat, och att dhe förthenskull nu icke kunna göra beskeedh för[57] alle pertzeler, aldenstund det går så olikja till, så att den eene *pastor* icke hafuer samme Jnkomst, eller henne på samme sätt bereknat, som den anden hafuer; beklagandes ther Jemte att deras willkohr, hoos somblige *pastores,* är mycket ringa, hwilket och andre, som tillstedes woro,[58] icke kunne neeka till, uthan betygade thet sandt wara, men somblige af them kunna sig af deras Jnkomst, som the nu hafwa,[59] temmeligh behielpa; såssom och att deras Åhörara tillfoga them uthj deras rettigheet mycken Orätt, medh tredsko och allehanda förminskellse, och när dee willia söka sin Rett emot dem wedh laga tingh, tå stella the sig moth them mycket werre, och föga bettre än som woro the deras oppenbahra fiender. Elliest ähre mycket wäll ther medh tillfredz, att willia råda Landzens Vngdom till *Gymnasium* i Lund eller andre Suenske Scholer[60] att *studera,* ther någon skulle finnas som till Studier hade lust, och förmögenheet sigh ther wid att oppehålla, besinnandes att sådanne Persohner kunne sedhan förmodha hoos Hans Kongl. Maij:tt bettre befordringh Vthj een eller annan måtto. Hwadh deras Vthlagor anlangar, bekenna dhe sig ingen annan Vthlaga hafua, än som Kongzskatten, och honom uthgifwa af huar och een Prästegårdh Vndertijden till *4, 6* och stundom *8* Rijkzd*aler,* effter som tijderne hafwa fordrat, och han af Öfwerheeten[61] warit påbuden; dock sådant icke skedt åhrligen, Vthan i fordom tijd hafua well *5* eller *6* åhr warit der emellan, att dee ingen Kongzskatt hafua gifwit Vthi fredelige tijder, men Vthj Krigztijder hafwa dee gifwit Åhrligen lijka som Landet, så att när Landet hafwer gifwit Kongzskatt, så hafwa och dee gifwit honom medh, serdeles sedan som det Keijserlige Kriget i Tyskland begyntes medh Cronan Danmarck. Ryttare bekänna dee och sig wara wahne att hålla i Krigztijder, till detta Landetz Eenskylthe *defension* och förswar, Andre besuer seija dhe sigh inthet hafua warit Vnderkastadhe. *Schole* Stugor ähre här twenne, Een i Röene och een i Nexe; doch kan icke Vngdommen uthi desse Scholar göra den *progress,* att the kunna blifwa *Congrui in Latina Lingua,* Vthan när dee hafwa lerdt sin Christendoms stycken och öfwerfarit dee första *literarum rudimenta,* så söke dee sigh annorstädes till widare *Information;* Clöstergodz finnas här inga, Men Canickegodz ähre Vthj Bothelskär Sochn *4* gårdar, Vthj *Ebbs*kär Sochn *2* gårdar, J Wäster Mariæ Sochn *1* Gårdh och S. Paullskär Sochn *1* Gårdh. Alle Kyrkior hafwa och sitt Tijonde af sijne Sochnemen, Vndantagandes Ruthskär Sochn, huilken gifwer penningar till sin Kyrkia, Vngefehr *in summa 15* d*aler* sølf*wermynt.* Hwad tijonde dee andre Kyrkiorne huar för sigh hafua, *Item* om Kyrkio Gårderne, huad Jngeld Kyrkiorne af them niutha, och om flere

Andre deras legenheeter, det finnes *sub Num.....*[62] Vthj Presternas Jnlagde beskeedh, Vnder deras egen handh. *Iura Patronatus* hafuer Chronan her på Landet sielff, Vndantagandes Åkyrkeby, till huilken församblingh och Kyrkia Borgmästaren uthj Kiöpenhampn, Pedher Pedersson benembd, hafuer *Ius Patronatus,* och hafuer han sålunda till detta *Jus* kommit, att Kongen i Danmarck hafuer, för hans giorde tienster, förlähnt honom eet *Canche*dömme i[63] Skåhne, huilket *Specterar* hijt till bem:te Sochn Åkyrkeby och ofwanbem:te des[64] *Ius Patronatus,* Ehuruwäll fåå *Canche*dömen finnas, som sådan rettigheet wedhenger. Elliest bekenna och Presterna sigh hafwa några Hemman, som dee bruka och göra Landgille uthaff, men ähre frij för det *Extraordinarie,* som ähr KongzSkatten; Bediandes Vthj Vnderdånigheet, att Hans Kongl. Maij:tt wille uthaf gunst och nåde dem samme wilkohr wijdare förunna. Sidst bleff ransakat om *Städernas* wilkohr, huilka sig angofwo att wara *5* til tahlet, medh StadzRettigheet och *Privilegier* försedde, nembl*igen Röene, Nexe, Swaneke, Hassle, Åkyrkeby,* och som the beretta,[66] alle *funderade* mehr än som Etthundrade Åhr sedan, Men sielfwe *Fundations*brefwen och *Privilegierne* seija the Vthj Krigztijder wara förkomne, och ähre nu inthet till att finna, mehr än[67] ett gammalt breef, som Röene Stadhz saker Eenskylt angår, gifwit af Erchiebiskop Iöns Vthj Lundh *Anno 1415,* Vthj huilket han nempner sigh Sweriges Furste och Påwens *Legat;* Elliest hafua the Allesamman tillhopa Konungh *Christianj 3.* och Konungh *Fridericj 3. Conformations*breeff, hui*lke* ähre them samptel*ige* på deras gamble *Privilegier* och frijheeter gifne,[68] Vthj huilke och förmähles, att deras gamble breef ähre Vthj krigztijdher förkomne, såsom *Copierne* af deras bref *sub Num:....*[69] uthwijsa. Röene ähr den förnembsta, och består af *150* Borgere, Vndantagandes Borgmester och Rådh, Byefougden Stadzskrifwaren, Ciämnähren och Toldnähren; är och belägen *2* små Skåniske mijhl ifrå Slottet, Sudwäst vth, hardt nähr wed stranden. Borgmästare ähre här twenne och *4* Rådmen, hwilka elliest pläga wara *6* till tahlet. Desse (som och fuller sandt noch är) beswera sigh theröfuer, att städerne ähre alt[70] för många på ett så lijthet landh, så att den eene hindrar den andra Vthj Stadz Nehringh och Handell[71] och kan för then skul ingen thera af them komma upp uthj någon flor, hollandes therföre, att om Hans Kongl. Maij:tt så nådigst behagade, woro här iche af Nödhen att hafua mehr än twå städher. Huadh elliest andre betiente Vthj denne staden, så well som Vthj dee andre Städerne kunne wara, och huad[72] deras Löningar, Stadzens skatt, och elliest andre deras legenheeter anlangar, thet uthwijsar Borgmester och Rådz egne Jnlagor, huar stadh för sigh *sub Num:...*[73] *Institien* och Dommare Embethet *administreras* Vthj Städerne, såssom een VnderRett, af Borgmester och Rådh, så och Byefougden, och ifrån desse begge VnderRetter gå sedan alle Ehrender *via Appellationis* till LandzDommaren *etc.* effter *Processen.* Uthj Nexe ähre Vngefehr[74] *200* borgare, Vthj Swaneke *70,*

Hassle *60,* och Vthj Åkyrkeby Nestan lijka så mange, som kunna swara till BorgaraRett. *Tull* är wahnligh att gifuas af the wahrur som gå Vth och Jn wedh hampnen, effter den TullOrdningh,[75] som vthj alle andre Danske Städer hafuer warit brukeligh, Men Tull af dhe wahrur som af landet Jnkomma (och i Swerige kallas PortheTull) plägar här intz gifwas. Deras Handell består mestedeles i Spannemåhl och Smör, sampt andre LandzWahrur. Vthj *Båts*mansSkatt hafuer Rönne Gifwit *18* Rdr åhrligen, såsom och *5* Båtzmen Vthj Krigztijderne. *Accijs* hafua the inthet gifwit mehr ähn af huar och een[76] tunna Malt, som bryggias i Staden,[77] *12* skilling eller *6* öre hwitt mynt. Tollen hafuer sig somblige åhr vthi Röene[78] dragit till *700, 600,* somblige Åhr ochså till[79] *500* Rdr. *Summan* på tollen Vthi alle Städerne förmenes åhrligen stiga till *2000* dr S:tt.[80] Skuthor ähre i Röene *4,* och *4* båthar, J Nexe ähre *3* små Skuthor, J Swaneke *2* Skuthor och *2* båthar, Vthj[81] Hassle *1* Bååt; Åkirkeby hafuer ingen fahrkost. Hampnen[82] hålles och före i Röene wara den bästa och thet[83] förnemsta ämpnet ibland alle andre legenheter wed stranden, ther någon Hampn skall kunna göras (Emedan här och är een godh redd uthanföre) att leggia Skuthor och[84] fahrkostar Vthj, men iche Örlogh Skepp, der till Borgerskapet iche kan troo att någon hampn wed detta Landet skall något sin kunna göras. Men så frampt några[85] medell funnes, som här till kunne anwendas, förmena the att hampn kan *formeras* på sådant sätt, nembl*igen* först att hampnen innan före dee gamble werken och steenkaren, som ähre tilförenne[86] bygde, måste blifwa till ett temmeligit diup Vthgrafwen, emedan bem:te diup på några åhrs tijd mycket är förderfwat ther af, att sanden hafwer warit Vthskuddat aff Skuthorne, som wedh lågt wattn hafwa måst med macht föras uth i wattnet, och andre flere sådanne tillfällen; sedan och att man kunde byggia tu eller try steenkar Vthan före dee andre deras gamble steenkar (huilka och nu tarfwa någon *reparation*) huart Bohlwerk till *20* ahlnar långt, och att sådant wirke kunde hemptas hijt ifrån Gottlandh. Och nähr man kunde få sådanne Stenkar *2* eller *3* uthj wattnet, på *8* à *9* ahlner diup, och grofwe up diupet wid stranden, så kunde man hafua een god hampn till *12* eller *14* Skuthor och Boijorter, hwilka Steenkahr och dee andres *reparation* dee mehna att kunna komma till at kosta *4000* Rdr. Men så ähre och fuller andre i then Mehningh att man icke allenast skall kunna få hampn till Skuthor, Vthan och till *20* eller *30* Örloghskepp medh, af thenne legenheeten, att[87] Emedan wedh Röene, Vthanför then hampn som här brukas, ähre tuenne reef, något mehr än tuå ahlnar diupe, som skiutha uth ifrån landet emoth huar annan, och Jnloppet till Staden går ther emellan medh gott diup, så håller man ther före, att der man skulle kåsta ther uppå *10.000* Rdr, så skulle man well kunna, strax innan före, vth vedh desse reef och banckar byggia sådanne steenkar, som kunne göra een godh hampn, och att desse werken och kar skulle niutha af[88] Bankarne

beskydd, bådhe för ijs, så well som Haffzwågerne, huilka uppå them iu måste i föstonne studza och afbrytha. Weedh dee andre Fleckiar, eller annorstädes wed Landzens strandar,[89] weth man nestan inthet förslagh att göra hampn, om thet icke på detta settet skall kunna skee och[90] *effectueras* wed Röene Stadh. Borgerne i Nexe beretta att the hafua ther uth före een[91] god redd, och bettre än som hon är[92] wedh Rönne. Vthi detta seneste[93] Krigh hafua Städerne och fuller Vthlofwat een *Extraordinarie* Skatt till Chronan uthaf all deras Egendom, således att uthaf huar sextijonde[94] Rixdalers werde som Borgaren ägde, skulle gifwas tree RijkzOhrt, med flere *Conditioner* som sees kan *Num:* ....[95] Men effter som freden blef uthj *Februario* öffuer[96] alles förhopningh sluthen, så är denne Skattningen uthj desse Stedher iche Vthgången, eller worden *exequerat. Näxe* wijste fram ett gammalt breef, gifuit på deras *Privilegier,* gifuit[97] af Erchebiskop Pedher i Lundh, *de Anno Christj 1346*, föruthan thet, att the lijka som alle de andre Städerne, som ofwanbem:t är, hafua af Konungerne af Dannemarck stadfestelssebreeff på deras *Privilegier* och Frijheeter, som *Copierne* Vthwijsa *Num:*....[98] Städerne hafua ochså någon Iordh, somblige mehr, somblige mindre, huilken Iordh är deras Arff och KiöpeJordh, och göre deraf Landgille, lijka som andre bönder, Vndantagandes att dee ähre frij för Echter och Kongzskatten. Elliest är här een borgare Vthj Röne boendes, Rasmus Nilsson be*nem*bh, huilken iche hafuer warit här[99] något lenge,[100] och hafwer begynt på att drifwa ett Stenkohls arbetande på landet, hafwandes dertill Konungh *Friderichs* af *Dannemarck* tillståndh, och hollandes för wisso derföre, att när hans Steenkohl få någon tijdh liggia och blifua well Torra, att the skohle wara så dugelige som andre Skotzske Steenkohl, och icke Allenast tiena till *Laterner,* Vthan och till *Ammiralitets* och Annat smijdhe. Then samme hafwer och för hender att opsökia Feursteenar, huilka seijas wara godhe; huilket således af honom sielff och Andre blifwer berettat, och när han får wijdare på SteenKåhlen Arbetha, så står till att pröffwa huar till dhe ähre dugelige, effter som och han[101] drifwer thet werket medh sin egen omkostnadt.

Denne Ransachningh hafwa Wij sålunda fattat tillsamman, effter dee berettelsser och beskeedh, som Oss hafwa förekommet, och wij nu i begynnelsen hafwa kunnat nåå. Men der som her uthj något måtte fattas, och iche alt wara så till pricka infördt. Eenkannerlighen huadh Landzens *Intrader,* Hemmanens Legenheeter, och serdeles Chronones *à part* Jngeld angåår, Och Iag Printzensköldh (ner alle saker blifwa migh bettre kunnige) kan framdeles finna Nödigt, något ther om wijdare att beretta, Så skall Jagh inthet settia min flijt tillbaka, att gifwa Hans Kongl. Maij:tt Och *GeneralGouvernamentet* i Mallmöö ther om alle Vnderdånige och tillböhrlige beskedh, serdeles ther iagh kan få migh till hielp een godh Fougde eller Bookhållare, som sådant, wedh hwart och ett Hemman och uthj hwar och een

Sochn, serskildt kan effterspana och *annotera;* Men hwad dee bijlagor wedkommer, som wij hafua oss på beropat, them hafua wij, tillijka med een *Copia* af Ransachningen, skickat *GeneralGouvernementet* allenast tillhanda, tenkiandes att sådant måtte wara Hans Kongl. Maij:tt, Vthom Rijket stadder, andre margfaldige beswer byrda och effterföllia, och icke kan falla Hans Kongl. Maij:tt legliget them att öfwersee. Allenast hwad Herr Gerdtztorffz Rentor och några andre afkortningar anlangar, them hafua wij lätitt här hos föllia.[102] *Actum Roene* den *17 Maij Anno 1658.*

Jahan Printzenskiölldh *J. Sylvius*

1. Det i SLA beroende exemplar – der i sidste afsnit af nærværende dokument og i den øvrige korrespondance regelmæssigt betegnes som en »copia« – er skrevet med hånden b. De vigtigste forskelle mellem de to versioner vil fremgå af noterne, hvori afvigelser hos SLA opføres.
2. SLA skriver 2.
3. Det forudgående ord er senere tilføjet muligvis med Printzenskiölds hånd.
4. SLA udelader det foregående ord.
5. SLA udelader de foreg. 11 ord: Skriveren har været opmærksom herpå, men det udeladte er ikke blevet føjet til husketegnet i margen.
6. *Num. 1* er gengivet i margen med en anden, lidt senere hånd, antagelig for at nemme oversigten. Nogle af disse bilag m. fl. som forskningen hidtil har anset for tabte, synes at være bevaret i or. i SKA vedlagt den her beroende Bornholms Iordebook Pro Anno 1658 (se herom bd. 1 p. 51 m. fl. men især p. 153 (note 14) og 158 f. (noter 216–17) og findes derfor trykt i sin sammenhæng nedenfor.
7. SLA skriver: bestält.
8. I margen er gengivet: *Iustitiæ Betiänte.*
9. Det foregående ord er senere indført, muligvis er denne anden hånd Printzenskölds.
10. I margen er gengivet: Fougder och Skrifware *etc.*
11. Som til note 9.
12. De 3 foregående ord er tilføjet med en anden, antagelig Printzenskölds hånd.
13. Opr. er antagelig dikteret »eller«. I hvert fald er dette ord blevet erstattet af »och«, se til note 9.
14. Se til note 9.
15. Se smst.
16. SLA har her: åhrs tijdh.
17. SLA udelader de to foregående ord.
18. Hvad angår forstavelsen uth- se til note 9.
19. Se til note 6; de her nævnte bilag synes dog ikke bevaret.
20. I margen er senere gentaget: *Num. Militie* Betiänte.
21. SLA udelader de to foregående ord.
22–22. Sætningen er med samme hånd tilføjet i margen med henv. hertil.
23. SLA skriver i stedet for de to sidste ord: »wägen«.
24. Se til note 9.
25. SLA indføjer her »Såssom och« og udelader »hollit«, som her er indført senere med en anden, muligvis Printzenskölds hånd.
26–26. er i SLA tilføjet i margen med anden, muligvis Printzenskölds hånd.
27. SLA udelader det foregående ord.

28. I margen er senere gentaget: Adell och Frijman.
29. SLA tilføjer: den.
30. SLA tilføjer: kan.
31. I margen tilføjet – SLA også: och Slottet.
32. SLA: *Guarnisonen.*
33. SLA læser i stedet for sedan: så många.
34. Gentaget i margen, udeladt i SLA.
35. I margen gentaget: Chronans Inkompst särskildt, men SLA læser i stedet: Räntorne.
36. SLA læser ikke det foregående ord.
37. SLA læser i stedet: 2; se til note 6.
38. SLA udelader det foregående ord.
39. SLA tilføjer: och ödes Hemman.
40. SLA tilføjer: (Kongs skatten Vndantagandes).
41. SLA udelader dette tal.
42. SLA udelader det foregående ord.
43–43. Findes i originalmanuskript i form af en løs lap; ej heller i SLA som fortløbende, se note 46: Antagelig er sætning sen. dikteret og placeret.
44. SLA lader her plads stå åben til senere tilføjelse, antagelig af det følgende 5: Det synes at have været skriverens mening senere at indføje dette og muligvis også den under 43–43 konstaterede udeladelse.
45. SLA tilføjer: eller worneder.
46. SLA læser her stykket 43–43.
47. I margen tilføjes: Länsmannens Indkompst.
48. SLA læser i stedet: skall hafua.
49. SLA udelader det foregående ord.
50. SLA tilføjer: höösmör.
51. Ordet »Korn« er sen. tilføjet, jfr. at SLA her i stedet læser: Korn skatten.
52. SLA læser de to sidste navne i omvendt orden.
53. SLA tilføjer: *etc.*
54. SLA har indholdet uden parentes.
55. SLA udelader dette ord.
56. I margen: Prester och Kyrkiornes willkohr.
57. SLA læser i stedet: om.
58. SLA læser de to sidste ord omvendt.
59. SLA udelader den foregående bisætning.
60. De 4 foregående ord sen. tilføjet i margen med henv. hertil, jfr. note 1.
61. SLA tilføjer her: hafuer.
62. SLA tilføjer her tallet: 3; jfr. note 6.
63. SLA skriver i stedet: uthi.
64. SLA tilføjer her: Kyrkios.
65. I margen er gengivet: Städerne.
66. SLA bringer den foregående bisætning i parentes.
67. SLA tilføjer: som.
68. SLA læser: gifuet hafua; jfr. note 6. I margen: *Num.*
69. SLA tilføjer her tallet: 5.
70. se til note 1.
71. SLA læser i stedet: uthi Handell och Stadz näring.
72. se til note 1.
73. SLA tilføjer her tallet: 5; jfr. note 6; i margen: *Num.*
74. SLA udelader dette ord.

75. SLA læser dette ord i bestemt form.
76. se til note 1.
77. SLA læser her: Städerne.
78. Vedrørende de 2 sidste ord se til note 1.
79. SLA udelader det foreg. ord.
80. Den foreg. sætning står i margen jfr. note 3.
81. SLA udelader det foreg. ord.
82. I margen er gengivet: hampn.
83. SLA udelader det foreg. ord.
84. SLA tilføjer her: mindre.
85. SLA udelader det foreg. ord.
86. SLA skriver i stedet: till samman.
87. SLA udelader det foreg. ord.
88. SLA læser i stedet: Vthaf.
89. SLA læser i stedet for de foregående to ord: Hafstranden her för landet.
90. SLA udelader de foreg. to ord.
91. SLA udelader det foreg. ord.
92. SLA udelader de foreg. tre ord.
93. Se til note 1.
94. Se smst. vedr. sex –.
95. I margen tilføjet: *Num.*: jfr. at SLA her tilføjer tallet 6.
96. SLA læser i stedet: Vthöfuer, jfr. at ordet öffuer her er en overskrivning.
97. SLA udelader det foregående ord.
98. I margen gengivet: *Num.*, jfr. at SLA her tilføjer tallet: 7.
99. SLA gengiver de to foregående ord i omvendt orden.
100. SLA anfører den foregående bisætning i parentes.
101. SLA gengiver de to foregående ord i omvendt orden.
102. Om disse bilag se i det hele taget til note 6: De bevarede heraf findes gengivet nedenfor i den rækkefølge, hvori de er ordnet i SKA, dog afsluttet med Gersdorffs lensindtægter, som jo omtales for sig.

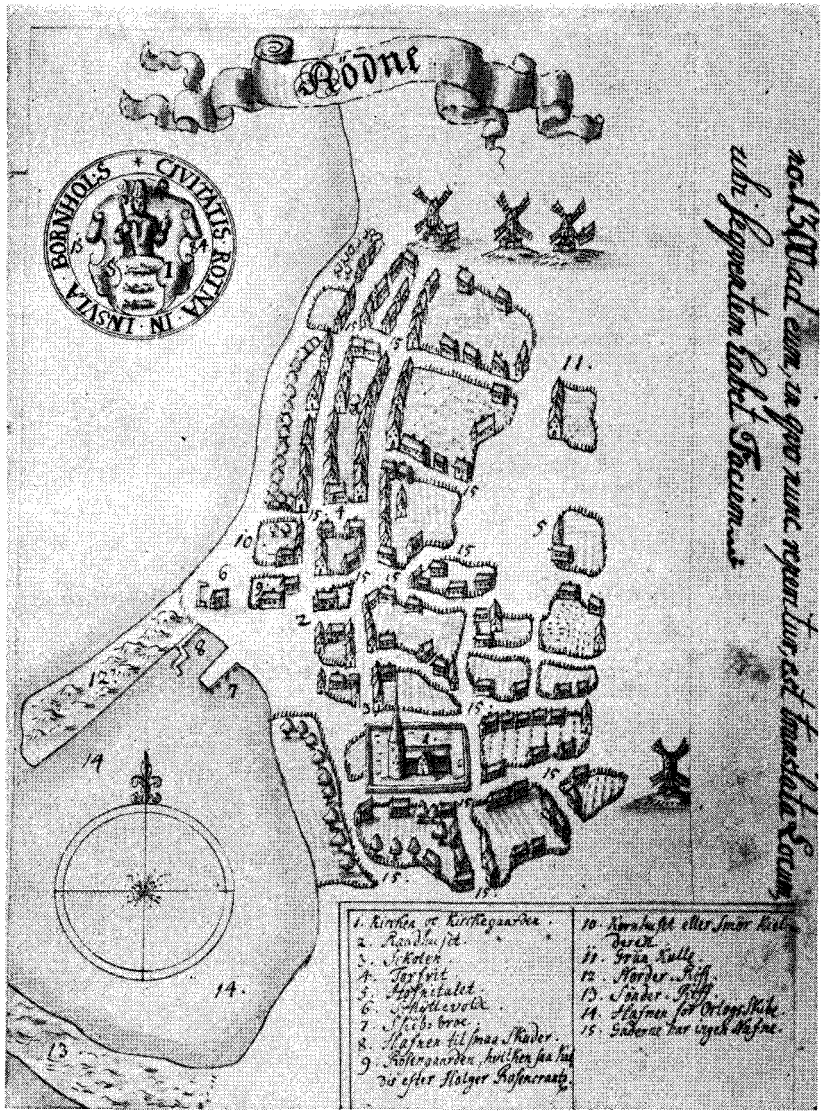

Peder Hansen Resens grundplan over Rønne fra hans Danske Atlas 1684. Det kongelige Bibliotek, København (Uldall nr. 186 fol. III). – Desværre findes i dag intet samtidigt kortmateriale, som sikkert giver et indtryk af købstaden i 1658, da den ved et par bekendte lejligheder udgjorde kulisserne for et nok så dramatisk spil: Først i maj det store møde her i byen mellem de nye svenske magthavere og repræsentanter for den bornholmske befolkning – hvorfra »Rannsakningen« stammer – som indledning til det svenske styre, og senere i december starten på det væbnede oprør mod dette netop her, som på længere sigt betegnede dettes sammenbrud. Men på den anden side er Resens grundtegning over byen den tidligst bevarede sådanne, der i sine hovedlinier formodes at give et stort set pålideligt billede.

SRA. STKM. Karl X Gustafs Tid. Se bd. 1. p. 51 f. m. v.
[Med ukendt skriverhånd:]

Stormechtigste Konung,
Allernådigste Herre,

Borneholms boerne komo hijt den *24 hujus* uthj thet anthal som bijfogade *specification*[1] uthwijsar och blefwe dagen efter strax *admitterade* till att göra eedh. Thermed the och sidermehra hafwa fåt theras afsked att reesa heem igen. Hurudana tillstånd med them och sielfwa Öön elliest är warder Eders Kongl: Maij:t twifwelssuthan omständeligare förnimmandes af hoos fölliande Printzenskiöldz och *Sylvij relation.* ....[2]

Eders Kongl: Maij:ts
Allervnderdanigste och Troplictigste
tiennere[3]
Erich Sparre
G H Taubenfeldt

Corfitz Wllffeldt,
Greffwe aff Syllisborg.
Af *Malmö den 27. Maij Anno 1658.*

1. Dette bilag er bevaret og gengivet nedenfor.
2. dvs. Rannsakningen af 17/5. – Fortsættelsen omhandler problemer i forbindelse med Vens hylding og er derfor ikke gengivet her.
3. Med Ulfeldts hånd.

[Med ant. skriverhånd a:]

Vthaff BornHolm Ähre Effterfölliande Pehrssonner och Män aff Ständerne Fullmächtige giorde, att ressa till *Malmö* och affleggia deras *Homagium* och huldhetz Eedh.

Nembl*igen*

Adelzmän: Christian *Machabeus* på Skogzholm – Sigwaldt *Gage* på Myregårdh.

Frijmän: Madtz Koofoot på Eskills gårdh – Beridh hansson på Bergegårdh – Swen Olufsson på Baggegårdh – Anders hansson j Kymmegårdh – hans Koofooth olsson j Blykübbegårdh – Måns Christensson j Gadebygårdh.

Prästerskapet: Præpositus – Pastor Vthj Ronne och Knudsker Sochn: H:r Iöns larsson – *Pastor* j Nykörke Sochn H:r *Jacob* Pärsson *pastor* Vtj Pärsher sochn H:r Oluff larsson – *Landz dommare* Niels Nielsson *Ibidem.* – Rijdefougde Jöns larsson.

Städerne

1. Ronna. Borgmäster. Claes Clemenz – Rådmän *4* Herman bon Marthens-

son, herman bon Claesson, hans Koofoth, Jöns Andersson – Borgare Hemming bonde, Hans Madtson, daniel larsson, Hans Christensson – Byskrif*ware ibidem* lars Sörensson.

Nexe 2. Borgmäster. Carl Mattison – Rådman. Jöran Bonde – Borgare Måns Jönsson, hans Pärsson, Jeppe Pärsson, Ödbern larsson.

Swaneke 3. Rådmän *2.* Rasmus Andersson, Päder Koofoth – Borgare Måns Christensson, Petter hop, Jochum Thisson.

Hassle 4. Borgmäster Pär Oluffsson – Byfougden Niels Gumlööss – Borgare *Zacharas* Clemetsson, Jöns Månsson.

Åkörkeby 5. Borgmäster Christen gregersson – Borgare: Jöns Pärsson, Jörgen Nielsson, Jörgen Jorgensson, Jöns Buck.

Tingfougdarne

Vthj Sönner häradt, Jöns hansson, öster häradt lars Öbersson, Tingskrif*ware* Jöns Ambiörsson.

Vthj Norre häradt hans Jönsson, Wäster häradt, Anders Erichsson, Tingskrifware Per Oluffsson – Borgmäster uthj Hasle som och tillstädes kommer.

Birke Fougde j Sandwijk och alling – Måns Pärsson, Strandrijdare, hans Erlandhson.

Diur och Skogzwachtare, Christen Pärsson.

Soknernass fullmächtige: Öster lausher Sochn Hans Jönsson Sanderman – öster *Mariæ* Sochn lars Jbsson Sandermans ställe – Röe Sochn hans Andersson Sanderman – Pärscher Sockn Jöns Jacobsson, Sanderman – Nylausher sockn Jöns Spager – Wester *Mariæ* Sockn hans larsson – åkörke Sochn, hans Rassmusson – Clemetsher sockn Måns Jbsson Socneman – Jbsher Sochn Claes Köflar Sanderman – Paulsker Sochn hans Jönsson Sanderman – Olsker Sochn Swen Månsson – Ny Körke Sochn Niels Torkelsson – Boelsker Sochn Madtz hansson – Knudsker Sochn Jöns Knudtsson sanderman – Rysher Sochn Thor larsson.

Officerarne för landz folket: *Capitein* Hans Seder, leutn: Hans Weideman, *Dauid* petke, *Chergiant* Päder Hansson, *Corporal* albrecht witthagen fordrar att blifwa *Artillerimester* som han tillförende waret hafwer *Corporal* hans Reichardt, *Chergiant* hindrich holn, *Corporal* Trus Bongardt.

SRA. STKM. Karl X Gustavs Tid. Se bd. 1. pp. 23f og 54ff.

[Med skriverhånd a:]

Stormächtigste Konung,
Aller Nådigste Herre,

Eders Kongl. Maij:tz Nådige skrifwelsser ifrån Götheborg den *17 Maij* och *4 Iunij* hafwer iagh den *25 Iunij* i störste Vnderdånigheet undfångit, och Eders Kongl. Maij:tz Nådige willia och befahlingh, ther af, förnummit,

att helften af det unga Manskap, som här på Landet hafwer burit Cronans gewähr och ähre införde uthj Rullarne under dee tu *Compagnie* Landzfolck som här warit hafwa, och kallas *Soldater,* skulle på anfordran hållas wederredo att affölla till the Pommerske Ohrterne, ther uthj Edhers Kongl. Maij:tz tiänst att brukas;[1] Så hafwer iagh straxt när *General*Leutenanten Würtz skrifwelsse medh *Captein Horn,* een Leutenant, een Fendrich och 6 under*officerer* den *17 Iunij* ankom, sammankallat och Munstratt dee *2 Compagnie* Landzfolck, och sedan effter Eders Kongl. Maij:tz Nådigste *ordre* uthaget det unge och bässte ther aff *350* Man, hwilka hafwa för *8* dagar sedan warit aldeles afferdade, men mothwäder hafwer them till detta *dato* ophollit: *GeneralGouverneuren, Grefwe Gustaff Otto Steenbock* hade wäll påmindt migh att thet skulle här på landet uthskrifwas hwar femte bonde, som uthj Skåne och Hallandh skedt är, så kunde deth inthet förslå till något stoort, och inthet kommit mehr än *180* Man, aldrahögst, ifrån landet, om sådan Vthskrifningh hade skola skedt; The som nu igen ähre, ähro giffte bönder och göra Skatt af deras Gårdar, och något barnungt folck, som kan effter handen tagas till Landsens *defension* och wara i beredskap till Edhers Kongl. Maij:tz tiänst på andre Ohrter, när deth wijdare blifwer påfordrat: Och hade iagh wäll skohlat tagit uth *400* Man denne gången, der som icke deth hade warit Edhers Kongl. Maij:tt och detta landet till Skada, att gårderne therigenom hade blifwit Ödhe. Een dehl hafwa fuller här till stält sigh Olydige och hollit sigh undan, hwilka skohle medh flijt opsökias och behållas till thes[2] them kan öfwergå thet straff som *determinerat* blifwer. *Ordinarie Militie* hafwer ingen oppå detta Landet warit, uthan desse *2 Compagnie* Landzfolck, dee hafwa legat uthj *Guarnison* på Slottet uthj Ofredelige tijder, och dessemellan warit hoos sine föräldrar, eller tiänt Borgare, Präster och bönder, och Aldrig warit på andre Ohrter brukade. *55* Ryttare, som här på landet hafwa warit i Krigztijder holdne, ähre här och till finna, men the och som een *Extraordinarie* hielp af dee betiänte, Präster och Adell uthrustade, the hafwa eij heller på Andre Ohrter warit brukade. *24* Båtzmen hafwa warit skrifne af Städer och Fiskelegen, som een gång hafwa warit hemptadhe af landet oppå Danske Flottan, ther af *18* äre igenkomne och ännu till finna. Hwad Elliest detta landets Eenskylte ährender kunna wara, som iagh hafwer för nöden att förfråga migh uthj; Kan iagh Eders Kongl. Maij:tt inthet beswära medh, effter som Edhers Kongl. Maij:tt uthj många höge wichtige saker är dess föruthan noch *graverat,* uthan will migh ther uthj effter *General Gouverneurens* befahlningar retta. Bedher och AllerVnderdånigst Edhers Kongl. Maij:tt inthet tager migh uthj Onåder, att iagh inthet länge för detta hafwer swarat på Edhers Kongl. Maij:tz breff, effter som the på wägen äre opholdne, och hijt så seent ankommo. Befaller Edhers Kongl. Maij:tt här medh uthj Gudz den Allzmächtigstes höge och milde beskydd till long-

wahrigh hälsa och lifzsundheet, lyckosampt *Regemente,* sampt allt annan Kongl. *prosperitet,* lycka och wällgångh Vnderdånigst och Ödmiukeligen. Aff Ronna den 7 *Iulij Anno 1658.*

Edhers Kongl. Maij:tz

Allervnderdånnigste
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

P. S.

Emedan iagh här på Landet, inthet weet migh något Vthrymme eller Medell, ther wedh iagh kunde mitt huusholdh understödia, annat än som then åker och the Engestycker wedh Slottet, hwilket RickzHoffmästaren i Danmarck Herr Iochum Gerdstorff för detta hafwer, för *50* Rixdr, *arranderat* till RideFougden här sammastädes, Och Hr Gerdstorff hafwer migh tillskrifwit, att han wedh förlähningen och detta Landets Rentor inthet will sigh widare befatta.[3] Therföre länder till Edhers Kongl. Maij:tt min vnderdånigste bön, att Edhers Kongl. Maij:tt AllerNådigst täcktes oplåtha migh be:te Åker och Engh att bruka migh till Vnderstödh, antingen i afkortningh på min löhn, eller på hwad annat sätt som Edhers Kongl. Maij:tt Nådeligen täcktes mig thet oplåtha.

1. De kgl. skrivelser er indført i RR – sidstnævnte dog under den 3. juni – og er gengivet ovenfor.
2. Det foregående ord er i originalbrevet anført i margen, antagelig med Printzenskölds hånd.
3. Denne skrivelse synes ikke bevaret.

[Med skriverhånd b:]

Stormechtigste Konungh,
Allernådigste Herre.

Eders Kongl: May:ttz Nådigste skrifuelsse uhr Flenssburgh af den *30 Juny,* är mig igenom een *Expres* Rätt nu på stunden Lefuererat;[1] innehållandes Eders Kongl: May:ttz Nådigste befahlning om Land*soldaternes* afferdande af denne *Insull,* som Edhers Kongl: May:ttz ifrån Giötheborgh af den *17 May* och *4 Juny,* hafuer och Nådigst befahlt;[2] Så hafuer iagh Eders Kongl: May:ttz *Ordre* uthj thet Ährendet i Diupeste Vnderdånigheet, och på det sett som Högstmöyeligast kunde sigh giöra låtha, effterkommet. Och alleredo för än som Edhers Kongl: May:ttz förrige bref, den *25 Juny* ankomma, när *General* Leutenanten Virtz skrifuelsse, medh *Capitein* Horn, een Leutenant, een Fendrich och 6 under *Officerer,* den *17 Juny* hijt kom, Munstrat och uttagit den unge Manskap som här på Landet hafuer medh Geuähr Omgåts och Omgås kunde *350* Mann; Huilke hafua een tijdh af motwädher warit Ophåldene att de igår om Morgon kl:6 med bem:te

Officerer först här ifrå Landet kommo till Segels, och förmodas innan *2* eller *3* dagar skohla wara uthj *Stetin,* Och att thet folcket skall wara Edhers Kongl: May:ttz till Nådigst behagh; Och kunde denne Gången her ifrå intz mehr Manskap Lefuereras, uthan icke Edhers May:ttz Nådigst behagar taga huar femte Bonde, som det uthj Andre *Provincierne practiceras,* effter som the som nu igen ähro, sittia medh stora gårdar och giöra skatt och uthlagor, föruthan att Presterne och Adelen behålla huardera een drengh frij, Och deth andre ähr barnungdt folck som effterhanden skall blifua antecknadt till Landzens *defension* och wara i beredskap till thes Edhers Kongl: May:ttz behagar them på Andre Ohrter brucka, huar om mit igår afgångne bref, widare förmähler.[3] Det öfrige skalliagh Edhers Kongl: May:ttz Nådigste *Ordre,* effter ytterste förmågo effterkomma, Och wed *Guarnisonen* så wel som kring Landet hålla ett flytigt och träget Bewakande, och förssee denne Edhers Kongl: May:ttz *provincie* med tryggheet och gott wälstandh. Och Befaller Edhers Kongl: May:ttz hermedh uhj Gudhz den Allmechigees Höge och milde beskydd till Långwarigh Helssa och Lyfzsundheet, lyckosampt *Regemente* sampt all annan Kongl: *prosperitet* lycka och wälgångh, Vnderdanighst och Ödmiukeligen af Hammars Huus den *8 Iuly: Anno 1658:* Edhers Kongl: May:ttz

P S.:
Fahrkoster hafuer iagh tagit till dessa *350* Mann *4* Små her Af Landet och een Lübeker och hafua the fem intz mehr folck kunnat intaga.

Aller Vnderdånigste
Tiennare,
Jahan Printzenskiölldh

1. Denne skrivelse er indført i RR og gengives ovenfor.
2. Se forrige brev af 7/7 med note 2.
3. Se smst.

[Med skriverhånd a:]

Stormächtigste Konungh,
Aller Nådigste Herre,

Edhers Kongl. May:tz Nådigste *ordre* af den *28 Augustj* ifrån Otterslöf,[1] hafuer Jagh i diupeste Vnderdånigheet sökt att efterkomma, Och till Edhers May:tz tienst vphemptadt hijth till Slottett tu af dee Danske Stycken, som här på Landet äre fundne, och trij swåre tolfpundige Jernstycken, stå ännu tillijka med någre Kuhlor, ware [!] wedh Stadhen Nexe; Aff den förfallne Hr Jokum Gerdztorfz Spannemåhl, hafuer iagh bortskickat *587½* thunna Hafra, och är behållet till *Magasinet 45* tunnor Rugh och *320* tunnor Korn. Till dee af detta Landet uthskrefne Soldather, är och till *Stettin* bortskickat, af den Klednat som här fans, *350* par Skor, och såmånge par Strömpor

och byxor; Och skickas i lijka måtto, effter *General Gouverneurens,* Grefve *Gustaf Stenbokz ordre,* till Mallmö, *250* par af hwart Slagh, Så blifwer thet behållet, som och effter welbem:te Hr *General Gouvern: ordre* Vthdehlas på thet här warande *Guarnisons* folck, till winteren, *120* par af hwart slagh. Landz Ryttarne hafwer iagh, sedan ifrån *General Gouvernementet* är fahrkost och en *qvarter* Mästare Ankommen, som them afhempta kunde, på deth höystmöyeligast söckt att fortbringa, Och i dagh afferdat *45* Man, medh Hästar och god *mounderung,* hwilke effter Edhers May:tz Nådigste willia gå forth åth Rijga, och förmodar iagh, att skohla der wara wedh Ankomsten till behagh: Dess föruthan Lefweras uthj Skåhne *3* Rustningar, aff några Godz här på landet, hwilket är Hr Öfwersten Frölich tillkengifwitt Att han kan them ther afhempta och emottaga för[2] Farkostans ringheet och tränge inrömme skull, som desse Ryttare öfwerförer, hafwer iagh måst låthet *5* Rustningar bestå här qwar på Landet, som fem bönder hafwa *mounderat,* hwilke Aller Vnderdånigst bönfalla, att dee må så blifwa för rustande frij, och gifwa Skatt af deras Gårdar, tij will iagh och Aller Vnderdånig afbyda, Om Edhers May:tt ther till tekes *resolvera,* eller Rustningerne af them wijdare lefwereras skohle. Hr. Jochum Gerdztorfs förrige Ridefougdes Godz, hafwer iagh och effter Edhers May:tz Nådigste befahlningh låthit *registrera,* och af honom taget *Caution,* Och såssom han föregifwer, och deth befinnes, att han Den Andre *Augustj* hafuer aflagt borgerligh Eedh, och blifwit borgare Vthj Hassle, och hafuer een ringe tingh i förrådh, af *restantier* och skulder att infordre, ther medh han sijne *Creditorer,* effter innelyckte *Specification*[3] skulle bethala; förwenter Edhers May:tz Nådigste *resolution,* huru ther medh widare handlas skall, om han thet skall må behålla, eller icke. Edhers Kongl. May:tz store Nådh emoth migh altijd, såwällsom deth iagh af ofwanbem:te den *28 Aug:* hafwer Vndfånget, skall iagh som een Aller Vnderdånigste tienare, så lenge iagh lefwer i Ödmiukeste och troplichtigste hörsamheet söka att betiena: Önskandes Jnnerligh och *devot,* att Gudh Edhers Kongl. M:tz förehafwande och *desseiner,* altijd Nådeligen frema wille; Vnder hwilkens beskerm Edhers Maij:tt iagh och här medh, till all högh och Kongl. *Prosperitet,* Lycke och Wällgångh troligen befaller, warandes och förblifwandes.

Edhers Kongl. May:tz

Aff Ronne den *8 Octobris*
Anno 1658.

Vnder Dånigste
Tiennare,
Jahan Printzenskiölldh

1. Denne skrivelse er indført i RR og gengivet ovenfor.
2. Det foregående ord er i første omgang glemt og antagelig indført ved korrekturlæsning på brev.
3. Dette bilag er bevaret og gengivet umiddelbart nedenfor.

[Med skriverhånd b:]

Min TillStaaende Eeen dehl wed Kiobmanschab och een deehl wedh *Restantz* hooss bönderne, Kand ungefehr bedrage, naar det som een *Summa* wist fra dragiss.

Penningher ..... *2200* Dlr.

Deremot bortskyldigh

Hermand Mårthensson i Rønne för wahre ..... *390* Dlr.
Hermand Clausson ib*i*dem, Jlige made för *lewerantz* ..... *341* dlr.
Carll Mathiesson i Nexe ungefehr ..... *100* dlr.
Landzdommarn effter *Obligation,* Landt migh i Kiöbenhampn . *150* dlr.
Athsckillige betienter schyldigh paa deris löhn Vngefehr ..... *150* dlr.
Oberst Leutnanten Echsteen ..... *150* dlr.
H*r* Jochim Gerdstorf schyldigh för *Restandt:* effter *Obligation* *450* dlr.

Noch är ieg bortsckyldigh för een deehl Kirchens Korn som iegh hafuer anamitt huilcket iegh icke kan widhe huor høyet det sigh Kand bedrage inden iegh med K*i*rche wergerne faar giort afrechning; Er och wehl her föruthen mier borthsckyldigh, som icke nu allt kan widess.

Spannemåhl udj Rønne som migh tilhörer er *200 tunno*r rug och Biugg,
Detta förschref:ne Kand wed Eed bekrefftes om førnøden giøriss
Hassle den *28 September: 1658:*

Jöns Lauridhzen – Rissen *etc.*

[Med skriverhånd a:]

Stormächtigste Konungh,
Aller Nådigste Herre,

Edhers Kongl. Maij:tz Nådigste skrifwelse ifrån Croneburg af den *19 Octobris,*[1] om dee *38* Båtzmen att skulle öfwersendas, hafwer iagh den *29 eiusdem* i störste Vnderdånigheet undfånget, och thet till lydigt föllie sammanbracht *40* Man, hwilka här medh skickas åth Ystadh, och sedan öfwer landh till Hällsingborgh, som Edhers Kongl. Maij:tt nådigst beordrat hafwer; Här hoos öfwersendes i lijka måtto medh Bockhållaren Iohan Nillsson *2000* dr sölf*wermynt,* hwilka effter Edhers Kongl. Maij:tz Aller-Nådigste befahlningh skohla lefwereras till *Secreteraren* Taubenfäldt moth dee penningar som han uthj Hällsingöhr åth Sahl. Grefwe *Iacob Delagardies* Grefwinna optaget hafwer. För något sedan hafwer iagh och sammankallat all Allmogen på detta landh och *proponerat* för them Edhers M:tz nådigste willia om dee *Extraordinarie* Rentorne, som i andre *Provincierne* uthj een wiss *Summa* penningar äre anslagne; Och hafwa dee fuller ingådt och låtitt sig beqwemma att willia uthleggia *16* dahler Sölf*wermynt* af hwar heel gårdh i *3 terminer;* Och hafwer iagh för Jnnewahrande Åhr till Edhers Maij:tz Allernådigste behag och wijdare *ratification* bewilliat them på the

16 daler. Jagh hadhe ingalunda kunnat förmoda att landet skulle wara så blott af Medhell och penningar, som deth befinnes, Och twifles att Allmogen kan den förste *terminen* J penningar bethala, uthan allenast i pertzedler; Och såssom Landet är mechta ringa af Manskap, bedher Edhers Maij:tt iagh AllerVnderdånigst, deth Edhers Maij:tt AllerNådigst tecktes thet medh Vthskrifningar på någon tijdh här effter förskohna; Och befaller Edhers Kongl. Maij:tt Jag här medh Vnder thens Allrahögstes beskydd till all högh och longwahrigh Kongl. *prosperitet* och Wällmågo innerlig och *devot.* Aff Hammarshuus den *7 novembris Anno 1658.*

Edhers Kongl. Maij:tz
Vnderdånnigste
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

1. Denne skrivelse er indført i RR og gengivet ovenfor.

[Med skriverhånd b:]

Stormechtigste Konungh,
Allernådigste Herre,

Eders Kongl: Maij:tz Nådigste skrifwelsse ifrån LandzCrona den *6 Novembris* hafwer iagh i dagh twenne i störste Vnderdånigheet vndfånget, Medh Edhers Kongl: Maij:tz Nådigste befahlningh att iag skulle medh Fahrkostar i Siöhn låtha opspana Skeppet *Scepter,* och *Capiteinen* ther oppå Edhers Maij:tz *Ordre* wetha låtha[1] Så är bem:te Skepp för *12* dagar sedan gånget Landet förbij och tagit sin *Cours* åth Callmarsundh, och har intz här före wijdare syntz; Skeppet Engelen hafwer ingen förmärckt, sedan thet tillijka med *Scepter* gick åth Sunndet; Een flotha om *36* Segell gick här för landet den *14 huius,* der ibland woro 4 Store Örlug Skepp, *10 eller 12 galliotter* och dee andre *Coufferdier,* hwilka drogo sig tillsammans, Felde sina Segell, och hade i sinnet att settia Ankar, men som afftonen inföll, måste the åther settia segell under, och toge sin *Cours* åth Dantzig eller Callmarsundh, Och torde wäll desse hafwa anslag oppå denne Ohrten, eller för Gotland och Ösell nagot att *intendera.* Den Fahrkost skall iagh och hålla i beredskap som skall kunna med bref till Pommersche Ohrterne öfwergå. Om then *Securs* iagh hade att förwenta ifrån Pommern skall iagh fuller medh *General Leutenanten Wirtz* och Möller *Correspondera,* men befruchtar migh att den warder förseent ankommandes, Emedan Inbyggiarne sielfwe torde wäll *Correspondera* till Kiöpenhampn och *notificera* tillståndet, iemwehl och intz förstå sigh till mothwären, om den ringaste Fahrkost wille alenda, män mehra sökia (som the offenteligh sade när iagh emot ofwanbem:te flotha

hoos them war) att taga migh strax för hufwudet; Deth Folck som här liggia uthj *Guarnison,* är och Vngdt obrukat folck, een deehl siuka, att Iag inthet hafwer mehr än *60* Man som kunna bruka gewähr, ther till är Fästningen widlöfftig med Gambla Murar, som intz skulle thola många skott; Om hwilcket iagh hafwer Nogsampt till *General Gouverneuren refererat, Artollerie*folck hafwer iag intet mehr än som een Swensk *Leutenant,* *8* Persohner af desse Danske hafuer iag och måst antaga, som äre doch intet mycket att lijtha oppå; Är iagh fördenskull Aller underdånigst begärandes, att Eders Kongl. Maij:tt Nådigst täcktes med snareste Endsettia migh medh een *troupp* Reuter som kunna *battera* Stranderne, till thes mehra *Securs* kan komma, Elliest är iagh icke mindre Osäker för inbyggiarne, än som för een oppenbahra Fiende. Af dem som tillförende hafua warit *Soldater* her på landet, äre föruthan them som skickades till *Stetin,* inga qware, uthan allenast de som sittia wed deras gårdar och äre bönder, och sådane kunde man för denne tijden Omöijeligh få ifrån Landet, hwarcken på ett eller annat sätt, efftersom the mestedehlen alleredo understå sigh att wägra till alt det som påbiudes, och icke willia lefwerera een penning på deras Skatter och uthlagor; Och der som något fiendtligt föreföllo, skulle iagh intet understå migh att blifwa hos them uthe på landet,[2] för therass argheet skull. Såsom iagh hafwer måst skicka *Capiteinen* för det *Compagnie,* som här ligger uthj *Guarnison,* till Edhers Kongl. Maij:tt medh the *40* Båtssmen, Eeffter iagh ingen annan hade som kunde bringa them fort, woro det wehl att han eller någon annan i hans ställe måtte skyndas till *Compagniet* igen. Alt det Landgillesmör som her war oföryttrat och behållet skickar iagh, effter *Secreterarens* Taubenfeldtz bref, med Bockhållaren Johan Nilsson till Cimbres Hambn och wijdare åth Malmöö; Och Befaller Edhers Kongl: Maij:tt hermedh Vthj Gudhz den Aldrahögstes beskerm till bestendig helsa och lijfzundheet långwarigt och lykosampt *Regemente,* sampt all annan Kongeligh *prosperitet,* lijka och wehlgång, mig desslijkest uthj Eders Kongl: Maij:tz gunst och nåde, Vnderdånigst och ödmiukeligen, förblifwandes in till min dödzstundh; Af Hammershuus den *18 Novembris Anno 1658.*

Eders Kongl: Maij:ttz
Vnderdånnigste
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

1. Disse skrivelser er indført i RR og gengivet ovenfor.
2. De foregående 3 ord er i originalbrevet en marginaltilføjelse – vistnok i Printzenskölds hånd – med henvisning til dette sted.

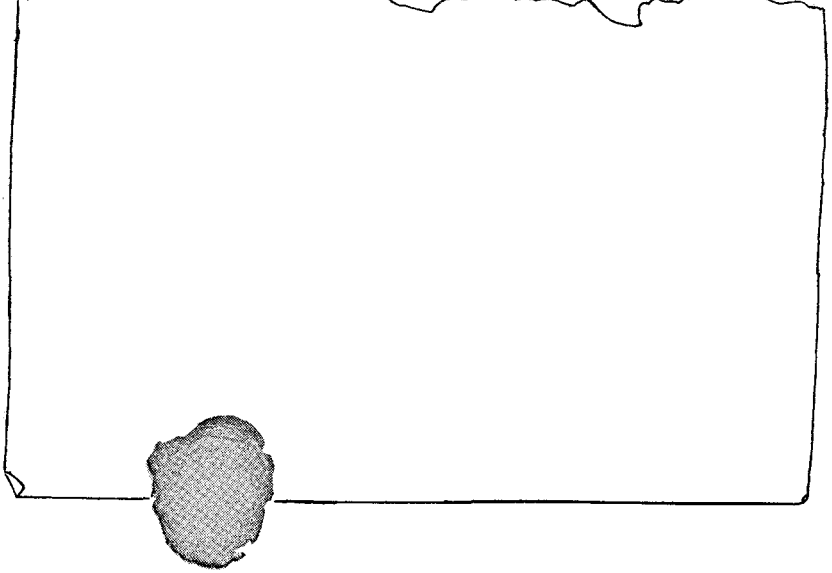

Den Stormechtigste Furste och Herre,
Herr Carl Gustaf, Sweriges, Giöthes och
Wendes Konung, Storfurste till Finland,
Hertig uthi Skaue Estlandh, Carelen, Bre-
men, Verden, Stetin Pommeren, Cassuben
och Wenden, Furste till Rugen, Herre
öfuer Ingermanneland och Wißmar,
Så och Paltzgrefwe Wed Rhein i Beyren,
till Gulich Cleue och Bergen hertig.
Min Allernådigste Konungh och Herre
Detta Underdånigst och ödmiukeligen.

à Landscrou

[illegible] en penning pa Deras Skatter och i
r som ugot fiendtligt förefollo, skulle i

SLA. SFGG. Skånska generalguvernementskansliet. Se bd. 1. pp. 23 f. 54 f m. v.

[Brevet er egenhændigt:]

Högh Wällborn Her Felldt Marskallk,

Hanss Greffuelligh *Exelentz* Tienstligen till att berätta att H. Kongl. Maytz: hafuer Allernådigste beordrat mig hitt till *Christianobel* at, Gå här till Siöes åtт Bornholm, och medh mig tagia till *Gardison* Ett *Comp:* Westerbottens Knechta, som ähre till *64* Man der Vnder ähre *20* Man Siuk, och aff Öffuerste Skyttes Regemente skall op fyllas till *100* Man, *Munitzion* hafuer iag Något bekomet i dagh Jfrån Callmer, som ähr *4* Giemstyke, och *40 Sentnar* Krut och Något till bly och Lunta, Elliest hafuer Hanss Kongl. Maytz, befallat Vthj Giötteborgh, Vedh min af Ressa at En *Secreter* bemt:z *Syllvius* och En Wår Camereren, Skulle föllgia mig, och Öffuer the Landzens *Jntrader* och Jordeböker, allså hafuer iag för af skiedatt medh honom Att han Skulle Mötta mig Vthj *Christianobel* den *18* hujus, och nu Haffuer iag Varett *8* dager Öffuer tijden, och bjss *Dato* honom icke förnumet, Om han hafuer andre *order* bekomet, att Ressa till Hanss Greffligh *Exelentz,* och den tingh [sikrere?] sätta Låtta Vett iag icke. Om Han icke kommer, så bedher iag tiensligen, Hanss Grefflig *Exelentz* Velle Någon ander dett förordna som kunde öffuer the Samme Sacker, Effter iag icke Kan här Lenger förbydna effter Hanss Kongl. May:tz, hafuer allernådigst befallat mig at iag medh dett forderligste kunde Öffuer komma, thess lijkes för Mang[liugh?] *Proviant,* för follkett som här på denne ortten Knapt faller, Om hanss Greffuelig *Exelentz* förmehnor at posten bliffuer som Varett hafuer, Vedh Sijmmerss Hamn, effter der skall Vara Nermast Öffuer, Jagh för Väntter, Hans G *Exelentz* Högh Gunstig *Resolution,* her om. Jagh Vill haffue Hanss G. *Exelentz* den aller Högste Gudhen befal.

Christiannobel den *24 April 1658*

E Högh Greffueligh *Exelentz*
Vndertiensligiaste Tiennare
Jahan Printzenskiolldh

Adressen på Printzenskölds brev af 1658 18/11 til Karl X Gustav. Riksarkivet, Stockholm (Skrivelser till Kungl. Maj:t). – Det her illustrerede – skrevet med den let genkendelige »skriverhånd b« – viser klart datidens fremgangsmåde: Efter afslutningen af skrivelsen foldes selve brevarket sammen til en konvolut, som derpå – forsynet med adresse på modtager, eventuelle forholdsordrer og endelig afsenders segl – overgives til postbesørgelse.

[Med skriverhånd b:]
[Marginalnotitser og tekstunderstregninger med anden hånd:[1]]

Högh wälborne Greffue och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feltmarsckalck.

Såssom wij Vndertecknade effter Hanss Kongl. Maij:tt nådige befallningh hafue här på landet hollet Ransackning om alle dess lägenheeter och wilckor, Så hafue wij funnit wara wår sckyldigheet (föruthan thet som wij till högstbem:te Hans Kongl: Maij:tt lijcka lydande Vthi Vnderdånigheet hafue Öffuersändt) att schicka Eders: *Excell:*tz sampt thee Hogl- och wälborne Herrar, Herrer Kongelige *Commissarierne* samme ransakning till handa, medh huadh *Documenter, Copior* och Inlager som oss äre wardno lefuerade och wij hafue afvsadt att tiena *General Gouvernementet* sampt Kongl: *Commissarierne* till någen effterrettelse, huilcke besckedh och affsckriffter för deres widlyfftigheedt sckuldh wij doch icke hafue bijfogat till Hanss Kongl: Maij:tt uthan sckickadt allena blotta ransackningen, tänckande att Hanss Kongl: Maij:tt icke sckulle falla lägligheet them att öfversee för dee Margfaldige besuär sckull som Hans Kongl: Maij:tt Vthan Landzbyrda och effterfölia, sckulle och förthensckull heller see, att wij them (thet wij och nu giöre) till *General Gouvernementet* och Kongl: *Commissarierne* genast *addressera*; Vthi bem:te Ransackningh hafue wij författadt huad Vnderrättelser som wij nu så j begynnelsen hafue kunnat hoos Landzens betiente få tilsammans; Men der så wore, att ther uthi ännu något sckulle *desideras,* och icke alt wore till pricka Vthransackadt som sig borde, huilcket wij doch lijckwehl någorlundha förmode att wara sckedt, Så schall iag Printzensckiöldh framdeles, ther iagh om Landzens sacker nogen nogare Kundsckap hereffter finna kan; *E:*s *Exell:*tz tillbörligen låtha tillkomma, huad som her uthinnan kan stå tillbacka; Men för altingh synnes thet wara nödigt, (Huilcket och Eders *Excell:*tz iagh ödmiuckeligen Ombeder) A[tt een] godh fougde måtte med[2] det forderligast blifua hijt föro[rd-]nat, som icke allenast kunde hielpa migh till att förr[estå] Sacksöckiare Embetet och beuista Tingsrätterne (huilc[ka] här så well som i Sckåne så tijdt och offta blifua holdne, [att] migh sckall falla omöyeliget dem allestädes att beuista), Vthan och som togo Chronans Sckattar och Inkompster iacht, emedan denne Rijdefougden hafuer af H:r Rijckzh[of-]mestaren j danmarck ingen *Ordre* huarcken här att f[ör]blifua eller att reesa herifrån; Sedan och Emedan Bor[ger]sckapet högeligen deröfuer quijda, att them är förbudit wahror att uthsckeppa och föryttra,[3] befruchtandes att Spannemåhlen råkar her effter uthur sitt prijs, bli[fuer] af långt liggiande förderfuat, och Smöret, som elliest på denne Landzorten faller mechta fett, blifuer bortsckemd[t] så at huarcken thee kunde sedan hafue af be:te deras wah[ror] nogen fördeel, ey heller andre landsckap her af noget ga[gn.] Så hafuer iagh migh hoos Eders: *Excell:*tz att förfråga, om [thet]förbudh

som är nyligen Vthgånget, uthförsslen angå[ende] sckall *Generaliter* böra [före]ståes och uthan åthsckildnat, så [att] desse Bornholms borgare ey heller måge Vthsckeppa [no]get till dee Suenscke *Provincierne*[4] och Landena (huilck[et] the doch gerna wele söckia om så ähr att de fremman[de] Orther ähre förbudne) Eller hurulunda iagh sckall m[igh] hermed förholla, så att det motte wara försuarligit. Herr Gerdztorff hafuer förr ähn förbudit medh *Sy[lvius]* ankom, insckeppat under sitt eget Pass *3* läster Sm[ör] huilcket iagh icke hafuer med *Maner* kunnat låta [igen] uthsckeppa tillbacka, uthan låthit thet tillijcka [med] nogra tunnar Korn till Syllisburgh så och noget Korn till Rottneby *passera,* efftersom dess Inwånere, så[som] ....[5] [teksten fortsætter med ordlyden:] .... ingen Feldtscker[6] är här på landet, och Soldaterne begynna nu mehr och mehr siukna; Sockneprestен boor ett gott stycke her ifrån, och iagh hafuer ingen medell att hielpa thee siucke medh, Så beder iagh Eders: *Excell:*tz att Eders *Excell:*tz wille sådan gunsteligen förmåå, att *Guarnisonen* måtte ther medh blifua *adsisteradt.* Constabel och wachtemester[7] wore och för nöden att hafue, huilcket Vthi Eders *Excell:tz* gunstige betenckiande hemstelles. Och såssom dee andre *Provincierne* hafue allerede Vthi Malmöö afflagdt deres toheets Edh emot Hanss Kongl. Maj:tt och Chronan Suerige, Så förmodes att Eders *Excell:*tz hafuer uthi gott Minne, att desse Vndersåtare, med det förste som sckee kunde, och så måtte blifua der hän sckyndade, Aldrasidst måste iagh och så leggia detta till, att så frampt något fiendtliget är wedh denne tijden till att förmodha, att tå detta landets Vnga Mansckap[8] och Drengiar (som uthi Krigztijder altidh Erkiännes för Soldater och bruckes till Landets bewakande och *defension*) måtte bekomma *Musqueter* och tillhöriga gewehr, emedan Chronens j danmarck *Munition,* med huilcka thee här till dagz hafuer warit försedda, effter fredz*tractatens* lydelsse nu ähr hedan fördt till Köpenhampn, och ther Slotzmurrarne någorlunda Kunde blifua hulpne, så att man kunde them medh Styckon j *batterier* Ordentligen fåå besettia, tå tarfua thee på allehanda fall, föruthan dee *4* Styckon som iagh förde hijt med migh, ännu *6 Styckon.*[9] Såssom och att landett, som altijdh i förrige tijder, och wedh förige Krigh Åhr *1644,* plägt hafua många Styckon, *Ordinerade* till huar och een Sochn, som Ransackningen Vthwijssar, måtte på ofuanbem:te fall ochså blifue medh Styckon *adsisteradt,*[10] Vthan huilcke thet ey well schal kunna försuaras, så frampt Een anseenlig Flotta schulle det wilia Anfalla.[11]

1. Antagelig stammende fra sagens behandling i generalguvernementet.
2. De fire foregående ord i teksten er understreget. I margen læses: een fougde.
3. De fem foregående ord i teksten er understreget. I margen læses: wahrurnes uthskepning.
4. De syv foregående ord i teksten er understreget. I margen læses: förbiudet om uthskepningen.

5. På dette sted mangler efter alt at dømme en side i originalbrevet: For det første er overgangen – som her gengivet – alt for abrupt i sig selv. For det andet citerede Martin Weibull i sin mangelfulde gengivelse af brevene i 1870 den savnede passage: ».... ock Hans Excell:tz H. Grefue Ulefeldts hofmester hafue mycket therom ahnhollet, att the måtte thet bekomma till sädeskorn, aldenstund sådant hos them hemma icke hafuer varit till fångz, och elliest finnes här ännu een temmeligh qvantitet af spannemåhl i förrådh (inalles vedh pass 8000 tunnor till salu) ....« Flere henvendelser i arkivet af undertegnede har ikke givet noget håb om at finde det manglende stykke af originalbrevet. Dette må beklageligvis betragtes som værende tabt.
6. I margen læses: Prest och feldtscher.
7. De tre foregående ord i teksten er understreget. I margen læses: *adsissentz* till *guarnisonen* underhåld.
8. I margen læses: gewehr för thet Vnge Manskapet.
9. De tre foregående ord i teksten er understreget. I margen læses: Stycken.
10. I margen læses: Stycken på Landet.
11. Her synes Printzenskölds og Sylvius underskrifter at være bortkommet i tidens løb og har desværre ikke kunnet efterspores.
Hertil er vedlagt 2 bilag:

1. Johan Printzensköld og J. Sylvius: Rannsakning på Bornholm, Rønne 1658 17/5. Da dette dokument er en kopi af undersøgelsen, hvis original afsendtes til Karl X Gustav (se herom bd. 1, p. 51 med note 115) henvises derfor om dennes ordlyd til gengivelsen ovenfor af originaldokumentet, hvor eventuelle afvigelser er bemærket.
2. Kopi af Joachim Gersdorffs åbne brev, København 1651 9/9, som er gengivet som den umiddelbart følgende.

[Med anden ældre hånd:]

:Jhm:

Jeg Iochum Gerstorff til ThundByholm Ridder danmarches Riges Raad, Statholder och Befalingss mand offuer Boringholm Giör witterligtt att ieg haffuer Sted och fest til Erlig och Manhafftig Mand, Michael Echsteen, *Obr:* Leutenant *Simblegaard* Med thilligendis Mölle och Huus, Ligendis udj Clemedscher, Paa Borringholm Saauell som och Beuilget hannem, der Vnder at Bruge, En Ødegaardz Jord i Sam*m*e Sogn Beligende, kaldis Smidegaarden, Och er des 53 vdj thalledt, som welbiurdig Herr *Ebbe* Vlffeld, Nest tilforn, til haabe haffuer ladet Brugge, Huilche for*nembde* thuende Gaardenes brug och tiligendis Eyendomb, wdj Agger och Eng, fiskevand och fægang, for*nembde* Michaell Echstein, Och hans Hustrue, Schall Begge haffue, Niude Bruge och Beholde, deres Liffues thid effter *Recessen,* Stedzmaal deraff, er giffued och Betalledt, Forschre*ffue*ne Simblegaard Schall Bemelte Michael Echstein Bögge och forbedre, Jtem holde dend wed Ligge, som forsuarligt kand werre, Och iche Lade nogen aff Begge Gaardes Eyendomb, der fra komme i nogre maader, Dend Zeduonlig Landgilde effter Jordbogen, Schall och Aarligen aff Begge gaardene J Rette

thide effter *Recessen* wdredis, Ahngaaende Philipi Jacobj dag först kommendis, Och Saa fremdeelis. Dette til widnessbiurd Vndertrcycht mit Zignete, och medt egin Hand Vnderschr*effuitt*. *Actum* Kiöbenhaffn den *9 September Anno* 1651

Jochum Gersstorff
Loco *Mpp.*[1]
Sigili[2]

Dette er en Richtig copie
Aff *Originalen* Vidner iag Vnderschr*effne*
Agneta Ecksteins

1. lat.: »med egen hånd«. Bruges ved underskrift for at angive, at skrivelsen virkelig er underskrevet af den hvis navn står under.
2. lat.: »sted for seglet«. Brugtes oprindelig i stedet for underskrift i vor forstand.

[Med skriverhånd a:]

Högh Wälborne Grefwe och Herre, Hr *General Gouverneur* och Feldtmarskalck,

Eders *Exellentz* kan Jagh icke obemählt låtha, huruledes *Pastor* uthj Röe Sochn, her på landet boendes, Herr Rassmus *Olaj,* hafwer på pass een Månadz tijdh sedan, lijdit een stoor skada af wådh Eldh, så att störste deelen icke allenast af Prestegården, Vthan och hans Eyendom af samme Eldh är Worden opbrändh, bedandes migh förthenskull instendight, att iagh wille hoos Eders *Excellentz* hans nödh uthj ödmuikhet föredraga, på thet han sigh till oprettelse kunde åthniutha den hielp Vthaf kyrkiones medell uthj Stifftet som Vnder dee danskes Regemente hafwer altijd uthj sadanne fall warit Presterne förundt och effterlåthin, Huilket Hanss Ehr-Wyrdigheet, Herr Biskopen i Lundh well är wetterligit; Och Ehuhru well uthan min *intercession* Edhers *Excell:*tz af sig sielf, nog sampt är bewägen sådanne nödstelte Personer att hielpa, lykwell emedan han hafwer thet hoos migh sökt, att iagh medh min ödmiuke skrifwelse, wille hans bön hoos Edhers *Execellentz* andraga; Så förmodar iag ödmiukeligen, att icke allenast sådant warder hoos Edhers *Excell:tz* gunsteligen optagit, Vthan och att honom then mildheet blifwer wederfahren, som andre nödlydande pläga niutha till goda. Befallandes hermedh Edhers *Excell:tz* Vthj Gudz den högstes milde beskydd till all Wällmågo, Lifzsundheet och beständigh wellgångh troligen, och Ödmiukeligen; Aff Hammars Huus den *18 Maij A:o.* 1658.

Edhers *Excellentzes*
Tienst Ödmiukeste
Tiennar,
Jahan Printzenskiölldh

[Med skriverhånd b:]

Högh Wälborne Grefue och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feldtmarsckalch,

Eders *Excell:*ces Angeneme Sckrifuelsse ähre migh Tuenne tillhanda komne, det förste *date: Giötheborg* den 7 *Maij,* innehållandes, att medh Kruuts afödande sckulle sparsammeligen Omgås,[1] Huilket iagh och medh flijt sckall taga i acht, och är sedan iagh hijt kom intz sckott Krut ännu opgånget. Det Andra af den *3 Maij* ifrå Giötheborgh, med dee *Solenne* Bönedaghz *Placater.*[2] Huar öfuer iagh och sckall hafva noga tillseende, Kongl: Maij:ttz och Edhers *Excellenses Ordre* theruthj högst möyeligast effterkomma och Handhafua. Will och Hermedh, Hoos Eders *Excellens* iag tienststeligen hafua påmint, deth som iagh uthaf den *18 Maij* migh förfrågade om *Guarnisonens* Vnderhåld, Och besynderlig *Officererne,* som till detta *dato* inthet hafua niuthit, och kunna medelen eij heller för them wara stora, så att the lenge sig sielfua kunna ther medh oppehålla, *Edhers Excell:*ce täktes fördensckull ihugkomma, och låthe anordna några Medell och Månadhz Lehningar till deras aflöhning och Vnderhåld, Till Gemene *Soldaterne* uthleggia bönderne ännu Profuiant af Landet; Och hafua the fuller een stoor deel warit siuke, men komma sigh åther förre igen, allenast Tre ähre döde blefne. Så hafua och desse Landzsåther trägit anhållet, det iagh och widare wille Edhers *Excell:* påminna Om theras SPannemåhls uthsckepningh, och att the Vnderdånigst och Ödmiukeligen bönfalla, att thet måtte blifua them effterlåtit, något ther af att uthsckeppa till dee Suensche Steder och Hampnar, om iche elliest sckee kan; Och är thet fuller sandt att detta Landet lijdher ther igenom ingen ringa sckada, efftersom all theras nährings och uthlagor flyter ther af. Här på landet är och wahnliget straxt effter midsommaren att opbäras Smörlandgillet, Och nu är ingen som ther medh synes sigh willa på H:r Gerdztorfz wegnar befatta, eij heller är någon som med Cronones *Intrader* sckall hafua att giöra; Här är icke heller Tunnor tillfångz till sådant Smör. Edhers *Excell:*ce tecktes fördensckull förordna någon, som sådan kan förretta. Om Edhers *Excell:* hafuer och af Hans Kongl: Maij:t förnummit att detta Slottet sckall *repareras* så tecktes Edhers *Excell:ce* giöra anstalt att ifrån Calmar kunde bräder och Spijck bekommas efftersom her på Landet intz sådant finnes. Huar oppå Edhers *Excell: resolution* och suar, will iagh i vnderdånigheet förruenta, Och Befaller Edhers *Excell:* Vthj Gudhz den Högstes Milde besckydh till all Wellmågo, Lijfzsundheet, och bestendig Wellgång troligen och Ödmiukeligen. Af Hammars Huus den *13 Junij Anno 1658.*

Edhers Grefl: *Excell:tz*

[Med egen hånd:]
P. S.
Låther och här medh Edhers *Excell:ce* wetha, det iagh hafuer i wercket att *reparera* een Skantz här Vthj före Slotzmuren, hwar oppå Soldaterne dagligen arbetha.

Ödmiukaste Tiennare
Alltidh
Jahan Printzenskiolldh

1. Denne skrivelse synes ikke bevaret.
2. Denne skrivelse synes heller ikke bevaret. Men ifølge RR udgik 18. april fra Göteborg kgl. brev om sagen til alle landshövdinger, bisper og superintendenter.

[Med skriverhånd b:]

Högh Välborne Grefue och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feldtmarsckalch,

Eders *Excell:ce* hafuer iagh fuller för detta Tillskrifuit att her på landet är ingen Barberer, eij heller någon oppå Slottet som kan opvarta och besörja *Guarnisonen,* som vidh alle tillfall befinnes vara här ganska nödigh, effter som och mästedehlen af *Soldaterne* siukna och sombliga blifua döde, som kunde till äventyrs stå att hielpas, om elliest een godh Fäldtschärer voro vedh handen; Så är een Boendes uthi Ystadh Bertill benembd, hvilcken är födder här på Landet, och hafuer ett gott ryckte om sigh, att han sitt Embethe vell skall förstå, och hafuer Samptlige borgerskapet udthi Ronne stadh förskrifuit den samme nu hijt till Landet, och der som han något till underhåld och löhn kunde niutha, ville han blifua her stadigt på Landet och med *Medicamenter* försee Guarnisonen; Fördenskull vill hoos Edhers *Exell:ce* iag migh förfråga, om det må (som i förrige tijder her på Landet seyes hafua varit brukeliget) på leggas Gemene Allmogen att uthleggia, som een *Exstraordinaire* uthgifft, een ringa Penningh till Feldtskäraren att hålla *Medicamenter* medh, och aflohning; eller Edhers *Excell:ce* (der som detta icke giörliget voro) tecktes förordna någon annan godh Barberare hijt till Landet; Huar oppå Edhers *Excellencens resolution* iagh i underdanigheet förbydar. Och Befaller Hermedh Eders *Excell:ce* under Gudh den Aldrahögstes beskydd till all godh och långvarig Lifzsundheet och Välmågo varandes och förblifuandes

Af Hammars Huus den *21 Juny* A:o 1658

Eders Excellences
Ödmiukeste Tiennare
Jahan Printzenskölldh.

[Med skriverhånd b:]

Högh Wälborne Grefue och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feldtmarsckalch,

Emedan *General* Leutenanten Herr Paull Virtz hafuer hijt beordrat *Captein Gustaff* Horn, med Een Leutenant, Een Fendrich och 6 under *Officerer,* som (förmedelst Kongl: Maij:tz *Ordre* till *General* Leutenanten, som hoos fögade des Brefz *Extract*[1] uthwijsar) skohle här ifrå Landet afhempta några Hundrade Man af dee som här till hafua dragit Geuähr, och warit införde uthj Rullarne för *Soldater,* under wisse *Compagnier;* Och såssom iagh inga *Special Ordre* ännu hafuer ther om, ifrå Kongl: Maij:tt eller Eders *Excellence* bekommit; Kan iagh intz underlåtha, med mindre iagh måste, hooss Edhers *Excell:* mig förfråga, huruledes Högstbem:te Kongl: Maij:tz befahlningh ther om är, och huru många som här af Landet lefwereras skohle; iagh hafuer fuller sedan *Baron* Horn med sina *Officerer* ankom, den *21* och den *22 Iunij* munstrat och öfuerseedt all Manskapen som härtill hafuer hafft Chronans Geuähr och funnit till *400* som ännu kunna Tiena till *Soldater.* Och när iagh effter Munstringen förmante them alle till Hörsamheet och lydna, och att the sckulle giöra sigh ferdige och effter Kongl: *ordre* fölia af Landet, befunnes några som wille sträfua theremoth, besynnerligh een af them, Huilcken sade aldeles neij, och att Han wille tiena Her på Landet men icke Annorstädes, den samme sitter nu Fengsligh her på Slottet till thes Eders *Excell: resolverar* Huad straff på honom fölia sckall. Och såssom iagh uthj Rannsackningen af den *18 maij*[2] sckref, äre desse intz uthsckrefune, men Huar och een i gemeen tagin ther till, och nu äre een dehl som bruka gårdar, några tiena för Ryttare Her på Landet, dee andre Tiena Präster, Borgare och Bönder, och woro thet Chronan och detta Landet till sckadha om the alle på een gång sckulle afföras, besynnerlig effter som för *4* åhr sedan aff een starck Pest till *5000* Manniscker äre döde blefne, och Landet är intz så starckt af Mansckap, at Åkerbrucket well kan *coleras,* Huar på all dess nährings består; Eders *Excell:* täcktes och *resolvera,* Huadh anstalt kanskee (för them som skohla här ifrån) med fahrkostar och underhåldh, efftersom *Capitenen* seger sigh hafua i Befahlning ingen uhr fahrkosten at sleppa, för än hann kommer till *Stetin.* Dee Godhe Herrer *Commissarierne,* Hans *Excell:* Grefue Vllfeldt och H:r Sparren befalla migh igenom Sckrifuelsse af den *15 Maij:* att iagh sckall låtha affölia den Klednat som Landzsåtherne hafua *Contribuerat* (huilcket Ransakningen af den *18 Ejusdem*[3] som her ifrå uthsckickades uthwijssar) men the som them lefuerarat hafua, sträfua alldeles ther emoth, *prætenderandes* på bethaling therföre efftersom Kongen i Danmarck them thet lofuat hafuer (som här hoos föliande des brefz *Copia*[4] uthwijsar) eller att få sine Kläder igen, ther som thet icke sckee kan, willia thee behålla thee *restan*tier, som för förfluthne åhrs uthlagor ännu hooss them kann innestå.

H:r Gerdztorpff hafuer öfuerskickat een lista oppå dee saker som han af landet Hempta will, Och emedan han ther uthj begerar them Tillfrij, som hoos föllande des *Copia*[5] förmähler, thäcktes Eders *Excell:* låtha migh wetta om han thet så niutha må. H:r Gerdztorpff hafuer migh tillsckrifuit, att han will sigh medh förlähningen intzwijdare befatta, Fördensckull woro en opbördzman nu rättnödigh som sidste bref af den *15 hujus* med mehra innehåller, iagh hafuer[a?] och i medhler tijdh skickat till Sillisborgh effter wirke till [?] ell:r *16* Läst Tunnor som skall till Smör Landgillet. Op [?] detta alt, och huru iagh migh uthj desse Ährender stella sk[all?] Förwentar iagh i ödmiukheet E:rs *Excell:* gode *resolution* oc[?] Och Befaller Eders *Excell:* uthj Gudz denz aldrahögstes beskydd till all långwarig wälgång Troligen förblifuandes.

Af Hammars Huus d*en 24 Iunij: A:o 1658*

Edhers: *Excell:*
Ödmiuke Tiennare
Jahan Printzenskiölld

1. Dette bilag er bevaret. Se første følgende gengivelse nedenfor.
2. Rannsakningen er dog dateret den 17. maj. Dette gælder både den til kongen stilede original og den til generalguvernøren afsendte kopi: Forfatterens hukommelse må have spillet ham et puds.
3. Se forrige note. Derimod synes den omtalte skrivelse fra kommissæerne af den 15. maj ikke bevaret.
4. Dette bilag er bevaret: Se anden følgende gengivelse.
5. Også dette bilag er bevaret: Se tredie følgende gengivelse.

[Med skriverhånd b:][1]

Extract Ihrer Königl: Maytt: Schreibens aus Gothenburg von *17 Maij A:* 1658 an Her*rn General* Leutenant Wirtz.

Erhst Dissen lassen wir euch Gnedigst Vnterhalten sein, dass wir bey unsseren auf der Jnsell Bornholm Verordneten Landz Höffding Printzenshiöldt Anstalt gemachet, Die auff selbiger Jnsel, in Dieser Letzten, mit der Chron Dennemarck gehabten Fehde, aussgeschriebene Knechte, wider Zusammen zusuchen, Vndt zuer russeren Anderwertigen Diensten *parat* Zuhaben Wan wier nu Diesselbe, auf etwa ein *3: Oder 400* sich Zubelauffen, Vndt damit Euurer Vnterhabendes Regement *Recruitiren* Zulassen entschlosse*n*. So ist an auch Hirmit Vnser Gnedigster Befehlich, Jhr wollet des falls mit gedachten Printzenschildt *Correspondieren,* vndt daueber von Eureren Regements *Officiren,* so viel Zum Zuo *Compagnien* nötig, ehrstens nach Bornholm schicken, Vmb solche Knechte abzuholen Welche ihr Dan nachgehens *etc.*

1. Skrivelsen synes ikke indført i RR.

[Med anden ant. ældre hånd:][1]
Frederich dend Tredie med Guds Naade Danmarchis, Norgis, Wendes och Gottes Konning.
Vor synderlig Gunst tilforn, Wij beder Eder och naadigst ville, at I giörer den Anordning, at Kiöbstederne paa vort Land Borringholm tillige med Landed forschaffer it tusind par uldne Stromper eller och aff Klede, sampt it tusind par gode schor. Dessligeste it tusind par schinboxer, som til d. 8 Octob. ufeilbarligen udi Simbrisshaffn schal leffveris imoed oss Elschel. Hr. Hendrich Lindenou till Öffueds Closter, Ridder, vor Mand, Tiener och Befahlingsmand offuer Christiansstads Lehn, hans quittering, hvoreffter ded och udi sin tid aff Cronen skall betalt bliffue. Dermed scheer vor Villie, Befallendes Eder Gudh. Schreffuen paa vordt Slot Kiöbenhaffn den 28 September 1657.

Under vort Signet
Frederich

Til Borgemester och Raad udi Hasle.

1. Jfr. RA DK Skaan. Tegn. IX. 1657–60: Her Jochum Gerssdorff om Skoe, Strömper och Skindbuxer af Boringholm af sm. dato.

[Med skriverhånd b:]
Effterschrefune Wahrer begieriss Att maatte effter *Tractaterne,* och *General Gouverneurens* skrifuelsse föruden d*ee 3* läster Smör som ellerede till förene är blefuen Vdschibet, Fra Borringholm, Thold Frij ud*passera.*

Smör ..... – Thou Lester
Råug ..... – Half Triedie Hunderd Tunnor
Biugg ..... – Trettan Hundrad Tounor
Maltt ..... – Triedzens Tiuge Tounor
Hafre ..... – Ett Tusend Trij Hundrade Tr.
Heste Hoppar, och Vnge Faaler – Fyratyo Styckon.
Haffnia den *18 Junij: A:o 1658:*

J. Gerstorff:
Mpria[1]

1. Se note 1 til ovenstående bilag 2. til skrivelse fra Printzensköld og Sylvius til generalguvernören [1658 17/5].

[Med skriverhånd b:]

Höghwelborne Grefue och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feldtmarsk,

Edhers *Excellences* Fem bref, det första *daterat* Giötheborgh d*en 16 Maij* de andre uthj Malmöö den *12: 13:* och Tu d*en 16 Iunij*[1] ähre Tillicka medh

Tuenne ifrån Hans Kongl: Maij:tt öfuer ifrå Cimbris Hampn, mig den *26 Iunij* först till Handa Komne, Ther af förnimmer Kongl: Maij:ttz Nådige wilia och Hafuer Edhers *Excellences* befahlninger uthj alle saker migh Till effterrättelse. Och kan iagh intz underlåtha i Ödmiukheet Edhers *Excellence* wetha låtha, det Kongl: Maij:ttz *Ordre* äre, att Helften och dee Tienligste af dee Landz *Soldaterne* som tillförende hafua dragit geuähr skohle uttagas och uthföras till Pomern, Så kommer det för Landet denna gången Lättast och kan det intz wara så stoor skada, och afsacknadt, som elliest Huar femte bonde utskrifuas skulle, och da eij Heller råka kunde till så stort Tahl som nu skee kann; Och skohla nu för denne gången *Capitein* Horn *300* eller något der öfuer affölia; När Edhers *Excell:ce* i fremdels tijder behagar att uthskrifning skee skall, skall med Lydno effterkommas; Til desse som nu skohle bort, will iagh wed Stederne af wisse Kiöpmän ophandla så mycken *provission* som de kunna sigh med behelpa; och Hafuer allaredo så många Fahrkostar uthj beslagh, som them kunna öfuerföra; *Guarnisons* Folcket Hafuer gemene Almogen på Landet her till underhåldet *Maij och Junij*[2] och will iagh migh förfråga om det skall på leggias landet denne Månaden det samma att giöra, eller skall iagh försee migh om een *Factor* eller Tuå, som kunna giöra Försträckning. Edhers *Excell:* täcktes och anordna något till *Officerernes* Löhninger, Her på Landet finnas ännu inga medell, uthan allena Tolden, om Eders *Excellens* täcktes förordna något för them ther af, *Rulla* uppå det Härvarande *Compagnie,* och *Lista* oppå den *Ammunition,* som iagh Hijt medh Brachte fölier Her hoos;[3] Om *Salpetters* Hielpen skall medh flijth Förettas, och medh aldra förste blifua Edhers *Excell:ce notificerat.* Spannemåhlss uthskepningen skall iagh och noga taga i acht, så att Landet intz skall blifua ther igenom blottat. Edhers *Excell: placat* om de förymbda Ryttares leigde och *Salvo Conductu,* skall och Allmenneligen blifua för kunnat, Ehuru wehl att her på Landet annu ingen (det Troligt är) kan finnas Som således är inkommen. Fisckelegen äre serdeles för sigh och intz höra under Städerne, the giöra sin sckatt såssom bönderne och ähre infördhe uthj Iordeboken, Tu af them Höra under Slottet Sanduijk och Alingh, the hålla Åhrligen een Ferga eller Postlacht, med Tuå Båtzman, som winter och Sommar skohle wara wederedo att segla öfuer Siöhen, Till Huilcken Ort thet befalt blifuer i förefallande Cronones Ährender, The giöra Arbethe hijt till Slottet när som thet behöfues. Båtzman hafua warit *24* Tillförende uthsckrefne som Ransakningen unden *Militie*betiente af den *18 maij*[4] uthwijssar; Och the Båtzmän som ännu kunna wara igen the segla på Borgarnes Sckuthor, och kunna the uthan them intz gierna bruka sin seglas; Elliest Kunde fuller i Stederne och på fiskelegen opbringas såmånga som thet för warit hafuer eller något öfuer, Om Edhers *Exell:* så behagar. De Tuenne Båtzmän som seglar på Postlachten Löhna och Fisckelegen Aling och Sanduijck allenast

de fåå något till ressepenningar af Chronans Medell, när the giöra någon resa. Till Slottets *reparation* finnas her på Landet slett inga *Materialer,* hvarken Tegell, Bräder, Kalck eller Spijck; Murarna falla dagligh neder såwel som walfuen uthj underwåhningerne, för den sckull att der inga Taak ähre, Till Winteren will her och Äntelig byggias Hyttor för *Soldaterne,* och der till behöfues stoor Hop med Bräder. Om detta Så wehl Som Huadh annat för denne Tijden Her på Landet Kan wara nödigt Hafuer iagh uthj de förrige Bref på mint och migh förfrågat; Edhers *Excell:* täcktes och giöra Låtha een befahlningh till Borgemästaren i ysted och Cimbris Hampn, att the intz Her effter må understå sigh Kongl: Maij:ttz och Eders *Excell:* bref Så lenge oppehålla, Som the Her till giort Hafua, eller forordnar Eders *Excell:* een Postmestare Som Sådant tog i Acht, Så att iagh icke för Långsampt Suar skull, på Sådane ange[?] breef och wichtigheeter kan blifua i någon måtta Tagin i Ogunst och Onådher. *Capitenen* Nielss Holm Som ligger Her uthj *Guarnison* beder Vnderdånigst Ödmiukeligen, att Han må blifua förlofuat att reesa till Hans Kongl: Maij:tt, Om Edhers *Excell:* täckthes Honom det på någre wekors tijd effterlåtha, Så kunde Han med desse Landz *Soldaterne* öfuer[?] När någon opbördzman blifuer Hijt af ferdat Hafuer Han serdeles af Eders *Excell:* att låtha sigh *informera,* Huruledes Han med *Officernes* gardar, som nu låtha sigh af danka och icke hafua Lust att Fölia uthj Fäldt hafuer att handla; Så welSom om de andre betiente Her på Landet, Huilck hafua aldeles effter Ransakningen af *den 18 Maij*[5] Her till nuthit. Iagh låther och nu pålijss att Landgille Smörret skall Lefwereras och låther een skrifuare taga emot thet, till thes någon annan kan komma Hijt, och kan det intz belöpa sigh detta åhret till så stoor *quantitet* som det till förende giort hafuer.[6] Dett wore och well Om Edhers *Excell:* funne gått wara att desse *Commiss* Klederne Kunde behåldes för wåra *Soldater,* tij det med tijder well behöfues. Befaller Edhers *Excell:* Hermedh undher Gudhz den Aldrahögstes beskydd, Till all Långwarig godh wälmågo och Lifzsundheet Troligen. Af Hammars Huus d*en 1 Iulij: Anno 1658.*

Eders *Excellences.*
Ödmiuke Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

1. Disse skrivelser synes desværre at være gået tabt.
2. Månedsangivelserne findes i originalbrevet tilføjet som senere marginalnotits, men med henvisning til dette sted i teksten.
3. Disse bilag er bevaret og trykt umiddelbart i det følgende.
4. Se herom ovenstående brev af 24/6 til generalguvernören note 2.
5. Se forrige note.
6. En samtidig marginalnotits, som henføres hertil, siger: »af orsak, at mycken boskap är denna winter död blefuen«.

[Med skriverhånd b:]

Rulla.

Vppå Westerbotnishe *Compagnie* af Öfuerstens Velb: Gynther Rossensckans Regementhe,

Capitein Nils Holm *1*
Leutenant Petter Lagman *1*
Fendrich Gustaf Sabbel *1*
Feltuebel Oluf Anderson *1*
Cerchiant, Marchus Olufsson .. *1*
Mönster Schrifuer Nilss Ionson *1*
Förare Nils Persson *1*
Rustmestaren Dauid Andersen . *1*
Corporal:r
Erich Olufson *1*
Erich Mattson *1*
Zacharias Larson *1*
Nils Larsson *1*
Trumslag:r – Pipare
Iohan Iohanson *1*
Nils Mattsson *1*
Larss Hansson *1*
Munsterdrengiar *4*
Gemeene
Morthen Mårthenson *1*
Daniel Michelsson *1*
Nils Andersson *1*
Christian Ifuarsson *1*
Nils Olufsson *1*
Anders Jörnson *1*
Clement Olufson *1*
Oluf Mattson *1*
Iörn Hansson *1*
Per Ionsson *1*
Ioon Anderson *1*
Ioen Helgeson *1*
Anders Månsson buhr *1*
Anders Nilsson *1*
Samuel OlufSson *1*
Ioen Anderson *1*
Oluf Ioenson *1*
Lars Andersson *1*
Torfast Staffensson *1*
Nils Mattsson *1*
Mathias Olufson *1*
Oluf Anderson *1*
Anders Olufsson *1*
Per Hansson *1*
Ion Erichsson *1*
Elias Nilsson *1*
Per Olufsson *1*
Erich Ionson *1*
Hans Larsson *1*
Knut Ionsson *1*
Hindrich Larsson *1*
Oluf Hansson *1*
Michell Pafuelsson *1*
Zacharias Ericksson *1*
Iöns Hansson *1*
Erich Nilsson *1*
Per Nilsson *1*
Per Persson *1*
Lars Anderson *1*
Anders Olufssen *1*
Oluf Iacobsson *1*
Oluf Ionson *1*
Ifuar Staffensson *1*
Clement Iacobsson *1*
Michel Staffensson *1*
Oluf Iohanssan *1*
Lars Hansson *1*
Hans Hindrichsson *1*
Staffan Hindrehson *1*
Staffan Tonnsson *1*
Staffan Olufsson *1*
Johan Erichsson *1*
Iohan Elisson *1*
Christen Tomsson *1*
Joran Andersson *1*

Iacob Clementsson *1*
Simon Essckelsson *1*
Lars Mattsson *1*
Christer Simonson *1*
Oluf Iacobsson *1*
Anders Larsson *1*
Hindrich Iacobsson *1*
Iöran Iöransson *1*
Iöran Iacobsson .... *profoss. 1*
Commenderat af welb: Håkan Sckyttes Regement
Förar Anders Bengdtsson *1*
Gumme Månsson *1*
Ioen Monsson *1*
Nils Pehrsson *1*
Nils Olufson *1*
Måns Nilsson *1*
Per Persson *1*
Iohan Håkensson *1*
Ioen Andersson *1*
Pehr Erichsson *1*
Daniel Torgiesson *1*
Per Månsson *1*
Måns Andersson *1*
Lindoren Håkensson..... *1*
Nilss gummesson *1*
Pawel Erichsson *1*
Per Ioensson *1*
Måns Persson *1*
Essbiorn Persson *1*
Per Persson..... *1*
Nilss Nilsson *1*
Anders Pehrsson *1*
Nilss Månsson *1*
Nilss Persson *1*
Nilss Månsson *1*
Pehr Gummesson *1*
Pehr Ionsson *1*
Gunne bengdtsson *1*
Per Gummundtsson *1*
Per Larsson *1*
Anders bengdtsson *1*
Pauel börgesson *1*
Anders Steensson *1*
[Med Printzenskölds egen hånd:]
Härpå Landet äre döde blefne . *5*
[Skriverhånd fortsat:]
etcetera ..... *100 Gemeene*

Actum Hammars Huus d: *26 Iunij: A:o 1658:*

Jahan Printzenskiölldh

[Med Printzenskölds egen hånd:]

Specification

Oppå den *Amunition,* som är ifrån *Callmar,* och till Hammars Huus *Guarnison* kommen.

2 6 pund Jern Stycke, *2 4* pund Jern stocke = *4, 4* Ladh skyfla, *40 Centner* Kruut, Vthj *13* Tunnor, *400* s:r styke Kuhlor, *3000* Mussqwethe Kuhlor, *2* Skepp:dh Luntha Vthj *12* Bundt, *2* Skeppundh Bly.

Actum Hammars Huus den *26 Iunj Anno 1658.*

Jahan Printzenskiölldh

[Med skriverhånd b:]

Höghwälborne Grefue och Herre Herr *General Gouverneur* och FeldtMarskalch,

Edhers *Excellences resolution* och Befahlning uthj några Ährender hafuer iagh af skrifuelsse ifrån *Mallmöö* den *5 Iulij,*[1] migh til godh effterrättelsse. Och Huadh som wedkommer Vthskrifningen af detta Landet, så är ther medh till gådt som mitt sidste breff af den *1 Iulij* innehåller, Och hafuer iagh den beste Manskap *350* Mann uthtaget den *6 Iulij,* Huilcka genast fördes uthj Fahrkostarne, och fölliande dagen den *7 Iulij,* medh några dagars Profuiant Försedde, gingo till Segels, och förmodas nu alla wara wehl framkomne till de Pommerska Ohrterne, den eene Skeparen som *Captinen* och *80* Mann gemehne innehade Kom den tridie dagen igien och Hade opkastadt Folcket wed Swijne, ungefehr *10* mijhl ifrån *Stettin.* dee Andre Skuthorna måste för Storm hålla Siöen, och den eene Kom här under Landet igen medh Folcket, men när winden bettre fogade sigh, gick åther till Siöes, Och hafua the sedan hafft godt wädher, att man eij kan tuifla om deras wällståndh, Till denna Vthskrifningen hafua fuller een deehl stelt sigh Olydige och ännu opholla sigh uthj Små Skogarne, Huilcka och medh flijth effter Spanes; Huad straff som E:rs *Excell:ce* ther på tecktes *determinera;* deth unga Manskap som igen är, kan icke tiäna annu till att bära geuähr, föruthan dhee som Presterna och Adelen (een Huarthera) fingo behålla, och kan här intz flere på een tijd uthskrifuas, uthan icke man måste taga sielfue Bönderne, effter Landet Vthj föregångne Pestilentzier är blottat och nu intz är Folckerijckt, som mine förrige Bref[2] nogsampt wijssa, Iagh skall dez föruthan intz underlåtha att öfuersee och noga *inquirera* Huad folck som kan finnas på Landet, och framdeles gifua E:rs *Excell:ce* thet till kienna, Om de *Materialer* som *requireras* till detta Slottets *reparation,* skall iagh medh flijth Landzhöfdingen Sack påminna, Och skulle det wara nödigdt att några Tusend tacktegel förskrefues från *Lübeck,* om Edhers *Excell:* täcktes ther till *resolvera;* Här är och nu Ankomne, Bochhållaren och Befahlningzman, och skall Befahlningzman Smör Landgjllet nu opbära, Och beklagar Allmogen höyeligh att här är inga penningar uthj landet, effter som hafre och korn hafuer warit förbudit att uthskeppas, och nu intz som her till, gäller, att the inthet Kunna Lefuerera penng:r för Smörret, men willia Lefuerrera Petrzelar. Så kan man lickwähl låtha them uthan Cronones skadha thet samma thenne gången giöra, effter som Tunnor nu ähre ferdige ther till, och det kan blifua sedan sol[dh] till *7½ mark pun*det, Och the som icke kunna Lefuerera sielfue Pertzelar skohla gifua det *determinerade quantum* therföre. Altså förmodar iagh att E:rs *Excell:* intz misshagar om så blifuer her medh handlat. Den *10 Iulij* Kom, Hans Kongl: Maij:tz skrifuelse, *dat: Götheborgh* den *2 Junij,*[3] mig till Handa, att det skall öfuerlefuereras af detta Landets

wisseste Opbördh *2000* Rdlr: till *Mayor* linnebergz Verfningz Fortsettiande; Och wisseste opbörder är Landgillet som nu optages och så snart som det kan giöras i Penningar, så wehl som Huadh medh här kunna elliest falla, skohla *Mayoren* till Christianstadh effterhanden öfuersendas, och skall iagh migh therom i beste måtton beflijtha, och skall iagh fast ogerna see att han af mangel på penningar skall blifua i sitt förehafuande ophållen, och är thet illa att Kongl: Maij:tz bref så lenge äre ophåldne; dee ringe medell som äre p[?] på Tullen Falne äre till de Schrifune *Soldaters* Vthredning och till *Guarnisons Officererne* på een Månadhz löhning, meste part uthredte; de gemeene *Soldater,* här uthj *Guarnison* hafua niutit af landet sitt underhåld halfua denne tredie Månaden och så. Men såssom Landzsåtherne begynte sigh ther emot besuera, Ophandlades af wisse Kiöpmän *provision* för dem ifrån den *15 Iulij* att de blifua richtigt forsörgde. Och Håller[4] Bockhållaren oppå att försee *Magasinet* medh något förradh till fölliande Månader, af wisse *Factorer,* till thes Cronan faller sielf medell till sådant. Iagh hafuer och i dagh bekommit E:rs *Excell:* Bref *daterat* den *7 Iulij,*[5] att ingen wissheet om Kiörckornes Tijonde och inkomst, är kommen Edhers *Excell:ce* tillhanda; Så hafuer iagh ingen Sckrifuelsse ther om för detta Bekommet ifrån E:rs *Excell:ce,* som Edhers *Excell:ces postscriptum* förmähler; Lickwähl hafuer iag dragit ther om noga försorgh, och när iagh förnam det så lenge fördrögdhes med de betientes Ankomst, som migh i det fallet skulle *assistera* sammankallat[6] Prästerskapet och hållet Kiörcke-Rekenskap, och befunnet sådanne medell hoos them som hooss fölliande *Spesification*[7] uthwijsar; och skall iagh medh nästa Post öfuersenda Anteckning på huar Kiörkies *ordinarie* Inkomst, effter som Teckneböckerne liggia wedh Huar Kyrckia, så att thet denna Gången intz skee kan. Wedh Siöstranderne och alle Klipphamnerne låther iagh Flijtigdt beuacka, och hafuer iagh ther till Brukat bådhe dhe förrige Edsuorne Betiente, så welssom mitt egitt Folck, att desto richtigare skulle tillgå, och föruentar iagh alla dagar sådanne betiente som thet medh all flijt och skohla taga i acht. Här widh Slottet låther iagh dageligh Arbetha, Och hafuer opsatt så godt som af nyo een Nyttig Sckantz uth för Slotts porten, dicht in wed muren att gången Löper in på Borgårdhen, Och förferdigat Tuenne Nödige *Batarier* som äre med wallar och murar wehl försedde, såssom och låther medh Torf förbettra Murarne ther som the äre suagat och ringast, till thes andre nödige *Materialer* ther till kunna Bekommas; Och skall iagh ther hoss låtha Festningen beuacka och förssee Henne medh Högstmöyeligste Tryggheet. Om Något Skulle wara till att befruchta, Vhr Siöhen, Så behöfdes wäl Ett Hundrade man *Soldater* ännu, och något *Artollerj* folck effter som her är intet *Artollerie* Folck än ankommet. Vthj föliande weka skall iagh sammankalla och bessee all den Gemene Almogen af Bönderne Och them Munstra; Och da förfahra om the willia uthleggia Sal-

petters Hielpen, eller låtha thet wed deras Gårdar Kooka, Och ther om så well som andre Ährender Edhers *Excell:* med näste Post *referera.* Befaller hermedh Edhers *Excell:ce* Vndher Gudhz den Aldrahögstes Beskydd

Till all Långwarigh godh welmågo och[8] Lifzsundheet Troligen.

Af Hammars Huus d*en 16 Iulij: Anno 1658*

Edhers: *Excellences*
Ödmiukaste
Tiennare,
Jahan Printzenskiölldh

Vthj Går kom En Skutta igen ifrån Penne mynde, berättade at de andre Löpo op till Stettin medh desse af Skekade follk: att de ähre nu Väll alla Vthj Stettin,[9]

[Med anden samtidig hånd:]

Præsent: Malmö den 6. Augustj. 1658.[10]

1. Denne skrivelse synes desværre ikke bevaret.
2. d. v. s. brevene af 24/6 og 1/7.
3. En Kgl. skrivelse herom af d. d. til Printzensköld kendes ikke: Derimod er i RR 4/6 indført en sådan herom til Lindeberg.
4. Dette ord er i originalbrevet en marginalnotits, som henføres til dette sted.
5. Denne skrivelse synes desværre ikke bevaret.
6. Sidste halvdel af dette ord er en samtidig tilføjelse.
7. Dette bilag er bevaret og trykt som det umiddelbart følgende.
8. Dette ord er en samtidig tilføjelse.
9. Tilføjelsen er skrevet med Printzenskölds hånd. – Om de udskrevnes senere skæbne på valpladsen i det tyske vides ikke meget. Men i en lidt senere beretning aflagt af general Wirtz' da tilfangetagne sekretær – skrivelsen som er dateret 1659 14/7, findes desværre kun i kopi – hedder det bl. a.: »... In Stettin liege das Würtzische Regiment zu Fuss, 600 Mann stark, darunter 250 Dänen aus Bornholm ...« (Citeret efter: Briefe an den Feldmarschall Raimund Grafen Montecuccoli. Beiträge zur Geschichte des Nordischen Krieges in den Jahren 1659–1660. Bearbeitet von Dr. Adalbert Fr. Fuchs. Wien und Leipzig 1910. p. 25).
10. Notitsen stammer fra sagens behandling i generalguvernementet.

[Med skriverhånd b:]

Forslag

VPPå Behållningen Hoos Kiörckiorne på Landet, Vthj Stederne giöra Borgemestar och Rådh serdeles Reckenskap, och tijden hafuer ännu intz effterlåthet migh att öfuerwara, och förfahra om theras willkor.

	Solfuermyntt Daler	öre	*penning*
Oesterhäradt.			
Öster Laurscher Kyrckia hafuer	*70*	–	–
Oster Marie haf*ue*r Behållet	*660*	–	–
St: Ibschier Kyrckia	*95*	*31*	*19*$^{1}/_{5}$
Sönder Häradt.			
St: Bohls Kyrckia Behållet	*270*	*12*	*18*
St: Pauels Kyrckia	*77*	*5*	–
St: Peders Kyrckia	*116*	*24*	–
Åkiorke är ännu ingen richtig fört hoos.[1]			
Wester Häradt.			
Ny Lauscher Kyrckia Behållet	*57*	*16*	*8*
Wester Marie Kyrckia	*218*	*27*	*20*$^{2}/_{5}$
St: Knutz Kyrckia	*101*	*29*	*20*$^{2}/_{5}$
St: Nycker Kyrckia	*247*	*18*	*12*$^{1}/_{5}$
Norre Häradt.			
St: Clemmets Kyrckia Behållet	*117*	*27*	*21*$^{2}/_{5}$
St: Olss Kyrckia	*46*	*29*	–
Ryscker Kiorkia är skyldigh. D*aler 9. 7 öre*			
Röe Kiörckia skyldigh 8:–			

Desse Beholdningar ähre intz alt uthi Redhe Penninger men Biugg Hafre och Smöer, som Kirckewergerne, lijckuahl måste förrenta, lijcka som redne Penningler och hafwa the them Hoos Andrs på Landet Vthsatte.[2]

1. Notitsen er med Printzenskölds hånd.
2. De sidste ni ord er tilføjet med Printzenskölds hånd.

[Med skriverhånd b:]

Högh Wälborne Grefue och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feltmarskalch

Eders *Excellences* Angenehme skrifuelsse ifrån *Mallmö,* den *12 Iulij*[1] hafuer iagh medh General Tullförualteren Drakenhielm Vndfått; Och skall iagh effter dess innehåll och E:rs *Excellens* Befallningh, medh forderligaste förfahra Huadh mått allen och wicht här Bruckas på Landet, Huru när thet Kommer öfuerens medh Det Suenske *maneret,* och gifua Edhers

Excell: thet straxt tillkienna. så wehl som skall iagh och taga i acht att intz fremmade Mynt inkommer, ey heller att det Jndlänska myntett, skall uthföras. Sedan mitt sidste Bref den *16 Iulij,* till Edhers *Excellencee* af gick, hafuer iagh wedh huart Heradt, Munstradt denne gemeene Allmogen på Landet och besedt deras geuähr, och Låthet huar och een som war öfuer *15* åhr Gammall och förmåtte Bära geuehr uthj sine wisse Herader, stella sigh in, och wara under deras *Compagnier* medh geuähr; Och Befunnet them så Beuerda och Manstarcke som hoos föl!iande Förslagh[2] uthwijssar. Medh Stedherne hafuer iagh ännu ingen Budskap fått, wedh dett samma hafuer iagh förfahret hoos Allmogen om Sallpetters Hielpen, och förståth att the godwilligen bequemma sigh thet att willia undergåå, Och fast heller willia lefuerera sielfue Pertzelen som the kunna få then till Kiöps, eller Penninger ther förre; Om E:rs *Excell:ce* täktes förunna them thet, och giöra een wiss *Taxa* på Skålpundet, Än såssom the willia blifua Besuerade medh någon som thet skulle wedh deras Gårdar Arbetha. Här är och een man på Landet, som uthj Sueriget hafuer omgådtz medh Salpettersiuderijet, och skall well förstå det wercket Huilckon bekienner att Här är mechta ondt effter Jordh för denne Tijdhen, effter som Huusstaken ähre mestedehlen afrifune och Jordhen som ther till Brukas skulle, förderfuat, Her är och mycket Ondt efter wedh; Att om Det skulle på ett Åhrs tijd medh thet werket gå forth, så wille deth åther på Några Åhrs Tijdh hafua för[?] dragh, till dess Iorden kunna werckas igen. Vthj förrige tijdher hafuer och warit det samma uthj Bruck, een gång, her på Landet, men måst thet Lickwähl för sådanne Orsaker skull öfuerlåthas. Deth woro fördenskull wähl om Edhers *Excell:ce* täcktes *determinera* ett wist *quantum,* som Bonden skulle Lefuerera af Huart Skålpundh, om han icke Kan Bringa Pertzelen Till wega. Om Kyrckornes Åhrlige Inkomster her på Landet föllier her och hoos *Specification,*[3] och är fuller något fe[hl?] hoos huarthera, som Presterna och Kyrkiewergerne sigh besuerat hafua, och begiera att them må Blifua effterlåthet, thet the nö[digt?] behöffua, uthaf bemelte Dess medhell som Kunna finnas. Vthaf den *16 Iulij* skref iagh att Smör Rentan och nu opbäres, Och är Allaredo wed *4 Läster* Inkommet; Fördenskull will hafua migh förfrågat, om thet skall wennas Vthj Pertzelar, till *7½ mark pundet* och effter handen föryttras, eller om ale[?] ledes thermedh *disponeras* skall. Annat hafuer iagh intz denna gången, uthan att *deferera* een Flijtigh *Salutation* if[rån] *General* Leutenanten Grefue *Iacob De La Gardie,* som d[*en*] *20 Iulij* Om Morgonen, sedan Sckepet af några dagars uwehder her widh landet war oppehållet gick till Segels åth Lübeck, och tå een mihl uthj Siöen Helsade *Herr Excellencen* och förnam Det godhe tillståndh, iempte Hans *Excell:* och Grefue *Pontj* Grefuinar medh godh Helssa, fast the uthj Siöen Hade något hårt Owädher Vthstådt, att Sckepet [hafde] för!ohrat Den store Stångh eller halfue stoor Masten. Och Befaller Edhers

Excell:ce her medh Vnder Gudhz den Aldrahögstes Milde Besckydh till all Långuarigh godh Lifzsundheet och welmågo, Troligen. Af Hammars Huus d*en 25 Iuli Anno 1658.*

Edhers Excellences
Ödmiuke
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

P: S:
Medh Mått och Alln Hafuer här intz warit Hollin synderligh richtigheet. Allena bruka dee Kort, effter den Lübische, och små Tunnor. Woro det nyttigt födenskull om thet woro uthj det sckick som det kan wara i Andra Suenscke Ohrterne Anordnat, Om Edhers *Excell:ce* täcktes therom giöra ett *Mandatorial.*

1. Denne skrivelse synes desværre ikke bevaret.
2. Dette bilag er bevaret og trykt nedenfor.
3. Dette bilag er bevaret og trykt i det følgende.

[Med skriverhånd b:]

Förslagh

Oppå Alle Chrono, Skatte, Adels och Frijmens Bönder och Torpare, uthj dee 4 Herrader på Bornholm, som Kunna bähra gewähr, och Huadh Geuähr the Hafua.

Osterhäradt är	Manskap	*323*	
	Officerer	*4*	*327*
Sönnerhäradtz	Manskap	*309*	
	Officerer	*7*	*316*
Wester Häradtz	Manskap	*239*	
	Officerer	*5*	*244*
Norre Häradtz	Manskap	*255*	
	Officerer	*5*	*258*

Vthaff desse äre, som bära Muusquete *682*
Oc som Bära Bössor *183*
Gamble men och Fattige som hafua SP*ader* *261*
Officerer af *Capiteiner: Cherganter* och *Corpo.* *19*
1145
Dess föruthan Adelz, Frijmens och Prestedrengiar som äre till sine *15* Åhr Finnes Här *120*

[Med Printzenskölds egen hånd:]
Kortt *Extract* öfwer Kyrkornas Inkomster på Bornholm.

	Penningar			Rogh		Korn		Hafre		Smör	
	Daler	*öre*	*penning*	*Tunnor*	*Örtug*	*Tunnor*	*Örtug*	*Tunnor*	*Örtug*	*skålpund*	*Lispund*
Öster Härad											
Öster Lauritz Sochn . .						30	3	33	3	12	
Östermarie Sochn . .		19				21	4	74	4	6	
Jbschier Sochn				6		15		35		3	
Söndra Härad.											
Boelschier Sochn	3	17				22	1	24	3	8	
Pouelscher Sochn . . .				14	2½	12	3	6	4	3	
Pederscher Sochn . . .		10		8		10		15		5	
Aakierka Sochn	8			9	4	53	1	20	2		
Westär Härad.											
Westermaria Sochn .	1	8				22	1	60	4	3	
Nicholai Sochn	1	16				10		18			
Knudschär Sochn . . .		24		2	2½	16		15		6	
Nyechär Sochn				7		18		20		7	
Nörrä Härad.											
Clemändschär Sochn .		8				20		54		6	
Rydschär Sochn	16	5								9½	
Oluffschär Sochn . . .										22	
Röe Sochn										21	
	32	11		47	4	251	3	378		111½	

[Med skriverhånd b:]
Kyrckorne uthj Stederne hafua ingen wiss Inkomst uthan Huadh Taflepenningar Påschöre och annat *Extra-Ordinarie* the kunna Om Åhret Bekomma.

[Med skriverhånd a:]

Högh Wälbohrne Grefwe och Herre, Hr *General Gouverneur* och Fäldtmarskalck,

Här oppå Landet oppehåller sigh een Swensk man, som uthj *Callmars* Lähn hafwer tillförende hafft *inspection* öfwer Saltpetterssiudarne, och hafwer ther begått några Missgärningar för 3 eller 4 Åhr sedan, hwar öfwer han är blifwen fängzlader, Och hafwer sigh uthbrutitt, och rymbdt till Blekingen; Förleden höst är han Kommen här på Landet; När iagh förnam

att thet skulle sigh så medh honom förewetta, hafwer iagh wijdare förfrågat migh om honom hoos Ståthållaren Armelodh uthj *Callmar,* och ther på bekommet sådant swar Som här hoossföliande Landz Höfdingens Saakens brefz *Copia*[1] uthwijssar. Kan iagh fördenskull inthet underlåtha att gifwa Edhers *Excell.ce* deth samma tillkänna, Och migh förfråga, huruledes iag skall medh then Persohnen handla, Om han må hafwa Lägde, eller blifwa anhållen Vthj hechtelsse till thes thet blifwer aldeles Kunnigt hwadh han bedrifwit hafwer. Och Befaller Edhers *Excellence* här medh Vnder thens Alldrahögstes Beskydh till all Longwahrig godh Wällfärdh. Af Hammars-Huus d*en 26 Julij Anno 1658.*

Edhers *Excellences*
Ödmiuke
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

1. Dette bilag er bevaret og trykt nedenfor.

[Med skriverhånd b:]

Wälbo[rne] H*err* Landzhöfdinge H*err* Kiere Brodher,

Jagh förnimmer uthaf min K*iere* Br*odhe*rs bref, Wälb*orne* Ståthållaren Iohan Armfodh tillskrifuit af den *15 hujus,* huru såssom uppå Landet Bornholm skall sigh een tijdh bort åth hafue oppehållet och ähn sigh finna Låther een Suensk Man Ioseph b*enämd*h som för detta *Inspection* öfuer Salpetter siuderfjet her j Lähnet hafft hafuer. Och är denne Ioseph af dhe förrige Landzhöfdinger här i Lähnet för sina många och stora *exorbitantier* angripen, *examinerat* och effter befundne skiähl här i Slotzfengelsse insatt, uthur Huilcket han sigh i gienom sina illistiga *Practiger* har uthbrutit och endkledigat, ställandes sigh öfuer Grentzen in j Blekingen. I medler tijdh Ankomne dhe Högwelborne Herrars Kikzens Radhz, så och dhet Kongl. Krigz *Collegij* Bref, at den som för någon misZhandell hade flijth uthur landet och gifuit sigh öfuer Grentzen, Och då wille ställa sigh hijt in öfuer igen, honom skulle wara *pardonerat* (som man nogsampt af Cantzelij *acterne* medh mehra förnimmer) men sådant hafuer han intet achtat uthan slaget i wädret, och dher uthe förblifuit. detta iagh effter Wä b*orne* H*err* Stathallarens bigieran eij hafuer Kunnat min K*iere* Brodher till een Vnderrettelse förholla. Och, *recommenderar* her medh min K*iere* Brodher medh alt huath honom kiärt ähr uthj Gudhz Trogne Beskydh, Förblifuer

Af Calmar d*en 28*
Junij: A: 1658.

Min H*elsa*de K*iere* Br*odhe*rs
Tienstuilligste
Altijdh
Carl Phillip Sack.

[Med skriverhånd a:]

Hög Wälbohrne Grefwe och Herre, Herr *General Gouverneur* och Fäldtmarskalck,

Eders *Excellence* kan iagh här medh ingalunda Vnderlåtha att beswära, och tillkänna gifwa, huruledes een Bonde här på Landet, hafwer för någon tijdh sedan bedrifwit stoore Missgerningar; Såssom först gått ifrån sin äckta sängh och besofwit een Vng piga, sedan hembligen dess foster bårtfördt, och när han therföre (säwellsom för flere Lägersmåhl) är blifwen gripen och fengzslader, hafwer han sigh uhr Hechtelssen brutitt, och hållit sigh oppe i småskogarne på Landet, till thes iagh ankom och lätt honom fasttaga och insettia j Cronones Jern och Fengellsse, thet han och seder mehra hade Vndwijkit; men blef straxt på nyo grepen och medh hårdare Jern behafftat. Och hafwer iagh låthit fullföllia *processen* medh honom under Landzdommaren, och nått oppå honom, såwällsom Kånan (som och sitter fengzligh) een äntheligh Dom, Af hwilken Doms sielfwe besluth här hoos föllier *Copia,*[1] och ther uthaf är uthförligen att förnimma Denne Bondes, Hendrich Lockz, grofwe Öfwerträdelsser, att han neppelig kan blifwa wedh Lijfwet förskohnt. Fördenskull will iagh migh och hafwa, hoos Edhers *Excell.ce* förfrågat, om *executionen* skall, effter dommens Lydelsse på Hans Lijff, straxt fortställas, eller fördröyas till någon tijdh; Alle hans Grannar och Naboer, såwellsom Gemehne Allmogen, af wederstyggeligheet till hans framgehne och *Continuerlige* Lettferdige Gerningar, ofwerantwarda honom fast gerna, under hans förtiente straff: Men medh Kånan, som åther bekenner sigh medh Foster hafwandes wara, woro thet betänkeligere att låtha fortsettia *executionen* på hennes Lijff för änsom hoon bem*eld*te foster kunne qwitt blifwa. Om hwilket iagh i ödmiukheet will förwenta Edhers *Excellences resolution* migh till äntheligh effterrettelsse Och befaller här medh Edhers *Excell.ce* under thens Allrahögstes milde beskydd, till all longwahrigh godh Wällmågo och Lifzsundheet troligen; Aff Hammars Huus d*en 5 Augustij Anno 1658 etc.*

Edhers *Excellences*
Ödmiuke
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

P.S. Den *Artollerie* Leutenanten som är hijt be*ordrat,* ankom för 8 dagar sedan; Och woro thet nödigt att han medh *Artollerie* Arbethe kunne komma i Verket; Om Edhers *Excell:ce* täcktes göra anstalt, hwar *materialer,* och Redskap, och af hwad medhell the ther till skohle tagas; Emedan här på landet är hwarken smidie redskap, Kåhl, werke till Lådar och *Laveter,* eller annat sådant att finna, Vthan thet skall förskrifwas och opkiöpas ifrån andre Ohrter. Här är och lijthet förrådh på *Amunition* som den tilförende

öfwersende *Lista,*[2] ther på, Vthwijsar, Och behöfwes här well någre swårare Stycken, och mehra annan *Ammunition,* som Edhers *Excell:ce* sielf wäll befinner. Medh Slotzwåhningernes *reparation* lerer thet och j detta åhr swerlig angå, efftersom Hösten fast tillskyndar, och iag slett inga swar kan bekomma ifrån Landz-Höfdingen Sack, om the *Materialer* som ther till *reqvireras,* stå snart att wentas, eller och icke.

1. Dette bilag er bevaret og trykt nedenfor.
2. Antagelig den specifikation af 26/6, der som bilag var vedlagt brevet af 1/7 og er gengivet ovenfor.

[Med skriverhånd b:]

Copia.

Af Landdommarens Nills Nillsons Sentens öfuer Fångarne Hendrick Lock, och Kirstin Nils Dotter som afsades den *28 Julij Anno 1658:*

Da Effter Tilltale och Gienswar, Som aff Aldt föreschreffue her för ahn i *processen* Indförde, Saa och af Begge Fangernes Egen Bekiendelsse Kand Sees och Erfahris, och effter denne Sags widlöfftige Beskafenhet:

Er Saledes Her paa, Nör Retten till Landztinged afsagdt, at Effterdj det effter b*enevn*tte Quindfolck, Kirstin Nils Dotters Egen Bekiendelse befendis, Hun ichealleniste Een gang, wed bemelte Echte Mand hafuer Ladet sigh Belige, Aufled Foster, och ded i Dölsmaal, Lönlig (föruthen aff Gudh der till *Ordentelige* besckickede medel) Quiterit och Ladet det borte blifue, Paaschudt ded at Vere dödt födt, huilcket om det war dödföed eller icke, Eer intet Beuiss Paafuldt Vden Hendis Egen Sigelsse Allene, Tueert Jmod *Recessen Christianj* Fierde Anden Bogs Femte *Capitels* förste Artickel, Som udtryckeligh tillholder, når Slige letferdige Quindfolck Sådant begår, Sckahl de icke beder Achtis, End den som sitt foster med wille haffuer ombracht, Medens hun end och saa der effter Siden, Epter hendis bekiendelsse, haffuer paa ny igen Epter hun haffde wigt Hendis *arrest* Som hoon först war udj, vblulig udj it Letferdigt leffuit, Lagt sigh i Horerj med bemelte Echte Mand Hendrich Lock, och bekiender sigh nu ater med honom att were med Foster, Wed ieg migh icke at Vnderstaa hende Jmod För*nevn*te *Recessis* udtryckte Ord, och bockstaffue att Befrij, Mens hun der Epter att Lide och Vndgielde,

Belangande Hendrich Loch. Som Er, som föreskrifuet staar ehn Echte mand, daa effterdj hand och effter hans egen Förbem*eldt*e Bekiendelsse hafuer sigh och Saaleedes Lagt, vbluelig I Horrerj och Sckamelig gerning, med bemelte Kirstin Nills dotter, aufled Foster med Hende, Hand och effter Hendis bekiendelsse Slap en Seck Rug, som faldt ned paa hende, huor effter hun *2* eller *3* dagar der Epter, Siger hun att haffue föed sitt foester, Hand ded och i Löndom och Dölsmaal, Fraa hende taget och Hedensat,

Saa hand icke megit bedre i samme Fosters förkommelsse eller bortebliffuelsse, kand achtes end hun, Item end och paa ny igen Sijden han hafde Förbe*nevn*tte fouster i Lön och döldom, heden sadt Bekiende sigh och att haffue hafft leyrs maal och Schammelig gerning med be*meld*te Kirstin Nilss Dotter (Som hun föresckreffuet staar bekiendt hafuer, wed hanem igen ater at wera med Barn) Bekiende och att haffue tillförn beliged, förbe*meld*te Kirstin Nilss Dotters Saa nehr i Blodzförwandte och i blodet, Nemligh som Er bekiendt Och beuist att were hendis Moders Södschende børn, hand end och der föruden offuer alt dete, bekiender att haffue Brut och Schaaredt Sig udaff sitt fengsell, och Tuende gange Stiged Kongl: Huus och Slotted *Hammer Huusis* befestede Mure, Som och Strider Jmod Lovens trychte bogstaffue, Som Siger, hoo der Stiger Kongens Huus, e*ller* Adelzmandz gaard, som er befested med mure graffue eller plancher eller som porte är före, miste Lifued och för Slige hans letferdige Gerninger taget sigh Røming och Sag Paa, Saa den eene hans vbluelig werck, bedrifft och gerning, fast öfuer gaar dend Anden. Alt till ded Onde, *1.* Hans trende För*nevnte* bekiende Letferdig Leyrs maaler med bemelte tuende Quindfolck, Som End och Saa nehr haffuer warit udj Slegt och blod Sammen, Som af bemelte Kirstin Nils Dotter er bekiendt, och af Tuende Men för Retten, om samme deris Slegtskab, er wondet och beuist, Och en da de tuende Sidste Leyrs maal, Hand Med bemelte Sidste Quinfolck hafuer hafft Er sked medens han hafuer warit Echtegifft, ved denne hustru, Hand nu hafuer till Echte. Erachtes och den Seck rug, hand effter hendes bekiendelsse Slap, der faldt neder pa hende, huoreffter hon siden Sit foster Hafuer Quitterit som för är meldt – *2.* Hand hafuer och till raad be*mell*tte Quindfolck, at dølge medt sitt Fosters med werelsse, och hand sielfue hafuer tagit det fraa hende, och i Løn och Døldom det bort kommett, och hedensatt – 3. hanns Stoore Dom dristigheet J det han hafuer udbrut af sitt fengsell och tuende gange Stiged Kongl: Huus och Slotens befestede Mure med alt wijdere som förskrifuit står, För Slige hans begangene Egen Bekiendelsse, mange vblulig bedriffter och wloulige gerningar Jmod Kongl: Lauger och *Recessis* gemes, Wedh ieg ey heller mig at underståå, hanam paa Lifz Straff och boezlodz fortabelsse at frij Kiende, Mens hand till börlig att Lide och Vndgielde, Och saledes icke wide, de *15* Neffnings Mendz affsagde Dom och toug, om förbe*mell*tte Tuende Personer, for deris graffue förseelser, Jmod Rettens Louglig gemes, och *Recessens* bare bokstaffue at Fra falde, Medens Melder dend och ded her med wed Macht och *Confirmerat* att were. Dog effter *Recessen Christianj 4.* 2 Bogs *1 Capitels* 5. Artichels, des Anledning, Stiler Jeg dete Jnd, For woris gunstige welborne Edle herr Landzherre, Som för*nevnte* Fanger till Landztinged hafuer ladet instefne, eller och för Ko: Ma: be*meld*te Ridefougd, som denem till Landzting hafuer fördt i Rette, Och öfuer denem begiert Dom, om denom

sines att behöffuis, först för någon höyre Obrigheed, om denne Sags beskaffenhet och denne min doms Slutnings innehold, noget att andrage Forend någon *Excecution* med nagen af disse för*nevnte* Tuende Personer paa Lifzstraff scheer, Om melbe*mell*tte welb*orne* Her Landzherren, eller och förbe*nevn*tte Ridefougeden, Eller för någen wichtige Orsagers skyldh (Som ordene och Bogstaffuene wdj Förbemel*lte Recessis 1 Cap: 5: art:* Klarlig om förmälder) der udj will eller kan hafua någon betenckiande, Serdeelis, fornehmlig[1] om förbe*nevn*tte quindfolck, För*nevnte* Kirstin Nils Datter. som siger sig[2] Jgen med Foster, att nu were Frucktsammelig, Som icke wehl af öfrigheden, För Samwetighedts Sckyldh (må sche) worder tillsteed, öfuer hende nagen heeden rettellsse, eller *justisication* paa Lifued at Schee, För end hendis tijd såvijdt kan were forbij, at ded wed tilbörlig Och der til Ordentlig midel kan *Proberis* och blifue kundt, om hendis bekiendelsse med barns eller Fosters nu igen med werelsse, er Sandt eller iche, Dess till widnes byrd mit Zignet her neden för tycht *Actum, Anno die et loco ut Supra.*[3]

etc.

N:N[4]
L. S.[5]

1. Det foregående ord er indsat med Printzenskölds hånd.
2. Det foregående ord er indsat med skriverhånden.
3. lat.: »Afsagt, år, dag og sted som ovenfor.«
4. d. v. s. Niels Nielsen.
5. Se ovenfor note 1 til bilag 2 til Printzenskölds skrivelse til generalguvernören [af 17/5].

[Med skriverhånd b:]

Högwelborne Grefue och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feldtmarsckalck,

Edhers *Excellence* hafuer iagh igenom sckrifuelsse af den 5 *Augustj*[1] till Kienna gifuit att her på Landet finnes inga *Materialer* som till *Artollerie* arbete kunna tiena, Och woro thet nödigt att thet kommo i wercket, så och att den hijt ankomne *Artollerie* Leutenanten fingo begynna giöra *granater* och annat sådant nödigt Fyrwerck, såssom och *requireras* her Några styckon och een Fyrmöseer tilijcka medh någon mehra *Amunition,* huilcken iagh förmodar att Edhers *Excell:ce* från någon Ohrt hijt *fournera* låther. Och emedan här är inga flere *Artollerie* betiente Ankomne, änsåssom Leutenanten allena, Och her kunne wäll finnas på Landet af fremmande *nation,* som hafua warit Vnder *Officerer* för dee 2 *Comp:* Landzfolck, som wille tiena, der som the effter *Chargerne* som dee blifua antagne till, kunne niutha then löhn som i *Staten* är opfördh; fördenskull förseer iag i medler

tijdh och ti'l wijdare *ratification* så många nödige betiente, som *Staten* tilho'ler. E'liest *Spargeras* her på Landet så sä'samme Tijender som skulle man inthet a't säkert uthj Siöhn hafua att förwenta; Och der som sådant förmercktes sckulle här wara hee't Nödigt starkare *Guarnision,* effter som Festningen i sigh sielf är wijda begrepen; Tecktes fördenskull Edhers *excell:ce* förordna hijt, uthj sådane fall, ifrån Andre Ohrter, mehra Fo'ck till *recreu;* Här äre och på Landet af Adels Prestedrengiar och Bondesöner Vngt Manskap till *120* Man; Och hemstellas uthj *Edhers Excell:ces* Gottfinnande, om dee samme skohle försees med Gewehr, och huar thet tagas skall; Och hafuer iag migh att förfråga, om *Officerer* för ett *Compagnie* sådant Fo'ck, kunna niutha någon *recompens* för deras Omack, efftersom dhe ähre af fremmande *nation,* och hafua Lust att tiena her på Landet. Jagh fick i går swar ifrån Landzhöfdingen Sack, att man ther ifrån kan *Materialer* ti'l S'ottes *reparation* bekomma, allenast Han woro försäckrader Huad bethalningen skulle anammas, Och fördenskull sågo iag gierna om Eeders *Excell:ce* tecktes giöra Anstalt ther på, Antingen then her af Landzenss Inkomst, eller på Andre Ohrter skall opbäras. Till winteren behöfua thetta *Guarnisons* Folcket och nödigt någodt till Klednat, Huilcket i Ödmiukheet och föres Eders *Excell:* til minnes. Och Befaller Iagh Hermedh Eders *Excell:* Vnder thens aldra Högstes milde beskydd till alle goodh och Langwarig Lijfzsundh sampt sielfbegierlig welmågo Troligen. Af Hammars Huus d*en 12 Augustij: Anno: 1658:*

Eders *Excellences*
Ödmiuke
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

1. Denne skrivelse er bevaret og trykt ovenfor.

[Med skriverhånd b:]

Högh Wälbohrne Grefue och Herre Herr *General Gouverneur* och Feldtmarskalck.

Edhers *Excellence,* kan iagh her medh icke underlåtha att tillkienna gifua och påminna att här oppå landhet ähr ännu quarliggiande een Post SPannemåhl: Rickz Hofmestaren uthj Dannemarck, Herr Iochum Gerdztorff tillhörig, iempte een Hans betienter, som något hafuer om händer. Och är her wedh Staden Nexe ståendes *3* Swåre Tolf*pundige* och *2* fempundige Iern stycken; Huilcket (effter som migh gifues tillkienna ifrån Christianstadh att sådant Danskt godz och *Amunition,* på dhe Ohrter Anhålles) iagh will migh hafua förfrågat, om icke och deth skall kunna sättias på sådant seet i Quarstadh, eller och (Emedan Kongl: May:tt är åther medh bewäpnadh handh på Seelandh dess förehafuende Gudh Nådeligh *Secun-*

dere) att samma godz skal ährkännas, under Chronan, Och skulle fuller SPannemåhlen till *Guarnisonens* Vnderhåldh, såssom och de 5 Styckon på Fästningen, wara heelt Nödigt, Om Edhers *Excell:ce* finnes så gott att wara, och gifua *Ordre* ther om, som annat man i sådane Orolige tijdher skall hafua att retta sigh effter; Och Befaller Edhers *Excellence* hermedh undher thens Aldrahögstes beskerm till all Långwahrig godh wälmågo och Lifzsundheet Troligen. Af Hammars Huus d*en 26 Augustij: 1658:*

Edhers *Excellences*
Ödmiuke
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

[P.S. med samme hånd:]
Emedan Kongl: M:tt hafuer åther (som Otroligt hade warit) rakat uthj oppenbara Feigde med Cronan och Rijcket Danmark; Och *refereras* (som gehmehnlig skee plägar) att huadh godz och Egendom som des Inbyggiare är tilhorigt, blifuer *Caduce* och för fallet under Chronan; Så hafuer och her på *Insulen* bland Andre tillförende *residerat* een Öfuersteleut: Exsten ben*em*dh på een sigh pantsat gårdh, *Cimble*gårdh, wedh Nampn, Huilcken nu medh sin Fru är i Kiöpenhampn, och hafuer lemnat effter sigh några barn, med een lijthen Afwell, och ringa Huusgerådh: Wille iag förden skull, tiensteligen anmoda, Att Eders *Excell:ce* täcktes hielpa migh medh sin godhe *promotorial* till Hans Kongl: M:tt Att iagh kunde samma Godz till mitt Huusholdz inrettande här i Ohrten få niutha och till een lijten understödh behålla.

[Med skriverhånd b:]

Högwelborne Grefue och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feldtmarsckalck.

Edhers *Excellences Ordre* medh *Secreteraren Gillius Gilliusson* och Cammereraren Forssman, hafuer iagh tillföllie, them strax till lika *refererat,* så att the kunna Edhers *Excellence* therom igen giora berettelse;[1] Iagh hafuer och bekommit Kongl: Maij:ttz nådigste Befahlningh, att the Preste, Sochne och Frijmens Ryttare her på landet, skohle öfuersendas til Rijga;[2] Så är det fuller ett Odugeliget Folck som aldrigh är brukat eller tillwahnt något Krigh, lijkwehl skall iagh holla them så mycket möyeliget ähr uthj beredskap. Och emedhan här finnes denne tijdhen ingen Fahrkost för Landet som them kan afföra, täcktes Edhers *Excell:ce* förordna någon *Officerare* hijt af Öfuerste Fröllingz Regem*en*te (effter som the förende*h*l komma under samme Regemente)[3] med tienligh Fahrkost, som them emottager, her wore elliest ingen *Officerare* som them Kunde afföra.

Edhers *Excell:ce* täcktes och ingalunda misshaga att iagh, så Ofta om Slottzwåningernes *reparation* Edhers *Excell:ce* beswerar, Landzhöfdingen Sacken sckrifuer att inga *Materialer* ther till kunna hijt öfuerkomma för än som redha penningar Lefuereras, Och uthj Calmar kan man intz Bielcker eller SParrar bekomma för än som the i tillkommande winter blifua hugne, fast man än hade redo penningar att gifua therföre, kan fördensckull neppeligh någon bygningh i Höst företagas, emedan inga Penningar äre ännu inkomne, sckall iagh lijckwehl tilsee af huadh[4] medhell Jagh kan ophandla bredher, att hyttor till *Soldaterne* kunna nödigst giöras till winteren. Och Befaller Edhers *Excell:* hermedh undher thens Aldrahögstes beskydd till all godh Långwarigh Lifzsundheet och welgångh Troligen. Af Hammers Huus d*en 9 September: Anno: 1658:*

Eders *Excellences*
Ödmiuke
Tiennare
Jahan Printzensckiölldh

1. Denne skrivelse synes desværre ikke bevaret. – De i brevet nævnte mænd spillede en vigtig rolle i generalguvernementsadministrationen: Registrator i hovkansliet Gilius Giliusson (sen. adlet Ehrenberg, † 1668) var 1658 28/3 blevet udnævnt til generalguvernemetssekreterare; Landsbokhållar i Kalmar och Kronobergs län Johan Forsman (sen. adlet Örnecrantz, † 1665) var 1658 13/5 blevet udnævnt til generalguvernementskamrer. (Kilde: SRA. RR. – Biografier er givet af Alf Erlandsson: Skånska Generalguvernementet 1658–1693 och dess arkiv. Förvaltnings och arkivhistoriska undersökningar. Bibliotheca Historica Lundensis XVIII. Lund 1967 p. 54.)
2. Denne Skrivelse er bevaret og indført i RR 28/8 og er gengivet ovenfor.
3. Da Martin Weibull i sin tid trykte et uddrag af Printz. breve, bl. a. dette, undlod han at medtage denne parantes med dens indhold (se: Samlinger till Skånes Historia, Fornkunskap och Beskrifning. 2. 1870, p. 14.)!
4. Det foregående ord er indføjet på sin plads med Printz. egen hånd.

[Med skriverhånd b:]

Högwelborne Grefue och Herre H*err General Gouverneur* och Feldtmarsckalck,

Sedan såssom effter Eders *Excellences Ordre*,[1] Fahrkost och Vnder *Officerare* är ankommen, Att afhempta desse Landz Ryttare, huilka Hans Kongl: Maij:tt hafuer nådigst befaldt till Riga att öfuersendas, hafuer iagh anwendt all flijt, till des fortkommande, Och den *8 Octobris* fåth dem uthi Fahrkosten *45* Man med Hestar och godhe *Moundering* som äre och till be*meld*te ohrt afferda. Af dee her warande *Commiss*klederne hafuer Iagh till *Stetin,* effter Kongl: Maij:ttz Nådigste befahlningh,[2] till dee af detta Landet uthskrefune Knechter bortsckikat *350* par Sckor och så många Par Byxor

och Strumpor, och sckikas i lijcka måtto åth Mallmö effter *Edhers Excell:s ordre* genom Cammereraren *Forsman*[3] 250 par af huart slagh, och finnes ännu uthj Behold *120* par af huart slagh, huar uthaf blifuer uthdelt på det her warande *Compagnie* uth*j Guarnison* till wintern, så att the få och hwar sitt par föruthan det att några par, ähre effterhanden till dom som mäst hafwa behöfft alleredo uthdehlte. Och sckulle the hafua högt af nödhen något Kledhe till Rockar, efftersom störste dehlen äre b!otte och intz hafua på sigh moth winteren; Edhers *Excell:ce* tektes och them ther medh ihugkomma om möyeligeste scke kan. Af *Herr* Iochim Gerdztorfz förfallne SPannemåhl hafuer iagh bortsckickat *587½* Tunna Hafra; och är[4] her behållet till *Magasinet 45* Tunnor Rågh och *320* Tunnor Korn. Hoss Eeders *Excell:ce* hafuer iagh migh och att förfrågha huruledes med Rentornes opbärande af de förpantede gårdar her på Landet handlas skoh!e, effter som een deehl*en* ännu innestår, och des *Principaler* må sigh ther medh icke wijdare befatta; och Cronones Ridefogde hafuer inga *Ordre* ännu något af sådanne bönder att opbähra. Vthaf det fallne Landgille Smöret hafuer iagh sckickat till Lübeck *50 Tunnor* att selias Och är ännu *12* läster qwar liggiandes, Om huilka iagh migh och will hafua förfrågat. Om det till Lübeck eller Dantzick att sellias öfuersendas skall[5] tij om det blifuer öfuer winteren liggiandes kan det harsckna och Cronan komma till sckada der på; De *5* Bönder, som hålla Rustningh hafua intz för detta niuthet mehr än som allenast Echterne frij, Och kunna the icke gierna therför lefwerera heel *moundering;* Anholla och i Vnderdånigheet att dee måtte få behålla *all Ordinarie* Vthgifft derföre eller med Rustningh blifua her effter förschonte af deras gårdar falla stoor sckatt.[6] Efftersom iagh och hafuer för fahrkostens ringheet och tråange inrömme sckull måst låthit be*meld*te *5* Hestar och *moundering* bestå qwar her på landet, Om detta iagh will förwenta Edhers *Excell:ces resolution.* Och befaller Edhers *Excell:ce* hermedh undher thens Aldrahögstes besckyd*h* till all godh Långwahrigh Lifzsundheet och Wehlgångh Trohligen. Af Hammers Huus d*en 9 October: Anno: 1658*

Edhers *Excellences*
Ödmiuke
Tiennare
Jahan Printzenskiölldh

P:S:
Her af Landet sckohle her för uthan Lefuereras Trenne Rustningar Nembl*ig* Malthe Juhls Arf*uingar* af Lehns gårdh *1:* Knudt Vlfeldtz Arfuingar af Wallens gårdh[7] *1: Arrendatoren* Lars Brorson på lillöö för Elmegård – *1:* Om Huilcka är Öfwerste Frölich *notificerat*, att han them Kan i Sckåne emottaga. Jfrån *Inspectoren* öf*uer* Siötullen Lodwich Lorentzon uthj *Malmöö* är een *Copia* ankommen af Edhers *Excell:es* bref,[8] lydandess att inga

victualie perdtzedler sckulle sckippas, uthan på dee Swenscke eller des *alierade* Stedher, så will iagh migh och förfråga ther uth*j*, om något SPannemåhl Oxar *etc.* må Sckepas åth Dantzick Königzbergh eller Kolbergh. Emedan Dantzigerne *traffiqera* her på Landet och giöra tillförsell nu som tillförende. Emedan landet är af manskap uthblottat, så i Stederne som Landzbygde*n,* att Presterne hafue måst lefwera deras egne drengiar; Kan det med fördubling på Båtzmans hållet gå swerligh till i detta Åhr, Vthan Kan iagh högst ihopbringa i Stederne och Fiscklegen *36* eller *38* Båssmen denne Gången, huilcka sckohle hållas så mycket möyeliget scke Kan i beredskap till des dee blifua affordradhe. Landgille Smöret sckall iagh söckia med all flijtt att föryttra, om Edhers *Excell:e* finner gått wara att det kansellias för *7½ Mark Lispund* effter Tunnor och Salt är der på kostat. Om deth förmerckes någon osäkerheet i Siön täcktes Edhers *Excell:* låtha Endsettia denne Ohrten med een *30* eller *40* af dee Swenscke Ryttarne som kunna *patrullera* stranderne, effter her är intz folck att förlijtha sigh till.[9]

1. Denne skrivelse synes desværre ikke bevaret; derimod findes den kgl. ordre, som under 28/8 er indført i RR.
2. Den kgl. befaling er udtrykt i den i RR under 28/8 indførte skrivelse.
3. Se note 1 til forrige brev.
4. Det foregående ord er indført med Printzenskölds hånd.
5. Det foregående ord er tilføjet med skriverens hånd.
6. De foregående 6 ord er med skriverens hånd tilføjet som marginalnotits, men med henvisning til denne placering.
7. I selve teksten er et navn streget ud og en marginalnotits med den anførte gårdbetegnelse i Printzenskölds hånd i stedet indført her.
8. Dette brev synes desværre ikke bevaret.
9. Det mærkes tydeligt, at skriveren er blevet træt under nedfældelsen af dette P.S.: Den ellers så sikre og sirlige hånd er mod enden ret rystende og sjusket.

[Med skriverhånd b:]

Munster Rulla[1]

Oppå de Bornholmiske Ryttare som den 8 *Octobris A:o 1658:* sendes Effter Kongl: Maij:tz *Ordre* Till Riga

Adelsmen	Christian *Machobeus* Ryttare ..	Ödber Mårthenssen .	1
	Christian *Machobeus* den yngres Ryttare	Håkan Hansson	1
	Sigwardt Gagges	Hans Persson	1
	Berrild Hanssens	Matts Clauson	1
	Anders Hanssens	Per Mårthenson	1
	Clas Hartnichz	Oluf Nilsson	1
	Clas Kofoothz	Hans Persson	1
	För gethebygårdens	Jon Cristerson	1
	Swen Olssens	Per Persson	1
	Matts Kofooths	Nilss Månsson	1

Öster Häradt.

Österlawscher	Prestens	Sören Persson	1
	Sochnens ..... *Corporal*	Påul Olsson	1
Östermarcher	Prestens	Per Påulsson	1
	Sochnens	Nilss Person	1
Jbschersochn	Prestens	Per Månsson	1
	Sochnens	Dirich Dirichsen ...	1

Sunder Häradt

Boelschersochn	Prestens	Nilss Olufsson	1
	Sochnens	Abraham Jensen ...	1
Paulscher ..	Prestens	Tomas Ma[?	1]
	Sochnens	Lars J[acobson	1]
Perscher ...	Prestens	[Nielss] Hansson ..	1
	Sochnens	Matts Knudtson ...	1
Åkiörcke	Prestens	Hans Månsson	1
	Sochnens	Per Christersen	1

Waster Häradt

westermarcher	Prestens	Hans Månsson	1
	Sochnens	Hendrich Jenssen	1
Nylarscher	Prestens	Hans Jenssen	1
	Sochnens	Hanss Perssen	1
Knudtscher	Prestens	Måns Bengdtsen	1
	Sochnens	Jens Olufssen	1
Nyckersochn	Prestens	Anders Jensson	1
	Sochnens	Måns Nilsson	1

Norre Häradt

Clemmetscher	Prestens	Anders Nilssen	1
	Sochnens	Bengdt Nilssen	1
Ryschersochn	Prestens	Jacob Larsson	1
	Sochnens	Matts Perssen	1
Olscher sochn	Prestens	Nilss Olufssen	1
	Sochnens	Per Nilssen	1
Röesochen . . .	Prestens Gårdh upbrendt och aldels oförmögen		
	Sochnens	Jens Rassmussen	1
	Rijdefogdens	Jöns Nilssen	1
	Tingzschrifuaren Per Olss	Nilss Larsson	1
	Tingzschrifuaren Jöns Ambiörsen oförmögen och uthfattig		
	Sunderheradt . Tingfogdens	Rassmus Myre	1
	Osterheradt . . Tingfogdens	Trued Rytter	1
	westerheradt . . Tingfogdens	Hans Hendrichssen	1
	Norreheradt . . Tingfogdens	Hanss Jensen	1

45 Ryttare

Actum Rönne *ut Supra;*[2]

desse Lefuerera deras Rustninger i Sckåne. { Lehnzgårdh, Vallensgårdh, Elmegårdh } 3: *Jahan Printzenskiölldh*

1. Selv om brevet af 9/10 ikke udtrykkelig nævner dette bilag, henhører dette utvivlsom hertil: Dels omtales indholdet i selve brevet, dels synes dette endvidere at fremgå af PS: Historikerne er i tidens løb da også gået ud fra dette.
2. lat.: »Sket. . . . . som ovenfor«.

[Med skriverhånd b:]

Högvelborne Grefve och Herre, Herr *General Gouverneur* och Feldmarskalk.[1]

Eders *Excellences* skrifvelsse ifrån Sähland[2] den *6. Novembris* hafuer iagh i dagh bekommitt, af innehåldh att Iagh skulle ransaka låtha om Hosspithalens och Sckolars penningh:r här på landet, huru vyda the kunde sigh belöpa, och på hvad sätt the handteras; Så är här tvenne små *hospitaler,* hvilcka hafva deras underhåld af några bondegårdar; hvadh ther kan vara i förrådh och huruledes the i synnerheet *dirigeras* skall iagh medh första *notificera,* Scholerne hafva ingen viss *intrade,* uthan dee betiente hafva tillförende hafft viss löhn af landzens inkomst; Om Alla Kiörkornes penningh:r och Medhell hafuer iag tillförende öfverskickat uthförligh *Specifikation,* och tviflar inthet at den iu skall vara framkommen;[3] Som Edhers *Excell:ce* uthi sin Skrifvelse af den *29. octobris*[4] rörer om dee 587½ th:r hafra som äre iblandh H:r Jochim Gerdztorfz SPannemåhl, förfalne, begärandes effterrettelse hvart och till hvadh ända the äre bortskickade; Så hafver iag effter Kongl: May:tz Nådigste befahlningh af den *30. Augusty* ifrån Otterslöf skickat samma hafra til Hs. May:tz Stall i *Stockholm,* och icke att *employeras* till något inkiöp till Slottets *reparation* eller för *Guarnisonen*; Det Landgille smör som icke hafr: kunnat föryttras, sender iagh effter *Secretarens* Taubenfeldts skrifvelse, 80 th:r medh Bockhållaran Johan Nilson till Cimbrishampn och vidara åth Mallmöö, och hafver ther af allenast $9^{7}/_{8}$ th:r i behåld uthi *Magasinet*; Och skall iag see till med flijth att iagh kan vidare mig Profviantera och försee *Magasinet,* till alle hendelsser; Een Flotha a: 36 segell gick her för landet den 14 *hujus,* der iblandh voro 4 stora Örlug Skep 10 a:12 *galliotter* och de andre *Coufferdier* hvilcka höllo sigh tilsammans, fälde sine Segell, och hade väll i sinnet att settia Anckar. Men såsom afftonen inföll måste de settia op seglen, och togo så sin *Cours* åth Dantzig eller Callmarsundh. Och torde vell desse hafva anslag på denne Ohrten, och sielfue Inbyggiarne til Kiöpenhampn *Correspondera,* såsom deth förmercktes att dhe inthet skulle så mycket förstå sigh till motvärn om desse Sckepp, eller några andre, villia anlenda, uthan mycket mehra, låtha sigh offentligh höra att villia straxt taga migh för hufvudet; är iagh fördenskull illa belåthen, om iagh icke snart får *Sucurs,* effter som iagh intz hafver mehr folck att lijtha oppå än som de her liggia uthi *Guarnisonen*; der af en dehl är siuka, att iagh icke hafuer mehr än 60 Man som kunna bruka gevähr, och måste öfven så mycket fruchta för sielfue Inbyggiarne, som een oppenbahra Fiende. Befaller hermed Eders *Excellence* under thens aldrahögstes beskerm till långvarigh, godh helsa och Lijfzsundheet, sampt all annan välgangh och velferdh troligen. Af Hammershuus den *18 Novembris A:o 1658.*

Eders Excellences
Ödmiuke tiennare
Jahan Printzenskiölldh.

P.S.
Såssom een Deehl af Presterskapet här på landet intz mindre låtha see och spöria sin argheet och Ovillia emot Kongl:May:tt och Cronan Sverige, än som gehmene Allmogen, täcktes Eders *Excell:ce* påminna Biskopen *Doctor Winstrup*[5] att han alfvarligen förmahner them att the båda retta sig sielfve ther uthi, och tillhålla Almogen till deth som deras Edzplicht högstfordrar och kräfver.

1. Som bekendt beror dette brev i SRA STKM sammen med brevene til kongen (se herom bd. 1 p. 144 note 3), men trykkes her i sin rette sammenhæng.
2. Denne skrivelse synes ikke bevaret.
3. Dette bilag er bevaret og trykt ovenfor. Se bilag til breve af 16/7 og 25/7.
4. Denne skrivelse synes ikke bevaret.
5. Peder Vinstrup († 1679) bøjede sig som bekendt i sit embede som biskop i Lund kun ugerne for de nye svenske magthavere! Han aflagde hydningsed 1658, men hans forhold til disse blev aldrig hjerteligt. Dog lykkedes det ham at bevare embedet til sin død (se herom: Knud Fabricius: Skånes overgang fra Danmark til Sverige. III. 1955, især p. 187).

RA. Håndskriftssamlingen. IV. Afskrifter fra ca. 1700. Se bd. 1 p. 110.[1]

Saasom mand Intett Wed wdi huad Siiker och Trøghed wi her paa Landet sidder for Omschuebende schibe och farkoster kand ieg iche vden hermed Alvorligen formaane och paamine Sampliche Indboggere baade en och andere Standspersoner, at de betragter sind eedt som de for Gud sin Regierendes Øffrighed soeret haffe befinder sig willig naar noget fiendlich paakomer och formerkes: och da Lade røre klickerne sampt tillige baade en och andere søge till den Ort som de fahren kunde forbyge och affwende. Mitt forrode fæstning schall ieg med Guds Jielp saa forsuare som ieg schall kunde for min Allernaadigste herre och koning trogeligen Antsuare De som intet haffuer leuert deres schatte Rug schulde dend strax hid till Slottet opføre och schulle Sandemændene I lige maade och her de samenbrachte blaar som er paabudden. Och dette vden ald forsommelse. Actum Hammershuss d*en 20. Novembris 1658.*

Johan Prinsenskiold

1. Se også Bornholmske Samlinger II, 4 pp. 167 ff for denne og flg. kilde, som er fremdraget af J. Klindt.

Helsen med gud Almæchtig.
Jeg forundrer mig storligen Ridfogden Jens Persen ati saa soffnachtig hanterer Ruternes oppeborsell och iche det ringeste udaff henderne kommer fra eder och den ene tid schrider ind paa den anden saa at heelle Aret er nu strax forløbet Och formaner ieg eder her med ydermere Alvor-

ligen ati tage eders embede och tieneste i achte *conserverendes* eders welstand som heelt och halff henger derpaa Ja saa loffuendes at den første *termin* vden wiedere nachlessighed eller ene och anden vdflucht bliffe Richtig udi penge *contenteret* baade presternes kong schat och Almuffuens *Extraordinaire pension* och schatter thagendes Presterschabet till *Assistance* att dette diss schnarere kand winde sit fortgang och *Effectueres* men der som de eder iche ville wedfalle[?] schulle j mig wide lade at jeg kand wide huer och en effter at *recommendere* och der som bønderne iche kand betahle saa annoterer dend same at man kand forschaffe de till de orter som de kunde bære *musquet* naar de iche wille afflægge ders Rettighed jeg sender och herhoss *10 musqueterer* med en *Forer* som diss mere derpaa schall driffe och eder *assistere* och will intet formode at derudj tages nogen forsømmelse Befahler eder hermed gud Allermegtigste. Aff hammerhuess d*en 25 Novembris 1658*

Johan Prinsenskiold.

SKA. SS. Koncepter, hvor intet andet er anført. Se bd. 1 pp. 83 ff. jfr. p. 51 med note 114.

Wij Carl Gustaf medh Guds nåde ....

.... Giöre Witterligit att Såsom Wij Wår *Provincie* Bornholm medh dess inkombster till Wår egen förordning och *disposition* Oss wele hafwa förbeholldne, och therföre för een nödhtorft ehrachte dijt at förordna een tienlig Persson till Bookhållare som öf*uer* Wåre rentor ther sammestädes ett noga indseende hafwer och therfore gode och richtige reckenskaper holler. Alltså hafwe Wij tillbetrodt och förordnat efter som Wij här med till betroo och j fullmacht gifwe Ehrlig och förståndig Iahan Nilsson iempte Bookhollare tiensten öfwer Blekinge, desslijkest att wara Bockhållare öfwer Bornhollm; Och skall han för all ting sig tee och befinna låta, Oss Wår Ellskelig Käre Gemåhl och Lifzarfwingar, sampt Sveriges Chrono een hulld, Trogen och rätterådig tiänare, sökandes i alla måtto dess och Chronones gagn och besta, men skada och afsachnadt, om han den förnimmer, tijdeligen optäckia och effter yttersta macht hiälpa afwärja, eenkannerligen skall hans embete thervthinnan bestå, att hafwa der oppå itt noga inseende; det Wår och Chronones Ägendomb, Rettigheet och Inkombster i bem:te Lender och *Provincier* icke allenast måge förswarade uthan och hwad ther ifrån kan ware af[hendt] lagligen återwunnit blifwa, förfölgiandes them allen med Laag och Rätt, som beträder warda, hafwa medh fallska Rechenskaper eller elliest i någon måtto swijkligen vnderslagit och förrycht dedh Oss och Chronan med rätta tilkommer; Sedan skall han j bem:te *Provincie* oprätta Wisse och säkre Iordeböker, iemwell bijwista det j Orthen tingen och af wederbörande der sammestädes på Wanlig tijdh infordra wisse AfkortningzLengder widh tingen och ransak-

ningerne *verificerade* på alla afkortninger som på hwarjehanda Sätt Oss och Chronan äro ifrångångne, Af Fougdar Rente och Prou[iant] skrifware, sampt alle andre j bem:te *Provincie* som någon opbördh och Vthgift haf[wa] att Swara före, skall han j rätten tijdh infordra för all theras Opbördh och [Vth]gift fullkommeliga Rechninger med wedhängde wederbörande Befallningz Sedla[r] och *Qvittantier* icke tillstädiandes i bem:te Rechninger någon Postz införing, som iche sålunda medh Befallningz Sedlar och *Cvittantier verificerat* ähr, Ef[efter] som han och noga skall till sij att Wåra Rentor eij Annorledes blifwa *Dispo[ne]radhe* än *Staten* ther j orten och Wåre egne förordninger ähr lijkmätigt. Till hvilken Ände och inge Reehninger skole in eller Vthlefwereras eij heller någon Anordning af Landzhöfdingen Vthgåå med mindre the Honom [a-?] kunnige göras. Dernest skall han och weeta sin Plicht wara, när h[an] således Reehningerne af Fougdar Skrifware och alle andra som Opbörderne [hand]tera, bekommit hafwer, Landzbooken med alla thess tillhörige *reqvisitis* [?]deligen förferdiga, och till Oss Sielfwe eller tijt Wij nådigst förordnan[des] warde, Lefwerera, J medler tijdh skall han på hwadh Sätt Wåre rent[or] och inkomster stå till att *excolera* och Landet sampt Städerne j näring[z] medlen att ophielpa, sig på det nogaste vnderrätta, och Allt hwadh han pre[?] Oss till nytto Lende iemwell thet j Ränternes Opbördh *Passerar* Oss oftast tilbörligen *Advisera.* Och eenkannerligen der Wij om dhe Behål[dne] Rente Pertzelernes föryttrande der sammestädes framdeles giorde någon [för]andring, då der vthinnan på besta Sättet troligen söka wårt gagn och[?] *In Summa* skall han sig vthj denne sin anförtrode tienst så förhålla, [?] sin her emoot gifne *Revers* och *obligations* lydellsse som han in för Gudh Oss och hwar Ehrlig Man tryggeligen will och kan answara, och een trog[en] tiänare ägnar och bör. Och på dedh han sig der wed deste troo- och flijt[eligare] må befinna låta, da blifwer honom för sin tienst beståt den Lön och [*gagie*] som på hans Person och tienst i *Staten* finnes införth wara, eller här effter införas kan. Wij biude och befalle fördenskull alle som Weder böre, i synnerheet alle the, som om någon Opbörd i bem:te *Provincier* betrodde ähre, att the kenna bem:te Iohan Nillsson för dheras rätte Bookhållare och gifwa honom alltijdh enär så påfordnas, all den beskeedh Rentorne angående, som han kan[?] tarfwa och begära, instellandes sig och Personligen, när och på den Ort en dhet tillsagdt warder. Till yttermehra wisso hafwe Wij detta med egen hand vnderskrifwit, och Wårt *Secret* bekräftat. *Datum* Götheborg *den 4 Iunij A:o 1658*

Carll Gustaf
L. S.[1]

1. Se ovenfor note 1 til bilag 2 til Printzenskölds skrivelse til generalguvernören [af 17/5].

Memorial och *Instruction* För Boockhållaren öfwer Bornholm och Blekinge Erligh och Förståndigh Iahan Nilsson oppå the Ährander som han widh sin tiänstz förrättande i synnerheet på Bornholm, hafwer at taga i acht.

1.
Skall han iempte then Vnderdånige trooheets och embetes plicht som honom dess af Kongl: Maij:tz Cammar *collegio* Vndfångne Fullmacht tilbinder i synnerheet hafwa et noga inseende och *Inspection* öfwer Kongl. Maij.:tz Rentor på Bornholm att the i Rettan tijdh blifwa af wederbörande u[t] fordrade, och Kongl. Maij:t i thes egendomb inkombster och Rettigheter eij tilfogas nogon skad och Vnderslef, Vtan the til Kongl. Maij:tz tien[st] förswarade, och ther öfwer godh och Richtig Räkenskap hållin.

⟨*2.*
Dernest Skall han om Kongl. Maij:tz *oeconomie* widh tess Ladugårder dher på Landet draga een tijdigh försorgh att den med Åkerbruketz *excolerande* och hwad mehra der till hörer Rätt må blifwa förestådt och förwaltadt, Så at hwad Åhrswext i Sadh och höö sampt Afwell efter boschapen der wid kan falla iche allenast alt til Pricka Kongl. Maij:t må blifwa berächnat, Vtan och tro til råda hållit och på besta Sättet sat.⟩

3.
Effter Kongl. Maij:tz *formerade stat* och A[?] ningar ifrån *general gouvernementet* i Schåne skole så Kongl. Maij:tz *civil* som *militar* betiant[e] ther i Orten af Landsens Renter och inkombster betalas, Doch der någod af *Staten* [b ?] Kunne bettaras, da schall han Sådant noga *observera,* och Så her i som elliest Kongl. Maij:tz nytto och bästa sökia.

4.
Sedan *Staten* Således der af *providerat* schall han alle dis Öfrige Kongl. Maij:tz på b[orn]ho!m behåldne Rentor och *Intrader* emottaga, [och] Kongl. Maij:tz egin *disposition* i gått förmån [?] rijchte behålla, och ⟨uthj the behåldne Pertzeler yttrande⟩ troligen söka Kongl. Maij:tz *profijt,* [?] och bästa, iemwäll af förerschrefne behåldne [Ren]tor det Ringeste inted hwarken till een eller Annan Vtan Kongl. Maij:tz [e]gen *ordre* vtgifw[?] efftersom Kongl. Maij:t Samma Bornholm[s] behåldne *Intrader* sigh Särschilt till des *disposition* nådigst wil hafwa förbehåldne.[1]

5.
I lijka måtto schall han och alla *Intrader* Stadz och Asserum Sochns i blekinge, emot [?] i gått förwar oförycht behålla, och efter *disposition* som Kongl. Maij:t ther om frambdel[es] gör till Skepz *timbragiens* fortsattiande i bokul Vtgifwa och ther Öfwer godh Richtighet hålla.

6.
Skill han esomoftast hwad som Så med Kongl. Maj:tz Rentors opbörande och betalande på Bornholm som *oeconomiens* förwaltande och elliest der sammestädes *passerar* och han finner til Kongl. Maj:tz tienst nödigt och nyttigt ⟨at Vnder [?]⟩ at påminna Kongl. Maij:t ⟨tijdigt⟩ Vnderdånigst *advisera,* och elliest i sin Ombetrodde tienst sigh på förhålla, Som han in för Gudh, Kongl. Maj:t och hwar ehrligh man tryggeligen wil och kan Answara. Datum Göteborgh d *April 1658*[2]

7.
Såsom och på Bornholm Vndertijden åtschillige Skeep och farkåster af Storm och Owäder pläga Strande och borta blifwa, och Således ther igenom ett och Annat Strandwrak inkomma och anlenda, Altså oppå Det den Rettighet som der af effter *recesserne* och Siöratten Kongl. Maij:t kan tilfalla af någon eij må Swijkeligen Kongl. Maij:t försnillat blifwa iemwäl den nödlijdande Siomannen något impas [?] och vförrät wederfahras, Dij skall han när något Sådant förefaller igenom Allmogen hielp på det första söka[3] det mesta som möjeligit ä[r] Siöfolket till godo at berga låta, och ⟨ett⟩ mogen inseende hafwa att then deel K [?] så för Bergar Louen, somm elliest der ingen Ägar[e] till Strandgodtzed finnas, effter Siörätten tillfal[?] kan, af ingen blifwer Vndanholt, Vtan förwah[?] och Kongl. Maij:t till god Reda och Radhning för [?]

8.
Såsom Kongl. Maij:t och nådigst åstundar a[tt] blifwa Vnderrättat om then handell som ther på L[an]det erkannerligen Städerne [idkas?] och drifwas, Altså schall han med höysta flijt *pænetrera* och *informera,* hwar Vthj samma handel Stederne[s] opkombst och *peuplerande* sampt *Trafigvens* tagande egenteligen ther i Orten består, och om sådant weta at göra Kongl. Maij:t all Vnd[er]dånigh berättelsse; iemwäl om[4] *accisens* i be[m:te] Städer inrättande och Opbärande hafwa een noga tilsyn, att så der medh som Andre Ko[ngl.] Maij:tz af Städerne tilhörige *Intrader* richti[gt] må tillgå, och Kongl. Maij:t uthj något förfördelas och *præiudiceras.*

1. Senere tilføjet med samme hånd: dher Kongl. Maij:tz efter indkombne *förslagh* oppå dhe behåldne Pertzeler om theras föryttrande behagade at göra någon förordning da ther Vthinnan.
2. De flg. punkter er tilføjet med samme hånd. Se endvidere herom bl. 1 pp. 84 f med note 239.
3. Senere tilføjet med samme hånd: det mesta.
4. Senere tilføjet med samme hånd: Portullens och.

Carl Gustaf medh Gudz Nåde ....

Wår ynnest och nådige Benägenheet medh Gudh Alzmechtig, Wij kunne eder H:r *Commendant* Printzenskiöld nådeligen icke förhålla, att Såssom Wij hafwe förordnat Breefwijsare Iahan Nillsson till Bookhållare öfwer Bornholm, att der hafwa om Wåre Rentor och Inkomster ett noga Inseende och ther öfwer gode och Richtige Rechenskaper holla, Alltsså emädan han till heemwijst för sigh sin hustru och Barn j Vnderdånigheet Anhåller om een Gårdh ther på Landet, Dij wele Wij eder honom her med *recommenderat* hafwa, med nådig Befallning, att j honom ther j negden hoos eder inrymmer een gård som honom kan wara till Legenheet Den Wij i nåde honom hafwe förvndt att bruka og besittia och den der af gående renta på sin Lhöns afrechning efter Chronans werdering at få beholla. Och befaller eder Gudh Alzmechtig. *Datum* Götheborgh den *5 Junij A:o 1658 etc.*

[Med skriverhånd a:]
Num. 2.[1]

Pantsatte Gårdar

Sahligh Malthe Juuls Arfwingars Gardar – » – ..... 3.
Sah*ligh Otto* Marswins Erfwingar ..... – 7.
Öfwersteleutnant Michell Exsteen ..... – 13 –
tör *5871* Rdr. *18 sk.*
Capitein Iacob Andersson ..... – 10,
Capitein Vögler ..... – 6 –
Adam Krampes Effterlefwerska ..... – 7 –
Capitein Casper Grander ..... – 2 –
M: Nills Frijs ..... – 1 –
Öfwerste Paull Beenfelt ..... – 1 –
Doctor Hans Swane, Biskop i Kiöpenhampn ..... – 6 –
Maijor Büsterdt ..... – 1 –
Capitein Jöns Bruns Erfwingar ..... – 1 –
Karin H. Rassmus Jönssons i Kiöpenhampn ..... – 6 –
Wellum Dichmandz Erfwingar ..... – 3 –
Carsten Skarich, Lars Pettersson, Bernhard Florman ..... – 3 –
Bernhard Florman ..... Skatte – 2 –
Hans Jönsson på Christians Hampn ..... Chrone – 1
H. Anders Hanssons Erfwing*ar* af Malmöö ..... – 2 –
Welb*orne Jacob* Grubbe ..... – 3 –
Niclaus V. *Marlau* och dirich Jordan ..... – 1
Öfwersteleut*nant* Rauchs, Effterlefwerska och Erf*wingar* ..... – 4

Swen Olufsson, tilförende Leutenant ..... – 1 –
Welb*orne* Herr Steen Bille ..... – 3
Welb*orne* Biörn Wilfeldt ..... – 2
Welb*orne* fru *Margreta* Holch. H. Jöns Höks ..... – 1
Welb*orne* Lars Poulsen landzdommars uthj Fyen ..... – 2
Aridh Sinmanson af Hollandh ..... – 1
Huru stoor *Summa* Penningar desse hafwa at fordra, af Cronan Danmarck, kan man iche wetha emedan Pantebrefwen icke äre för handen.

1. Dette og de flg. 5 originalbilag er vedlagt den i SRA beroende Bornholms Iordebook Pro Anno 1658 (se herom bd. 1 pp. 84 samt note 114).

Ofwanbem*eld*te Gårdar Renta Vthj Een *Summa* som föllier. *pro Anno* [*1*]*657*.[1]
.....
Landz Dommaren hafwer Åhrligen *11* Warnader eller Chronegårdar, som skylda .....
14 Sandemen hafua *14* Gårdar, Renta .....
Byefougden i Rønne Niuther *3* Gårdar på sin Löhn .....
4 Tingfougdar *4* Gårdar. .....
Twenne Tingzskrifware *2* Gårdhar, ...

.....[2]
Capiteiner 2 Gårdar *2* Rentor .....
Strandhrijdarens En Gårdh .....
Skogz Rijdaren *1* Gårdh .....
Simblegårdh, Medh sina Tilliggiande och Ödhegårdhz Iord .....
Ödegårdar *11*
Afkortas för 7 Gårdar Paulsckiär Sochn, som Egondommen är Förderfwat af sandh[.] Ränta .....
Summa Summarum Oppå Afkortningen af den Pantsatte Betientes Simblegårdh och Ödeshemman .....

1. Tallene er ikke ført ind.
2. I det flg. optræder skriverhånd b.

[Med skriverhånd b:]
Effterskrefne Gårdar är Adelen och frimennerna på Bornholm Till Hörige

Wälb*orne* Knutt Vlfeldtz Arfwingar i schåne hafwer medh Hufwudh gården
Lenssgårdh ..... – 8¼ Gårdar
Malte Jullz Arfwingar i Schåne hafwer medh Hufwudhgården
Wallensgården, huru myckitt Godz dar under ligger kan man
icke fåå beskedh på
Christian Machabeus den eldhre hafwer medh Sin Hufwudh
gårdh Skogzholm ..... – 8 gårdar
Sigwart *Gage* hafwer medh Hufwudgården Myregårdh ..... – 8 Gårdar
Dito Torpare – 2
Claas *Gagges* Dotterbarn som Matz Koofoott och Claes Hert-
wich äre förmyndare före hafwe medh Hufwudhgården .... – 7 Gårdar
Berild Hansson hafwer medh sin Hufwudhgårdh Bargegårdh – 6 gårdar
Hans Koofoot Olsson hafwer medh Hufwudhgården Blykub-
begårdh ..... – 2 gårdar
Lisabeth Pedher Koofootz i Röne ..... – 7 Gårdar
Vthbygge – 1

[Med skriverhånd b:]

Extract af the *Intrader,* som af Städerne på Born-
h[olm] till Cronan vthgiöras *etc.*

1. Af Staden Röne gifwes Åhrligen Penningar ..... – 51 Rdr
hwar vthj *18* Rdr Båtzmanspenningar ähro inrechnade.
2. Hassleby Stadh gifwes Åhrligen Giesterj Penningar ..... – 4 Rdr
BåtzmansPenningar ..... – 8 Rdr
Stelle Penningar ..... – 43⅓ or
Constabel Penningar ..... – 10 Rdr
2 T*unnor* Smör ..... –
3 St: Båtzmän
3. Nexe Stadh gifwer Åhrligen till Hammershus Slott
Penningar ..... – 14 Rdr
Båtzmans Skatt ..... – 15 Rdr
Constabel Penningar ..... – 25 Rdr
2 T*unnor* Smör
4. 5. a 6. Båtzmän
4. Acherby Stadh gifwer efter Jordeboken Åhrligen
3½ T*unnor* Smör
2 St. Båtzmän

5. Swanecke Stadh gifwer Åhrlig*en* Penningar ..... – 7 Rdr
Båtzmans Skatt ..... – 9 Rdr
Constabel Penningar ..... – 15 Rdr
2 T*unor* Smör
2 St: Båtzmän

[Med skriverhånd b:]
Herr Gerdztorffs förläninghz Räntor *pro Anno 1656: Anno 1657* år annu intett *Clarerat*

Penninger – ..... *407½* Rdr. – *2 mark*
Smör ..... – *20½* Lest T*unnor*, *1½* fierdingh
Rough ..... – *123* T*unnor* *3½* skepp*und*
Miöhl ..... – *4* T*unnor*
Biugh ..... – *847* t*unnor* *1½* sche*pper*
Hafre ..... – *1040* t*unnor* *1½* skepp*und*
Øxen att stalle ..... – *1*
Kiör ..... – *27*
Suin ..... – *27*
fåhr ..... – *239½*
Lamb ..... – *63*
Giess ..... – *577*
Höns ..... – *1937*
Egg ..... – *2000*
wedh ..... – *3051* lass
Limbsteen ..... – *6400* lass
Hör ..... – *274* Lass
Saldttorsk ..... – *42* T*unnor*
Torr Torsk ..... – *1100*
Dagzwerke ..... – *170*
Nattgesterij ..... – *2*
Säckar ..... – *15*
Langhalm ..... – *8* Trafwar
Kohl ..... – *36* T*unnor*

Dett Owissa Nembl*igen* stedhzmåhl och Sachfaldh
Belöper Åhrligen ..... *200* Rdr
Vndertijden Höijre
SPindpenning*ar* ..... – *30* Rdr
Af Fiskeleekerne när de iche
giör deris dagzwarken och yder
Deras Torr Torsk Vngefähr – *20 Rdr.*

Om Efterbem:te Ährender Synes nödigt, att giöra hoos Kongl. Maij:tt een Vnderdånig påminnelsse och ther öfwer taga des snådige *Resolution.*

1.... Om desse *Iustitiæ* Betiente på Bornhollm, Såsom Landzdommaren *4* Tingfougdar *2* Tingskrifware. *14* Sandemän och *1* Byfougde j Röene Skole niuta the hemmans Rentor och frijheeter Som the efter inkommin Beskeedh på theras Bestellningar för detta innehaft hafwa *etc.*

2.... Om och Strandrijdaren och Skoghrijdaren Skole niuta theras Hemmans Rentor och frijheeter Som the för detta hafwa haft *etc.*

3.... Huru medh Simblegårdh skall Blifwa, om Öfwerst *Leutnam*pten den skall få behålla och besittia och huruledes, hwar icke, Söker Bookhållaren i största Vnderdånigheet at han den eller een Annan som honom till Lägenheet ligger på sins Lhöns afrechning, till heemwist måtte bekomma *etc.*

4.... Huru med dhe gårdar de *2 Capiteinerne* öfwer Landtfollket the[r] på Landet hafwa haft skall blifwa, Om the them på Sin Bestellning skole behålla eller icke *etc.*

5.... Huru med Pantegodzen skall blifwa, och huru myckin Renta the som Sig godzen hafwa tillpantat skole hafwa att åthniuta *etc.*

6.... Om Skiutzningen ther på Landet skall blifwa med Penningar betallt, och huru myckit therföre till Cronan infördh *etc.*

7.... Huru medh Rentornes Opbördh skall tillgå, Antingen till dess Opbärande een fougde eller Profwiantskrifware skall förornas, eller och begge, och hwadh Lhön the Skole bekomma *etc.*

8.... Om den Krigzhielp Som Så af Städerne som gemene Allmogen på Bornhollm *In februario 1657* i Odensö ähr bewilliat [derwed] skall Vthgiöras Nembl*igen*

1. Att af alla Kiöpstedz gårdar, huru, Åker och engh och all annor ägendom *Taxerande* och hwarie *60* Rdlrs werde till Chronan Vthgiöras *3* Rickz ort.
2. Iemwell alla Kiöpmens handtwerkares och andras handels och förmågos.
3. Att af alla them som någre Penningar på Renta hafwa vtestående, Sam[pt] af alle på Rente Vtestående Barnepenningar till Cronan, halfwa *Intr*[*ad*] skall betalas *etc.*

[Med anden, formodentlig samtidig hånd:[1]]

Detta Papperet har hans Gillingscholdh skreffuet medh sin egen hand *A:o 1658.* på Bornholm.

1. Denne hånd er en anden end den foregående, der er skrevet i Sverige. Det følgende synes at hidrøre fra en anden sammenhæng.

2. *Danske kilder*

Originaler, hvor intet andet er anført.

KB. NKS. 723 kv. Afskrift fra ant. o. 1700. Se bd. 1. pp. 28 f. m.v.

Anno 1658 den 25 April bades af Svanike Prædikestol allerførst for Høybaarne Første *Carl Gustav* Sveriges Konge, samt og for Dronningen *Hedevig Eleonora,* Item for Dronning *Christina,* saa og for *Carl Friderich,* arveførste til Sverig.

Anno 1658. Var saa sterk Vinter, at al Østersøen var tilfrossen, og de Svenske med deres *armadie* gik fra Jylland over Smaalandene og lagde sig for Kiøbenhavn, for dets Afstaaelse miste Danne Kongen Halland, Skaane, Blegin, Bornholm, Bahus Lehn og Trundhiems Lehn, med mere.

Anno 1658 den 2. Maji Læstes *Johan Printzenskiold* til Printznes og Seffredsholm hans Seddel, at Geistlig og Verdslig skulde møde i Aakirkeby *den 6. Maji* og høre Hans Maj:*ts* hans Herres Fuldmagt. Strax herefter var alle af Stænderne af Landet i Rønne, og forhørdes af Landsherren og *Commissario* om deres om deres Friheder, og andet som dennem vidtløftig tilspurdes.

Anno 1658 den 25. Maji vare menige Stænder af Boringholm i Malmø, og der svore Kong *Carl Gustav* af Sverige, og Eeden tog Grev *Corfitz Ulfeld* og friherre *Sparre.*

Anno 1658 den Iulii udtoges af Borringholm, som kom over ad Tydskland til den Svenske Krigs Bestyrkelse, *350.* Mands Personer, for Rønne, som der strax ginge til Skibs.

Anno 1658 den 8. October kom af Landet Bornholm, som ginge til Skibs for Rønne, alt Landsens Rytteri.

LA. Aakirkeby sognekaldsarkiv 112–1. Afskrift fra tiden efter ca. 1700. Se bl. 1. p. 29. m.v.

16. April. 58. ankom Tidender om de Svendskes *Accord* med de Danske, og at *Bornholm* Var overgivet til de Svendske

22 April. ankom Bispens *Ordre dat. Lund den 18 Mart.* at her effter skulde bedis for Kongen af *Sverig,* begge Dronninger og *Carl Fridrik.*

6 Maij. Var alle Landsotterne samlede Ved Aakirkeby hvor *Guberneur Iohan Printzenschiold* forkyndet sin Fuldmagt over dette Land, given af Kong *Carl-Gustav.*

Ascens: fest.[1] holdet Tacksigelse for freden.

dito Döde Her *Thomas Michelsen Wiborg,* Sognepræst til *Nörre Larschersogn og Gudiom*

18. Iun. 16. Iul. 13. Aug. tre almind. Bededage

6 Jul. blef en stoer deel af Bornholms unge Mandkiön ud-commanderet til at rejse til Tyschland.

13. Julij döde Maren Her *Michels i Ibschersogn i Barselseng. Barnet Kaldet Ane Christine*

18. Sept. blef Rytteriet af Landet udcommanderet de rejste den 8. Oct. til Riga i Lifland.

3. Nov. var Præsterne og 4 Mænd af hvert Sogn og Sandemændene i Rönne hos Printzsenschiold, hvor hvert Sogn blef Skreven til Schat.

26. Nov. Niels Pederssen i Ellet og qvinden publice absolverede af Provsten Her *Jens Larsen i Rönne Kirke for et Barn, som de self sagde sig for 7 Aar siden at have ligget ihjel.*

. . . . . .[2]

Item den *27. Maij 1658 aflagde dette* Landh*folch sin Troschabs Eed til den Svendsche Crone for Greve Corfids Ulfeld, i Malmö.*[3]

1. lat.: Ascensio [Domini] festum: Kristi Himmelfartsdag; 1658 faldt denne dag på 20/5.
2. her følger notitser om opstanden (8. og 20. dec.): Se nedenfor.
3. Notitsens placering i forhold til de øvrige begivenheder synes at tale for en senere indførelse af denne. – I øvrigt er det ved denne kilde interessant at bemærke, hvorledes håndskriften fra blot tidsvis efterhånden bliver udelukkende latinsk.

Aaker kirkebog 1687–1741, hvis appendix for årene 1648–82 indeholder dette brudstykke vedrørende begivenhederne i 1658. Landsarkivet for Sjælland m. m., København (Aakirkeby Sognekaldsarkiv fol. 312 b–313 a). – På venstre side bemærkes foroven også sognedegnens, Rasmus Pedersen Ravns, navn.

31 Jan. er en Fredag
Præst Fr. Nils Mazen

Anno 1658.

Pansche d. 11 Apr.
Degn Rasmus Rafn

Ægte Børn

1. Jan. 1 Epip. Peder Hanss S. Anders i Biørnsø
2. 2 Epiph. Borgm. Christen Gregers S. Apollonia
3. 3 Epip. Udbyg. Nils Mazens Søn Maz
4. og Maz Pedersd. D. Karen, øster i S.
5. og Henrick Lunds B. Kist, her i Byen
6. 4 Epiph. Nils Larssens P. Gunnel, øster
7. Sexagesi. Rasmus Jens S. Arist paa Backen
8. og Jesper Larssens Datter Inger
9. 10. og Esber Rasmussens 2 Børn i Nybyg
en Søn, som Præst dødte, og en Datt. Elisabeth
11. Quinquag. Udbyg. Lars Hanss Dat. Segne
12. Invocav. Nils Pedersd. D. Christine Vasen
13. Oculi. Udb. Lars Simens S. Datter Segne
14. og Hans Christoffers S. Karen, i Godby
15. 25 Mart. Sverche Nilsens Dat. Christine
16. Judica. Unge Anders Pedersd. Skredders i Bente
17. fer 2 Pas. Peder Rattis Datter Dorothe
18. Rogat. Karen Ras. Nils Pedersd. D. Gertrud
19. og Hans Sørgensens Søn Jørgen
20. 1 Trin. Jens Sørgensd. S. Ole her i Byen
21. 2 Trin. Sep. Arisfsens Søn Gregers her i Byen
22. og Hans Hertis Datter Margrete
23. 4 Trin. Zacharias Hanss Dat. Margrete
24. 5 Trin. Anders Sørgensd. Søn Jørgen
25. 7 Trin. Jørgen Olss S. Jørgen i Boene
26. 8 Trin. Jacob Smids Søn Tønnis
27. 9 Trin. Christoffer Schrøders Søn Casten
28. 10 Trin. Nils Pedersd. Søn Peder i Ellet
29. 12 Trin. Peder Jensd. D. Christine paa Sæden
30. og Pinos Alsens Datter Christine
31. 13 Trin. Lars Nils S. Dirk paa Valsgrund
32. og Jens Jensens Datt. Boel, fer 1 S.
33. fer 1 Mich. Jes. Nils Mazens Datt. Mette
34. 17 Trin. Rasmus Hanss S. Peder i Pæregd
35. og Jacob Mattens Dat. Catherine
36. 18 Trin. Jens Hanss S. Mons paa Grøfgrunden
37. og Udbyg. Morten Rasmuss S. Rasmus
38. 20 Trin. Rasmus Olssens Datt. Grenette
39. 22 Trin. Sep. Lassens Datter Christine
40. 23 Trin. Peder Hs. Sandemands S. Niels
41. 24 Trin. Jens Hanss P. Mette paa Lunesgaard
42. og Maz Olsens Datter Ane i Ibe Kegnes
43. og Jens Stoels Bysvends Søn Povel
44. Dec. 1 Adv. Morten Hanss P. Boel her i Byen
45. og Peter Jespersens Datter Boel
46. 3 Adv. Henrick Schultis Datt. Ane
47. 4 Adv. Peder Sobbersens Søn Sobbern
48. fer 2 Nat. Eschel Nilsens Søn Eschel

Uægte Børn

1. d. 6 Jan. Cicele Hans Datter Søn Hans
afled med Maz Claussen Tydsk
2. Dnca 2 p. Pascha Nils Troelsen af Schaane og
Ulne, begge tiente i Store Hallegaard dens
u. ægte Barn, Karene

Drude Par

1. 4 Epiph. Anders Pedersd. Boel Larsd. i Nybyg
2. Septuag. Peder Michels Valberg Hs. Schrød. Brøn
3. fer 3 Pasch. Ole Mønssen, Bente Zakersdat.
4. 6 Trinit. Nils Esbersens Sort. Christin Mons
5. 12 Trin. Guber Sørensd. Segne Anders Dat.
6. 15 Trin. Peder Poulssen, Marite Pedersd.
7. 16 Trin. Christen Sørensd. Karen Nils Datter
8. 24 Trin. Mons Munch og Karen Pedersdatt.
9. 1 Advent. Mons Christensen, Margret Nils Datt.
10. fer 2 Nat. Mons Sort. Hanna Esbersd.
11. og Jens Clemensen, Boel Hans Datter

Lig

1. d. 1 Jan. Ane Gubernes [illegible] Dat. 80 a.
2. 7 Jan. dødte Michel Pedersd. lille Søn Mons
3. 9 Jan. dødte Hans Rasmuss Gjinde i Ellet
4. 21 Jan. Hans Olss Kofods u. ægte Barn
5. 2 Epiph. død Peder Hanss i Nybyg æ. 64
6. 5 Feb. dødte Boel Hans Hess. æt. 76 a.
7. 8 Febr. Danske Hans S. Steffen Søn Hans Olss
8. Sexag. Esber Rasmuss Nyfødt Tvilling Søn
9. 19 Febr. død Anders Nyfødt her i Byen æ. 82
10. 28 Febr. Peder Jacobs Søn over Boene æ. 13
11. 1 Mart. dødte gamle Zacker Hess Møller æ. 73
12. 3 Mart. dødte Hans Pedersd. Broder Peder
13. 5 Mart. Esber Rasmussens Dat. Elisabeth
14. 20 Mart. Boel Hans, Mons i Strandbyg æ. 20
15. 29 Mart. Hans Rasmuss Søn Henning æ. 6.
16. 10 Apr. Peder Jenssen Mitt. æt. 54 a.
17. 24 Apr. Hans Rasmuss nyfødte Barn
18. 5 May dødte Karen Jens Clemensd. æ. 35 a.
19. 22 May død Svend Gurtz æt. 38 a.
20. 3 Jun. Hans Rasmussen Tingbud æ. 61
21. fest. Trin. Dag. Kaaden Nils Pedersd. Dat. Christin
22. 10 Jun. Hans Larsen Hust dødte æt. 34 a.
23. 14 Jun. Peder Brand her i Byen æt. 56
24. 15 Jun. Dag. Nils Pedersd. Dat. Gertrud her i Byen
25. 16 Jun. Hans Michelssen her i Byen æt. 58
26. 17 Jun. dødte Udb. Peder Hansen æt. 52 a.
27. 22 Jun. dødte Barbra Peder Poulss. æt. 46
28. 23 Jun. dødte Jens Clemensd. lille Søn æ. 12 a.
29. 29 Jun. dødte Hans Pedersd. her i Byen æ. 75
30. 4 Trin. Peder Rasmuss Dat. i Nybyg æ. 12 a.
31. 6 Trin. Hans Nils S. Dat. her i Byen æ. 2 a.
32. 3 Aug. en Svensk Soldat her i Byen
33. 6 Aug. Hans Christoffersens Datter
34. 16 Aug. Endnu et Hans Christoffers Barn
35. 29 Sep. dødte Udb. Lars Michelssens Datt.
36. 2 Oct. en anden Hans Datter, i Kopper
37. 11 Oct. Christine Peder Snidkers æ. 74 a.
38. 18 Oct. 7 Zel. Nils Kiesens Datter æ. 7 a.
39. 4 Dec. Morten Hanss Barn æt. 2 a.
40. 3 Adv. Karen Mons Hanssens i Nybyg en
Natten Skiefsøsten, æt. 54 a.
41. 16 Dec. Sivard Degns Dat. i Hanshale æ. 14

Item dødfødte

4 [illegible] begravne Hans Hans Barn
Jan. Miseric. Jens Hanss Tingfogds Barn
20 May. Nils Lollis dødfødte Barn
2 Oct. Jens Mons S. Barn i Ulle Hallegaard
12 Feb. Christine Jens Pedersd. Barn

Communicantes 1489. 313

16. April 58. ankom Landsdrøst om Sø Vendsyssel Accord med Sø Vendsyssel og at Bornholm Var overgivet til Sø Vendsyssel
22. April. ankom Bispend Ordre det Land d. 18 Mart. at forsiddes Ulde Sø Vendsyssel for Bogen af Sverig, begge Provinsen og Carl Fridrich
6. May. Var ved Landsdrøst Landsdrøst Ad Antiquitet Jens Gubernem Jonsen Brinkenschild fockendt for Fuldmagt at Dette Landsdrøst af Long Carl Gustav
Ascens. fest. født Eckeskyrk for Fordin.
dito Dødte Jens Thomas Michelsen Vedborg Degnes præst til Nøve Larsdrøstsøn og Gudrum
18. Jun. 16. Jul. 13 Aug. tre almind. Bededage
6. Jul. blef en Stoer Deel af Bornholms unge Mandskiøn ende commanderet til at reise til Tyskland
13. July dødte Maren Jens Michels i Hecherspan i Barselseng Barnet Kaldet Ane Christine
18. Sept. blef Rytteriet af Landet udcommanderet de reiste den 8 Oct. til Riga i Livland
3. Nov. var Præsterne og 4 Mænd af Kovert Sogn og Sandemændene i Rønne hos Printsenschild, hvor hoerd Sogn blef skreven til Schat.
26. Nov. Nils Pedersd. i Ellet og grinden publice afsolverede af Provsten Jens Larsen i Kørne Kirke for et Barnsøn de self sigde sig for 7 Aar siden at have liget i Ellet
8. Dec. blef Printsenschild af Landsatterne i Hellslagen, og de Svendsche her paa Landet nogle faa Slagne de andre fangne
20. Dec. Borgmester Peder Olssen i Hasse overreiste til Kiøbenhafn dette at referere hand kom d. 7 Jan. om 59. tilbage, og var da af Kong. M. af Danmark beschicket at være Landsdommer her paa Landet
Item d. 27 May 1658. aflagde dette Land [illegible] for Grove Corfs Uefeldt i Rasmus

KB. 35,–326 kv. Se bd. 1. p. 140.

Relation Om Borenholm,
den *22. Deceb. Anno 1658.*

EFter at hans Kongl. Mayst. aff Dannemarck oc Norrig formente at haffve sat hans Lande oc Riger i en sicker Fred oc Rolighed, med hans Kongelig Mayst. udi Sverrige oc alle forige fiendskab at Være afflagt, oc i steden igien gode Vendskab oc den tilsagde Troskab med forbemelte Konge udi Sverrige til Fredericksborg igien at oprette var omhyggelig, tenkenet hans Kongelige M. udi Sverige, som en Samvictitheds oc Trofast erlig Christelig Potentat i ljge maade at effter komme. Affstod derfor fra sig oc til hans Kongel. M. aff Sverrig, baade Folck Lande oc Insuler iblant hvilcke Borenholm den eene, Men forbeneffnte Konge udi Sverrige meente icke her i denne freds beslutning, det som hand Loffvede, men meeget meere biet effter andre oc bedere Leylighed samme Krig fort at sette, hvilcket Hans Kongl. Mayst. aff Dannemarck oc Norge med største Skade, udi *August* Maanet haffver erfaret, i det hand dette Kongerigisz Lande Provintzer oc Insuler med Ild og Suerd slemmer end nogen andre tyrckiske eller andre barbariske Folck kunde giøre tracteret, forherdet oc forteret, saa alt Folck baade Christen oc Ukristen som hand med sig fører ere forfærdet der fore.

Anlangent dette Eyland eller Borenholm, effter at hun til Svensken var offver giffven haffver de suenske Betiente handelt slemmer med Undersatterne, end om de haffde offvervundet dem med Mact. Thi de lagde Bønderne stor Skat baade dem selff paa deris egen Person som paa deres Gods, Borgerskabet borttaget alle deris Næringe, Indførde Told paa Kiøbstederne forbygged Parterne at intet kunde komme der ind det maatte være saa ringe som det ville før end det var fortollet, Fiskerne maatte giffve Penge førend de komme ud paa Vandet at fiske, oc naar de komme tilbage igien med deres Fiske Da maatte de atter giffve penge igien oc icke Fiske de meste Indfødde Danske paa Borenholm bleffve borttagen oc brugte dem til fortsetning deris blodige Krig, dermed satte de Svnske som, var føet udi Sverrige der paa igien oc indsatte dem i de fra dreffne danskis Gods at besidde, in Menninge alle danske at udrotte, oc indfødde Suenske i Steden paa Landet at indsette

Der nu disse Folck fornam oc saa hvor det Vilde ud med dem bleffve de trurig oc sorggefuld, oc tenckte paa deres til forne haffvende Frihed oc Regeringe, deres gammel Herre, Der fore komme de fornemste tilsamen bevegte den skuldidhed som de derisz gammel Herre oc deris fædern Land vare skyldige, tenckte de der paa at de icke aff Natur vare født under Sverrige mens at de der hen vare giffven, oc Kongen aff Sverige først vare den som brøtte Freden oc saa vel hemmelig som aabenbarlige modhandlede alle fredens beslutning de icke heller vare skyldige at holde, men meget meere formente dem der frj at være, som udi Rodskild bleff

beslutet oc deris gamle Herre sig igien at undergiffve beslutet, oc holte denne deris Raadslag stile oc hemmeligen, indtil de saa deris Tid oc leylighed, i midlertid holte de den gemeene Mand det Svenske harde oc strenge Regierringe fore, oc viste dem hvorledis deris Ager, Huse oc Skibe bleffve dennem fratagne, oc deris Børn bortført. .....[1]

1. Beretningen fortsætter med opstandsbegivenhederne: Se nedenfor.

Wiedererlangung der Jnsul Bornholm
den *22. Decemb. Anno 1658.*

Nachdem Jhre Koenigl. Majtt. zu Daennemarck Norwegen ihren Reiche und Landen sichern Frieden durch den in diesem Jahr zu Rodschildt mit Jhrer Koenigl. Maytt. zu Schweden auffgerichteten Vertrag erlanget, und alle vorige Fiendschafft durch die zu Friederichsburg gemachte Freundschafft vertilget zu haben vermeineten, liessen dieselbe Jhr das jenige, was zu erhaltung der versprochenen Trew, und des geschlossenen Frieden dienlich war, am sorgfaeltigsten angelegen seyn und vermutheten gleiche Sorgfalt und Trew von Jhrer Koenigl. Maytt. zu Schweden, das selbige, als ein Christlicher, und Jhres Glaubens genossener Koenig, den unter diesen Nordlaendern gestiffteten Frieden, seines Gewissens und guten Gerichte halber, festhalten, und der Trew desto eiffriger nachkommen wuerden, je ungestraffter er fuer anderen niederige Persohnen suendigen koente. Es hat aber hoechstgedachte K: M. zu Daennemarck nur aus ihrem Gemueth von des andern Sinn geurtheilet v. mit ihrem hoechsten Schaden erfahren muessen, dasz man von Schwedischer Seiten in Stifftung des Friedens v. der Vertrawligkeit nicht mehr geweigert, als was man versprochen, und nur auff bessere Gelegenheit gewartet den Krieg mit der Feindschaft fortzusetzen. Welches dann auch von Jhnem im Monat *Aug:* geschehen, und noch taeglich ins Werck gestellet wird, in dem sie diese Koenigreiche Daennemarck und Norw: und dero *incorporirte* Provintzen, und Jnseln mit Schwerd und Fewr, aerger als von den Barbarischen *Nationen* geschehen kan, verheeren und verzehren. Alle Voelcker, Christen und Unchristen, welche diese Schwedische *Ruptur* zuhoeren bekommen, koennen nicht anders als bestuertzt dar uber werden, und beklagen das das Recht, so zu Erhaltung des Menschlichen Geschlechts, von den Menschen beliebet ist, nunmehr auffgehoben, und das Band welches die Gemeinschafft der Voelcker zusammen gehalten, in diesen Zeiten zerissen worden. Wodurch alle Handlunge die Kraft benommen und die Menschen den wilden Thieren gleich werden, fuer welcher Grausamkeit jederman abschew traegt.

Es haben die Schweden zu diesem offentlichen Friedens bruch noch vielmehr *Actiones* begangen, welche wieder Jhr versprechen und *Obligation ex promisso* grades Weges lauffen: Deren ich nur eins anhero ziehen, und die uebrigen andern auszzufuehren ueberlassen wil. Im *9.* § des Rodschildischen Friedes ist, wegen Jhr K: M: und der Cron Schweden gelobet und versprochen, dasz die jenige Unterthanen, welche Jhnen durch die *Tractaten cedirt* worden, bey Jhren gewoehnlichen Rechten, Gewohnheiten, und allen *Privilegiis* un*turbirt* und ungehindert bleiben solten. Wie steiff sie dieses gehalten, bezeugen alle die jenigen, so unter jhrem Eisernen Joch nach der bey voriger Regierung genossenen Freiheit aengstlich seufftzen, und jhr gegenwertiges Elend anitzo beweinen.

Jn der Jnsel Bornholm, nachdem selbige auch Schwedischer Regierung *cedirt* war, haben die Schwedische Bedienten mit den Eingefaessenen aerger gehandelt, als wan sie dieselbe mit Macht ueberwunden haetten. Hier haben sie den Bawren grosse Schatzung sowol auff Jhre Persohn als Guetter geleget, den Buergern alle Nahrung benommen, in die Staedte den kleinen zohl eingefuehret, und die thore also verbawet, das nichts hineingelassen worden, es sey so gering als es wolle, ehe es verzollet. Die Fischer haben Geld dar gegeben, ehe sie auszgefahren, und nach verrichtetem Fang abermahl Geld, und nicht Fische, zur Bezahlung des Zolserlegen muessen. Die meisten Eingebohrnen hat man aus der Jnsel abgeholet, und, zur fortsetzung der Schwedischen Regiersucht, Jhres Blutes sich bedienet. Dagegen seint andere gebohrne Schweden wieder auff die Jnsel gefuehret, und in der abwesenden Einwohner Guetter eingesetzet. Man hat den Eingesessenen auch alle Schuten und Fahrzeug weggenommen, und trachtete also die verhandene Daehnen zu vertilgen v. auszzurotten, und dagegen Schwedische *Coloniã* darauff zu *propagiren.*

Diese Arth der *Proceduren,* wie sie der von Schweden gethanen Zusage recht entgegen, also streitet sie auch mit aller vernunftigen Voelcker Gewohnheit, die den mit Gewalt gezwungenen ihre Obrigkeit, Gesetze, und Sitten gleichwol freygelassen, v. mit den uberwundenen Feinden nicht anders als mit Jhren Buergern gelinde verfahren. Doch wie die Begierde zu Erweiterung Jhrer Herschafft bey den Schweden Unendlich, also haben auch Jhre aufflagen, so zu selbiger Werckstellung notwendig erfordert werden, keine Masse.

Als nun die armen Leuthe solche *Jnjurien* erdulteten, vermehrte die Erinnerung der vorigen Regierung ihre Trawrigkeit, v. erregte dabey eine Begierde nach Jhrem alten Herren. Deszwegen die vornehmste Eingesessene zusammen traten, die Schuldigkeit welche jhr Naturliches Vaterland und rechter Lands-Herr von Jhnen foderte, erwegten, v. als sie daran gedachten, dasz sie *in Fidem* und nicht *in Servitutem* dem Koenig von Schweden gegeben waren, v. das dieser selbst vom Frieden abgetreten, wieder alle

Vertraege, und so wohl offentliche als heimliche bey der *Cession* vorbehaltene Bedingungen gehandelt, v. sie also von der Verbindung, wozu sie der Roschildische Friede gezwungen, selber los geloeset hette, vereinigten sie sich zur getrewen Unterthaenigkeit Jhres alten Herren, und hielten diesen jhren Rathschlag verschwiegen, bis sie Zeit v. Gelegenheit ersahen denselben zu *effectuiren,* unterdessen bemueheten sie sich, die andern Einwohner an sich zu ziehen, zeigeten denselben die Strengigkeit der Schwedischen Herschafft, und wie von solcher jhre Haeuser, Acker, Schiffe weggenommen, jhre Priester abgesetzet, v. jhre Kinder weggefuehret wurden.....[1]

1. Beretningen fortsætter med opstandsbegivenhederne: Se nedenfor.

KB. NKS. 398 Fol. Afskrift fra o. 1700. Ravn: Chronica etc. Se bd. 1. pp. 29 f m. v.

St. Povels Dag, d. 25. Jan. (1658) er hørt Torden her paa Landet, og mentes for vist et Jordskælv at være forhaanden, hvilket Gud naadeligen uden Skade afvendte. Men er synderligen at betænke, at dette Aars Vinter var vore Fjender de Svenske meget *favorizerlig.* Den begyndte Nytaarstide med Blæst, Storm, Frost, Sne, og holdt saa ved fast den hele Januar Maaned; siden varede Frosten længe og streng, saa ikke af gamle Folk en haardere og strengere kunde mindes; var meget bedrøveligt for dem, som havde lidet Foder og mange Kvæg, hvorover udi denne haarde Vinters Tvang og Foder-Mangel mange Hundrede Kvæg ynkeligen bortdøde, saa mangen Mand da bleve derover slet forarmede. Vinteren varede *continuerlig* med skarp Frost til den 23. Marts, dog frøs det siden endda af og til, førend fuldkommelig Opslag blev, til d. 18. April; saa tøede det op for Alvor.

Og efter som mange, ubekendte om denne Lands Lejlighed, haver saa meget inderligen været begærendes at vide, hvis mærkeligt sig er tildraget fra den Tid, den svenske Regering er hid til Landet kommen, og siden indtil Nytaars Dag 1659, besynderlig hvor Landet har været beskattet med de haarde Besværinge, der haver aarsaget Landsens Indbyggere til at gribe til de yderste Middel udi deres højeste Trængsel og Nød. Da efterdi alt dette af *Borringholms Manifest*[1] [er] uddraget, hvilken var vel af gode Personer til Trykken bevilget, men blev dog ikke efterkommet, er dette sig saa udi Sandhed tildraget som følger:

Eftersom det var saa Gud behageligt, at de Svenske brugte Isen til Fordel som en Bro Dannemarks Landet at besøge, indtage og overrumple, er der oprettet til Rodskilde *Contract* imellem begge disse Rigers Konger,

som bestod udi 20 Artikler, hvor da iblandt andet Borringholm er denne Regering ugerne afstået. Derover er *Johan Printzenskiold* paa Svenskens Vegne her til Landet d. 29. Apr. ankommen, annammede Slottet og det med 130 Mand, som han med sig havde, besættede; saa d. 6. Maj sammenkaldede [han] Landfolket udi Aakirkeby, lod læse sine Ordre, lovede store Løfter paa de Svenskes Vegne og Gerning paa høje Ting, endog aldeles intet paafulgte, uden d. 12. begærede af Gejstlige og Verdslige Rigtighed paa deres Indkomst, og der næst efter lod Seddel udgaa til hver Sogn om saa mange Skæpper Gryn, Pund Kød, Spader, Hakker og nogle Par Sko, *item* Sengeklæder, Gryder og Kedle, som til Slottet strax skulde opsendes; og da Eden d. 27. *do.* udi *Malmø* aflagdes af nogle Landmænd, dertil *deputerede* af menige Stænder, samme *do.* lod han her alle Byer, ja hver og en skrives udi Skat, hvilket de d. 3. Juni maatte udlægge. Derefter d. 11. *do.* ankom fra den svenske Regering Befalning om almindelige Bededage, der holdes skulde den 18. juni, 16. Juli og d. 13. August. Var siden ingen Dag til Ende, der jo om Skat paaraabtes, alt ondt optænktes. Landets indfødte Soldater, unge og gamle, maatte møde med deres Gevær, de da havde, d. 6. Juli udi Rønne, med sig tagende 5 Dages Kost, hvor velb. *Gustav Horn* dem ved 500 Mand udi 5 Skuder lod indføre og foer her fra med dennem til Stettin. Gud ved, hvad Sorg, Jammer og Klagemaal der da hørtes ved Stranden, som saa mange gode Venner skiltes, og ikke sammen komme alle igen uden udi Guds Rige: Forældrene miste Børnene, Børnene Forældrene, Mændene deres Hustruer, Kvinderne deres Mænd, Brødre deres Søskende, Slægt og gode Venner. Printzenskiold bekendte selv sig ikke nogen Tid at have hørt større Graad og Klagemaal, end da skete udi hans egen og de andre Svenskes Nærværelse. Heraf er kommet den sælsomme og unaturlige Graad, der er sig tildraget udi Aakirke Sogn, hvor man haver lydeligen hørt et Barn græde udi sin Moders Liv paa det tredie Aar tilforn, førend dette sørgelige Togt skete.

Derefter lod han udi sin Nærværelse al Landsens Kirkers Regnskaber forhøre, at han des bedre kunde have deres Beholdning udi Agt, sig til bedste, lod saa strax derefter unge Drenge opskrive udi hvert Sogn paa 12 Aar og derover, der siden skulde være udi Beredskab, naar han paaæskede. Saa paabød han og hver Bonde at skulle give 2 Pund Salpeter eller derfor betale i Sldlr. Penge. Siden sidst *in Julio og* først *in Augusto* lod han en ugudelig Boghandler[2] alle Steds paa Landet omrejse, der udi hvert Sogn, hver Bondes Huse og Gaarde med tilliggendes Sæd-Agre og Enge, *geometrice* Vis skulde beskrive og med Mænd *taxere* og sætte, af hvilken Ager-Jord og Enges-Bund de ikke alene skulde udlægges Skat, som deraf paabudet blev, men endogsaa af Kornet, Høet og Afgrøden, det bar, der foruden Skatter at udgive. Heraf vexte stor Bedrøvelse hos menige Mand.

Og end foruden d. 3. Aug. lod han til Slottet opbyde Rytteriet, gav Befalning, de skulle have deres Udmundering udi Beredskab og være færdige at rejse bort, naar tilsagdes.

Den 8. *dito* lod han her om Landet fremsende en *Hejde-Rider,* hver Mand fortrædelig, overdaadig og *molesterlig,* der Bønderne imod deres Villie Gods og allehaande Godt afskaffede, foregivende allehaande urimeligt om deres Skove og Ejendomme, lod saa mønstre de unge og nye Soldater. Saa vilde han, Kirke-Tjenernes Korn skulde af Bonden sættes paa Ageren, imod Landsens vedtagne Skik, Manér og Mulighed, lod ogsaa paabyde, hver Bonde skulde give 1 Pund Blaar til Lunter, ja ellers og paalagde Bonden udi Høsten mange uhørlige og uforsvarlige Ægter, saa Sæden og Grøden paa Marken blev forsømmet, opædt, fordærvet og ødelagt. Komme ogsaa hid til Landet saa mange svenske Tullere, ja fast saa mange som Dager udi et Aar, der vidste ikke andet, end Landet var saa overflødigt paa alting, at ikke een eller to Personer det kunde udi den Bestilling betjene, uanset det var nu udi saadan stor Betryk, som fast ikke var udi Mandeminde at optænkes. Denne deres flittige Udsuelse at efterkomme ideligen og dagligen, nødte de Landsens Indvaanere til at kaste en dyb Grav rundt om hver af de 4 Landets Købstæder; men den 5:te Købstad Aakirkeby kunde de ikke omkring grøfte for dens Vidligheds Skyld, saa og fordi den ligger paa en Klippe; bekom dog alligevel af de andre 4 Steder Told og *Accise* dagligen, saa der var ikke nogen Plage til, den jo blev optænkt.

Saa kom da hans Befalnings-Seddel, at Rytterne med deres Mundering skulde være færdige d. 8. og 9. October, hvor da 56 Personer bleve af Gejstlige og Verdslige udmunderede, og af Høvdingen til Riga udi Lifland i tvende Skuder hen *commanderet.* Her foruden skete ideligen Bønderne stor Skade formedelst Hunde-Jagt og anden over kommende og tilføjede Foruretninger, der dagligen øvedes. Nu *molesterede* han dennem paany med Sengeklæder, som til Slottet skulde opføres. *Item* d. 3. og 4. Novbr. var hver Præst med 4 sine Sognemænd til Rødne udstævnte til at skrive hvert Sogn paa Skat. Hver Bonde skulde give 16 Sldlr., nok Kopgeld 3 Mark, nok 1 Sld!r. til Salpeter. Disse 16 Sldlr. skulde udgives udi tvende *Terminer,* og derforuden deres aarlige Landgilde: Var da et meget strængt og haardt Paabud, nu der [var] 1) Misvæxt paa Kornet, 2) stor Fædød og 3) var Forbud gjort ingen at maatte sejle fra Landet, saa her var ingen Penge at bekomme enten til Skat eller andet. Hver Præst gav da 8 Rdlr. til Kopskat. Gav Høvdingen da og Seddel ud, at alle Bønder skulde tørre deres Landgilde-Rug og yde den tør paa Slottet. Saa lod han og udskrive 50 Baadsfolk af Købstæderne fra Landet. Skete saa et Opløb udi Vester Herred. Aarsagen nogle svenske Soldater komme sildig til Knudsker Sogn om Skatten og der gjorde Bønderne nogen *Molest,* hvorover han den 22.

dito lod sin Seddel udgaa selv at ville Slottet forsvare, skrev saa den svenske Konge til Breve, sig mere Folk at maatte tilsendes; saa straxen derefter lod sine egne og Ridefogdens Sedler udgaa strengeligen om den paabudne Skat, derefter lod sine Soldater søge til hvert Sogn, deriblandt var en *Fourrér,* hvilken blev af Bønderne dræbt med 6 Soldater, 3 fangne og 2 undkomne; dette skete imellem d. 8. og 9. Decbr. om Natten .....[4]

1. Nævnte kilde er desværre gået tabt. Men at den har eksisteret fremgår utvetydigt af bornholmernes gavebrev 1658 i december: Se nedenfor.
2. Da Johs. Knudsen – hvis udmærkede læsemåde her er confereret – i sin tid besørgede trykning af Ravns samlede værk, antog han her (p. 98), at det foregående ord var en stavefejl for bogholder. Sikkert med rette, idet der formentlig hentydes til den da tilstedeværende Johan Nilssons virksomhed.
3. »Hederider«, en art skovbetjent jfr. Knudsen (anf. st. v. p. 99): »Skov-Rider«.
4. Beretningen fortsætter med opstandsbegivenhederne: Se nedenfor.

KB. NKS. 640 Fol. Hans Oldelands relation. Egenhændig. Se bd. 1. p. 109.[1]
Memorial anlangende dend sidste Reyse til Muschoff.
Anno 1658 den *20 Nouember* gick ieg fra Kiøbenhaffn til schibs och bleff den nat ligendes offuer paa Reeden her for Byen. Om anden dagen den *21. Dito* gienge wj[2] her fra til Seyls och komme da paa *2* dags tid hen under Borringholm, huor wj udj en haard Frost och streng *Contrarie* Nord-Ost wind laa der stille u-den for Rønne ungefehr ½ miil indtil den *4:de December;* Imidlertid wj laa der stille kom os tuende borgere aff Rønne om Borde, som klagede hart paa Suenskens haarde *pressurer,* och gaf mig udførlig kundskab om landsens tilstand som ieg och igien fortroede huor ledes Gud os fra woris fiender saa Naadelige haffde bewart, och wed den Hollendske Fladis lyckelig treffning udj Sundet holdt Hans Kongl: Maytz: den suenske Flaede saaledes i Landzcrons Haffn insperret, at ey et eeniste skib kunder der udkomme. Kiøbenhafns Beleyring waar i lige maade optagen, saa det loed sig i alle maader for os igien wel ansee.

Och som ieg formerckte at landet schulle lettelige lade sig bequemme til Affald fra Suensken, gaf ieg der til ald muelig anledning, kunde dog effter deris begiering ey wndsette dem med et halff hundrede Mand, wed huis hielp dee gaffue fore strax at wilde leffuere mig landet paa hans kongl. maysts: Wegne huor wdoffuer ieg gaff dennem en *Cohortation* skriffuelse med til meenige landsens Indbyggere som her effter indføris *Lit. A.*[3] Huor paa och *Executionen* er fuldt den fierde dag som waar den *8:de Decemb.* nest effter; Jeg forrwissede dem da och strax om *Secours* af Folck fra Kiøbenhaffn, skreff och samme tid med dennem in *Ciffris* Otte Krag til der om.

Dend *4:de Dec:* gick wj igien til Seyls med goed wind och befoehl ieg skiperen at seyle landet saa uit omkring indtil wj haffde saa slet wind

at dee too borgere, som da haffde werit hos os paa *2* dags tid for den store storm skyld som midlertid paakom, kunde welhalden och wskad komme til Landz som och lyckeligen skede;

Den *6 Dito* ankomb paa Reeden for Dantzig.....

Kiøbenhaffn dend *12 Oct. 1659.*

Hans Oldelandt.
mpp.[4]

[Med samme hånd:]
Lit: A:

Erlige och weluise Borgemestere, Borgere sampt meenige almue paa Boringholmb, helsen med Gud wor Herre.

Jeg tuifler icke paa, at naar I betencker dend frihied, som I hafuer nydt wnder eders fromme Herre och Konning, Kongen aff Danek. og Norge *etc.* I och derfore betencker huad adtskillige mange og store Besuerlighieder eder dagligen aff Kongen aff Suering at wdstaa paaleggis, da findis well ingen iblandt eder, som joe ønske sig fra saadant Suensk Aag snarlig at blifue erlediget, och efftersom Alting igien (Gud skee Loff) med Kiøbenhaffn, saawelsom Andre aff Høystbemt: Kongen aff Danmarckis Lande nu boede ehre och mere hereffter (som haabis) at komme udj bedre tillstand, da will ieg formode nest Guds Hielp, at saa snart om Eders Lands tilstand i Kiøbenhaffn kand forstendigis, I da med førderligste skulle worde forløste, formoder derfore att ehn huer aff eder disimidlertied med huer andre at blifue enddrechtige, och for eders Naadige Herre och Konning i Danmarck som troe mend och i fremtiden tilkommendis wndersatter Igien wnder Høystbemt: Kongen aff Danmarck sig erligen at beuise, ey tuifflendis paa at saadan eders troskab och welwillighied eder Jo i fremtiden will bliffue belønnet, och I udj saa maader snarlig for treldomb skall faa frihied, och will da hermed haffue eder samptligen Gud befallet. Eders ubekiendte dog well *affectionerede* wehn

H: Oldeland.[5]

Paa Reeden for Boringholmb wed *Rønne,* dend *3 Decembr: Anno 1658.*

Dend *4:de dito* bleff denne *Copies Original* wed tuende well instruerede Rønne fiskere skicket i Land huor effter og Boringholmb dend *8 dito* lagde det suenske aag aff, og strax derefter førde Nogle *100* tdr. Kiød och Smør till Kiøbenhaffn, huilcket skeede *3* wgger førind de suenske stormede till Kiøbenhaffn. Kundskab herom bekom ieg dend *12 Januar* st. vet.[6] till Dantzig fra Hr. Christen Skiell. till menning, at dend første *expedition* for Boringholmb war goed, och gick løckeligen aff huor om Hans skriffuelse endnu tilstede ehr udj ciffres skriffuen.....

1. Denne kilde er fremdraget af Karl-Erik Frandsen.

2. Ordet er sen. tilføjet med sm. hånd.
3. Bilaget er bevaret bagest i hæftet og gengives nedenfor.
4. Se ovenstående note 1 til bilag 2 til skrivelse fra Printzensköld til generalguvernören [1658 17/5].
5. Under fremstillingen af disse begivenheder (bd. 1. p. 109) byggede også jeg af mangel på bedre på den af de Thura 1756 trykte ordlyd, som tilsyneladende hviler på den senere afskr. i RA. TS 29c og 43b. – Af gode grunde må nærværende gengivelse foretrækkes.
6. De to forkortede ord er sen. tilføjet med samme hånd.

RA. DK. Skaanske Registre 1648–60. 6. Se bd. 1. p. 109.

Breff til Almuen paa Boringholmb

F: 3.[1]

Helsse eder alle och enhuer were Sig geisteligheden, frijstanden, Borgere och meenige almue som bygge och boe paa Boringholmb, kierligen och Euindeligen med Gud och wor Naade, Wiider efftersom eder wel witterligt er, huorledes Wi aff Kongen i Suerig for nogen tid Siden imoed Sluttede *tractater,* och der Wi endnu med hans herwerrende gesanter Stoed udj nermere fordrag och goede fortroligheds Slutning, Vformoedeligen med Sin Krigsmagt her i wort Land Sielland er bleffuen offuerfaldet, och udj Woris *Residentz* stad Kiøbenhaffn til Landz og Wandz beleiret, och Wi nu atter igien, Aff Gudz Naadis bistand, formedelst Hollendernis anseelig *Secours* Saauit er entlediget, at for fiendernis Skibs Flode oss nest Guds Hielp, ey meere har at frychte. Fiendens och Sine beleihrings wercher herwed byen har forlat, da effterdj Wi iche tuiffler paa eders troefast och goede *Affection* imoed oss och Eders fæderne Land, Wille wi eder sambtlige haffue formanet, och paamindt atj nu ingenlunde lader forbigaa at were betengt paa de middel och weye, huorwed i Kand eragte eder Nest Guds Naadige bistand fra det Suendsche igien at befrij, och til dend Ende i særdelished, at lade angelegen Were, Huorledis *Guarnisonen* paa Slotted Hammershuus Kunde om mueligt med alle *ruineris,* och Landet igien i eders *defension* Stillis, efftersom i for dend Svensche floede ey eder tör haffues at fröchte, Wi wille eders troeschab som i os i denne tid bevijse, naar Gud fredelig tilstand giffuer, i ald Naade erKiende och desforVden (om i eder Vnder woris Regiering Ville goedwilligen giffue) Eder widere med Saadanne *privilegier* och benaadninger forsiuskre, Som i Kand haffue gaffn och goede aff. Giuffuet *etc.*

Hafn:[2] dend 8. *Novembris 1658.*

1. d.v.s. Frederik III.
2. lat. »Hafniæ«: i København.

KB. NKS. 1333 Fol. Afskrift fra ant. e. 1680. Se bd. 1. p. 109.

... Ieg[1] har och fornummet, at Hand[2] gaf anslag, hvorledis Hands Kongel. Maj:t Sig skulle bemøje, Bornholms Undersaatter att *Persuadere* det Svendske Aag att affkaste, oc som Hands Maj:t saadan saavell som andre Hans gode anslag *Agreerede,* motte Hand samme Afften forslaget gjordis, strax Selv *Concepten* till *Animations* brefvet opsette, som paa timen blev Reenskrefven, oc aff Hands Maj:t underskrefven, hvormed Hand sin Kjødelige Broder paa En liden Norske Fyrre Jolle, som 4 Mand roede igjennem dend Svendske Flode, som laa for Kjøbenhavn, samme Natt afffærdigede, der formedelst *Guds* Sær bevaring æj alleeniste vell did Kom, mens sitt Werf endoch saa lyckelig forrettede, Efftersom Hand Hannem hafde indprædicket, med hvem Hand skulle *Conferere,* Saavellsom Hvad Hand dennem hos brefvet Mundtlig skulle siige, at Festningen saavellsom heele Landet fra dend Svendske Regjæring faa dage der effter blef befriet, *Guarnisonen* till Kjøbenhavn aff undersaatterne hennført, oc som fanger, tilligemed Landet, Hands Kongel. Maj:t forærit...

1. Forfatteren er anonym, men kalder sig hans ven i Paris.
2. Renteskriver Jens Lassen (o. 1625–1706).

RA. Højesteret. Dombog. 1693 I. Extraordinair Session. Se bd. 1 p. 106.
..... Noch fremkom Peder Hansen af Aakier Sogn..... Og at øfrigheden offte hafde sagt, at de fattige vel skulle nyde deris, omend skiønt deres skiønne brefve og fundatzer var j Svenskens tid forkomne. Hand vidnede og, at dend Svenske *Gouverneur Johan Prinsen Skiold,* da hand raade for landet hafde sammenkaldet alle fattige Huses tilhørrige bønder, og af dennem udfrittede, hvad adkomst forbem: fattige huus hafde til sine indkomster, og der hand förnam at deris brefve var forkomne, hafver hand sagt, at de skulle nyde dereffter, ligesom de hafde nydt tilforne, hvilchet og skede, saa lenge hand raade, og iche er ophæfvet, førend udj Augustus dechners[1] tid ..... Iligemaade vidner Peder Rafn, at det som Peder Hansen om *Johan Printzenskiolds* omhygelighed for de fattige nu nys vondet hafde, var hannem heel vel bevust og sandferdigt. Dette sit vidne aflagde Peder Rafn ved höjeste saligheds æed. *etc.*

1. August Deckner var amtsskriver m.m. 1679–91: Efter en lang årrækkes embedsmisbrug idømtes han endelig sidstnævnte år ved højesteret en livsstraf til Bremerholm, hvor han døde samme år. (Se herom: M. K. Zahrtmann: Borringholmerens Historiebog. 1935. bd. 2. pp. 62 ff.).

B. Den bornholmske opstand

1. Svenske kilder

Originaler hvor intet andet er anført.

SRA. STKM. Karl X Gustafs Tid. Se bd. 1 pp. 24 f. og pp. 107 ff. m.v.
[Brevet er egenhændigt]

Stormächtigste Konungh,
Allernådigste Herre.

Sedan iag för een tijma affärdade min nästförrige aller Vnderdånigste skrifwelsse till Eder Kong May:tt får iag breef så ifrå Greef Gustaff Baneer som ifrå *Comis:z* Knut Andersson att af the till Bornholm beordrade Ryttare allenast *57* man med *43* hästar den *27 huius* tijt öfwer sända äre, men med hwad fahrkost, nämpnes inthet. *29* man äre blefne tilbakars, och ändoch iag förnimer att några ther af hafwa warit siuka, så kan iag lickwäll icke märkia af hwad orsak the andre icke äre fortkomne, och om tilläfwentyrs man icke må hafwa haft fahrkost för them. Jag hafwer derföre nu skrifwit till herr Öfwerste Mörner och på E. K. M:tt allernaadigste behag bedit honom *commendera* andre åstad j stället, hwilka med Spitzgalliothen[1] kunna gå fort, och altså låther iag the twenne skuter som iag ämnade skicka här ifrå till ysted, nu gå åth helssingör med the andre fyra. Aff bijlagde *specification*[2] täckes Eder Kong May:tz elliest sigh i vnderdånigheet låtha föredraga den vnderrättelsse iag har fået om the borsändes och efterblefnes beskaffenheet...[3]

Eders Kong May:tz
Aller Vnderdånigste, Ödmiukeste
och Troo- hörsamste tienare
G. H. Taubenfeldt

Aff LandzCrona d*en 31 Decemb.*
Anno 1658

P. Scriptum.

Allernådigste Konungh,

J det brefwet nu skulle afgå vnfår med aller Vnderdånigste *devotion* E. K. M. allernådigste *ordre* iag af den *30 huius.*[4] Hwadh mig theruthj allernådigst befalles skall iag med vnderdånigst hörsamheet effterkomma. Huru thet är med the Ryttare som åth Bornholm beordrade äre behagar E. K. M. af sielfwa brefwet allernådigst at förnimma. Jfrå Ystedt kunde resten af b*emelte* Ryttare som efterblefne äre eller dee som j theras ställe uth-*commende*rade blifwa fuller bequämbligast komma öfwer, om the man finge bruka Spitzgalliothen till *transporten.* Elliest skulle iag oförgripelig hålla före att thet ware så gott the ginge här till Siös, med minder icke något hinder ifrå Köpenhafn kommar j wägen. doch skall iagh lickwäll ehuru iag lagar skynda med them hwad mensk- och möyeligit är. Efter-b*emeld*te Ryttare stado j Cimbrisshampn tillförende och man ämnade sättia them ther ifrå, som är uthj håkon Nilssons höfdingedöme, öfwer åth Bornholm, har iag icke allenast fem gånger skrifwit honom till ther om, men och till Forssman som då war stad j ysted och ther j negden, ia och på all händelsse ersökt Landzhöfdingen på Bornholm att sända fahrkostar efter them. Men aff denne har iag inthet swar fåt ther på och then förre hafwer seent omsijder een gång swarat mig som E. K. M:t allernådigst alleredo har sedt af hans brefs *extract* det iag E. K. M. j vnderdånigheet har tillskickat...[5]

Eders Kong May:tz
Aller Vnderdånigste, Ödmiukeste
och Hörsamste trogne tienare
G H Taubenfeldt

Aff Landz Crona *ut supra*[6] *etc.*

1. Det var netop dette fartøj, der var afsejlet til Bornholm med undsætningen (se bd. 1. p. 131).
2. Dette bilag er bevaret og gengives efter det følgende P.S.
3. Fortsættelsen handler om svenske troppeforanstaltninger i Skåne.
4. Skrivelsen er indført i RR.
5. Fortsættelsen handler om forsk. løbende skånske sager.
6. lat.: »som ovenfor«.

[Med anden hånd:]

Förslagh på det Rytterie som öfwergick till Bornholm den *27 Decemb: A:o 1658*

Ryttmästare medh *4* Hästar	*1*
Leutnanten *3*	*1*
Führeren *2*	*1*
Corporaler	*4*
Gemene beredne	*29*
Gemene oberedne medh gever	*20*
Hafwa Hästar medh sig *43* stycken	*57*

Gå tillbaka till *Compagniet* som intet Kunna fortkomma

Cornetten illa siuk	*1*
Siuke Gemene	*6*
Gemen dödh	*1*
Gemene till Christianstadh *commenderade*	*1*
Gemene beredne	*20*
Gemennes Hästar *21* stk.	*ther 29*

[Brevet er egenhændigt:]

Stormächtigste Konungh,
Allernådigste Herre,

[1]... Jag will elliest j vnderdånigheet förmoda att E. K. M. allaredo j nader har förnummit af min den *31* passato afgångne aller Vnderdånigste berättelsse att man äntå ingen wissheet här hade om Bornholms tillstånd, uthan att iag äfwen har skrifwit till att erkundiga mig ther om. Sidermehra är icke heller något än inkommit, som på E. K. M. *itere*rade allernådigste befallning af den *2 huius*[2] iag om then saken j vnderdånigheet kan referera. Men skall så snart iag får swar ifrå Ystedt strax E. K. M. det aller Vnderdånigst till handa sända. Sedan br. E. K. M. allernådigste *ordre* j natt ankom fick iag i dag een annan af den *1 dito*.[3] Hafwer ther opå strax skrifwit Capteen på Swanen till att han skall krytza fahrwatnet emellan Möen och Falsterbo och thersamestädes oppassa Profwiantskepen som wäntes ifrå dantzigk. Och troor iag wist att brefwet lär anträffa honom Captenen än wed ystedt, emedan, som E. K. M. af bijlagen[4] sigh aller Vnderdånigst täktes föredraga låtha, Öfwerste Mörner inthet har sändt några fleere Ryttare tijt som till Bornholm skole öfwer sättias...[5]

... Eders Kong May:tz

P. S. Hvad mig öfwer j detta *moment* åter är tilkommit ifrå herr Öfwerste Mörner om *10* danske Skep som ähre Nyåhrs aftonen uthlupna från Köpenhafn in j Öster Siön. Jtem och om Nielss Krabbes Stallmestare, som han har fat wid hufwudet, thet finnas och här hoos. Herr Gustaf Soop som j aftons kom hijt ifrå Malmö berättar att han och j går har sedt *13* stoore Segell vnder Amaker.

Aff LandzCrona d*en 3 Januarij*
Anno 1658

Aller Vnderdånigste, Ödmiukeste
och Troo - Hörsamste tienare
G H Taubenfeldt

1. Brevskriveren har først ønsket godt nytår.
2. Skrivelsen er indført i RR under d. d.
3. Skrivelsen synes ikke indført i RR under d. d.
4. Disse bilag er bevaret og gengives nedenfor.
5. Fortsættelsen omhandler forsvarsforanstaltninger i Skåne.

[Med anden hånd:]
Copia.

Wälb*orne* Högtärade K*iere* Broder,

Jagh hafwer Bekommet twenne min h*er* K*iere* b*roders* skrifwelser så som och twenne *Ordres* till Capteen på Skepet Schwanen, hwilke iag och strax igenom Ryttare hafwer fortsändt, Min Ryttmästare med dhe *80* hästar är för *8* dagar sedan öfwer till Bornholm. Men så hafwer han sändt hijt tillbakarss igen *18* Siuka Ryttare med hästarne, hwarutaf på wägen *3* äre döde blefne. Elliest är til min h*er* k*iere* B*roder* min tienstl*ige* begiäran at Han tächtes påminna sigh sitt goda löffte när Gudh will han kommer till H. K. M:t ...[1]

... Elliest hafwer wij nu utj *3* Nätter warit utj beredskap med heela *Guarnisonen* och förwäntet Juutenss[2] ankompst, Men som iagh tror lär han intet *tentera* Något på Malmö, uten som Gemene Man här glunker lär det wara på Bornholm. Jgår Morgas som war den sidsta *decemb.* luppe *10* skepp uth ifrå Kiöpenhambn uth Östersiöh*n* som min wacht widh Skanör viste at berätta, När något wijdare kan förefalle skall iag intet Vnderlåta at berätta. Gudh weet mina Ryttare siuckne alt för mycket, iag frychtar att *December* Månan lär wara mit regemente till stor *ruin.* Hermed förbliff*wer* iag. M*in* h*er* K*iere* b*roders*

Tienstvillige Trogne B*roder* och
Tienar.

Datum Malmö d*en 1 Januarij 1659.* *Hans G. Mörner*

1. Fortsættelsen drejer sig om Niels Krabbes staldmester jfr. brevets P.S.: Man er fra sv. side ved at liste sig ind på Malmøsammensværgelsen.
2. Datidens svenske skældsord for danskere.

[Med samme hånd som forrige kopi:]
Copia.
Monsieur et tres Honore Frere
Hwadh dhe *80* Hästar anbelangar som med Ryttmäster Hårdh åth Bornholm Blefwe *commenderade,* Så skicke iag j dagh min *Her Kiere Broder* utj mit Breef een liten *Specification*[1] om dhem som ware öfwerkombne, men nu komma dhe alt effter Handen, doch haf*wer* Ryttmästaren medh sigh *54* manskap och dhe andre äre siuke och *3*[2] döde Hijtkomne, Såsom och Cornetten är annu på wägen siuk tillBakarss Blefwen...[3]
... Hwad som *Min her Kiere broder* mälder om, at andra skulle *Commenderas* j stället för dhe Siuka, Så wille iag gierne Herutj *Min her Kiere broders* begiäran effterkomma, men så weet iagh intet, om det sigh utaf desse *4 Compagnien* wäll giöra låter, al den stundh Een deel utaf denne *Esquadronen* äre Siuke och wille iag gierna önska at weeta *Min her Kiere broders* meningh, om iagh skall låta *marchera* dhe *2 Compagnien* till Christianstadh, emedan som Cammereran säger sigh intet weeta Någon möyeligheet till deras Vnderhåldh, Hwarföre Beder iagh nu som tillförende *Min her kiere broders Sentiment,* der som bror elliest finner nödigt om Någon Ryttere till Bornholm wijdare at öfwersända, tächtes han allenast derom *ordinera* och *Befalla* till min *Maior Rosenqwist* Vthj Hellssingborgh så många som Bror tyckes wara af nöden detta iag allt Heemställer min *her kiere broders disposition,* och förblif*wer*

Min her kiere broders
Forobligerade tienare
Hans G. Mörner

Af Malmö den *1 Januarij Anno 1659.*

1. Dette bilag må være enten det under brevet af 31/12 gengivne, eller et hertil svarende.
2. Tallet er senere indført med sm. hånd.
3. Fortsættelsen omhandler rent skånske forholdsregler.

[Brevet er egenhændigt:]

Stormächtigste Konung,
Allernådigste Herre,

[1]..... Några *original* breef[2] sänder iag elliest j vnderdånighet här hoos, ther af E. Kong May:tt sig täckes föredraga låtha... *1*[3] ... *2*[4]...
... *3.* Att Printzensköld skall wara nederskuten j Staden Rüne. *4.* Att Skepet Swanen och Boyorten röda hanen än den *25 pa*ssato icke hade för y*stadt* kunnat uthkomma, men att dhe lickwäll den *28 dito* ware färdige att gå med första wind sin kurs. Så och att Boyorthen Jägaren

som har stått på grund är uthan skada löös kommen igen. 5. Att några fremmande skeep hafwa åter synts j Siön omtrent Sandhammer. 6.[5] ...

... Eders Kong May:tz

Ofwanberörde breef fick iag nu alle på een gång. Dee äre något gamble ehuru the och så länge må hafwa warit vnder wägen.

Aller Vnderdånigste Ödmiukeste
och Troo – Hörsamste tienar
G H Taubenfeldt

Aff LandzCrona d*en 5 Februarij Anno 1659*

1. Brevskriveren har gjort rede for skånske militære foranstaltninger.
2. Disse synes ikke bevaret.
3. Omhandler tilstanden på Malmøhus.
4. Drejer sig om fru Ide Skeel og hendes datter, jfr. note 1 til første ovenstående bilag (copia) fra Mörner om Malmøsammensværgelsen.
5. Om at Forsman plager bønder i Skåne.
6. Om andre skånske foranstaltninger.

[Med skriverhånd:]

Stormächtigste Konungh
Allernådigste Herre,

Gref Gustaf Baneer har sändt mig hijt een Ystadts Borgare som therifrå sidst styrde Boijorthen *Spes* med the uth*commenderade* Ryttare till Bornholm, och nyligen med een af bem:te Ryttare och Knecht af *Guarnisonen* på Slottet hafwer rymbdt ther ifrån, och nu näst förledhen Fastelags Söndagh äre komne tillbakers. Desse låther iag gå här med öfwer till Eders Kongl: Maij:tt, att Eders Kongl. Maij:tt af them uthförligare kan förnimma huru med itt och annat ther på Landet är tillgånget. Doch är elliest korteligen deres berättellse dätta, att wedh pass tree wekur för Juhl har Landzhöfdingen Printzensköld, uthan twifwel på min skriftlige anmodhan till att desto förr bekomma bem:te Ryttare öfwer till sig, låtit uthj Stadhen Röne, som är twå mijhl ifrån Slottet, uthläggia een Skuta then han hadhe achtat sända till ystedt efter Rytterne, och om sijdher har han rijdit tijt siellf att skynda på Skutans förderligare affärdning. Men när han ther är kommen uthi Borgmestaren Per Larssons huus, och hade niuggast fått sättia sig nedher i hans stugu, lembnandes sin häst än sadlat utan för porten, hafwa twenne Frijmän Iöns och Matz Cofot med Borgmestaren Claes Kamb, som och är Capten för Borgerskapet, een Capiten öfwer bönderne Nills Gummelöse i Hasslö, och Wellem Classon borgare, sampt flere andre, följgt honom på foten efter, trängt sig in i stugun och ther öfwerfallit honom, williandes slå honom strax ihiel, men Borgmesta-

ren Per Larsson och hans broer Dawidh hade kommit emällom och bedit them unna honom lijfwet, hwaröfwer Borgmästaren är blefwen stödt för bröstet medh een bössa, och hans broer så illa slagen at han medh lijtet lijf har most krypa undan them uhr stugun. Printzenskölldh hade the tå lijkwähl först tillsagt Qwarter, men när the hade fåt honom uth på gatun, hade Wellem Classon först skuttit honom med een pistol genom hufwudet och sedan Jöns Cofot och Nills Gamlösa gifwit honom hwar sitt skott, och i lijka måtto förfolgt Printzensköldz Landzskrifware med *Inspectoren* öfwer Tullen och een Fenrich af Slotts *Guarnisonen,* görandes några skott efter them, hwilka doch hadhe kommit Vndhan, men på sidstone måste råka i theres händer och med mödo fåt behålla lijfwet. Ther opå hadhe desse Rädelsföhrare strax opbodat Allmogen ther näst om kring, rycht fram till Slottet, ther tå Borgmestaren Claes Kamb har *præsenterat* sig med Printzenskölds häst och tygh, och i Landshöfdingens nampn thet opfordrat af lytnanten Per Lagman som ther än innelåg med *60* Knechter. *Artollerie* Leutnanten hade warit i ett annat ärende uthe ett stycke wägs ther ifrån på Landet. J förstone hade denne Per Lagman förwägrat att öfwerlefwerera them Slottet, män när the hadhe hotat att sända in Landshöfdingens hufwud, hade han med *Guarnisonen marcherat* ther uth, föruthan att lossa itt skott emot them, ther doch honom hwarken Krut, Lodh eller Lijfzmedell har manglat, och har han haft siw Stycker ther inne medh. Honom hade the med Printzenskölds hustru och *familie* tagit till fånga, och Knechterne fördelt iblandh bönderne till att arbeta hoos them, hwillcke the efter handen, när thet så them lyster, taga af daga, och drifwa ther med theres Kurtzwill. När tätta war skedt, hade Claes Kamb giordt sig till Landshöfdinge och Iöns Cofot till *Commendant* på Slottet, affärdandes alltså förbem:te skuta med desse tijender till Kiöpenhafn. J medler tijdh ankom *Galliot*hen *Spes* med Ryttarne, och när han skött Eders Kongl: Maij:tz lössen, hade the och swarat med tw skott af Slottet, och ther opå strax sendt twänne fährmän uth till Boijorten, fordrandes på Printzenskölds wegnar till sig i Landh Ryttmästaren med Capten Holm, som war i samma föllie, och the bref dee hade hoos sig. Men efter äfwen een stark storm opwäxte, måste *Galliothen* gå till Siös igen, och åter om andre morgonen sättia på förre ort, ther tå iämwähl thän förrige båten är kommen uth och hade hmptat tee öfrige Officerer med Skieparen och Styremannen i Landh, och på sidlychten all båtzfolcket, löpandes med Boijorthen och Hästerne till Röne, ther och samma Boijort än är beliggiandes. Officerer*ne* medh Skepparen och Styremannen hade the fängslat och the gemene Ryttarne indrifwit uthj Rådhuuskällaren i Röne, ställandes twenne stycken ther utan före, laddade med skroot, till att ther med skiuta them ihiel. Men Iöns Kofot har warit så bijgott at han hade sändt efter Probsten her Iöns i Röne att meddela them först *Sacramentet,* och ändoch denne hade warit

med i samme wärk, såsom Landshöfdingen owän för thet han hade tallt honom något hårdt till derföre att han lijtet tillförende hade offentlig på Predikstolen bedit för Kongen i Danmarck, har han lijkwähl låtit öfwertala sig till att fälla förbön och erhålla desse gemene wed lijfwet. Fem wekur ungefär sedan Landet war således eröfrat, och *14* dagar efter Ryttarnes ankomst, hade then till Kiöpenhambn affärdade Skuta kommit tillbakers och bracht med *3* Hollandske *Skep,* twå Boijorter och twänne Caprer, som hafwa tijt fördt den Danske Landshöfdingen Öfwerstl. Ekstein, *60* tyske och Selands Ryttare, med *100* gemene Knechter, theribland och några Swenske sig befinna skole. Den ene Capren med ungefär *10* eller *12* stycker har wädret slagit sönder moot stranden. Med the andre fahrkoster hade thee affördt till Kiöpenhambh Ryttmestaren, Leutenanmpten och *Jnspectoren* öfwer Tullen, sampt vngefär *40* gemene fängslige, och een temblig *quantitet* Smör, Kött, Mallt och allahanda slags fänat. Och sedan har ingen mehr warit ther ifrå Kiöpenhambn. Printzensköldz lijk är i een dubbelt Kista inswept och indsatt uthj ett särskildt huus wed Kyrckian i Röne. Hans Hustru och *Familia* sittia ther i stadhen fångne och lijda stoor nöd. Landsskrifwaren med Captenen och Fendrichen hålles fängzlige i Åkyrckieby på Landet. Alle Landzens Jnwånare hafwa i denne *revolte interesserat,* vndantagandes Näxe Häradsboerne, som när thet Danske Krigzfolcket äre komne in på Landet hafwa först blifwet twungne att träda till deres partij. Omsidher är af Predikstolen *publicerat* wordet, att om någon *attaque* skulle skee på Landet, då skulle fångerne gifwas gewähr och drifwas till att göra mootståndh med, och then som icke tät göra wille skulle strax nedskiutas. Edhers Kongl: Maij:tt befaller iag här med under thens Allrahögstes beskydd till all höglångwarig Kongl: wällmågo och dess *desseiners* lyckelige uthslagh, in i döden förblifwandes.

Eders Kongl. Maij:tz

[Med Taubenfeldts egen hånd:]

Allernådigste Konung, denne förbe:te Ystedz Borgare kan icke nogsampt beklaga sigh huru illa han är fägnat worden af dee andre Ystedzboerne, eenkannerlig Borgmestaren thersammastädes Siwert Cofot, för thet han icke allenast nu har förrådt Bornholmsboernes *procedurer,* men och tillförende när han kom ifrå sin *arrest* i Köpenhafn skall hafwa giordt E. K. M. een vnderdånig berättelse om thet tillstånd ther tå war. Elliest berättar och denne Ryttare mig hembligen att han hade hördt refereras af the Hollandske och Danske Officerare när the till Bornholm ankomne, det borgmestare och Råd här i Staden skulle hafwa skrifwit Kongen i Danmark till och gifwit honom wid handen att han måtte landsättia något folk här wid Ka.kVngen och göra *attacquen* wid Wästre Watuport, den the icke allenast

wille hielpa för honom öpna, men och slå på *guarnisonen* i staden. Och att Kongen i Danmark altså hade twenne gånger haft sitt folk med några fahrkostar till wägs, dee ther förste gången wore lupne på grund, hwarföre och Styrmannen wid sin tilbakarkompst skall wara hängd blefwen, och then andre gången hade the fåt återbod på wägen. Hwarföre the och än wore sinnade wid första *occasion* at försökiat igen. Här mumblas och något om itt breef som ifrå Kongen j Danmark till Borgmestare och Råd skall wara ankommet. Iag har fuller mine spaningar uthe så efter thet som annat mehr, önskade iag kunde komma rätt under grunden ther med.

Mallmö den
17. Feb: 1659.

Aller Underdånigste, ödmiukeste
och Troo – hörsamste Tienare
G. H. Taubenfeldt

I det iag detta skrifwer vnfår E. K. M. Allernådigste *ordre* af den *14 huius* iag äfwen nu wid middagztijd, och skall den till hörsampst skylligst Vnderdånigst föllie göra min flijt att anförskaffa penningarne till fångarnes uthlösen med thet allrasnareste.[1]

1. Af brevets bagside fremgår: *Præs.* LandzCrona *20. Feb. 1659,* da sagen ant. har været til behandling hos kongen.

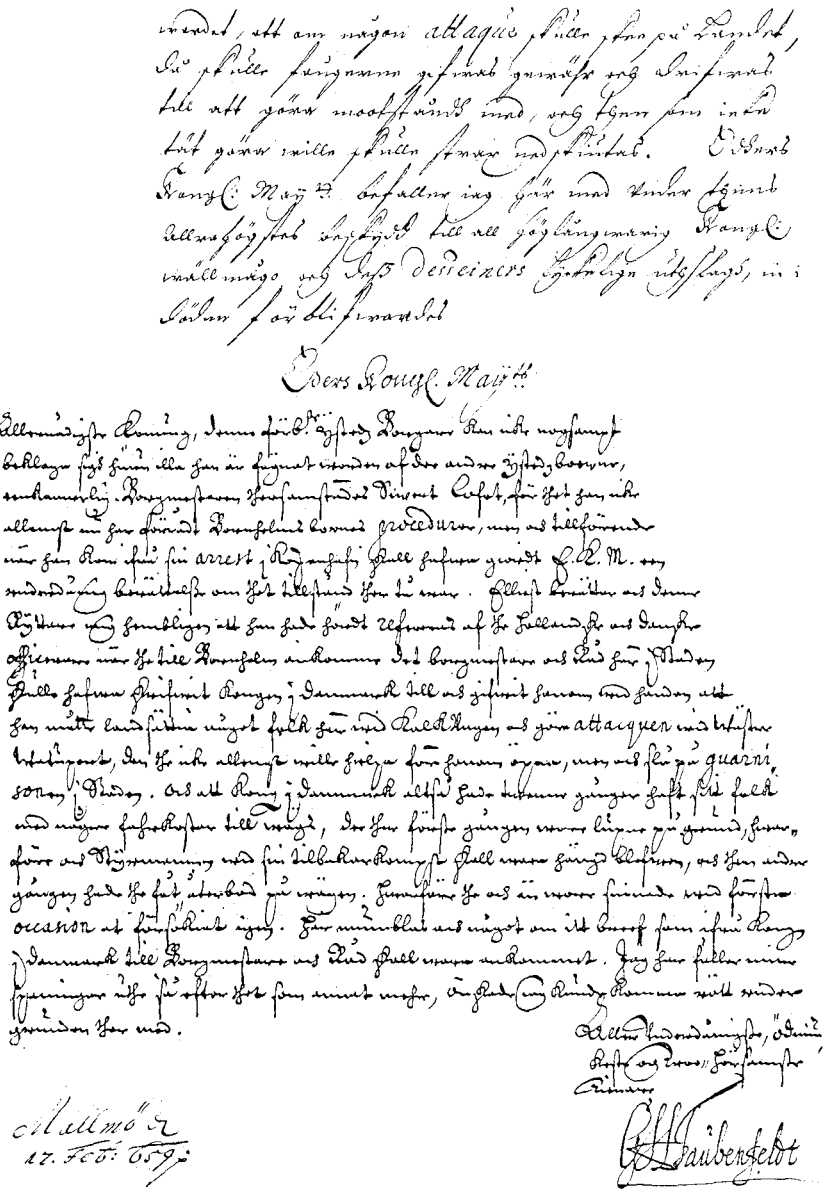

Sidste side af Gustav Hansson Taubenfeldts skrivelse til kongen af 1659 17/2. Riksarkivet, Stockholm (Skrivelser till Kungl. Maj:t).

SRA. KH. Karl X Gustafs Tid. Danska Kriget 1657–60. 19. Samtidig afskrift med vedlagte originalbilag. Se bd. 1. p. 25 ff. og pp. 107 ff. m. v.

[Med anden hånd:]

Iesus 1658.[1]

Kort Wnderretning Om Jens Fribundis Reysse til Borringholm, och ellers nogelunde forklaring paa Huis paa Borringholm kort thilforne der er Passerit.

Jmellem Anden och Thredie Juledag om Natten, Klocken ved II Slætt, blef ieg tagen paa min Seng, til at were Styrmand paa den *Galioth*, Som gick til Borringholm met Rytterj Som war indschibet, Huor til ieg aldrig entten dagen til forne, eller nogen tid war tilsagt eller ombedet, Strax maatte ieg gaa til Seigels, och som wi kom Wnder Boringholm, Thredie Juele dag, da bad Jeg Jens frjbunde, dennem som war inde at de wilde gifue *3* Lössen, om dem tycktis nogen tuiflsmaal, at vere, da Suarede *Capiteinen* Som war inde med Jeg gifuer ickun *2* Lössen, der som Prindtzen Skiold er i welMagt, da svarer hand mig Strax, da Losset wi aff *Galioten 2* Stöcker, Och oss bleff Strax Suaret af Slottet med *2* igien, da bad ieg at de ville sætte Baaden vd, och Lade *3* eller *4* gemeene Mand fare i Land, da Svarede schipperen och Skibs folcket at det var tid noch, och sagde at ieg hafde inttet meget der wdi at *Commendere,* Och i det som vi Satte ved Sandvig, kom en baad fra Landet, och vdi Landzherrens Nafn begierede at besee *Officererne,* som der var inde och Sagde til oss alle, at det war LandzHerrens befalning at *Officererne* schulle Strax Komme i Land, med huis brefue Som de hafde med dem til LandzHerren, der offuer bleffue *Capiteinen* och Ritmesteren Glade, och foer Saa strax i Land, med hvis brefue de hafde til LandzHerren. Och som winden blæste Svar Streng ind paa Landet, Kunde vi icke blifue der Liggindiss Men maatte strax Kippe, och maatte gaa ad Söen igien och holde Söen Natten ofuer, Och Morgen tillig bleff Winden god, Saa for föyede vi oss til samme Sted igien och Satte der, efftersom vi ingen anden Order haffde, Saa Kom en baad vd, wdi *Capiteinen* och Rittmesters naffn, At schipperen, Styrmanden och *Capiteinens* Junge schulle strax komme i Land och tage alt Capiteinens tøy med sig, thi de Stode paa Landet och wilde tale med dem, Och det war de samme *2* Letferdige schielmer Som hente Capiteinen och Ritmesteren i Land, den eene Heder Klauss ferremand i Alne, den Anden Hans Veffuer i Sandvig, och som de kom i Land, bleff de Strax fangen, och viste ingen fiendschab. Strax der effter kom der *4* baade[2] om borde, och Sagde at det var Ritmesters och Landzherrens befalning at de schulle före Sale, Töy och Rytterjet i Land, Saa foere de strax til Lands, Saa mange som baaedene Kunde före, och Saae ingen folch ved

Stranden, förend de kom op i en tæt ombygt gaard, Som var altfuldt aff Bønder och Landfolchet, Strax toge de fatt paa folchet som kom i Land, och Klæde dem aff, och plyndret dem. Jens Koefoed och Clauss Kam i Rönne war deris for mænd. Saa satte de dem ind i en Lade, och wand och scharn gich dem mit paa beenene, Siden om Morgenen Spurde Jenss Koefoed och Clauss Kam dem at, Om nogen vilde vere deelachtig i Herrens Nadvere, thi de schulle Strax döe, da bade de alle om *Quarteer,* Och Hafde de icke faaet *Quarteer* der som Jeg icke saa Jnderligen hafde bedet for dem, och holt ieg dem fore, At der vare nogle tusinde aff de dansche, fangne wnder *Cronen* af Suerrig, at icke saa mange for deris schyld schulle Miste deris Liff. Saa besindede de dem, och gaff dem *Quarteer.* Saa förde de dem fra Sandvig och till Rönne, der Satte de dem i Raadhuuss Kielderen der Saaede de i Sex wgger, Saa toge de dem vd *42* Mand, Och fördis til Kiöbenhafn, och var Rittmesteren och Lüttenanten med. Och er der endnu Vngefehr *20* Mand paa Landet, Som gaar och Arbeyder hos bönderne.

Om Huis Som war *Passerit* tilforne.

3 wgger for Juel Reiste LandzHerren fra Slottet, och til Rønne, och giæste ind hos Borgemester Peder Lauridzön Som hand var waan at giæste hos. Da Samlede de Sig omkring Gaarden, Clauss Kam, Jens Koefoed i Hassle, och Niels Gumlösse ib*i*dem Villum Claussøn i Rønne, och Madtz Koefoed, och en heel hob gemeene, Da gick Jens Koefoed ind i Borgemesters Stuffue til Landz Herren, och Satte hannem en Pistoel och en dragen deggen paa Liffuet, och Niels Gomlösse Støtte hannem paa Liffuet med en Bösse, Saa Landz Herren falt ned vnder bordet da toge de hannem, och sagde her vd du bloedhund, du schalt her wd, Da bade Borgemester Peder Lauridzøn for Landzherren och sagde. O i got folck icke saa, icke saa, betencher eder, giörer icke saadant, da Suarede Jens Koefoed, det er alt betenckt, da bad Landzherren, at de for Gudz schyld wille gifue ham *Quarteer,* da lofuet de ham *Quarteer,* Och som de toge fat paa ham och vilde Lede ham vd aff Stuffuen, bade Borgemester Peder Lauridzøn, och hans broder Daniel Lauridzøn for hannem, da Stötte de Borg: Peder Lauridtzön met en Muschet for brystet, och Sloge Hans broder Daniel, Saa hand maatte krybe fra dennem paa Hænder og födder paa gaden, och da Landzherren war Vdkommen paa gaden, da gick Villum Klaussøn i Rönne och Satte en pistoel for hans venstre Øye, och Sköd hannem saa hand falt død ned paa gaden. Om Morgenen for samlede Sig Saa meget Som helten[3] aff Landfolchet och reiste til Slottet, och da de kom der fore vilde de inttet gifue Slottet op, Da schrefue de ind J Landtzherrens naffn, at de schulle gifue Slottet op, thj det war Landzherrens befalning, hand Sad fangen i Rönne, da wille de inttet gifue Slottet op, da Sagde de At de ville Sende Landzherrens huffue[4] til Fruen, at de ville giffue Slottet op, det var hans Villie, och Der som

de vilde icke da gifue det op, schulle icke en Mand faa *Quarteer,* Samme dag gaff Leuttenanten Slottet op, och Soldatterne der var paa thienner nu hos bönderne.

Dette forschr*efne*: er vorris Sandferdige Kundschab, baade Som scheed er, da vj Selff hos var, och ellers Saavit wj hafuer Erfarit om Huis Som war *passerit* førend vj kom paa Landet. Och Kom vj *3* med stor *perichel* och Lifs fare fra Borringholm Fastelaffns Söndag.

Jens Frjbunde[5] Styrmand paa *Galioten.*
Bent Karlsen brun Leuttenantz tienere.
Johan finde Soldat.[6]

1. Det er vanskeligt at afgøre om dette er en samtidig datering eller blot en arkivars senere tilskrift; blækkets karakter synes dog mest at tale for den sidstnævnte mulighed.
2. Det foregående ord er tilføjet med samme hånd.
3. Må være en fejlskrivning for »helften«, altså halvdelen.
4. Antagelig fejlskrivning for »huffuet«, altså hovedet.
5. I Petri kirke i Ystad findes en gravsten over Jens Fribunde, der som svensksindet borger i den meget dansksindede by måtte opleve mange besværligheder inden sin død.
6. Vedlagt beretningen er de to følgende bilag.

[Med skriverhånd a:]

Kiendis Jeg Peder Daniellsson Skiepper paa den Swenske Boiort, boendis i Stockholm, at eftersom ieg nu forleden Tredie Julle Dag, med samme Boiort och Diss indehafwende *officerer* och folch, som for ysted blef indtagen, Blef *Commenderit* at seigle till Boringholm, Da samme Natt blef befallet och med macht tagen Jens Fribunde Borger udj ydstedt Kiocken wed tou efter Midnatt, att schulle were Styrmand paa samme Boiort till Boringholm, efter som ieg der paa warwbeKiendt, Och som wy kom udan for Slottet, gaf wy Swenske lössen, da blef oss igien swared af Slottedt med Swenske lössen, tou stycher, hwar ofwer *Cap*: saa well som Ritmestaren blef gladhe, och tackade Gudh at Landet endnu war Swenscke, saa satte wy wår Schib baad Vdh, J det kom der een baad fra Landet, och udi Landsherrens naffn begärade att dee beste *officerer* der war inde skulle Strax föllge J Land, med huis brefwe dee hafde, till Landsherren, och der med foer *Cap:* och Ryttmästaren med samme baadh i Landh, och som winden bläste på Landet, måtte wy strax Kipe igen och gick i Söen Nattenn ofwer, och om Morgenen thilig, der winden föeye de, kom wy paa dend samme forordnade Stedh igien, och satte, efter som wy ingen anden *order* hafde saa kom der budh udh, med een baad, uthj bem. *Cap:* och Ryttmester Naffn at Skieper och Styremandh samt *Cap*: Junge skulle Strax Komme i Landh.

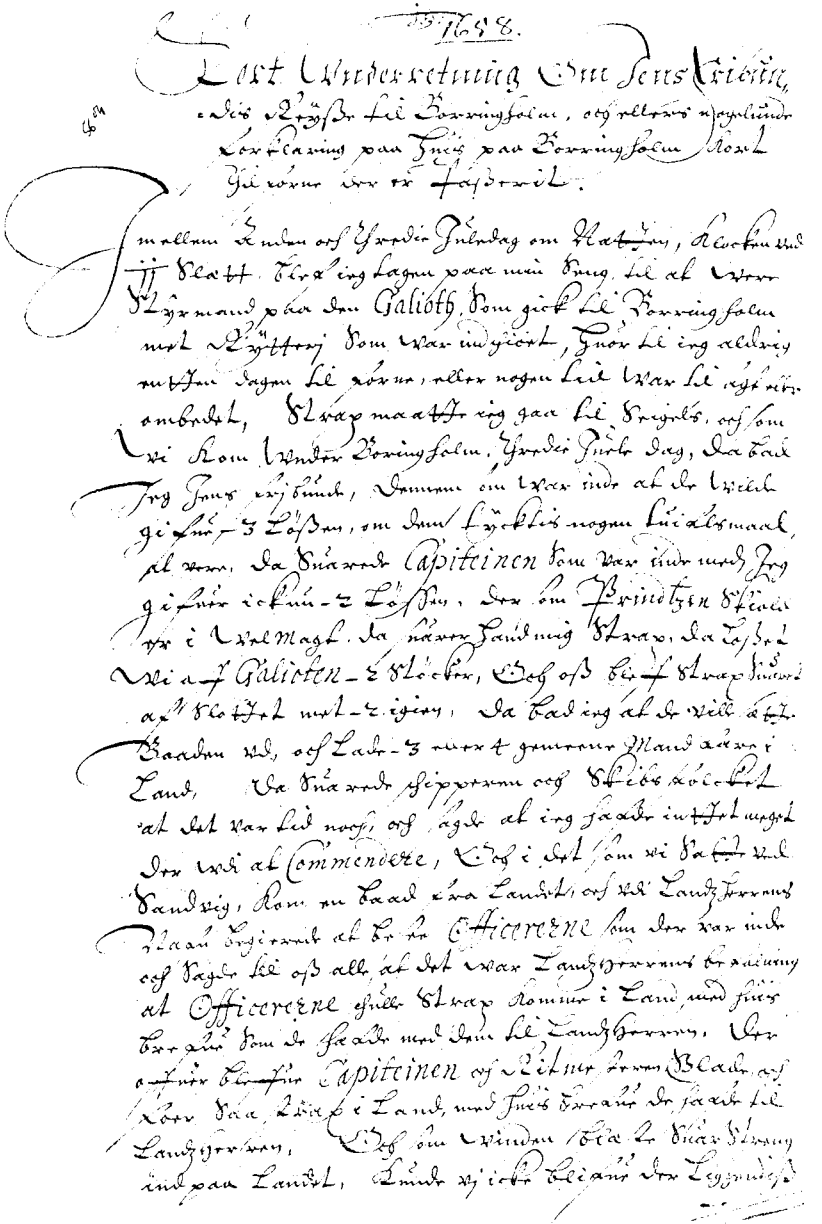

Ystadstyrmanden Jens Fribundes beretning. 1. side. Riksarkivet, Stockholm (Krigshistoriska Handlingar).

Och tage med alt *Cap*: thöy, Tij den stod paa landet och willde thalle med Dem, Och som wy Kom i Land, blef wy strax fangen, wanseett wy widste alldelis intet, af nogen fiendschab at sige, saa att Styremanden, saa wäll som ieg, udj saadant er aldelis Vschylldig. Att saa i sendheed er hafwer iag for:ne Peder Daniellson med min egen handh skrefwen, mit Naffn och Caremerche her neden fore. *Datum* Röne på Boringholm den *11 Jan: Anno 1659 etc.*

P D S [Karemærke][1]
Peder Danielssons egen Naffn och merche med egen Hand schre*fwen*[2]

1. el. Karmærke = bomærke. Anvendtes især i middelalder og nyere tid i stedet for det skrevne navn hos navnlig borgere og bønder i seglet svarende til adelens våbenmærker. Her udtrykt ved siden af initialbogstaverne. Den ældre lovgivning (landskabslovene) bestemte ofte, at den, der ikke kan skrive, skal sætte segl eller bomærke under retsgyldige dokumenter.
2. Denne kommentar er også skrevet med skriverhånden.

[Med samme hånd:]
Närwarande Styrman Jöns Frybonne Vthi Ystadh hafuer (effter befallning) styrt Oss, sampt hooshafvande *commenderade* Reuter, ifrån Ystadh och till Bornholm och är här, tillyka medh Oss blefven fången, och *Arresterader,* huilcket wy honom (efter begiäran) *attestere,* att han på andre ohrter må blifua entskyllat, såsom att han icke mehra än som någon af os förmodade någon fiendskap wara förhånden. *Actum* Hassle den *9 Januarij Anno 1659.*

Gustaf Hårdt *R. Holm*

2. *Danske kilder*

Originaler, hvor intet andet er anført.

BM. Baggegårdsbibel. Se bd. 1. pp. 28 og 127 ff. m. v.

...[1]

Aonn 1658 den 8de desember da Bleff vorres lands Herre J Jell skoden Vdj Røne som Hed Johand Prensens SKold och nooget aff Hans folck J Jel sllagen aff bunderne och de andre Bleffue satte J fengsell.

...[2]

1. På den ubeskrevne venstre side findes ovenfor nogle få korte familienotitser begyndende med 1625 ført med samme hånd, som udfor meddelelsen fra 1655 netop tilføjer: Jøren Bonnde Egen Hand. Nærværende notits findes på den modsatte højreside. Samme Jørgen Bonde har i øvrigt i højre margen til 1. Johs. brev (p. 134) oplyst: Jørgen Bonnde er dene Bogs Eyer Mand.
2. Nedenfor gentages meddelelsen med en anden formodentlig senere hånd.

KB. NKS. 398e Fol. Original og samtidig jfr. dog indtil 8/12: NKS. 723 kv. Afskrift fra ant. o. 1700. Se bd. 1. pp. 28 f. og 127 ff.

...[1]

An*no 1658 den 8. December* om aftenen blev Lands Høvdingen *Johan Prindzenschiold* ⟨skudt til døde udi Rønne⟩ Aff Hassleboe, og deris Medfølgere, og ⟨over⟩ Maaltid i Borge Mester Peder Lauridz⟨ens Stue⟩ i Rønne, som hand sad offuer Maaltid ⟨udstr⟩acht, og Ved Jens Søffrensenss gard Neds⟨kudt⟩ og der effter død Hentreched og Lagdt i sine Klæder, med Støffle og Sporer paa Raadhusit, og Samme Afften bleff hans *Secretarjus, Indspectoren*, Stych *Leutenant*, med flere J fengsell Jndsat, sampt *Fendrichen* og nogle *Soldater* paa Landet ihiellslagen.

Anno 1658 den 9. Decembris bleff Slotted offuerleffuered, for Landschabed, og dj Suendsche *Mahered* Vd, og Lagde deris GeVehr, og Landfolchid, Som daa Var tillstede, Sig det bemechtigede, og Plyndrede, Som Sigis at uære Jens Kofod Peders*sen* og Claus Kam, finge Befhaling Offuer Slotted og Landet, med deris Anhengere, og den *12. Decembris* ba⟨des⟩ igien aff Predichestolen for den Dansche Konge, Saa Er Offuer Reyst ad Kiøbenhaffn, Peder Jensen, Som ⟨blev Ride⟩foged ⟨og⟩ Schriffuer Offuer Landet, ⟨og Peder Olsen Borge⟩mester udi Hasle, som bleff Landsdommer, Och Saa Kom Oberst *Leutenant* Echstein ind At Være Landsens *Commendant,* førde med Sig Ryttere og *Soldater.*

1. I det foregående er skildret det svenske styre jfr. overfor.

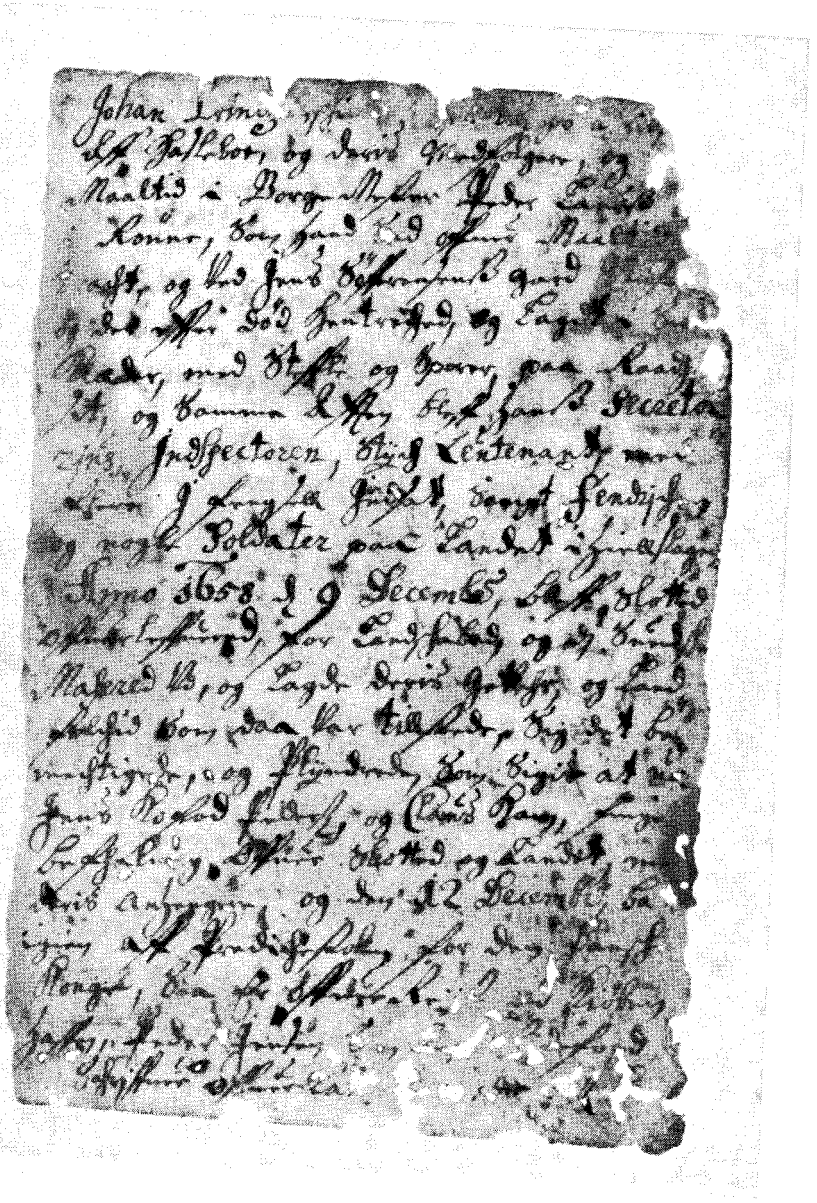

»Fortegnelse Paa adskilligt, som sig paa Boringholm haver tildraget«. 1. side af den stærkt medtagne original. Det kongelige Bibliotek, København (Ny kgl. Samling nr. 398e fol.).

LA. Aakirkeby sognekaldsarkiv 112–1. Afskrift fra tiden efter ca. 1700. Se bd. 1. pp. 29 f. og 127 ff.

...[1]

8. Dec: blev Printsenschiold af Landsotterne i ihielslagen, og de Svendscke her paa Landet nogle faa slagne de andre fangne.
20. Dec. Borgmester Peder Olssen i Hasle overrejste til Kiöbenhafn dette at referere. han kom den 7. Jan. anno 59 tilbage, og var da af Kong: M: af Danmark beschicket at være Landsdommer her paa Landet.
1659 2. Jan. er endel Svendsche Ryttere tagne fangne, som andkomme hid til Landet og icke vidste, at Landet var igjen blevet Dansch.

...[2]

28 Jan. Tacksigelsis Fest holden for Befrielsen fra de Svendsche. Textus: Psal. 103 v. 1–4. I disse Tider commandered Oberst Echstein her. ...

1. I det foregående er skildret det svenske styre jfr. ovenfor.
2. I det udeladte stykke refereres nogle begivenheder fra samme måned af enten snæver lokal eller hel familiemæssig art.

KB. 35,–326 kv. Se bd. 1 p. 140.

...[1]

Oc der de nu forstode deris bevilliginge, oc fornam*m*e at de bleffve misztenckt aff *Commedanten* Øffverste til Heste ved Naffn Johan Printzen Skoll, skreff hand at Sverrig at skicke mer folck til han*n*em, at hand indbyggerne diszbedre kunde betuinge, oc under deris Aag at beholde, der hand den *8 Decem:* Med nogle andre *Øfficerer* haffde begiffvet dem til en lieden Kiøbsted som ligger paa landet ved Naffn Rulle.[2] saa de derisz Leylighed at den han*n*em, med de andre *Officere* sloge ihiel, oc strax der paa stormede et Slot, som Kaldis Hammershus som ligger *2* mile der fra oc de der paaliggende Svenske offvergaffe det strax. Hvorudi de bekomme *130* Svenske Soldatter sampt nogle Stycker oc *Artilleri Officerer*, oc siden rensede dette Land aff de Svenske oc derisz Strenge Aag, skickede strax deres forordnede til hans Kongl: May. udi Dannemarck oc Norge, oc begierede hannem som deres gam*m*el Herre til deris Skytzherre gien, hvilcke dem oc naadigste antog oc glæde sig hierteligen offver deris troe Undersatter oc troe tienste. De hans Kongl. May paa saa et Eylandt liggende i Øster søen haffve bevist, haabendis alle andre lande, som saa ledis ere kommen under det Svenske Aag vilde giøre lige saa oc giffve dem under deris forige Herskab oc Frihed igien, *Datum* Borenholm *den 22 Decem: Anno 1658.*

1. I det foregående er skildret det svenske styre jfr. ovenfor.
2. Antagelig Rønne.

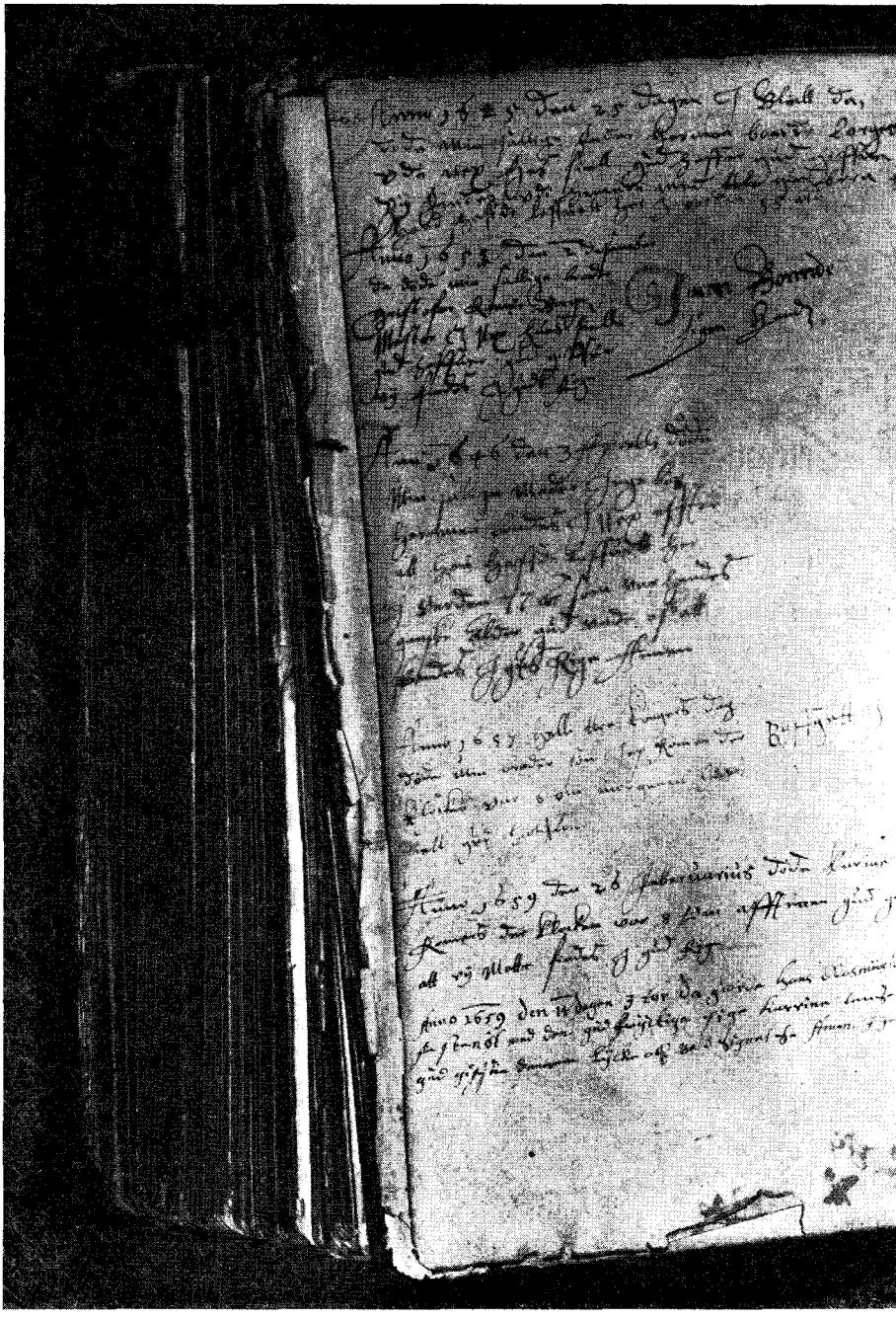

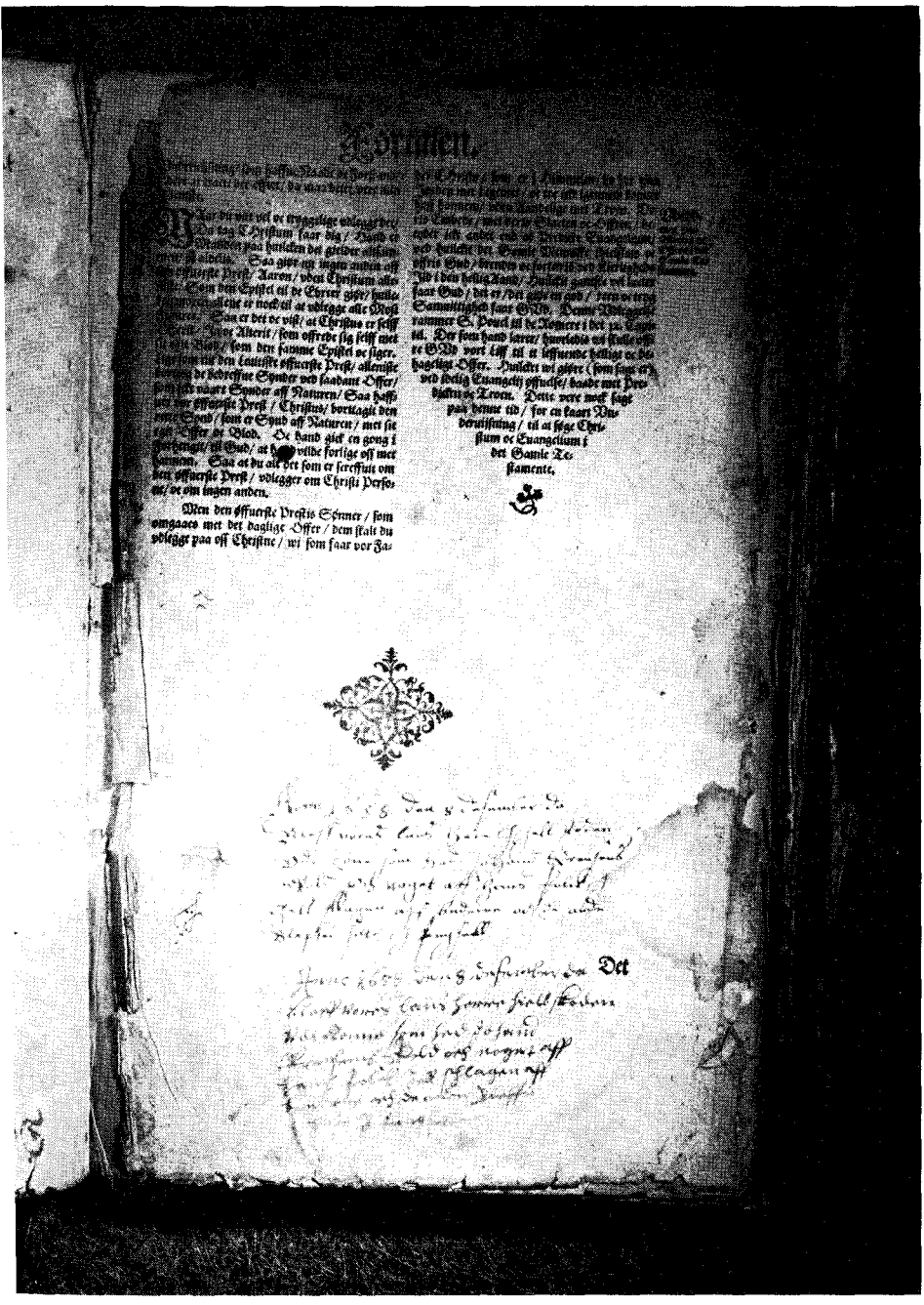

Baggegårdsbibelen. Bornholms Museum, Rønne. Foto ved B. Ilsted Bech. – På det opslåede sted – overgangen mellem teksten til henholdsvis Det gamle og Det nye Testamentes skrifter – bemærkes på bladet til venstre foroven Jørgen Bondes navn og på højresiden øverst den enlige, men utvivlsomt samtidige notits fra hans hånd om begivenhederne i decemberdagene 1658, hvilken er gentaget nedenunder med en senere hånd.

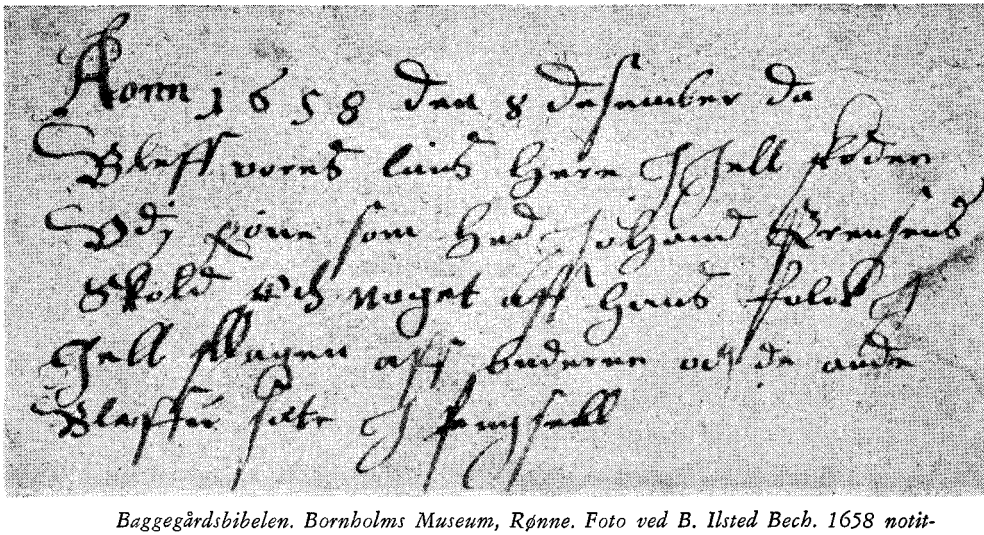

Baggegårdsbibelen. Bornholms Museum, Rønne. Foto ved B. Ilsted Bech. 1658 notitsen i større gengivelse.

...[1] Vnd als sie derer Einwilligung vernommen, und verstanden hetten, das dem Schwedische Obristen zu Rosz, und *Commendanten* auff selbiger Jnsel Johan Printzen Scholl jhr forhaben etwas verdaechtig worden, und selbiger umb mehr Volck sie damit im Zwang und in der *Schlaverey* zu halten nach Schweden geschrieben, haben sie jhre Gelegenheit, als derselbe den *8. Decembr.* nach einem kleinen Staedtchen Rulle[2] mit etzlichen *Officiern* sich begeben hatte, abgesehen, ihn alda nebenst den *Officiern* todt geschossen, darauff dasz Schlosz Hammershuus, so *2* Meilen von dannen gelegen, gestuermet, und mit Vbergabe eingekommen, worinnen sie ueber *130* Schwedische Soldaten, nebenst etzlichen Stuecken, und *Artillerie Officierern,* bekommen, hernach das gantze Land von den Schweden gereiniget, und durch Jhre abgeordnete dem Schutze Jhr. Koenigl. Maytt. zu Daennemarck sich wie er ergeben. Welche sie dann auch gnaedig wieder angenommen, und sich ueber der hertzlichen Zuneigung ihrer getrewen Unterthanen, und Erlangung einer so schoenen in der Ost-See gelegenen Jnsel nicht wenig erfrewet, hoffende diese *Action* werde jhren andern in den *cedirten* Laendern wohnenden Unterthanen ein Beyspiel seyn, welchem sie in Rechtmessiger Abwerffung des Schwedischen Joches folgen, und sich Jhrer vorigen Herrschafft wieder ergeben werden.
Dat. Copenhagen den *22. Decembr. ANNO 1658.*

1. I det foregående er skildret det svenske styre: Se ovenfor.
2. Ant. Rønne, jfr. forrige kilde note 2.

KB. NKS. 398 Fol. Afskrift fra o. 1700. Ravn: Chronica etc. Se bd. 1. pp. 29 f. m. v.

...[1]Men om Eftermiddagen før Kl. 4 begav sig, at Høvdingen *Printzen*skiold var til Rønne ankommen, at ville med Magt udtage en Skude og Skibsfolk til at hente hid det Krigsfolk, han tilforne sin Konge havde omtilskrevet. Da efterdi her paa Landet nu intet andet var at forvente end idel Undergang og Fordærvelse, tilginge nogle ærlige danske Personer, toge hannem behændigen fangen, gave hannem *Qvarter,* men han imod sin Tilsagn vilde ikke holde *Parole,* derover han, som han vilde undløbe af *Arresten,* er han til døde skudt, og 7 Personer, med hannem vare, til Fangne tagne, *item* den utilbørlige Hejde-Rider, som Bønderne uskyldigen havde *molestret.*

Dagen derefter d. *9. dito* er Slottet Hammershus med *Accord* udbekommet, hvor hans Frue med trende Børn er givet *Qvarter,* samt 120 Mands og Kvindes Personer, som der paa Fæstningen inde vare, udi blandt hvilke og var en svensk *Secreterer Carl Berg,* en tysk Skolemester *Rudolphus, item* en

Lieutenant med sin Kvinde, foruden nogle Høvdings-Tjenere. Her kan nu ethvert oprigtig Gemyt hos sig *deliberere,* hvad Aarsager der haver drevet og bevæget Landskabet til at gribe til disse yderste Midler, de grusomme Plageri og utilbørlige Forhold, Høvdingen paa de Svenskes Vegne imod Løfte og Tilsagn øvede og lod ideligen øve imod alle, havde ingens *Respect,* men søgte uden Forskel alles Undergang.

Efter at nu Slottet var voris udi Hænder kommen paa kgl. Majestæts Vegne af Dannemark, hvilken det som en Arveherre og Konge med Ret tilkom, og for hvis Fromheds og Oprigtigheds Skyld saadan Troskab blev øvet og af Landfolket saa megen Besværlighed udstaaet, er det bleven med Folk nødtørftig forsynet og med Vagt beskikket.

D. 28. Decbr. er en Bøjert under kommen indehavende et Hundrede Mand næsten med 80 Heste, hvilke vare et udleest Folk, onde, arrige og fortrædelige Skalke, der skulde hjulpet Høvdingen at ødelægge Landet efter hans Skrivelse til hs. kgl. Majestæt af Sverrige. Gud vendte det anderledes. De komme efter et synderligt *Stratagemate* smuk udi Land, men bleve siden udi en sikker *Arrest,* indtil de førtes bundne tilsammen og indledsagede udi Rønne Kælder til videre Besked. Derefter den 31. *dito* ere Hestene opskibede for Rønne, Bøjerten med 6 Stykker annammet, 2 *Capitainer* med Rytterne vel forvarte. De Svenske have siden fra Skaane hidsendt ofte Baade med Folk og Breve til Høvdingen, som d. 9. og 21. Jan., af hvilke nogle Personer ere levende optagne, nogle døde. Men Nytaars Aften ankom en vor naadige Konges Bøjert med gode Tidende fra hs. kgl. Majestæt, og siden *d.* 7. og 9. *dito* ankomme med 6 Skibe forskrevne *Peder Olufsøn* med sine Medfølgere lykkeligen hid til Landet for Nexø og da baade mundtligen og skriftlig med Segl og Breve *refererede* vores naadigste Herres og Konges gode *Affection* mod dette Lands Indvaanere, havde Landet igen under sin *Patrocinio* naadigst annammet, med *Privilegier* begavet, og Landsens Forstandere, gejstlige og verdslige, tilforordnet, og forbemeldte *Peder Olsøn* da at være sæt til Landsdommer her *ibedem,* som han vel havde fortjent med sin Troskab og Flittighed. Da til en hjertelig Betænkning om Guds naadige Befrielse fra vore Fjender er strax berammet en Taksigelsesdag at holdes over alt Landet d. 28. *dito,* hvilken Dag højtideligen med Prædiken, *Texten* Psalme 103, Vers 1–4, og aandelige Psalmer, *Te Deum laudamus,* er til Ende bragt.

Guds hellige Navn være evindelig æret og priset, som dette arme betrængte Folk fra deres Fjenders Vold og Uret naadeligen befriede og hjalp

Den 1. side af den formodede ældste afskrift af »Den kofoedske Relation«, Det kongelige Bibliotek, København (Ny kgl. Samling nr. 398e fol.).

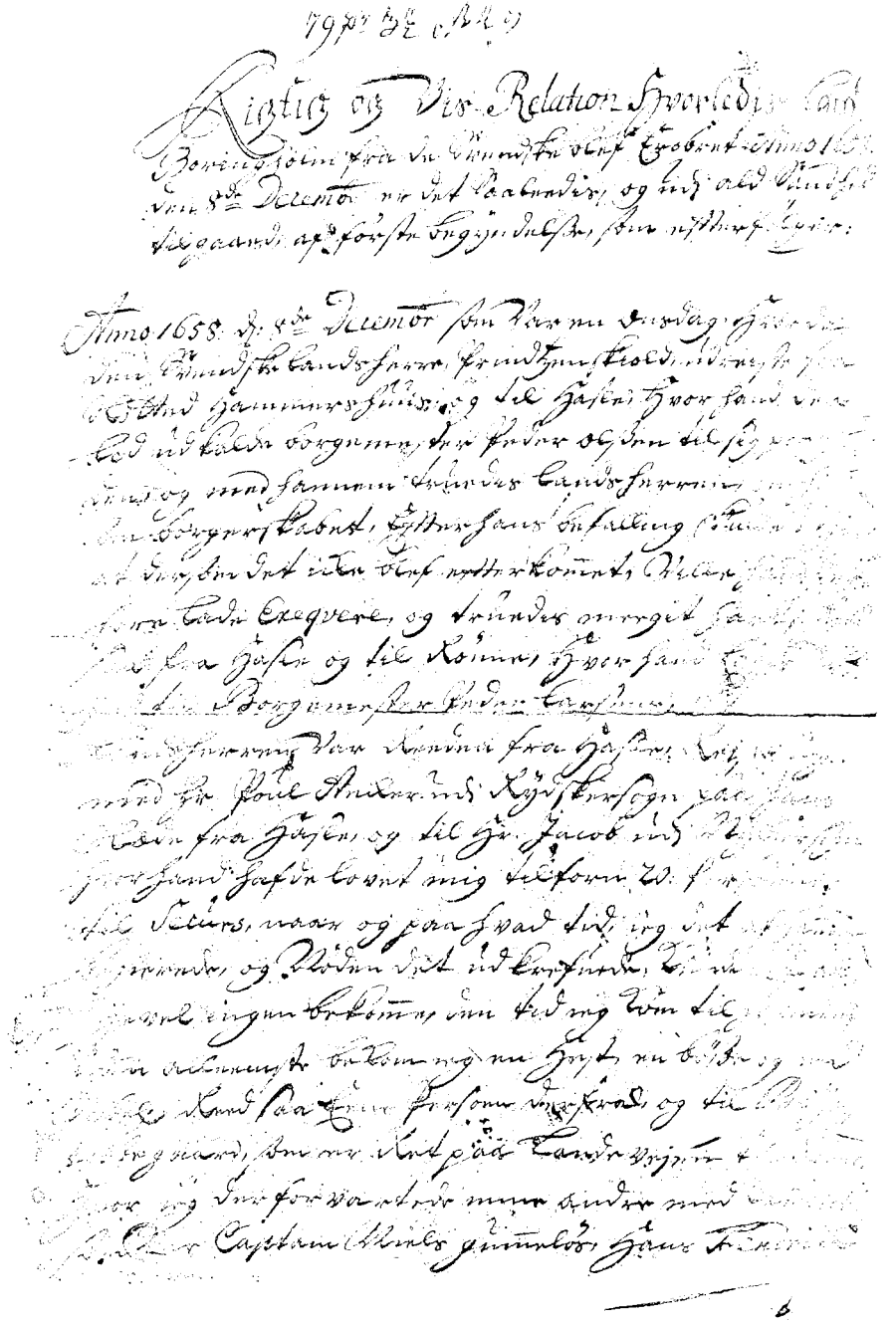

dennem under deres rette arvebaarne Herre og Konning igen at komme, hvilken som en Fader hjerteligen alt godt sine Undersaatter under, og dennem til Liv og Sjæl alt godt troligen ønsker. . . .[2]

1. I det foregående er skildret det svenske styre jfr. overfor.
2. Efter en kort overgang fortsættes skildringen med en beretning om øens religionsforhold.

KB. NKS. 398e Fol. Den Kofoedske Relation. Afskrift fra ant. kort efter 1700. Se bd. 1. pp. 30 f. m. v.
(Advokat E. C. A. H. Koefoeds eksemplar betegnes i noterne EK.)

Copie
[1] *Rigtig og Vis Relation Hvorledis Landet* Boringholm fra de Svendske blef Erobret[2] *Anno 1658* den 8:de *Decembr:* er det Saaleedis, og udj ald Sandhed tilgaaed, af første begyndelsse, som effterfölger:

Anno 1658: den 8:de Decembr: som Var en Onsdag, Hvor da den Svendske landsherre, Prindtzenskiold udreiste fra Slotted Hammershuus, og til Hasle; Hvor hand der lod udkalde borgemester Peder Olssen til sig paa gaden, og med hannem truedis landsherren, om hvis som borgerskabet, Effter hans befalling skulle udgive, at dersom det icke blef effterkom*m*et, Ville hand derfore lade *Exeqvere,* og truedis meegit hart, Reed saa fra Hasle og til Rönne, Hvor hand *Logerede* Jnd til Borgemester Peder Larsens, Strax landsherren Var Reeden fra Hasle, Reyste ieg[3] med Hr. Poul Ancker udi Rydskersogn paa hans Slæde fra Hasle, og til Hr. *Jacob* udj Nyckersogn,[4] hvor hand hafde lovet mig tilforn *20:* Personner til *Securs,* naar og paa hvad tid, ieg det af han*n*em begierede, og Nöden det udkrefuede, Kunde dog alligevel ingen bekom*m*e, den tid ieg kom til hannem uden elleeniste bekom ieg en Hest, en bösse og en Sabel,[5] Reed saa Eene Persoen derfra, og til Blyekobbegaard, som er Ret paa Landevejen til Rönne. Hvor ieg der for vartede mine andre med *Cammerater* som Var Captain Niels gum*m*elös, Hans *Fendrick* og Claus Nielsen, alle boendis udj Hasle, hvilcke Kom til mig udj Skuule skov, liggende til Blyekobbegaard, Hvor Jens laursen Risom med en bonde Ved Nafn Hans Nielsen mötte os, og Kom fra Rönne mellem bem*eldt*e gaard og Skov, Hvor ieg da strax leverede Jens laursen min bösse, Efftersom hand hafde inted gevehr hos sig self, Reed ieg saa ind udj Blikobbegaard, og tog der en anden bösse igien, forföyede os saa fem Personner[6] ud till Rönne udj mörckningen, og Reed ind til min broder Mads Koefoed, hvor den Svendske Ridefouget Jens Persen gick os forbie ofuen for Borgemester Peder Laursens stræde, og

hand gick til landsherren som Var til Per laursens, Hvilcket blef os tilkiendegifuet inde til min broders af en Rönne borger Ved Nafn Mads Persen, at dersom Vj hafde noget i Sinde med landsherren,[7] Skulle det skee strax og snart fordj den Svendske Ridefouget hafde givet hannem saadant tilkiende, Efftersom Vj hafde Redet hannem forbj med gevær; Hvor Vj da Fem Personner, strax udj en hast, forföyede os der ind til borgemester Peder laursens, Da Vj der ind kom j gaarden, blef sat till Skiltvagt for dörren i gaarden,[8] Aage *Fenrick* og Claus Nielsen, Efftersom Vj icke Vidste hvor mange Personner i stuen Var, hos landsherren, der effter gick ieg ind J stuen forre, Niels gum*m*elös effter, og Siden Jens laursen, Hvor ieg da strax tilspurte landsherren Prindsenskiold, om hand Vilde have *qvarteer* eller icke, Efftersom hand Var en Svendsk, og Vj Andre Vare alle danske, Hvor hand gaf et stort Skrig fra sig og lod sig strax falde imellem bordet og benken, og blef af os igien op tagen, og sat for bordet, Hvor der paa bordet laa en stoer packe, og et löst bref, som alle Vare forseiglede, tilspurde ieg ham, om hvor de Brefve Vare fra kom*m*en, Svarde hand mig, at de Vare Komne fra hans herre og Konge i Sverig, og Skulde til Pom*m*eren, strax tog ieg sam*m*e brefue til mig og dennem forvarte, og Sagde, de skal til min Herre og Konge i dannemarck, Hvor Vj da tog hannem og Vilde have hannem ud paa gaden, I det kom en heel deel Rönne borgere ind j stuen os til hielp, og med det Sam*m*e, kom hand med os ud paa gaden,[9] og Vilde fra os undtlöbbe, Hvor ieg da Raabte til ham, at hand skulde staa, mens Vilde slet indtet, Hvor der da blef strax givet fyr paa hannem, og strax falt hand need til Jorden og Var død, blef saa sat tvende SkiltVagter hos hans Liig, at hand icke Skulde af hans Klæder udplöndris, mens der blef Søgt effter hans tienner, og andre de Svendske som Var Der udj Byen, hvor Vj dennem alle bekom, uden *Secretereren* og Heid Rideren som hafde dennem forstucket, Hvilcke Vj da bekom om anden dagen Effter, og dennem alle udj Arrest tog. Dereffter blef *Prinsenskiold* hans liig optagen og blef henbaaren og lagt udj Rønne Raadhuus, Tvende Personner Nemlig Aage *Fendrick* og Claus Nielsen som Skulde Ride fra Rønne, og til Hasle til landsdom*m*er Per Olsen at hand skulle lade tage fast en af Hasle borgere Ved Nafn Aaritz Ruæg[10] hvilcken Var os danske imod, og bragte for den Svendske lands herre alt hvis som os Kunde Vere til hinder og Skade, af Aarsage, hand icke skulle Komme til Slotted, og dennem saadant Angifue; mens hand tilforn Var alt undrømt, og derfor icke strax Kunde bekom*m*is, blef derfor sat Vagt omkring forn*æ*vnte Haslebye, og omkring hans gaard, at sam*m*e Persoen icke skulle undkom*m*e. Dereffter gick ieg, og Niels gum*m*elös ind till borgemester Peder Laursens, og bekom huer en af Prinsenskiols heste; Efftersom Vore Egne Var gandske trætte Redne saa begge sam*m*en derfra byen, og op til NyeKircke Præstegaard, og bestillede med hr. *Jacob,* desligeste blef og strax Skicket bud til Vester L:[11] Kircke

sogn og Clemmedskersogn at der Jligemaader, at der blef taget paa Klockerne, at meenige Mand og Almuen, Skulde möde om Samme Nat Ved Ryds Kircke, Hvilket og strax blef effter kommet, Hvor ieg og Niels gummelös da strax om Natten Reed fra Nyekircke Præstegaard og ud til Hasle, og os der forsterkede, Saa Vj bleve *16.* Mand til hest og Reed saa til Ryds Kircke til Hr. Poul; Hvor Vj gaf ham alting tilkiende, hvis som da Var *passered,* og at bönderne og Almuen skulle staa der hos hans Kirke om Natten ind til Videre *Ordre:* desligeste lod Hr. Poul strax sende bud omkring udj hans Sogn, at de udj ligemaader paa samme sted skulle möde, Efftersom hand icke Kunde lade tage paa Klockerne, thi det Var alt for nær Slottet, strax Reed Vj forbemældte *16.* Personner fra hr. Poul og Need til Sandemanden Madtz höyg i Samme sogn boendis,[12] Hvor Vj der bekom til fange en Svendsk stick*Leutenant*[13] som Var Kommen der om dagen tilforen fra Rönne, og Ville til Slotted, Ved Nafn Niels Rud, Hvilcken stick*leutnant Captain* Niels gummelös med *2*:de andre medfölgende strax förde hen til Hr. Pouls til Almuen, og der blef udj Arrest holden til Videre beskien, strax Reed ieg med de andre ofverblefne fra Sandemanden Madtz höyg, og need til SandVig, hvor ieg der strax om Natten lod Rejsse Almuen der j Byen, at de der Kunde staa i beredskab; Reed saa til *Allinge*, hvor ieg bekom till Byefogdens Villum Hartvigs en Svensk qvarteermester til hest, som hafde Veret her inde paa Landet og talt med landzherren Prindsenskiold, om det Rytterj som siden der effter blef her[14] indsent fra skaane, hvor at landsherren hafde samme qvarteermester igien forfærdiget förend hand Reiste til Rönne, at hand skulle samme Nat med Slods fruen[15] ofver gaa til skaane, Hvilcket ogsaa hafde skeet, dersom hand icke samme Nat hafde blefven angreben, Samme qvarteermester Vilde icke have qvarteer, blef for den skyld og strax Nermadtzed, blef og udj samme Nat *3.* Karle og en dreng til fange tagen og gifven qvarteer, somher paa landet hafde Solt en heel deel Jern Vahre, Hvilke og hafde Vildet over med færgen samme Nat. Hvilcke blefve og saa tagne udj Arrest hos Byefogden samme steds, tillige med en Svensk qvinde, som der hafde ligget i qvarteer; tog saa de meste unge Mandkiön med mig til *Allinge* og Sandvig som der kunde mistis, og Reiste op med dennem forbie Slotted samme Nat, og op til Slods Værmöllen, hvor Vj der bekom en Svensk Soldat som icke Ville have qvarteer, blef og saa strax nedmaset, og mölleren som Var en dansk og tiente de svendske blef given qvarteer, efftersom hand det begierte, Hvor ieg da strax satte mig östen for Værmöllen bag en backe[16] med folcket, og udsatte skiltvagt, paa de orter som ieg Viste at Svendsken Kunde udKomme fra Slotted, Hvor vj da Bekom strax om Morgenen en trommeslager[17] med fiire Soldater som *Leutenanten* der laa paa Slottet hafde udskicket om Kundskab. Hvilcke *5.* personner blef given qvarteer, Efftersom de det begierte, Saa kom *an Marcerende Captain* Niels Gumme-

lös med Landsdom*m*er Peder Olssen og Hr. Poul med landskabet og Hasle borgerskab, som stod hos Ryds Kircke om Natten, Hvor da Kom udRidende en af Prindsenskiolds tiennere som Vilde erfare hvad den forsamling skulle betyde; mens effter som hand befant at Vj Vare alle berustede, udj gevær, Vende hand da strax tilbage igien, og Reed til Slottet, blef da giort *1.* Skud effter ham*nem* mens dog icke treffetz,[18] Hvor Vj os da Beraad slog med hver andre paa hvad *maneer* det Skulle angaaes, at Vj Slottet Kunde blive megtig, blef Sluttet at landsdom*m*er med her Poul Reiste need till Sandvig Hvor der blef skrefuen et Bref, til *Leutenanten* og Prindsenskiolds Frue som da Var paa Slottet,[19] strax Kom landsdom*m*er og Hr. Poul igien med brefuet, hvilcket Bref tilligemed forn*ævn*te stycke*Leutnantz* bref, Vj med en Voris tromslager op til Slottet forskickkede, Hvor os strax Skrifftelig Svar Blef igien Skicket. Ved en af deris tromslager, Efftersom de Voris hafde Saa beskiencket at hand icke Kunde Kom*m*e tilbage igien, da Kom *an Marcerende* Rönne borgerskab tillige med Vester herretz Bönder, og stellede sig til det folck som Vj tilforne hafde forsamlet udj en *Batallie,*[20] forn*ævn*te trom*m*eSlager Bragte Saadan beskien, at *4*:re af de *Principaliske,*[21] som sam*m*e Verck hafde anfanget Ville forföye sig need til de huus som staar uden for Slottet, Hvor *Leutenanten* Self *4*:de Ville möde, og der mundtlig, Saavelsom Skrifftlig *Contract* Ville giöre, hvilcket blef effterkom*m*et af os, saaVelsom af hannem, hvilcke *4*:re Vare Borgemester Claus-Kam udj Rönne, som Var stads *Captain*, en mand Ved nafn Herman Clausen, og Skipper Hans louiesen[22] af Rönne, tillige med mig, hvor hand da strax effter acckorten som skeede ud*Macerede* med Soldatterne som fantis der på Slotted, og lefuerede geveret og Nögelen fra sig, da Var det afften, Hvor Vj da Samtlige Ind*Marcerede* på Slottet d*en 9*:de *Ditto*; forn*ævn*te Svendske som Kom ud*marcerende,* toge Vj med os ind paa Slottedt igien, Hvor Vj dennem forvarede med sterck Vagt, til om anden dagen, d*en 10*:de *Ditto,* blef saa[23] forordnet af gandske lands stenderne geistlige saavelsom Verdslige som den tid der tilstede Var, at ieg skulle forValte *Melitien* paa Slottet, Saavelsom på landet, til gud Ville give lejlighed, at Vj Kunde bekomme Bud over til hans Kongl *Maj*:tt: Voris Allernaadigste Konge og herre, og derfra Kunde faa Öfrighed som os fattige undersaatter Kunde handthæve og forsvare, Hvilcket ieg for min persoen af yderste formue hafver effterkom*m*et. Den *27*:de *Ditto* Som Var *3*:de Julledag, Kom en Svensk *galioth* fra Skaane, som Kaldis spiis *Galioth* og fyrede tvende stykker udenfor Slottet, lod ieg hannem igien svare med *2*:de stycker, Reed saa Need til Sand Vig, hvor samme *Galioth* hafde sat, og Skickede tvende Karle ud j en Baad som Skulle forspørge om der Var nogen Svendske *Officerer* paa og hafde nogen brefue til Prindsenskiold, Skulle de strax Komme j land til hannem, og tage Brefuene med dennem, Hvor da Kom j land med sam*m*e Baad om afftenen en *Captain*[24] som hafde sit

folck liggendis paa Slottet, og hafde tilforn fört det folck som de udskref til bodsmænd her af landet ofver adskaane, tillige med en Ritmester Ved Nafn *Gustau* hort, og hafde aldeelis ingen Brefue med sig uden Alleeniste en forteignelse paa hvor sterck hans *Compagnie* Var som hand hafde med sig udj *Galiothen,* Tog ieg strax om Natten fornævnte Ritmester og *Captain* Niels Holm og Reed hen til hr. Pouls, Hvor ieg fant *Captain* Niels Gummelös og Jens Laursen Risum, og dennem begge fanger lefuert, de tog dennem med sig til Hasle, Hvor de blef til Jens laursens[25] udj forvaring; Reed strax tilbage igien til Sandvig, og der bestillede Saa tiilig som dag blef, fiire Baade som Skulle Roe ud til samme *Galioth,* bestillede saa med Claus hansen fergemand og hans *Cammerat,* at de skulle befalle skipperen og styremanden at de skulle Komme j land, og besee paa hvad ort Beleiligt Var at Rytteriet med deris heste Kunde Komme j land, *galiothen* uden skade, som ogsaa blef effterkommet blef saa udskicket alle *4*:re Baadene som laa ferdige, med saadan befalling til *Leutnanten,* som med da Var paa *Galiothen,* at Rytteriet skulle Komme j Land med fornævnte baade effter deris Ritmesters og Prindsenskiols befalling, at de Kunde Vere afVejen for dennem som skulde arbeide *Galiothen* i land; Kom da til land ungefær effter haanden henVed en *30.* mand, efftersom en huer Baad icke Kunde före uden *2.* eller *3.* J det höyeste, Var udj den sidste Baad deris fannesmid, og Vilde da icke fleere Komme til land, förend *Leutenanten* som Var paa *Galiothen* fick *ordre* fra hans Ritmester, Hvor ieg da strax Skickede hannem bud udj Rit[me]sterens Nafn, at hand strax skulle Komme til land, og Vere hans giest til frostöck,[26] hvilcket hand strax effterkom, mens hafde givet Saadan *Ordre* fra sig, til *Corporalerne,* som Var paa *galiothen,* at de icke skulle Komme tilland, förend hand skickede dem tegn, hvilcket hand icke Vilde bekiende,[27] förend ieg hannem meegit hart truede, at ieg Vilde lade skee *Execution* ofuer hannem, dersom hand icke gaf tilkiende paa hvad *maneer* mandKunde faa de andre som Var paa *galiothen* til land, hvilcket hand og paa det sidste gjorde, og fick mig sin Knif, som ieg strax gaf dennem som Roede der ud, dereffter kom de alt effter haanden til land, saa Nær som *4*:re Ryttere som blef paa *Galiotthen,* og skolle tage Vare paa deris heste, Hvor ieg da strax skickede ud disse forskrefne *4*:re Bode, med *3.* Personner i hver baad, med skiult gevehr, og deris egen styremand i den Eene baad, paa det de dis bedre skulle tro dennem at Komme til *Galiothen*; Hvor de da strax effter befalling erobrede *Galiothen,* og skickede saa de Svendske [som] Vare inden Borde til landet med baaden, og de danske blefue paa skiberommet, da de Svendske Vare allesammen j Land, Kom Claus Færgemand og til Land,[28] og Vilde have *Ordre* hvorleedis de dennem med *Galiothen* skulle forholde, strax foor ieg ud med hannem til *galiothen,* med en *partie* aff byens folck, blef saa Claus færgemand *Commanderet* med *9.* Andre Personner, at de skulle bringe

galiothen til denbeleigligste hafn her for landet, hvor den Kunde blive bevaret, og hestene uden skade Kunde opskibes, og Kom*me* paa landet[29] [huil]cket og blef effterkom*me*tog Seilede saa fra Sandvig og omkring til Rönne Reed, hvor hestene blefue opskibede, og *galliothen* Blef paa Reeden Beliggende, indtil öfrigheden fra Voris allernaadigste herre og Koning hid til landet anKom, Hvor da Per Jensen paa hans *Maj*:tz Veigne sig sam*me* *Galioth* antog, dagen effter som Var d*en* *29*:de *Decembr:* tog Claus Kam[30] en tem*me*lig sterck *Conföy* af voris folck med sig, og förde alle fangerne til Rönne, efftersom der Var ingen bedre Plads paa landet dennem at forvare, hvor de der og blef forvarede, indtil saalenge, at de til hans *Maj*:t blef overskickede med sam*me* Hollandske flode[31] som hafde fört Voris fo!ck hid til landet, Her effter for föyede ieg mig strax op til fæstningen igien og den forvaltede indtil den *18*:de *Januarj* H[uor] ieg da af Velb*orne* hr. *Comendanten* Obrister Mickel Egste[e]n[32] blef *Comanderet* at ieg Skulle fölge den Svendske lansherre Prindsenskiolds frue fra Slottet og til Rönne, hvilcket ieg og strax effterkom, hvor ieg da tog hindis Beviis, hvorleedis ieg mig mod hende og det Svendske hendis folck paa hans *Maj*:ts:Veigne hafde skicket og forholdet. Jmidlertid at de paa Slotted hafde Veret, effter at det blef til[7] os danske opgivet, som beviisen det skal udviise.

Dette Saaledis at Vere skeet og *passeret* der landet bornholm[33] blef erobret fra de Svendske, og indtil Velb*orne* *Comendanten* Obrist Mickel Egsteen hiid til landet ankom, udj ald Sandhed som forskrefuet staar, at Vere tilganget.

J: Kofoed.[34]

1. RA. TS 43 (b) Kv. indleder: »*Jens Kofoeds* egenhændige«, men med udeladelse af »Landet« og »udj ald Sandhed«.
2. KB NKS 726 b Kv. udelader herfra resten af overskriften til fordel for: »saaledes som adskillige forefundne *Copier* (men ingen *original)* udviser, Nemlig«.
3. RA TS 30 b Kv. tilføjer: »*Jens Kofoed*«, jfr. EK: »*Jens Koefoed*«, jfr. det sm. i KB GKS (1) Fol. 902, ligesom KB Add 342 konsekvent læser: »*Jens Koefod*«. KB NKS 726 b Fol., KB GKS (2) Fol. 902: »*Jens Kofoed*« *uden* jeg. – Om de øvrige se bd. 1. pp. 146 f.
4. KB Add 342 indskyder: »(han heede Hr. *Jacob Pedersen Treslöv,* kom omtrent *Anno 1650* til kaldet, havde først været *Guarnisons* Præst paa *Hammershus,* var *10* Aar Præst i *Nycher Sogn*«, jfr. KB NKS (1) 627 b Kv.
5. KB NKS (1) 627 b Kv. udelader sablen.
6. RA TS 29 b tydeliggør: »uden vider ophold ... som var ved afftenstid udi ...« og udelader i det flg. »min broder«.
7. RA TS 43 b Kv. tilføjer: »Printzenschiold«.
8. KB GKS 902 Fol. har istedet: »i Gaden« ligesom EK, RA TS 43 b Kv udelader blot: »i gaarden«.

9. KB NKS 398 e Fol. Anden afskr. siger herfra: ».... og saa snart den gode hr skioll paa gaden Var udkommen, Vilde hand undVige og tog til at löbbe hvor paa de Raabte at Mand skulle skyde ham Need, helst som hand ey effter advarsel Ville Staa, hvilcket og effter Mange giorde skud skiede og strax falt til Jorden og döde, og effter Mangis beretning skulle hand Vaaren Megtig for-at giörre sig Haar, saa Intett skud kunde Bidet paa ham, förren en Rönne Borger Ved Nafn Willem *Claussen,* en Sölf Knap fra hans Kioll fra sted og i hast sam*me* kom i sin Bösse, hvor med hand ham skulle hafve I hielskut.«
10. KB NKS 398 e Fol. Anden afskr. uddyber: »hand, de danske hafde Verrid utroe«, mens RA TS 45 Kv. læser: »navnlig Aaritz Roug«, navnet sen. ændret til »Arist Krog«.
11. Utvivlsomt menes Vestermarie, som det fremgår af forsk. læsemåder i: KB NKS 398 e Fol. Sen. afskr., NKS 726 b Kv. GKS 644 Fol., GKS 902 Fol. og RA TS 29 a og 43 b Kv.
12. KB NKS 726 b Kv. læser: »(paa 7de Selv Eier gaard)«, en lign. læsem. har KB Add. 342 Kv.
13. Med sen. hånd er her tilføjet: »*Niels Rud*«.
14. Det foregående ord er sen. tilføjet m. sm. hd.
15. KB NKS 398 e Fol. Anden afskr. tilføjer: »med fergen«, GKS 902 Fol.: »med Slotzfergen«. NKS 726 Kv. læser: »Slots-Fergen«, hvilken læsemåde genfindes i RA TS 30 b Kv. og EK, mens RA TS 29 a fol. har helt udeladt »med Slotsfruen«, jfr. at RA TS 43 b først har »Slaats Fruen«, som senere er rettet til »Slaats Fergen«.
16. KB GKS 902 Fol. og EK: »en busk«.
17. NKS 398 e Fol. Anden afskr.: »tambor«, der i det flg. skrives konsekvent.
18. Sm. afskr. har i det følgende: »hvoreffter ophooveds Mændene for denne forsamling som Varre *Cap:* Niels gom*me*lös, Jens Kofod, hr. Poul og borge Mester Per Olsen med hver andre Raadsloges hvorledis de Slotted kunde Blifue Megtig«.
19. KB NKS 627 b Kv. indskyder: »Desligeste nødte vi og den Styck *Leutn:* som vi havde fangen, at hand og maatte skrive med og raade dennem til at de Slottet Skulde overgive med gode, effter som Hand og havde sin Hustrue og Børn derinde«, hvilket næsten verbalt gentages i KB Add 342 Kv.
20. RA TS 29 a fol. har istedet: »Een *Batalion*« jfr. smst. 30 b Kv: »Een *Batallion*«. – I det flg. læser NKS 398 e fol. Anden afskr.: »sam*me* Svenske *tambor* i hans med bragte skrifvelse Var begierrendis at *4re* af de Principaliske som dette Verch hafde andfanget, Ville Möde den Svensken *Lieutenant,* Som og self *4de* Ved det huus som stod uden for Slottet dennem Vilde Möde, og der med dennem *Contragt* Oprette, hvilchet paa begge sider blef effter kommit, hvor til af de danske blef ud keist borge Mester *Claus* kam som og Var stads *Captain* i Rönne, Jens Kofoed, hermand *Clausen* og skipper hans Larsen, begge af Rönne.....«.
21. KB GKS 3597 Okt, RA TS 43 a Kv., og smst. 45 Kv.: »*principalste*« jfr. KB NKS 398 e fol: Anden afskr., NKS 627 b Kv. »*Prinsipalliste*«, GKS 902 fol, EK: »*Principaliste*«, RA TS 29 a fol., 30 b og 43 a: »*Principaleste*«.
22. KB NKS 398 e fol. Anden afskr., RA TS 43 a Kv., 43 b. Kv. »Larsen«, KB GKS 3597 Okt. RA 43 b Kv: »Tomesen«, sen. rettet til *Larsen,* jfr. RA TS 29 a fol: »Thomesen«.
23. KB NKS 398 e fol. Anden afskr. læser i stedet: .... udkiæst fornefnte Jens Kofoed, at paa Slotted skulle hafve *Comando,* til gud gaf leilighed, at de hans *Majstet* sligt kunde gifve tilkiende, og derfra .... som og blef effter kom*m*it«.

24. Sm. skriver i det flg.: »hvis *Compagnie,* var dem som fra Slotted maatte gifve sig fangne, og hafde af hr. Skiol varren til skaane med en heel deel her fra landet til Svensk tienniste udskrefne folch over skicket, tillige . . . .«
25. RA TS 43 a Kv. udelader de foregående 3 ord, jfr. at smst. 45 m. sen. hd. tilføjer: »til *Jens* Larsens«.
26. KB NKS 398 e fol. i øvrigt, RA TS 29 a Kv, 43 a Kv: »frokost«, GKS 902 fol., 3597 okt., EK: »Froekost«, RA TS 30 b, 45 Kv., KB NKS 644 fol: »Frokost«.
27. KB NKS 398 e fol. Anden afskr. læser i stedet: »hand med trussel der til blef tvongen, og leverte hand Jens Kofod sin knif, hvilchen hand til skibet udsende«.
28. Sm. læser i det flg.: »der Effter foor Jens Kofoed ud til skibet og befallede Claus færgemand, tillige 9«.
29. Sm skriver i det flg.: »hvor effter disse fornefnte 10 Personner seglede til Rönne Reed med *galiothen*«.
30. Sm. i det flg.: »til sig en tilstrechelig *Conföy* af danske og til Rönne udförde alle de Svenske fanger«.
31. RA TS 43 a Kv. læser i stedet: »fartöy« jfr. RA TS 43 b og 45: »flode« senere rettet til »fartöy«.
32. KB NKS 398 e fol. Anden afskr. indføjer: »sig fæstningen antog og befallede Jens Kofod«.
33. Sm., RA TS 29 a og 30 b, EK: »Borringholm«.
34. Generelt om de enkelte afskrifter se bd. 1. p. 146 f. EK læser: »*Testerer Jens Koefoed*«. Mest fra ovenstående afviger KB NKS 398 e fol. Anden afskr.: »At dette saalides i god sandhed er beStaaende, beKreffter Vj Med Voris henders underskrift og med Vorris Salligheds Eed i AllSandheed kand Vidne Nielss Gomelös, Jens Kofod. *Claus Kam, Poul Ancher.*

RA. DK. Koncepter og Indlæg til Skaanske Registre 1656–60. Se bd. 1. p. 28 og pp. 127 ff.
[Med skriverhånd:]

Iesuz[1]

Disse effterskreffne Borringholmske haffuer (nest Gud) Værit fornemste til samme Lands Eröbring at Vinde till hans Konngl: May:tt i Dannemarck.

Hasle.

1. Her Poffuel Ancker Sougnepræst til Ryskier och Hasle Sougner haffuer Værit baade i Raad och daad till all denne hans Konngl. May:tts tienneste med Toug, Vagt, Reystning, och endnu flittig besøger Land Vagterne.
2. Iens Kofoed Pederszön
3. Nielsz Gomlösze Byefoget
4. Riigens Hoffmesters Thienner
5. Jens Laurszön Ridefougett
6. Aage Suendszön
7. Clauss Nielsönn
8. Erland Oluffsön
9. Hans Mathisönn tienner Rigens Hoffmester

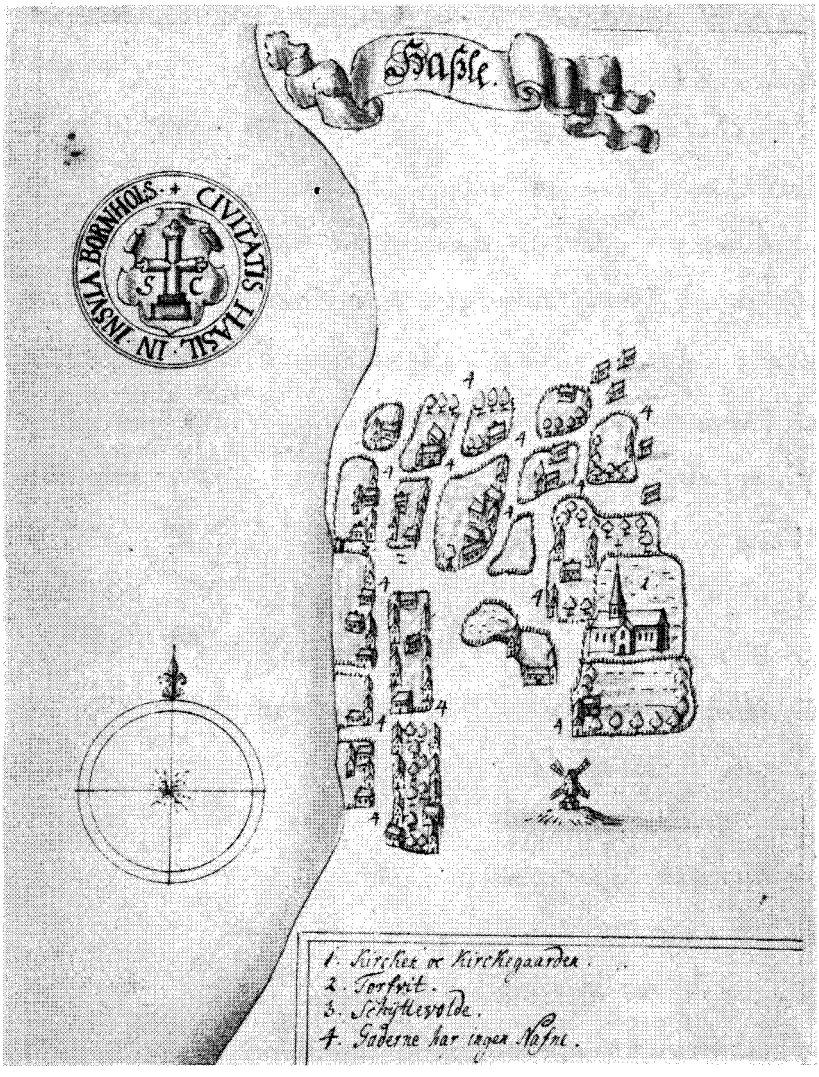

Resens grundplan over Hasle fra Danske Atlas. Det kongelige Bibliotek, København (Uldall nr. 186 fol. III). – Som det var tilfældet for Rønnes vedkommende er denne tilsvarende grundtegning over Hasle vistnok det nærmeste kortmæssige bidrag til belysning af, hvorledes købstaden nogenlunde så ud i 1658, da den – som det jo kraftigt antydes i »Den kofoedske Relation« og direkte fremgår af den følgende illustration – tilsyneladende spillede en hovedrolle under opstandsbegivenhederne i de snefyldte decemberdage 1658.

Rønne.

10. Borgemester Clauss Kam.
11. Hans Christensön. ⟨tholder i Røne och thingschriffwer Vdj Vestre och Nøre herreder.⟩
12. Villhum Clausönn ⟨hand skød printzenskiold⟩ – ⟨Rabeckegaarden frj for Landgilde⟩
13. Skipper Hans Laurszönn ⟨En gaard Spedlegaarden i Aaker sogn hans og hans hvstrue j deris liffs tid, Lase bemd paa breve.⟩[2]
14. Skipper Iens Iensönn.
15. Anders Staelle.[3]
16. Morthen Morthensönn.
17. Oluff Anderszönn
18. Madtz Kofoed Pedersönn
19. Moegens Thiidemand
20. Hans Kofoed Oelsönn frjmand
21. Clauss Koufoed Oelssönn.

Haffniæ den *29 Decemb: Anno 1658.*

Peder Oelss
mppria.[4]

1. Listen er hvad angår personnavne og nr. affattet med en skrivers hånd. Dertil optræder vedrørende nogle Rønneborgere en række oplysende bemærkninger i en anden, noget hastig hånd. Muligvis er denne Peder Olsens. Denne anden hånd er angivet med ⟨ ⟩.
2. Se forrige note jfr. at Skaanske Registre netop vidner om, at følgende fik udvirket kgl. breve under 28/12 Peder Jensen, Peder Olsen, Peder Olufsen og 29/12 Jens Pedersen Kofoed, Willum Clausen, Hans Lauridsen samt Hans Christensen.
3. Muligvis også Staaeke som læst af Zahrtmann (se Born. Saml. 1929. bd. 20. p. 19).
4. Se ovenfor note 1 til bilag 2 til Printzenskölds skrivelse til generalguvernören [af 17/5].

RA. Håndskriftssamlingen IV. Afskrift fra ca. 1700. Se bd. 1 pp. 127 f.[1]
Stoermegtigste Hoybarne Første Allernadigste herre och koning Gud Allermægtigste Eders Kongl Maytt udi Langwarige Kongl regimente opholde och Nadeligen med thimmelig [e]wige welferdt wel Signe.

Allernadigste herre och koning Att Som wy Fattige indboggere geistliche och Wertzliche paa *Boringholm* udi næst forleden winter tiid, udi de *Tractater* Som da er schet imellem Danemarck och Schwerig ehr offerdragit med *conditioner* At wi schulle Niude woris dansche louger och *privilegier* saawit iche stride imod de Schwendsche *Fundamentaliter constitutioner* Huor om och en Schwensche oberst ved Naffn Johan *prinsen Schiold* ehr hid till Landit med kongl befaling fra Kong *Carl Gustaff* att

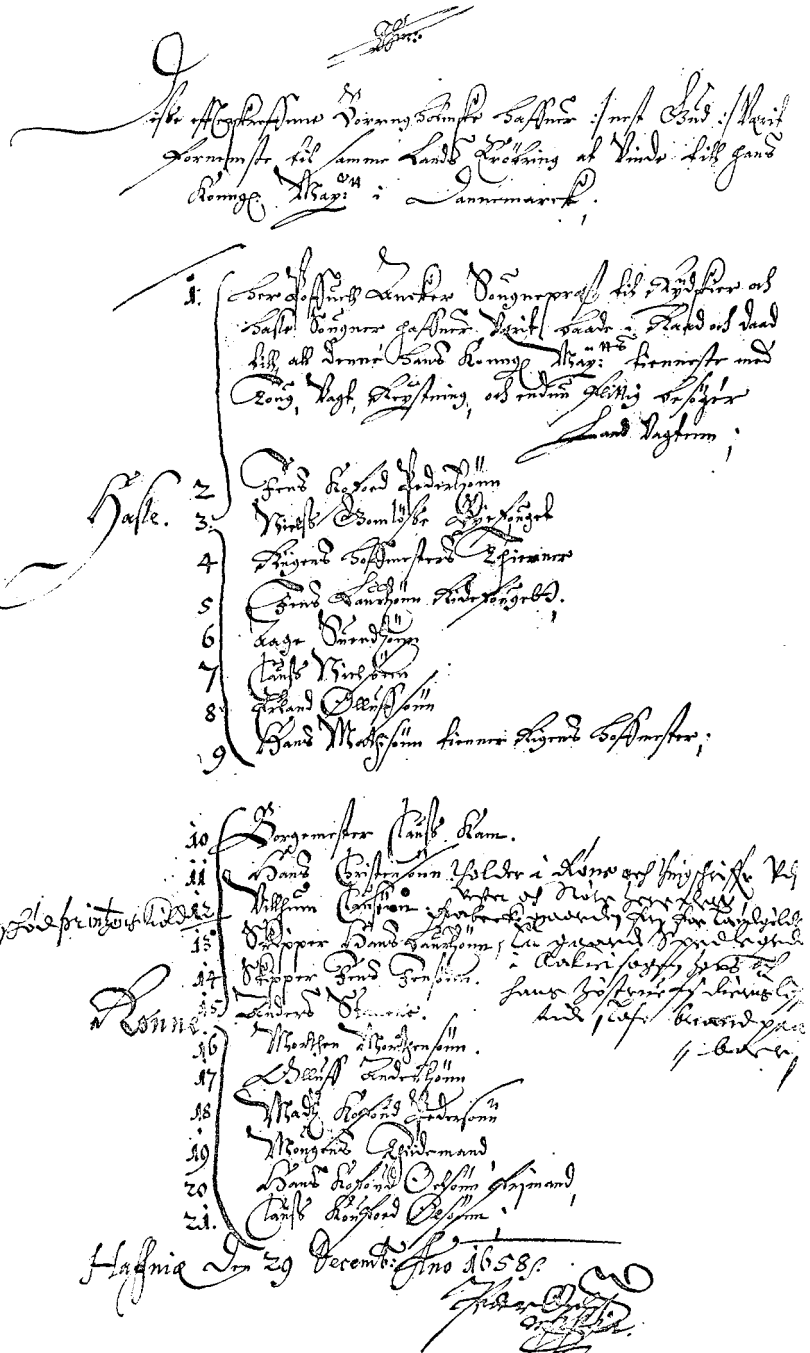

Dise effterskrefne Torringhomske haffner :/ nest Gud :/ Varit fornemste til samme Lands Krøbring at Vinde till hans Konngl. Mayt. i Dannemarck;

1. Her Poffuell Ancker Sougnepraest til Rydkier och haste Sougner haffner Varit baade i Raad och daad till all denne hans Konngl. Mayts tienneste med Roug, Vagt, Reystning, och endum flittig besøger Land Vagtenn;

Haste.

2 Frus Kofford Pederssönn
3. Niels Gomlösse Kyefouget
4 Rigens Hofmesters Thiener
5 Frus Lauchsönn Ridefougeb.
6 Aage Svendsönn
7 Claus Nielssönn
8 Erland Olluffsönn
9 Hans Mathissönn tienner Rigens Hofmester;

10 Borgemester Claus Kam.
11 Hans Christensönn Holder i Rønne och Ringschriffer Vil
12 Vilhum Clausson. [illegible]
13 Skipper Hans Lauchsönn; [illegible]
14 Skipper Frus Jensönn. [illegible]
15 Anders Stamme.

Rønne.

16 Morthen Mordtensönn.
17 Olluff Anderssönn
18 Madz Kofford Pedersönn
19 Mongens Rhiedemand
20 Hans Kofford Ochsönn Frimand,
21. Claus Kofford Olssönn;

Hafnia den 29 Decemb: Ano 1658.

[illegible]

han oss Saadan *Tractatis* punkt forkyndede Sampt att et It ewigt freds forbund imellem disse Riger at schulle were och bliffe Ja at wi intit videre paa denne Liden udi Haffvit Liggende *Insul* schulle *graveris,* Mens vi Sikerligen at vere vnder hanss Throiertige *protection* och wern, Huor till vi oss och throligen forloed, dog med største hiertens Grimmelse at wi Saaledis fra woris megit fromme danske Herre och koning schulle weret fragiffen mens efftersom wi med Allerhoieste forundring haffer befundit at de Suendsche Aldelis haffer *occuperit* ideligen dag fra dag Siden fornævnte *tractat* er schett Icke Alleneste imod Eders Kongl Maytt woris gode och milde ja Altid Nadige Herre och Koning vnder huiss Regimente, Saavelsom Eders Kongl Maytt Sallige hoijloufflige Ihuekommelse her Faders och forfedrids Konger i Dannemarch føedt och Leffuit haffer Mend end och Imod Alle woris dansche Landsmend Som kan were foreldre Soschinde, Swoger oc handre megit kiere och troe wenner. Idet de Schwensche Aldelis ingen Christen goed *affection* imod oss Fattige dansche Boringholmische eller Andre woris forbemeldte *naturalicerede* hauffer bewist Meget mindere imod Eders Kongl May Sielff Som er wor Egen kiere Naadige Herre och koning Mens Alle forschreffene freds *tractater* dempet och till intet giordt. Idet wi fattige indbyggere her paa denne liden omfløtte Øe Aldelig ingen fred haffuer Nødt huerken effter *Tractaterne,* megit mindre effter de løffter som oss scheedt der wi tuongen de Schuendsche koning hyllede i Malmøe, ey heller effter de Løffter som forbemeldte hanss befalings Mand *prinsen* Schiold oss da giorde der han denne Insul Annammede, saa hoyligen med Allene bare ord, Mens Ideligen och Stedze Siden den tid er oss ey andit beuist end som Ruin och fordreffne *Soldater* til oss at udschike forschatter och usedvanlige paaleger Som wi eij mueligen kunde taalle, och affsted komme Ja ald trafieq oss forhindret Loug och Rett eij nødt, der de nu Krieg paa Nye hauffer begend imod Eders Kong Maytt woris fromme Baarne Herre och Koning haffer de oss fratagit en ulidelig deel aff woris Mandschab till Soldater, Ryter och Baadsmend Nemlige Mend fra deris hustroer, Børn fra foreldrene och foreldrene fra børn Som aldrig tillforn heer schedt, hworoffer woris Nering och biering baade till Lands och wands er gansche forschwecket och forderffuit. Ja wii end och ydermere dagligen er trut och undsagt baade Mundtlige och schrifftlige aff foremeldte *guberneur* oss bønderne at fratage och føre till kriegs der-

Hasleborgmesteren Peder Olsens fortegnelse over de virksomme bornholmske opstandsdeltagere af 1658 29/12. Rigsarkivet, København (Danske Kancelli, Koncepter og Indlæg til Skaanske Registre). Det er herfra, at de 9 øverste samt underskriverens navne hentedes i 1908 til den da rejste mindesten på torvet i Hasle, som er afbildet på omslagets forside.

som de alle vdseedvandelige paaleger och *pressurer* iche kunde formaae at udgiffe Som aff hoes folgende schrifftlige thruseler erfaris huilket icke er loug och rett ey heller voris *protection* Mens ichun altid som findlig oss at ville *Ruinere* och forderffe derfore Saa och fordi de huerken huiss løffter som i *tractaterne* er giordt ey heller der wi den Schwensche konge thungen hyldit holdit haffer, Men aldtid effter Lagt oss at *ruinere* och Ødelægge haffer wi Raabt om heffn och Reding ved Gud Allermægtigste at wi fattige betrengte folck och alle andre woris *Naturalierde* Naadeligen maatte enlediges och saa haffuer fornumet at oss med ydermere Soldater Ryttere och Kriegs folck at sculle paaföris haffuer wij kiend deraff wor ganscke Ødeligelse at Sogis och icke nogen *protection* Som wederfore och der imod med Gud nodige hielp haffuer oss imod Saadan uchristelige medfahrt med waaben och werge *defendiret* och der offuer bleffen baade forb*emeldte Guberneur* och hans kriegs folck tillige med fæstninger offermegtige huilket wi altsammes igien allerunderdanigst til eders kongl Maytt throligen wille haffue offerleuerit, med Allerunderdanigst forhåbning, at wi derfore lige som tilforn ma bliffe och were under eders kongl Maytt naadigste *protection* och niude woris gode dansche Louger och *privilegier* huor paa hui ingenlunde tuiffler Huorfor woriss underdanigste pligt der imod ydermer schal Erkiendiss med Lief Goeds och formue Saa Lenge wi Leffuer Och befaller Eders Kong*elige* May*estætt* hermed vnderr den allerhoyestes *protection. Actum* paa *Boringholm* d*en 13. Decembris 1658.*

Eders kongl Maytt
thro och plichtige undersaatter
Paa menige Boringholmsches vegne
aff Adel Geistliche och werdslige
Jens Lauridsen
egen hand
Peder Larentsen Møller
Peder Oelssen
Jenss Pedersen Ridefougt
Paa gandsche Bonderness Wegne.

Christian *Macabæus*
Karl Matthiessen
Dirch Wulsen

1. Se også Bornholmske Samlinger. II, 4 pp. 167 ff for denne kilde som er fremdraget af J. Klindt.

RA. KA. 1. Se bd. 1. p. 128.
Stormectigste Höibaarne Förste,
Allernaadigste Herre och Konings. etc.
Allerwnderdanigste herWed gifuer Eders Kongl. May. tilkiende, At effter som Boringholmbs land, och Wj dend tiid som fattige Vndersotter, til Kongl. May: aff Suerige udj forlehden Windter, udj dend Freds Fordrag Da Jmellem Begge Riggerne affhandlet bleff, till Euindelige Eiendomb vnder Suerigis Crone hendgiffuen ehr, Och dend *29 Aprilis 1658.* dend Suendske Landshöfding Johann Prindsenschiold Oberste til hest, samme Woris Land och Jndvohnere er offuer lefuerit. Och formedelst forn. Landshöfding och Oberst, Sig imod Oss Samptlige Jndvohnere der paa landet, alt for Strenge, med Vlidelige Plager paalegger och Betöngninger, hafuer *Tribulerit,* som Wi iche lenger Vden allerstörste *Ruin* och Ödelegelse, haffuer kundet Vdstaae, efter Voris Sandferdige *publice Manifestis* Widere Jndhold. Dis Aarsage hafue Wj Ved Guds Bistand, Sielff udj herrens Nafn, Waaben Tagen i haanden, og dend Suendske Magt Nederslagen och fangen Tagenn, Och til Os Slodt och land bemegtiget, med Alt huis Stöker och *Munition,* som den Suendske Regiering der paa Boringholmb haffde, Saa offuer Saadan Fald ere Wj hidkomne til Kiöbenhaffn, at Søge Woris Goede och Forige herre och Koning, Koning Friederich dend Tredie, Danmarchis Norgis Wendis och Godtis Koning, J Allerunderdanigste Forhaabning, At hans Kongl: Ma: af Kongl: Mildhed Vilde Annamme samme Tagne land och Vndersoter, udj hans Kongl: Beschirmelse och Forsuar, och Oss fra Wore Fienders wiidere Gewaldt, wilde Beshytte och beshierme, Saa Wj iche ydermeere udi deris Aag och Plager schulle Geraade eller offuerdragis; Huor imod Wj Vnderschrefne, som nu ere her Neruerende tilstede, som samme Land med hafuer Werit at Winde och Tage, fra Suendschens Strenge Aag och biürde, Och Wj Andre Fuldmegtige paa Woris Egne, och paa Gandsche Boringholmbs lands Jndbygeris, Geistlige och Werdsligis Wegne, Nu her med samme Boringsholms Land, – med dis Rentter och Jndkomster, Gandsche offuerdrager och hendgiffuer til hans Kongl: May: och hans Arffuinger, Føde och Vføde, for Euindelig Arff och Eiendomb at Følge, Huorpaa Wj Ydermeere Wilde forschaffe samme lands Jndbygeris Vnderdanigste Bekreftelse bref, Naar Gud vill, Wj igien hiembkomer, Och hermed Yndscher hans Kongl: May: megen löche och Welsignelse, at det maa Werre Os til gaffn, Och hans Kongl. May. til Glæde och Goede, Och Gud Allermegtigste till Æhre och Behaugh. Till Widterlighed hafuer Wj Samptligen dette Gaffue bref med Woris Egne hender Vnderschreffuen, I Kiöbenhafn dend [1] *Decembr. Anno 1658. etc.*

[2] *Eders* Kongl: May: Thro och pligtige Vndersaatter och tienere, Paa mine egne och menige Bornholms Jndbøggeres Wegne, saa som fuldmechtig

der fra, *certificerer* ieg og efters*krevne* mine landsmend der fra, met egne hender her Wnderskreffuet.[2]

Peder Oels mppia[3] *Madtz Kofoed Pedersen*
paa sin Egen och paa Lendtzens vegne[4]
Peder Jens mp[3] *Hanns Christensen* Egen hand *Jens Larsøn* Egen Hand
Moens Tidemand Egen hand *Anders staalle* Egen Hand
Jens Jensen Egen handt *Mortten Morttensen* Egen hand
Oluf Andersend Egend hand *Mortenn Nielsenn* Egenn Haand

1. Pladsen for datoen står i originaldokumentet således tom. Men at tidspunktet for brevets udstedelse må have været den 29. december synes at fremgå af, at Fr. III.s svar herpå af sm. d. (RA. DK. B. 48. 1572–1660. Skaan. Reg. Nr. 6. 1648–60) forudsætter dette dokument. Jfr. at en afskrift heraf i nærværende pakke netop har datoen 29. december.
2. –2. Denne tilføjelse er skrevet med Peder Olsens hånd.
3. Se ovenfor note 1 til bilag 2 til Printzenskölds skrivelse til generalguvernören [af 17/5].
4. Denne tilføjelse er skrevet med Mads Kofoeds hånd.

RA. D.K. Koncepter og Indlæg til Kopibogen for Bestallinger m.v. Militien Tillands og Tilvands vedkommende 1658–60. Se bd. 1, p. 28 og pp. 127 ff.

[Med skriverhånd:]

Allernaadigste Herre och Konning,[1]

Efftersom Bornholm och des Jndbyggere Ved Guds Guddommelige hielp och bistand, till eders Kong: Maij: Aller Vnderdanigst ere falden, saa bede Wj Wnderschreffne som samme Lands hiid Anordnete fuldmegtige det paa Aller Vnderdanigste och ydmygeligste, at eders Kong: Maij: Naadigst[2] wille haffue samme Eders Maij: Land wdj god[3] *Conservation,* J hue kommet (Nest Guds hielp och bistand) huorpaa Vj dog ingenlunde tuiffler, Mens ellers Vnder danigst effter samme Landss Jndbyggeris Ønsche och begier forhaaber Att Eders Kong: Maij: Naadigst Ville tillade oss *Oberst: Michael* Echstein, till Voris *Commendant* Naadigst at maa forordnis, strax effter Vindens föilighed, did till Landet Att maa Jndschiches, helst fordj Att hand Altiid sig som en goed dansch *Patriot* haffuer ladet befinde, saa och fordj hand derpaa Landet haffuer sin Middel och Eyendomb, saauit dj suendsche iche fra han*nem* taget haffuer, samt *200* gode dansche soldater

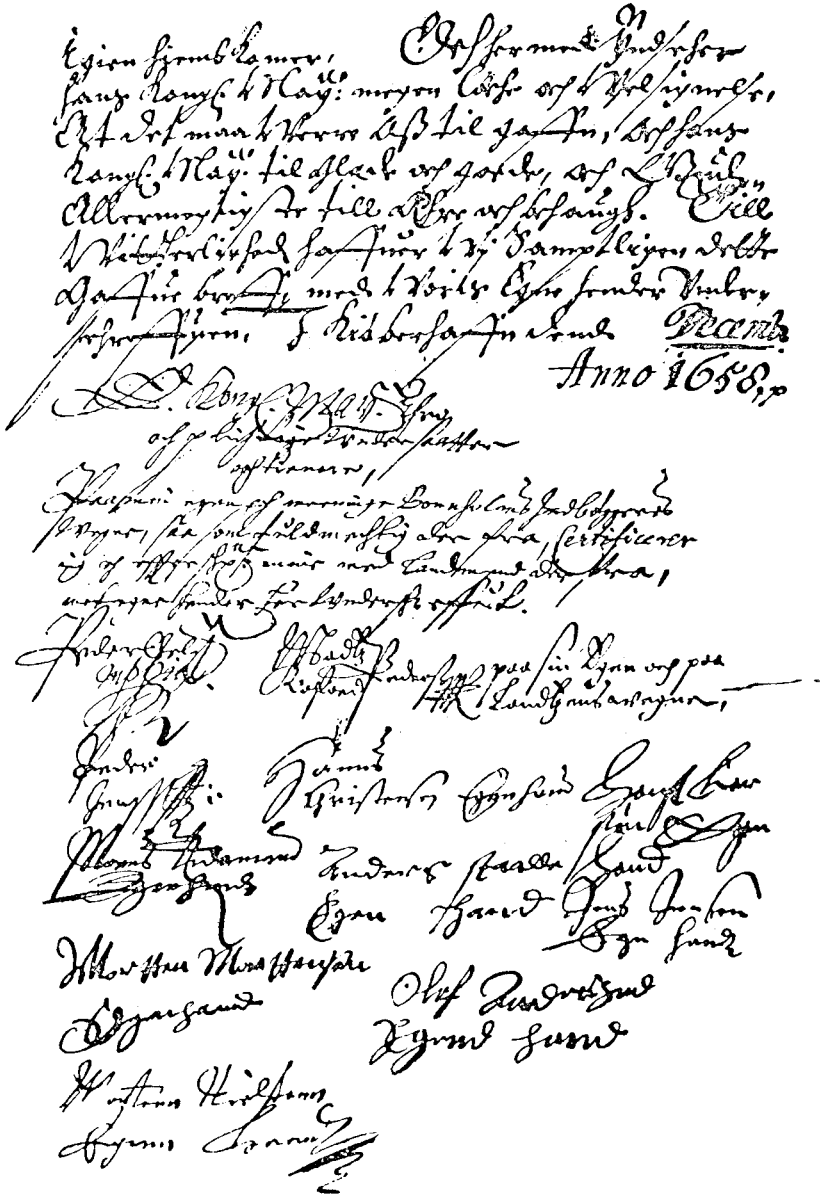

Sidste side af »Det bornholmske Gavebrev« af december 1658. Rigsarkivet, København (Kongehusets Arkiv). – Det bemærkes på denne faksimile, hvorledes pladsen for selve datoen står tom.

Och *30* goede Ryttere behöffuer Landet meget, saa och *4* Feltstycher med *2* goede *Constabler;* heste till disse Ryttere kand noch som derpaa Landet bekommis. Ellers Landsens beste wiidere Att Eragte, henstiller Vj Vdj eders Kong: Maij: Naadigste *Dispensation,* och beder Allerydmygeligst At denne Vores Vnderdanigst bøn och Anmoding i Naade maa Ansees *Haffniæ* dend *23 December Anno 1658.*

Eders Kong. Ma: thro och
plichtige Vnderd: thienere
Peder Oelss Madtz Pederss*en* Kofoed
mppria[4]

1. Brevet er affattet med skriverbistand: Underskrifterne er egenh.
2. Det foregående ord er senere streget ud.
3. Det foregående ord er sen. indført med samme hånd.
4. Se ovenfor note 1 til bilag 2 til Printzenskölds skrivelse til generalguvernören [af17/5.]

RA. DK. Kopibogen for Bestallinger m.v. Militien Tillands og Tilvands vedkommende 1657–60. Se bd. 1. p. 28 og pp. 127 ff.

Michel Echsten at vere *Commendant*
paa Boringholm *N. 97.*
F. 3.

G. A. V.[1] at vj naad: haffuer antaget och bestillet, saaoch hermed antager och bestiller os Elschelig Michel Echsten til at vere *Commendant* paa vort land Boringhollem, udi huilchen sin bestilling hand schal vere vore Riiger og lande huld och troe voris och deris gaffn och beste i alle maade söge och ramme, schade och forderff derimod hindre och affverge och ellers i alle maader sig saaledis i samme sin anbetroede bestilling schiche och forholde, som det en troe och oprichtig *Commendant* Sömmer eigner och vel anstaar. For huilchen sin bestilling vi hannem naad: haffuer lovit udi freds och feide tiid Aarligen hans liffs tiid *1000* Rdlr: som hannem af schatterne paa landet erleggies schal och begynde at angaa fra dette vort brefs *dato,* och siden Aarligen hans liffs tiid, som forschreffuet staar, *continuere. dat: Hafn: d: 24 Decemb: 1658.*

1. d.v.s. Gøre alle vitterligt.

RA. DK. Koncepter og Indlæg til Skaanske Tegnelser 1658–60. Se bd. 1. p. 28 og pp. 127 ff.

[Egenhændig:]
Nach dehme Von Jhrer Könige: Mayst: meinem allergnädigsten König Vnd herr, das Land Bornholmb mir allergnädigst anuertrawet wird, daselbsten als *commendant* Zu *commandiren,* vnd Erster dage dahin gehen sol alss befinde, das nachfolgende *puncten* Jch notwendig Vortragen Vnd eingeben muss,[1] Nemblich.

1. Bitte Jch Vnterthänigst vmb gnädigste *instruction* wie ich mich in einem vnd andern Verhalten soll Vndt vbm Königl: Mayst: Allergnädigste Schrifftlichem befehl an die gesambte Land Völker das sie mir *pariren* mögen, Sintemahl auffm Lande alles in grosser *confusion* gerathes (wie solches die GeVolmechtigen selbsten berichten) Wirt desswegen.[2]
2. Vors andere (Jedoch Jhro Königl: Maytt: Vnuergreiflich) hoch Vonnöten sein, dass ein *CommisZarius* dahingesand Wird, die LandLeüte mit guter *manier* Widrumb in guthe *ordnung* Vnd Vntertheniger *tevotion* Zubringen damit ins Künfftige alles besorgliches Vnheil Verhindert, Vnd Jhrer Königl: Maytt: aller getrever Vnterthenigst: Pflichte Können Versichert sein.
3. Weilen Von den Schwedischen der Landsdommer Vndt Reith Vogt abgesetzt, Vnd ohne Solche Persohnen Keine ordnung kan gehalten werden, Alss stehet in Jhrer Königl: Maytt: allergnädigstl: gefallen, was desswegen geschehen soll.[3]
4. Bitte Jch lauth der Gevolmechtigen eingegebener *Supplication* Vmb *200* guter *Soldaten* Zu Fuess mit guten Zugehörigen *officiren* Vnd vmb *30* guthe Reuter, die Pferde können auff Jhrer Königl: Maytt: Anordnung, aufm Lande geschaffet werden.[4]
5. Erfodert die Notturfft*ige 6.* oder *4.* kleine Feldt stücken, Welche man Von einem orthe Zum anderen führen kan, den die, so daselbsten schon Verhanden, Von ihren gewissen stellen nicht können genommen werden, mit Einem guten *artillerey* bedienten Nebenst *2 constabeln*, Vnd den etzliche Tonnen Puluer, Vnd Bley, Kugeln Vnd Lunten,[5]
6. Weilen die Schweden die besten bewehrte Manschafften Vom Lande genommen, Erfodert die Notturfft*ige,* auffss Neve, andere auss Zuschreiben da Zu können die *officirer* so auffm Lande noch verhanden, Vnd J: Königl: Maytt: getrew Verbleiben, gebraucht werden, warumb dan auch die Geuolmechtigen bitten, die Völker Zu bewehren, wirt auffm Lande nicht so viel Gewehr Verhanden sein, Alls wird vorss erste (biss man mehr bekommen kan) Ein Paar hundert Mussqueten mit Zugehörigen Pantelieren Von nöthen sein.[6]

7. Wan ich befinden würde, das es Nötich, das ich etzliche Reüter auffm Lande aussschreiben Vnd einheinische *officirer.* (So J. K: Maytt: Vorhin bedient gewesen,) darüber setzte*n möchte,* Vnd den *officiren* Jhre*n* Vnterhalt, Von J: K: Maytt: bedienten auffm Lande möge gereichet werden.
8. Wass man mit den Schwedischen Gefangenen machen soll, de*n* dieselbe*n* auffm Lande nicht dienlich sein,
9. Wass mit dem Todten Cörper Vnd mit dessen hinterlassene*n* Frawen Vnd Kindern sol Vorgenommen werden, Vnd ob J: K: Maytt: mir allergl: gönne*n* wolle*n,* wegen meiner abgenommenen Güter, Von der Frawen mich etwas beZahlt Zumachen.[7]

Jm Vbrigen Wird Von nöthen sein, die Völker mit Caperss Vnd Galliotten über Zubringen, Vnd solches ie ehr ei lieber damit das Land nicht in Vnglükh Kommen möge, auch Können die Leuthe so *proviant* hiherbringen Vollen, dadurch *conserviret* werden, Dieses ist mein Vnterthänigste Vorschlag, Stelle iedoch alles im Jhrer Königl: Maytt: allergnädigstes belieben Wie sie mir ferner allergnädigste *ordre* Vollen e*r* theilen lasse*n Datum* Copenhagen d*en 24 December Anno 1658.*

Michael Eckstein

[*mpp*][8]

[Med tredie, senere hånd:] [Med sam. hd. som i margnot:]

Skaanske Missiver
28. Dec. 1658 (Fol. 150).
Skaanske aabne Breve
28. Dec. 1658 (Fol. 469).

Michel Echsteins *Memor:* om adschillige Poster. *Exped: 28. 10 b:*[9]

[MedEcksteins egen hånd:]
Vnterthenigstes *Memorial*
Wegen *Bornholmb etc. etc.*[10]

1. I margen findes en række notitser med en anden, senere hånd, antagelige datoer for kancelliets expedition af de enkelte pkt. jfr. nedenfor.
2. I margen: *Ob Patent* hos bestallingen *d. 28. 10 b:*
3. Smst.: Ridefogden Per Jensen og Landsdommer Per Oelsen faar bestalling d. *28. 10 b:*
4. Smst.: Hans Schach hos en *ordr.:* den *28. 10 b.*
5. Smst.: dendne og neste førde Post er i en ordre til Hans schach *d. 28. 10 b.*
6. Smst.: Michel Echsten her om ordre d. *28. 10 b.*
7. Smst.: Michel Echsten om liget d. *28. 10 b* – Mich. en ordre om det andet Nemlig om *Restitution.* Iligema*ade* den *28. 10. b.*
8. Se ovenfor note 1 til bilag 2 til Printzenskölds skrivelse til generalguvernören [af 17/5].
9. 10 b er forkortelse for december.
10. Vedlagt findes koncepterne til de to kgl. breve af 28/12 om henholdsvis udskrivningen og liget.

KB. 634 b Rigsråd Otte Krags Dagbogsoptegnelser vedrørende krigen 1658–59. Se bd. 1 p. 127.

Den *21.* [xbris][1] kome 7 eller *8* personer fra *Boringholmb,* berettede, at de den *8.* oc *9.* haffde bemegtiget sig slotet oc det gandske land, oc ihielslaget den svenske *commendant* der *Princenskiold* oc noget aff folcket, tagen resten til fange ...

Den *5.* [januarij 1659] ginge *Egsten* til seils her fra met en andel folck til hest oc fods oc skuder *destinerit* til *Boringholmbs* forsickring.

Den *6.* fulte til des *confoy 3* hollanske orlogs skibe met nogle capere ...

1. Se forrige kilde note 9.

Anders Matthiesen Hjørring: Leyrskrantz. 1660. Se bd. 1 p. 127.

[...*1658:*] *21. Dec.* Nu kom Folck oc Skibe fra Boringholm oc giffver sig under Kongen / da haffde de slet paa Landet slaget alle de Svenske ihiel som var der paa: Oc begerede en *Commendant* oc Undsetning aff Kongen.

[*1659:*] *29. Jan.* Kom fra Borringholm mere end *300 T.* smør som var paa et Svensk Skib – der stødte under Borringholm / oc kom de Svenske som der var paa fangen hid: ...

Anders Matthiesen Hjørring: Leyrskrantz. 1677. Se bd. p. 127.

[*1658:*] *21. Dec.* Nu kom Folck oc Skibe fra Borringholm / oc giffver sig under – Kongen / da haffde de slet paa Landet ihielslaget alle de Svenske som der vare Oc begierede en Commendant oc Undsætning aff Kongen.

Jeg veed vel got Folck vilde vide hvorledis det gick til med Borrinholm. Da vil jeg fortælle saa vidt jeg hafver hørdt. Først veed jeg det i sandhed / at Kongen aff Danmark aldrig vidste et Ord at saadan Oprør skeede paa Borringholm / førend der kom bud oc breffve fra Landet at det var skeedt / oc at de begierte at Kongen vilde annam*me* dem / oc giffve dem Hielp oc bistand. Men ophaff der til er saaledis. Anno *1656.* om Foraaret den Tjd Freden bleff giort i Roskild / bekom Svensken Borringholm under Sverrig / oc da satte hand en Commendant der paa med Tilnaffn Printzenskiold / oc lagde paa Landet Svenske Soldater til Guarnison / Der de Borringholmer smagte at det Svenske Aag var meget tungt bleff der dennem ulideligt / fordi Commendanten var dem haard / lod Soldaterne for meget raade / oc straffede dem intet naar de giorde ilde. Oc naar Fattige Folck klagede dem for Commendanten / fick de snarer Utack end Soldaten som haffde giort Uret. Der af kom Uvillige at Borger oc Bønder opreyste sig / oc paa en Tjd slog alle Svenske som vare paa Landet.

[*1659:*] 7. *Jan.* bleff fra Kiøbenhafn til Borringholm offverskicket Besætning oc *Commendant.*

15. Jan. Det meget Kiød oc Smør som Fienden hafde samlet paa Boringholm / til sin Mund / bliffver os betrengte til Lod oc Deel i Kiøbenhaffn.

29. Janu. Kom fra Borringholm meere end *300* Tønder Smør / som var paa et Svensk Skib / der støtte under Borringholm / oc kom de Svenske som der var paa fangen hid.

Dette skulle føris til Sverrig andensteds samledt / foruden det som tilforn fra Borringholm var kommen. Er det icke at undre offver / oc at tacke Gud for.

LA. Bornholms Øster Herreds Tingbog 1675. Se bd. 1 p. 136.

Anno 1675 dend 9. Augustj holdtes igien Øster Herretzting udi forschr*effne* Herretzfoget och Schriffuers Neruerelse och effterschr*effne* Stochemend ... Ridefogden igien idag her for Retten udi velb. Hr. Oberst*tr* Neruerelse loed fremstille Fangen Mads Jørgensen, da bekiente ... at hand trej Uggers Tied effter at Landet offuer gich var med at slog en Suensch *Soldat* ihiell, huortill Per Södbergsen var Medhielper som nu af Landet borte er. Fangen suarde at hand i den Part icke hafde stort Uret giort, mens bad om Naaden och iche om Retten ...

Register

Register til »Bornholm 1658. Begivenhederne under Sveriges besiddelse af øen« (Bornholmske Samling II bd 3).
Registeret til »Bornholm 1658« er delt i et *personregister* og et *sag- og stedregister.*
Ved kejsere, konger og præster betegner årstallene embedsperioder og ved andre personer disses levetid.
Såvidt det har været muligt er stilling anført, men desværre ikke ved alle personerne.
En * ved sidetal markerer illustration.

Hans Michelsen 1972

Personregister

Ambjørnsen, Jens (Tingskriver) 73
Ancher, Poul Hansen (Sognepræst, 1654–1697) 34, 115, 117, 118, 122, 124
Anscharissen, Jens (Rådmand) 135

Banér, Gustav (General. 1624–1681) 131
Berg, Karl (Sekretær) 136
Berger, L. (Svensk historiker) 32
Bering, Vitus (Dansk historiker. 1617–1675) 31
Bertel (Barber) 57
Bielke, Sten (Svensk diplomat. 1624–1684) 17, 21
Bohn, Herman Clausen (Rådmand, skipper) 52, 127
Bonde, Jørgen (Rådmand) 28
Bourdon, Sebastien (Fransk maler. 1616–1671) 71
Brun, Bent Karlsen (Tjener) 25

Carlsson, Jøns (Skibsløjtnant) 94
Christensen, Hans (Borger) 52, 128
Christian IV. Konge (1588–1648) 12, 104
Christian V. Konge (1670–1699) 29
Clausen, Herman 124
Clausen Bohn, Herman. Se: *Bohn,* Herman Clausen
Clausen, Villum 116, 120, 128
Claus Færgemand 132, 133
Cromwell, Oliver (Engelsk protektor. 1599–1658) 17

Danielsson, Peder (Skipper) 26, 27

Eckstein, Michael (Oberstløjtnant) 96, 97, 127, 129, 134, 135
Ehrenstrahl, David von (Tysk maler. 1628–1698) 43
Elg, Måns 131

Ferdinand III. Kejser (1637–1657) 14
Finde, Johan (Soldat) 25
Forsman, Johan (Generalguvernementskæmner) 24, 99
Frederik III. Konge (1648–1670) 12, 14, 15*, 16, 17, 18, 21, 37, 39*, 46, 98, 109, 127, 128, 141
Fresløw, Jacob Pedersen (Sognepræst, 1648–1661) 52, 118
Fribunde, Jens (Styrmand) 25, 26, 27, 32, 131, 136
Fridericia, J. A. (Dansk historiker. 1849–1912) 32, 33, 117
Friedrich III af Holstein–Gottorp (Hertug) 12
Friedrich Wilhelm af Brandenburg (Kurfyrste. 1640–1688) 13, 20
Friis, Albret (Kommandant, oberstløjtnant) 37, 46, 67
Frölich (Oberst) 72, 73
Færgemand, Claus. Se: *Claus* Færgemand

Gagge, Sivert (Frimand) 134
la Gardie, Jacob de (Greve) 93
Gersdorff, Joachim (Rigshofmester. 1611–1661). Forholdet mellem Danmark–Norge og Sverige indtil 1660: 17 – Bornholms afståelse: 36–38 – Lensindtægter: 40, 41 – Bygning på Hammershus: 59 – Landgildeafgifterne: 78 – Rettigheder: 79–82, 81* – Landgildeafgifterne: 88–92, 96
Gregersen, Christen (Borgmester) 136
Grove, G. L. (Dansk historiker. 1855–1911) 34, 117
Gumløs, Niels Nielsen (Byfoged) 30, 52, 115, 118, 120–122, 124
Gyldenløve, Ulrich Christian (General. 1630–1658) 115
Gyllenstierne, Johan (Rigsråd. 1635–1680) 38

Haelwegh, Albert (Nederlandsk maler og kobberstikker. 1600–1673) 81
Hansen, Anders (Frimand) 134
Hansen Ancher, Poul. Se: *Ancher,* Poul Hansen
Hansen Resen, Peder. Se: *Resen,* Peder Hansen
Hansson Taubenfeldt, Gustav. Se: *Taubenfeldt,* Gustav Hansson
Hedvig Eleonora (Svensk dronning. 1636–1715) 12
Hoghusen, Henrik (Sekretær. 1624–1684) 36
Holberg, Ludvig (Dansk historiker. 1684–1754) 32, 117
Holm, Niels (Kaptajn) 44, 55, 131, 132, 136
Horn, Gustav (Kaptajn, baron. 1592–1657) 63, 66
Høg, Mads (Sandemand) 122
Hård af Segerstad, Anna 53*, 55, 124, 135
Hård, Gustav (Ritmester) 131, 132

Jensen, J. Klindt. Se: *Klindt-Jensen,* J.
Jensen, Peder (Ridefoged, skriver) 128
Jørgensen, Mads (Bonde) 136

Kam, Claus (Borgmester) 52, 116, 124, 133, 136
Karl X Gustav. Konge (1654–1660). Forholdet mellem Danmark-Norge og Sverige indtil 1660: 12, 16–18, 19*, 20, 21–23, 24, 26, 32 – Frederiksborgmødet: 37, 39* – Svenske embedsmænd: 40, 41, 44 – Rannsakningen: 51 – Hyldningen: 51, 52 – Garnisonen: 56 – Det svenske styre: 61 – Militære forhold: 62–65, 68, 69 – Udskrivning af rytteri: 72 – Udskrivning af matroser: 74, 75 – Gersdorffs rettigheder: 79 – Udnævnelse af en bogholder: 84 – Lensindtægter: 85, 88, 90 – Kongsskatten: 92, 93 – Printzenskölds underhold: 96, 97 – Udskrivning af landsknægte: 98 – Ekstraordinær skat: 101 – Baggrunden for opstanden: 108 – Garnisonen: 111 – 120 – Opstanden: 129–131 – 139
Karlsen Brun, Bent. Se: *Brun,* Bent Karlsen
Klindt-Jensen, J. (Civilingeniør, lokalhistoriker.* 1921) 34, 117
Kofoed. Se: *Kofoed,* Jens Pedersen
Kofoed, Hans Olsen (Frimand) 52, 116, 118
Kofoed, J. Se: *Kofoed,* Jens Pedersen
Kofoed, Jens. Se: *Kofoed,* Jens Pedersen
Kofoed, Jens Pedersen (1628–1691) 27*, 30, 31, 34, 113*, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 132, 134, 135
Kofoed, Mads Pedersen (Borger) 116, 119, 127
Kofoed, Oluf (Borger) 116
Kofoed, Peder (Borgmester) 115

Lagerbring, Sven (Svensk historiker. 1707–1787) 32
Lagman, Per (Løjtnant) 124
Larsen, Thue (Sognepræst, 1687–1705) 29
Lauridsen, Hans (Tolder og tingskriver) 124, 128
Lauridsen, Peder (Borgmester) 118, 120, 135
Lauridsen Risom, Jens. Se: *Risom,* Jens Lauridsen
Lillie, Axel (Feltmarskal) 44
Lindeberg, Hieronymus (Major) 92
Lindenov, Henrik (Befalingsmand) 98
Lock, Henrik (Bonde) 104

Maccabæus den Ældre, Christian (Adelsmand) 134
Mardefeldt (Generalmajor) 130
Mathiesen, Hans 116
Meadowe, Philip (Engelsk diplomat, gesandt) 17
Mikkelsen Wiborg, Thomas. Se: *Wiborg,* Thomas Mikkelsen
Müller von der Lühnen, Bernhard (Generalløjtnant) 24, 111, 129, 130
Mörner, Hans Georg (Oberst) 131

Nicolai, Olaus. Se: *Sonne,* Oluf Nielsen
Nielsdatter, Kirsten 104
Nielsen, Claus (Borger) 116, 118, 120, 121
Nielsen, Hans (Bonde) 118, 119
Nielsen, Niels (Landsdommer) 52, 104, 105
Nielsen, Oluf. Se: *Sonne,* Oluf Nielsen
Nielsen Gumløs, Niels. Se: *Gumløs,* Niels Nielsen
Nilsson, Johan (Bogholder) 84, 86, 89, 90, 91, 93, 94, 103, 108
Nilsson, Petter (Kvartermester) 72

Oldeland, Hans (Sekretær i Danske Kancelli. 1628–1692) 109
Olsen, Eskil (Borgmester) 90
Olsen, Peder (Borgmester) 28, 30, 33, 52, 73, 114, 117, 118, 121, 124, 126, 127, 128, 134
Olsen Kofoed, Hans. Se: *Kofoed,* Hans Olsen
Olsen Wiborg, Rasmus. Se: *Wiborg,* Rasmus Olsen

Parsberg, Oluf (Rigsråd. 1590–1661) 21
Pedersen Fresløw, Jacob. Se: *Fresløw,* Jacob Pedersen
Pedersen Kofoed, Jens. Se: *Kofoed,* Jens Pedersen
Pedersen, Kofoed, Mads. Se: *Kofoed,* Mads Pedersen
Pedersen, Mads (Borger) 119
Pedersen Ravn, Rasmus. Se: *Ravn,* Rasmus Pedersen
Plougman, Christian (Borger) 136
Pontoppidan, Erik (Dansk historiker. 1698–1764) 31
Printz, Jacob (Præst) 54
Printzensköld til Printznäs, Johan (Oberstløjtnant. ca. 1615–1658) 23, 24, 25*, 28, 29, 31, 32, 33, 34 – Udnævnelsen: 40 – Instruksen: 41, 44, 45* – Svenskernes ankomst: 47, 48 – Rannsakningen: 49 – Hyldningen: 52, 53* – Biografi: 54, 55 – Bagrunden for det svenske styre: 56–58 – Hammershus: 58–60 – Militære forhold: 61, 62 – Udskrivning af fodfolk: 63–71 – Udskrivning af rytteri: 72, 73 – Udskrivning af matroser: 74–76 – Skatteforhold: 77 – Gersdorffs rettigheder: 79, 80 – Garnisonen: 82 – Udnævnelse af en bogholder: 83–86 – Landgildeafgifterne: 86–91 – Kongsskatten: 92, 93 – Told: 94, 95 – Printzenskölds underhold: 95–97 – Munderingskontributionen: 97–99 – Salpeterafgiften: 100, 101 – Ekstraordinær skat: 101–103 – Retsforhold: 103, 104 – Kirkelige forhold: 105–107 – Baggrunden for opstanden: 107, 108 – Garnisonen: 110 – Militær udrustning: 111, 112 – Hammershus: 112 – Sammensværgelsen: 116 – Drabet: 118–121, 124 – Svensk baggrund: 130, 131 – Undsætningens ankomst: 132, 133 – Behandlingen af svenskerne: 135, 138
Pufendorf, Samuel von (Tysk–svensk statsretlærer og historiker. 1632–1694) 31, 39, 120–121

Ravn, Rasmus Pedersen (Sognedegn og krønikeskriver. 1602–1677) 29, 30, 46, 67, 95, 101, 116, 122, 123, 133, 138
Reetz, Peder (Rigsråd, kansler. 1614–1674) 21
Resen, Peder Hansen (Dansk historieskriver. 1625–1688) 106
Risom, Jens Lauridsen (Ridefoged) 52, 91, 115, 118, 119, 120, 132
Rosenhane, Schering (Overstatholder. 1609–1663) 21
Rosenschantz, Gynther (Kommandant) 24, 55, 131
Rud, Niels (Artilleriløjtnant) 122

Sabbel, Gustaf (Fænrik) 136
Sack, Carl Philip von (Lensmand) 24, 112
Sehested, Hannibal (Statsmand. 1609–1666) 21
Skeel, Christen (Rigsråd. 1603–1659) 17
Skytte, Håkan (Oberst) 44, 55
Sofie Amalie (Dansk dronning. 1628–1685) 39*
Sonne, Oluf Nielsen (Sognepræst, 1658–1672) 106, 107
Sparre, Ebba (Frue) 93
Sparre, Erik (Rigsråd) 38, 97
Stenbock, Gustav Otto (Generalguvernør, feltmarskal. 1614–1685) 23, 24, 25, 32 – Udnævnelse af svenske embedsmænd: 38, 43, 44 – Rannsakningen: 51 – Militære forhold: 62, 63 – Udskrivning af fodfolk: 66 – Udskrivning af matroser: 74 – Gersdorffs rettigheder: 80 – Garnisonen: 82 – Landgildeafgifterne: 87 – Kongsskatten: 92, 93 – Printzenskölds underhold: 96 – Munderingskontributionen: 98, 99 – Salpeterafgiften: 100 – Retsforhold: 104 – Kirkelige forhold: 106 – Baggrunden for opstanden: 108 – Den svenske baggrund: 130
Svendsen, Aage (Borger) 30, 116, 118, 120, 121
Sylvius, Johan (Herredsfoged) 41, 44, 48, 49, 56, 61, 65, 77, 79, 83, 85, 103, 105

Taubenfeldt, Gustav Hansson (Kongelig sekretær) 24, 25, 26, 27, 32, 33, 89, 93, 94, 129, 130, 131, 140
Terlon, Hugues de (Fransk diplomat, gesandt, † ca. 1690) 17

Ulfeldt, Corfitz (Tidl. rigshofmester; svensk geheimeråd. 1606–1664) 16, 17, 36, 38, 97
Ulfeldt, Ebbe (Lensmand. 1616–1682) 114, 115
Urne, Knud (Oberst) 115
Urup, Axel (Rigsråd. 1601–1671) 21

Væver, Hans 132

Wiborg, Rasmus Olsen (Sognepræst, 1654–1659) 105, 106
Wiborg, Thomas Mikkelsen (Sognepræst, 1619–1658) 106
Wirtz, P. (Generalløjtnant) 63, 65, 66, 70, 111, 130
Wrangel, Carl Gustaf (Admiral. 1613–1676) 134

Zahrtmann, M. K. (Læge, lokalhistoriker. 1861–1940) 33, 34, 35, 117

Sag- og stedregister

Allinge 122, 132, 134
Amager 130
Atlas Danicus 106

Baggegårdsbibelen 28
Bleking(e) 11, 13*, 17, 23, 36, 38, 77, 84, 141
Blykobbegård (Nyker sogn) 52, 116, 118, 119
Bodekul 13
Bohuslen 13, 17
Bornholm: Forholdet mellem Danmark–Norge og Sverige indtil 1660: 11, 13*, 17, 20–22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34 – Bornholms afståelse: 36, 37 – Svenske embedsmænd: 38, 40 – Instruksen: 41, 44, 46 – Svenskernes ankomst: 47 – Rannsakningen: 49 – Hyldningen: 51, 52 – Baggrunden for det svenske styre: 54–56, 59, 60 – Udskrivning af fodfolk: 63–66, 68, 69, 71 – Udskrivning af rytteri: 72, 73 – Udskrivning af matroser: 74–76 – Gersdorffs rettigheder: 79, 80 – Udnævnelse af en bogholder: 83–86 – Landgildeafgifterne: 86–91 – Kongsskatten: 92–94 – Munderingskontributionen: 97–99 – Salpeterafgiften: 100, 101 – Ekstraordinær skat: 101 – Retsforhold: 104 – Baggrunden for opstanden: 107–109 – Forholdene efter 10. december: 126 – Sendefærden: 127, 128 – Svensk baggrund: 129–131 – Undsætningens ankomst: 131, 133 – Behandlingen af svenskerne: 135, 137, 139, 140, 141, 142
»Bornholms Historiske Beskrivelse fra første Insulens Bebyggelse indtil Aar 1671« 29
»Borringholms Manifest« 30
Brandenburg 14, 18, 69
Bremen 11, 12, 13*, 16
Bremerholm 75
Bromberg 16
»Brændte Ole« 123
Brömsebro 13*
Brömsebrofreden (1645) 11
Brömseå 11

Christianopel 13*, 44, 56
Christiansø 141
»Chronica Borringiaca eller Bornholms Historiske Beskrivelse fra første Insulens Bebyggelse indtil Aar 1671« Se: »*Bornholms* Historiske Beskrivelse fra første Insulens Bebyggelse indtil Aar 1671«

Danmark: Forholdet mellem Danmark–Norge og Sverige indtil 1660: 11, 12, 13, 14, 16–18, 20–22, 31, 32 – Bornholms afståelse: 36, 37 – Svenske embedsmænd: 38, 42 – Det svenske styre: 61 – Udskrivning

af fodfolk: 69 – Udskrivning af rytteri: 72 – Gersdorffs rettigheder: 80 – Printzenskölds underhold: 96 – Forholdene efter 10. december: 126 – Undsætningens ankomst: 133 – 137, 140, 141
Danmark–Norge 11
Danske Kancelli 109
Danzig 14, 89
Düna 11

England 12, 16, 18, 20
Erteholmene 141
Estland 11
Europa 12, 18

Falster 20, 140
Flensburg 68
»Fortegnelse Paa adskilligt, som sig paa Boringholm haver tildraget« (1602–1687) 28, 33
Frankrig 16, 18, 20, 21
Frederiksborg 13*
Frederiksborgmødet (3.–5. marts 1658) 18, 37, 39*
Frederiksodde 13*, 16
Fyn 16, 20

Generalstaterne 14
Gotland 11, 13*
Gottorp 13*, 16
Greifswald 13*, 129
Gudhjem 106
Götaelven 18
Göteborg 13*, 18, 21, 23, 40, 63, 64, 68, 84, 86, 92

Haagerkoncert 20, 21
Halland 11, 12, 13, 17, 23, 36, 38
Hamburg 16
Hammeren 132
Hammershus 13*, 23, 25, 27, 30 – Bornholms afståelse: 40 – Svenskernes ankomst: 47 – Rannsakningen: 50 – Indkvarteringen: 54, 56, 57 – Slottet: 58–60, 59 – 67, 75 – Landgilderne: 90 – Møbler fra Simblegård: 97 – Munderingen: 99 – Baggrunden for opstanden: 109 – Slottets tilstand: 112 – 115, 118, 119*, 120, 121, 122 – Rekognoscering: 123 – Overgivelse: 124–27 – Stenbocks beretning: 130 – Undsætningens ankomst: 131, 132 – Eckstein: 134 – Fangerne på Hammershus: 135, 136–138
Hammershus Birk 134
Hammershus Broting 103
Hammervandet 97, 131

Handelskrigen (1652–1654) 12
Hasle 13*, 28, 34, 54, 91, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 124, 127, 132, 134
Herjedalen 11
Hinterpommern 13*
Holstein 16, 20
Hälsingborg 13*, 74
Høje Taastrup 13*, 17

Ingermanland 11, 14

Jemtland 11
Jylland 16, 20
»Jægeren« 130
Jönköping 13*, 41

Kalmar 13*, 44, 59, 112
Kalmarkrigen (1611–1613) 11
Kalmarunionen (1397–1523) 11
Kiel 20
Kiöpenhamn. Se: *København*
Klemensker sogn 97, 118, 122
»Kofoedske Relation, den« 30, 32, 33, 117
Korsør 20, 72
»Kort Extract af de Kirkebøger, som her ved Aakirke er at finde.« (1648–1682) 29
Kristianstad 13*, 90, 92
Kristianstad len 98
Kronborg 13*, 74, 93
København 11, 13*, 14, 17, 18, 20, 21, 27, 30, 33, 37, 72, 80, 96, 98, 109, 110, 114, 115, 117, 120*, 126, 127, 129, 130, 134, 135, 136, 138, 140
Københavnsfreden (1660) 21
Køge 13*, 17, 115

Landskrona 13, 24, 90, 110, 111, 131
Livland 11
Lolland-Falster 20, 140
Lund 13*, 23, 34, 47
Lübeck 13*, 89, 92
Lübeckertiden 58

Malmö 13*, 21, 24, 40, 52, 89, 93, 94, 99, 141
Malmöhyldningen 51–54, 115, 116
Malmösammensværgelsen 141
Møen 20, 140

Narva 11
Nederland 12, 14, 18, 20, 109
Nexø 28, 46, 51, 112, 134
Norden 11, 17, 21, 72
Nordiske Syvårskrig, den (1563–1570) 11
Norge 11, 36
Norra Sandsjö Kyrka 53
Nygård 136
Nyker sogn 52, 116, 118, 122
Næstved 106
Nørre herred 115, 116, 124, 125, 126, 128

Odense 13*, 14
Odensemødet 14, 44
Oliva 21
Olivafreden (1660) 21

Peenemünde 13*, 66
Polen 13, 14, 16, 18, 21
Pommern 24, 63, 65, 68, 98, 110, 111, 129, 130, 133, 141
Printzensköldvisen 33, 123
Printznäs 40
Pyrenæerfreden (1659) 21

»Rannsakningen« 49, 50, 51, 61, 65, 66, 77, 78, 79, 83, 86, 92, 97, 98, 103, 105, 107
»Ransackningh på Bornholm«. Se: »*Rannsakningen*«
Res gestæ Caroli Gustavi 39, 120–121
Riddarhuset 55
Riga 11, 72
Roskilde 13*, 17
Roskildefreden (1658) 17, 18, 20, 21, 22, 24, 36, 38, 39, 105
Rusland 18
Rutsker 34, 115, 122
Ruts kirke 122, 125*, 132
Rügen 13, 46, 62, 67, 73
Rø 105, 106
Rønne 13*, 26, 28, 49, 51, 52, 57, 66, 72, 101, 116, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 127, 128, 131, 133, 134, 135, 136, 138
Rønnemødet 49, 52, 54, 61, 71, 73, 77, 79, 80, 83, 89, 92, 94
Rø sogn 72, 105

Sandvig 122, 124, 132, 133, 134
Simblegård 28, 96, 97
Simrishamn 13*, 64, 89, 94, 98, 108
Sjælland 16, 20, 110, 129

Skule skov 118
Skaane 13*, 17, 23, 36, 38, 73, 95, 115, 131, 133, 140, 141
»Skånske«kommission 24
Skånske Krig, den (1675–1679) 141
Småland 53
Spanien 21
»Spes« 131, 133
Stettin 13*, 16, 65, 66, 99
Stockholm 21, 23, 34, 88, 89
Stockholmstraktaten (1660) 141
Stokkekilde 48
Stralsund 13*
Svaneke 29, 47, 134
Sverige – Forholdet mellem Danmark–Norge og Sverige indtil 1660: 11, 12, 13*, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 24, 31, 32 – Bornholms afståelse: 36, 37 – Udnævnelse af svenske embedsmænd: 38 – Instruksen: 42, 44, 46 – Rannsakningen: 50 – Garnisonen: 56 – Militære forhold: 58 – Udskrivning af matroser: 76 – Skatteforhold: 78 – Garnisonens underhold: 82 – Udnævnelse af en bogholder: 84 – Kongsskatten: 92, 93 – Kirkelige forhold: 105 – Printzensköld: 110 – Drabet: 118, 126 – Den svenske undsætnings ankomst: 133 – Behandling af svenskerne: 136, 137, 140
Swine 66
Sölvesborg 13*, 86
Søndre herred 134

Torslundemagle 17
Torstenssonkrigen (1643–1645) 11, 58
Trediveårskrigen (1618–1648) 11, 12, 54
Trondhjem len 17, 20, 21, 36
Taastrup. Se: *Høje Taastrup*
Taastrupforhandlingerne 36

Utterslev 72, 88, 91, 96, 98

Ven 51, 52
Verden 11, 12
Vestermarie sogn 122
Vestre herred 114, 116, 124, 125, 126, 128
Vordingborg 13*, 17
Vorpommern 11, 13*
Västmanland 41

Warszawa 14, 55
Westfalske Fred, den (1648) 11
Westminsterfreden (1654) 12

»Wiedererlangung der Insul Bornholm« 33
Wisla 13
Wismar 11, 13*

Ystad 13*, 25, 26, 46, 57, 74, 99, 131, 140

Öland 13*
Øresund 17, 18, 20
Øsel 11
Østerlars sogn 106, 136
Østermarie sogn 29
Østerrig 14, 16, 18
Østersøen 13, 17, 18, 46, 141
Østersøområdet 11, 13*
Østkarelen 11
Østre herred 29, 134

Aaker 46
Aakirke 29, 46
Aakirkeby 48, 49, 95, 134, 136

BIND 2:

Vald. M. Mikkelsen: Bornholms natur, be
naturfredning gennem tiderne.
Fritze Lindahl: Om tre forgyldte sølvpoka
Poul Kallmoes: Falskmøntnersagen på Bo
1843–47.
Knud Fougt: Bornholmske exlibris.
E. Hjorth Westh: Frigård og Frilys histori
gennem 400 år.
Hansaage Bøggild: Rønne-potternes kontr
Johannes Thoms: Gammelt Sølv.
Foreningsmeddelelser.
Esther Iversen: Litteratur om Bornholm

Bogladepris

BIND 1:

Anders Jespersen: Slusegaardens mølle og
ørredhus.
Ole Klindt-Jensen: Nye undersøgelser af
Bornholms bronzealder og jernalder.
Helmer Kofod: Guldmageren på Hammer
J. Klindt-Jensen: Ransakningen af 17. n
Johannes Thoms: Gammelt Sølv.
Johs. Hertz: Nogle ruinrestaureringer på
Bornholm i 1962.
K. P. Bendtsen: Nykirkes restaurering.
Foreningsmeddelelser.
Esther Iversen: Litteratur om Bornholm

Bogladepris

Indmeldelser i
BORNHOLMS
HISTORISKE SAMFUND
modtages af

William Dams Boghandel, Rønne,

og af foreningens bestyrelse,
der f. t. består af:

civilingeniør J. Klindt, formand,
lektor C. H. Kibsgaard,
major H. V. Jørgensen
(Kanegårdsvej),

alle Rønne,
bogholder Olaf Hansen, Neksø,
overlærer Frede Kjøller,
Østermarie,
Jørn Uffe Hansen, Krakdal,
Rutsker pr. Hasle,